T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

65 YAŞ VE ÜZERİNDEKİ BİREYLERİN YAŞA DAYALI AYRIMCILIĞA (AGEİSM) İLİŞKİN DÜŞÜNCE VE DENEYİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ-SİNOP ÖRNEĞİ

Abdullah IŞIK

DOKTORA TEZİ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

Danışman

Doç. Dr. Serap DAŞBAŞ

KONYA-2020

ÖNSÖZ

Yaşa dayalı ayrımcılık, yaş temelli farklılık veya yetersizliklerden kaynaklanan ve insan canlısının doğası gereği kaçınılmaz bir süreç olarak yaşlanmaya ve dolayısıyla yaşlılığa karşı önyargıyla başlayan sürecin devamı niteliğindeki kritik bir kavramdır. İnsanla çalışan bir meslek ve disiplin olarak sosyal hizmet, baskı ve ayrımcılık karşıtı gibi çağdaş yaklaşımlarıyla insanı ve haklarını savunucu bir sorumluluğa sahiptir. Dolayısıyla bu araştırmada, bireyin yaşından kaynaklı karşılaştığı ayrımcılık, yaşlı bireylerin düşünce ve deneyimleri aracılığıyla sosyal hizmetin söz konusu yaklaşımıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu esasta, süreç boyunca her türlü desteğini benden esirgemeyen, değerli zamanını ve bilgisini benimle paylaşan ve ilgilenen, birlikte çalışmaktan gurur duyduğum kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Serap DAŞBAŞ ve en baştan beri olduğu gibi bu süreçte de yanımda olduğunun hissini ve güvenini veren değerli hocam Doç. Dr. Emrah AKBAŞ ile birlikte doktora tez izleme komitesi ve savunma jürimde bulunmayı kabul ederek desteklerini esirgemeyen hocalarım Sayın Doç. Dr. Nur Feyzal Kesen, Sayın Doç. Dr. Semra Saruç, Sayın Dr. Sinan AKÇAY, Sayın Dr. Doğa Başer ve Sayın Dr. Hasan Hüseyin TEKİN' e,

Bu araştırmanın tüm aşamalarında ve tamamlanmasında katkıda bulunan hocalarım, meslektaşlarım, çalışma arkadaşlarım, araştırmaya katılanlar ve ilgili kurumlara, ayrıca değerli zamanından ayırıp benim için çaba harcayan arkadaşlarım Cemre BOLGÜN ve Rasim BABAHANOĞLU' na,

Hertürlü desteklerini benden esirgemeyen, sabır ve anlayışla beni bu yolda yürürken cesaretlendiren Münevver abla başta olmak üzere aileme gönülden teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız.

İnsanların farklılıkları nedeniyle ayrımcılık görmediği bir dünya dileğiyle…

Abdullah IŞIK

İÇİNDEKİLER

SİMGELER VE KISALTMALAR vi
ÖZET vii
SUMMARY viii
1. GİRİŞ 1
1.1. İnsan Yaşam Döngüsü (The Human Life Cycle) 2
1.1.1. Yaş, Yaşlanma ve Yaşlılık Kavramlarının Sosyal İnşası 6
1.2. Yaşa Dayalı Ayrımcılık/Yaş Ayrımcılığı/Yaşçılık (Ageism) 11
1.2.1. Kalıp Yargılar (Stereotypes) 15
1.2.2. Önyargılar (Prejudices) 17
1.2.3. Kaçıngan (Avoidant) Davranışlar 21
1.2.4. Ayrımcılık (Discrimination) 22
1.3. Yaşa Dayalı Ayrımcılık Tartışmasına Eleştirel Bir Bakış 24
1.3.1. Bir Sorunsal Olarak Yaşa Dayalı Ayrımcılık 26
1.3.2. Yaşlı Ayrımcılığı (Elderly Discrimination) 27
1.3.3. Diğer Ayrımcılık Türleri ve Sentezi 30
1.4. Yaşa Dayalı Ayrımcılık ve Sosyal Hizmet İlişkisi 33
1.4.1. Yaşa Dayalı Ayrımcılığa İlişkin Risk Faktörleri 34
1.4.2. Yaşa Dayalı Ayrımcılık ve Sosyal Hizmet Müdahalesi 43
1.5. Sosyal Hizmette Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Perspektifler 50
1.5.1. Eşitlik ve Sosyal Adalet 54
1.5.2. Farklılık ve Yaşam Biçimi 55
1.6. Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism-Discrimination) İlişkin Kuramlar 56
1.6.1. Fenomenolojik Kuram 57
1.6.2. Varoluşçu Kuram 57
1.6.3. Sosyal Kimlik Kuramı 58
1.6.4. Otoriteryen Kişilik Kuramı 58
1.6.5. Sosyal Baskınlık Kuramı 59
1.6.6. Dehşet Yönetimi Kuramı 59
1.6.7. Eklektik Kuram (Farklı Kuramsal Yaklaşımların Sentezi) 60
1.7. Yaşa Dayalı Ayrımcılık Üzerine Yapılmış Araştırmalar 61
1.8. Tanımlar 68
2. GEREÇ VE YÖNTEM 70
2.1. Araştırmanın Problemi ve Önemi 70
2.2. Araştırmanın Amacı ve Soruları 73

2.3. Araştırmanın Modeli ve Tasarımı 74
2.4. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri 81
2.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi (Katılımcıları) 83
2.6. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri 87
2.7. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Süreci 87
2.7.1. Veri Toplama Araçları ve Hazırlanması 88
2.7.2. Ön Uygulama 90
2.7.3. Araştırmanın Uygulanması 92
2.7.4. Verilerin Hazırlanması 93
2.8. Araştırma Verilerinin Çözümlenmesi ve Analiz 94
2.8.1. Ölçeğin Analiz Çalışması 94
2.8.2. Niceliksel (Kantitatif) Analiz 95
2.8.3. Niteliksel (Kalitatif) Analiz 96
2.8.4. Verilerin Rapor Haline Getirilmesi 96
2.9. Araştırmanın Güçlü Yönleri ve Sınırlılıkları 99
2.9.1. Güçlü Yönler 99
2.9.2. Sınırlılıklar 99
2.10. Varsayımlar 99
2.11. Çalışma Takvimi 99
2.12. Araştırmanın Etik Yönü 101
3. BULGULAR 102
3.1. Niceliksel (Kantitatif) Bulgular 102
3.1.1. Fraboni Ageism (Yaşa Dayalı Ayrımcılık) Ölçeğine İlişkin Bulgular 102
3.1.2. Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular 107
3.1.3. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılık Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular 109
3.1.4. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılık Düzeylerinin Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Dağılımlarına İlişkin Bulgular 111
3.2. Niteliksel (Kalitatif) Bulgular 119
3.2.1. Yaşam Alanı 121
3.2.2. Duyarlılık 124
3.2.3. Ayrımcılık Deneyimi 127
3.2.4. Başa Çıkma Yöntemi 134
3.2.5. Değerler 137
3.2.6. Sosyal Hizmetlere Erişim 141
4. TARTIŞMA 144

4.1. Fraboni Ageism (Yaşa Dayalı Ayrımcılık) Ölçeğine İlişkin Bulguların Tartışılması 144
4.2. Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklerine İlişkin Bulguların Tartışılması 146
4.3. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılık Puan Ortalamalarına İlişkin Bulguların Tartışılması 148
4.4. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılık Düzeylerinin Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Dağılımlarına İlişkin Bulguların Tartışılması 149
4.5. Katılımcıların Yaşam Alanlarına İlişkin Bulguların Tartışılması 155
4.6. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılığa Dair Duyarlıklarına İlişkin Bulguların Tartışılması 158
4.7. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılık Deneyimlerine İlişkin Bulguların Tartışılması 159
4.8. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılıkla Başa Çıkma Yöntemlerine İlişkin Bulguların Tartışılması 166
4.9. Yaşa Dayalı Ayrımcılığı Önlemeye Yönelik Temel Değerlere İlişkin Bulguların Tartışılması 168
4.10. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılığa Dair Sosyal Hizmetlere Erişimine İlişkin Bulguların Tartışılması 175
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 179
5.1. Sonuçlar 179
5.1.1. Niceliksel Bulgulara İlişkin Sonuçlar 179
5.1.2. Niteliksel Bulgulara İlişkin Sonuçlar 183
5.2. Öneriler 192
5.2.1. Alana ve Uygulayıcılara Yönelik Öneriler 192
5.2.2. Literatüre ve Araştırmacılara Yönelik Öneriler 193
6. KAYNAKLAR 195
7. EKLER 207
EK-A. Bilgilendirilmiş Onam Formu 207
EK-B. Kişisel Bilgi Formu 208
EK-C. Fraboni Ageism (Yaşa Dayalı Ayrımcılık) Ölçeği 209
EK-D. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu 211
EK-E. Etik Kurul Onayı 213
EK-F. Saha Araştırmasıyla İlgili İzinler 216
EK-G. Ölçek Kullanımıyla İlgili İzin 222
EK-H. Örnek Görüşme Formu 223
8. ÖZGEÇMİŞ 228

SİMGELER VE KISALTMALAR

AÇSHB: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

ADP: Anti-Discriminatory Perspective/Practice **(**Ayrımcı Karşıtı Perspektif/Uygulama**)**

AOP: Anti-Oppressive Perspective/Practice **(**Baskı Karşıtı Perspektif/Uygulama)

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

GSS: Genel Sağlık Sigortası

IASSW: International Association of Schools of Social Work (Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği)

IFSW: International Federation of Social Workers (Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu)

ILO: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

SHU: Sosyal Hizmet Uzmanı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WHO/DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

WPA/DPD: Dünya Psikiyatri Derneği

ÖZET

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

65 Yaş ve Üzerindeki Bireylerin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism) İlişkin Düşünce ve Deneyimlerinin Değerlendirilmesi-Sinop Örneği

Abdullah IŞIK

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ / KONYA-2020

Bu araştırma, Türkiye'de yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu Sinop ilinde 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin düşünce ve deneyimlerinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Araştırma, yaşa dayalı ayrımcılığın baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet temelinde değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Araştırma, açıklayıcı sıralı (ardışık) desen kullanılarak iki aşamada gerçekleştirilen bir karma yöntem araştırmasıdır. Araştırmanın nicel aşamasında olasılıklı küme örnekleme yöntemiyle 177 bireyden nitel aşamasında ise amaçlı yoğunluklu örnekleme yöntemiyle 20 bireyden veri toplanmıştır. Araştırma, Sinop ilinde bulunan Sinop Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi, Yaşlılar Dinlenme Lokali ve Çay Bahçesi, Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu, ibadethaneler, kıraathaneler ve çay bahçeleri gibi farklı sosyokültürel mekân deneyimi olan bireylerle yapılmıştır. Araştırmanın nicel aşamasında veriler, araştırmacı tarafından literatürden faydalanarak geliştirilmiş Kişisel Bilgi Formu ve bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine ilişkin veriler elde etmeye yönelik uygulanabilir olduğu kanıtlanan Fraboni Ageism Ölçeği (FSA) kullanılarak yüzyüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Nitel aşamada veriler, anlatıların derinlemesine anlaşılması amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu aracılığıyla toplanmıştır. Niceliksel veriler, ölçeğin analiz çalışmalarıyla birlikte SPSS 11.5 paket programı, niteliksel veriler ise betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir.

Araştırmanın bulgularına göre birinci aşamada ölçeğin örnekleme kabul edilebilir uyum sınırlarında ve yaşlı popülasyonda da uygulanabilir olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların olumsuz önyargı/geleneksel inançlar, kaçınma ve ayrımcılık alt faktörleriyle yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin ortalamaları farklılık göstermekle birlikte cinsiyet, meslek, çocuk sayısı gibi sosyo-demografik özelliklere göre farklılaşmadığı, ancak yaş, medeni durum, eğitim durumu, aylık ekonomik gelir, sağlık durumu, zamanın çoğunun geçirildiği yer, şuan yaşanılan yer, kim veya kimlerle yaşandığı, sosyal güvence ve ayrımcılığa en fazla maruz kalınan yer ve/veya mekân ile kim(ler) tarafından ayrımcılığa maruz kalındığı gibi sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaştığı bulunmuştur. İkinci aşamada ise yaşa dayalı ayrımcılığın kurum, aile ve yalnız yaşam biçimleri; kişisel, sosyal ve toplumsal duyarlılıklar; şahsi, aile, akraba, çocuklar, gençler, kurumlar ve toplum boyutlarda ayrıcılık deneyimleri; bireysel, kolektif ve toplumsal başa çıkma yöntemleri; eşitlik, sosyal adalet, insan hakları, farklılık gibi temel değerler ve son olarak kişisel, kurumsal gibi sosyal hizmetlere erişim temaları çerçevesinde gerçekleştiğine dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak, yaşlı hakları ve refahıyla ilgili sosyal hizmet araştırmalarında Fraboni yaşa dayalı ayrımcılık ölçeğinin kullanılması, yaşlı bireylerin katılımıyla yaş temelli baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaların geliştirilmesi, yaşlılığın olumlu yönünü ön plana çıkaran güçlendirici sosyal politika araçları ve sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesi, yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesine yönelik farkındalığın sağlanması ve ‘‘yaşçı ideoloji’’nin önlenmesi gibi çıkarımlara ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet; Karma Yöntem Araştırması; Yaşa Dayalı Ayrımcılık.

SUMMARY

REPUBLIC OF TURKEY

SELÇUK UNIVERSITY

HEALTH SCIENCES INSTITUTE

An Evaluation of Opinions and Experiences of Individuals Aged 65 and 65+ about Ageism-Sinop Case

Abdullah IŞIK

Department of Social Work

PhD THESIS / KONYA-2020

This study aims to evaluate the opinions and experiences of individuals aged 65 and 65+ about ageism in Sinop province having the highest rate of elderly population of Turkey. The study is significant for evaluating ageism on the basis of anti-oppressive and anti-discriminatory social work. It is a mixed method research carried out in two stages by using explanatory sequential design. In the quantitative stage of the study, data were collected from 177 individuals with probability cluster sampling method and from 20 individuals with purposeful intensity sampling method in qualitative stage. The study was conducted with individuals with different sociocultural experiences such as Sinop Nursing Home and Elderly Care Rehabilitation Center, Elderly Recreation Place, Teacher's House and Evening Art School, places of worship, coffee houses and tea gardens in Sinop. In the quantitative stage of the study, the data were collected by face-to-face interview using the Personal Information Form developed by the researcher using the literature and Fraboni Scale of Ageism (FSA) which is proven to be applicable for obtaining data on the age-based discrimination levels of individuals. At the qualitative stage, the data were collected through a Semi-Structured Interview Form created by the researcher for in-depth understanding of the narratives. Together with the analysis studies of the scale, quantitative data were analyzed with SPSS 11.5 package program and qualitative data were analyzed with content analysis method.

According to the study findings, in the first stage, the scale was determined as compatible with the sample in acceptable limits and feasible for the elderly population. The first stage findings show that the averages of ageism level with sub-factors (antilocution, avoidance and discrimination) of the participants are different, and ageism level of participants was not significantly different according to some socio-demographic variables such as gender, occupation, and number of children, but it was significantly different according to the others such as age, marital status, educational status, monthly economic income, health status, the place where most of the time is spent, current residence, lived with whom, social security, the place where the discrimination occurs most and who is discriminated by. The second stage findings show that ageism occurs within the framework of institutional, family and solitary living arrangements; personal, interpersonal and social sensitivities; discrimination experiences in the personal, domestic, relative, children, youth, institutions and society dimensions; individual, collective and social coping methods; its reflections on values as equality, social justice, human rights, diversity, and finally personal and institutional access to social services themes. As a result, using Fraboni Scale of Ageism in social work research on the rights and welfare of the elderly, improvement of anti-age-based oppression and discrimination practices with the participation of elderly, improvement of empowering social policy tools and social work practices that emphasize the positive aspect of old age, raising awareness on the prevention of ageism, and the prevention of ‘‘ageist ideology’’ are suggested.

KeyWords: Ageism; Anti-oppressive and Anti-discriminatory Social Work; Mixed Method Research.

1. GİRİŞ

İnsan, yaşam seyri içerisinde belirli dönemlerden geçmektedir. Bu dönemlerden birini de yaşlılık dönemi oluşturmaktadır. Zira yaşlılık olgusu, kaçınılmaz bir süreci kapsamakta olup insanın özünde bulunmaktadır. Ancak farklı bireysel ve toplumsal dinamiklere bağlı olarak yaşlılık kavramı ve dolayısıyla yaşlılık dönemi, tanımlanması oldukça zor olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim yaşlılığı biyolojik, fizyolojik, psikolojik, sosyolojik, kronolojik gibi kategorilerde çok boyutlu olarak bireylerin sağlık durumuna ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı şekillerde değerlendirmekte olan Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ/WHO), yaşlılığı Afrika Ülkeleri'nde 50 yaşa kadar indirebilmekle birlikte, kronolojik ve/veya psikogeriatrik olarak yaşlanmayı 65 yaş ve sonrası olarak belirlemektedir. Bununla birlikte, yaşlanma sürecinin 60'lı yaşlarda başlaması noktasında Bileşmiş Milletler (BM/UN) ile ortaklaşmaktadır (Kowal & Dowd 2001, UN 2015;2017, WHO 1972;2015;2017).

Yaşlılık ve/veya yaşlanma, farklı kaynaklarda farklı perspektiflerle değerlendirilmekte olup çeşitli yaş aralıklarında gösterilebilmektedir. Bu anlamda, farklı yaşam alanlarına sahip olan yaşlı bireylerin deneyimledikleri yaşa dayalı ayrımcılığı değerlendirmek üzere bu çalışmanın katılımcıları 65 yaş ve üzerindeki bireylerden seçilmiştir. Zira yaşlanmayla ilgili ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde, yukarıda da ifade edildiği üzere, başta WHO olmak üzere kaynakların çoğu 65 yaş ve sonrası süreci değerlendirmeye almaktadır. Ancak en genel tanımlama, psikogeriatrik özellikler göz önünde bulundurularak DSÖ/WHO tarafından ''çevresel uyum yeteneğinin azaldığı dönem'' şeklinde yapılmaktadır (WHO 1972). Bu bağlamda, yaşlanmanın kaçınılmaz ve dolayısıyla önlenmesi mümkün olmayan çok boyutlu bir dönemi kapsadığını ifade etmek olanaklıdır (T. C. Kalkınma Bakanlığı 2014).

İnsanların deneyimlediği söz konusu yaşam dönemleri, kendine özgü biyolojik, fiziksel, psikolojik, duygusal, sosyal, tinsel, kültürel, çevresel, ekonomik vb. gibi boyutlarda gelişim ve değişim aşamalarından geçmektedir. Bu bağlamda, yaşlılık dönemi de yukarıda ifade edildiği üzere kendine özgü çeşitli boyutlarda farklılıklar barındırmaktadır. Yine, yaşam döngüsünün bu evresinde yaşlı bireyler, farklı yaşam alanlarını da deneyimlemektedirler. Bu farklı olma (diversity) durumu,

yaşlı bireylere yönelik kişisel, kişilerarası ve sosyo-politik algıyı şekillendirmektedir. Ancak söz konusu farklılıklar, bazen yaşlı bireylere yönelik kişisel, kurumsal ve yapısal olarak yaşa dayalı ayrımcılık şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bu farklılıkların ayrımcılıkla sonuçlanması, yaşlı bireyler üzerinde bio-psiko-sosyal olarak olumsuz etkilere yol açabilmektedir.

Bu çerçevede, eldeki araştırmanın amacı, Türkiye'de yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu Sinop ilinde farklı yaşam alanlarını deneyimleyen 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin düşünce ve deneyimlerini sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde anlamaya çalışmak olup bu bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin alt boyutlarıyla ortaya konularak konunun yaşlı bireyler açısından ne anlam ifade ettiğinin derinlemesine olarak açığa çıkarılması, bu doğrultuda derinlemesine değerlendirilen düşünce ve deneyimlerinin sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif ile açıklanmaya çalışılması, yaşa dayalı ayrımcılık ile baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaya ilişkin farkındalık oluşturulması, elde edilen özgün bilgilerin bilimsel ve toplumsal olarak yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesine yönelik katkısı ve nihayetinde, gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalara ışık tutması açısından önemli bir boşluğu doldurması düşünülmektedir.

1.1. İnsan Yaşam Döngüsü (The Human Life Cycle)

Doğum öncesinden ölüme kadar gelişimsel aşamalara bağlı olarak insan, yaşam döngüsü (life cycle) içerisinde belirli dönemlerden geçmektedir. İnsanın gelişim everlerini kapsayan insan yaşam döngüsü konusu, birçok gelişim kuramcısı tarafından farklı yaş dönemleri üzerinden tartışılmaktadır. Bu bağlamda, çoğunlukla çocukluk dönemi üzerine odaklanan Sigmund Freud (1856-1939), insanın psikoseksüel gelişim özelliklerini beş dönem çerçevesinde tartışmaktadır. Freud, tartışmalarını genellikle psikoanalitik yaklaşıma dayandırmaktadır. Jean Piaget (1896-1980) ise benzer yaş dönemlerinde özellikle eğitim dönemindeki bu yaş grubunun bilişsel gelişim evrelerini ‘‘şemalar’’ üzerinden tartışmaktadır. Ayrıca, Lawrence Kohlberg (1927-1987), Piaget'in ahlak kuramından beslenerek bilişsel gelişime paralel bir şekilde kişinin ahlak gelişimi üzerine açıklamalar yapmaktadır. Bununla birlikte, ‘‘kimlik ve yaşam döngüsü’’ ekseninde kişilerarası ilişkileri önemseyen Erik Homburger Erikson (1902-1994), Freud'un psikoseksüel gelişim

kuramından beslenerek insanın yaşam döngüsünü psikososyal gelişim kuramı çerçevesinde doğumdan ölüme kadar sekiz gelişim evresinde açıklamıştır (Erikson 1959). Daha sonra eşi Joan Mowat Erikson'ın (1903-1997) desteğiyle insanın dokuzuncu gelişim evresini de tanımlamaktadırlar (Erikson ve Erikson 1998: 105-106).

Erikson, yaşam boyu gelişim anlayışıyla diğer kuramcılardan farklı olarak gelişimi insanın yaşam döngüsünün tamamını kapsayan bir süreç olarak açıklamakta olup bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerini açıklayan söz konusu kuramcılardan farklı olarak gelişim evrelerini yetişkinlik, ileri yaş ve yaşlılık dönemlerine kadar açıklayabilmektedir. Dahası, ''suça sürüklenen çocuklar'', bireysel ve toplumsal değişimler, sosyokültürel etkenler, çevresel ve küresel tehlikeler başta olmak üzere ilgilendiği alanlar ve yaptığı çalışmalar göz önüne alındığında Erikson'ı bir sosyal hizmet kuramcısı olarak da değerlendirmemiz pek mümkündür.

Erikson'a göre insan, yaşam süreci boyunca bütün karmaşa ve problemlerle birlikte sosyokültürel ve toplumsal çevresi içinde değerlendirilmekte olup gelişim evrelerinde atlatması gereken çeşitli kriz ve/veya çatışma durumları yaşayabilmektedir. Herhangi bir evrede ortaya çıkabilen bu durumlar, yaşam döngüsü içerisinde bir sonraki evreyi de olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ona göre, insanın gelişim evrelerini sağlıklı tamamlayabilmesi için bir önceki gelişim evresinin sağlıklı olarak geçirilmesi gerekmektedir. Bu durum, kişiliğe yaşam boyu gelişim evrelerinde sağlıklı kazanımlar sağlamaktadır. Aksi halde, insan bir önceki gelişim evresinde sabitlenir ve sonraki gelişim evrelerinde psikososyal karmaşalarla karşı karşıya kalır. Erikson, insanın her evresini kişiliğin gelişim evrelerinde yaşadığı psikososyal süreçler üzerinden benlik gelişiminin bir aşaması olarak adlandırmakta ve böylece tanımlamaktadır. Buna göre, benlik her bir aşamada her bir evreye özgü birtakım gelişimleri tamamlar, sorunları çözer ve söz konusu kriz(ler)i aşmaya çalışır (Erikson 1959, 1993, 1994). Erikson'ın psikososyal gelişim kuramına göre, ''her evrede benliğin karşılaştığı bir olumlu benlik öğesi, bir de bunun bir karşıtı'' bulunmaktadır (Öztürk ve Uluşahin 2008: 117-118).

Yapılan literatür incelemesi sonucunda, 20. yüzyıldan bu yana insanın yaşam döngüsü üzerine yapılan çalışmalar arasında, insanın bir gelişim dönemi olarak yaşlılık dönemine ilişkin en özgün açıklamayı Erikson'ın yaptığını ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte, literatürde Erikson'ın psikososyal gelişim kuramı ve bu çerçevede insanın gelişim evreleri hakkında yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalara bakıldığında, söz konusu gelişim evrelerinin kapsadığı kesin yaş aralıkları ya da dönemleri ile ilgili ortak bigilere rastlanmamaktadır. Bunun nedeninin ise Erikson'ın gelişim evrelerini kesin bir yaş aralığından ziyade benlik üzerinden açıklıyor olması olarak düşünülebilir. Bu anlamda, bu çalışmada yaşam evrelerinin yaklaşık yaş değerleri belirtilmiştir. Yine de Erikson (1959, 1993, 1994), psikososyal gelişim kuramı kapsamında ''insanın sekiz evresi'' ni şöyle açıklamaktadır:

1. Güven ya da güvensizlik (yaklaşık 0-1,5 yaş/bebeklik dönemi)
2. Özerklik ya da utanç ve kuşku (yaklaşık 1,5-3 yaş/erken çocukluk dönemi)
3. Girişim ya da suçluluk (yaklaşık 3-6 yaş/okul öncesi dönem)
4. Beceri ya da aşağılık duygusu (yaklaşık 6-12 yaş/okul çağı dönemi)
5. Kimlik ya da rol karmaşası (yaklaşık 12-18 yaş/ergenlik dönemi)
6. Yakınlaşma ya da izolasyon (soyutlanma) (yaklaşık 18-40 yaş/genç yetişkinlik dönemi)
7. Üretkenlik ya da durgunluk (yaklaşık 40-65 yaş/yetişkinlik (orta yaş) dönemi)
8. Benlik bütünlüğü ya da umutsuzluk (yaklaşık 65-80 yaş/genç yaşlılık dönemi)

Bu çalışmanın odağını oluşturması itibariyle, kendini gerçekleştirme ya da umut yitimi arasındaki çatışmayı ele alan Erikson'ın psikososyal gelişimin sekizinci evresi, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşam döngüsünün başlangıcından itibaren edindikleri deneyimlerden kaynaklı huzurlu olmaları veya pişmanlık duymalarıyla

ilgilidir. Bu nedenle, önceki evrelerde gelişimlerini sağlıklı tamamlayan, sorunları çözen ve her evreye özgü çatışmaları aşan kişiler, benlik bütünlüğünü tamamladıklarını ve huzurlu olduklarını; aksi durumda olanlar ise geçmişten pişmanlıklar duyduklarını ve umutsuz olduklarını düşünmektedirler.

9. Dokuzuncu evre (yaklaşık 80+ yaş/ileri yaşlılık dönemi)

Psikososyal gelişimin söz konusu sekiz evresinden sonra Erikson ve eşi, bulundukları yaşların karekteristik özelliklerini de göz önünde bulundurarak ileri yaşlılık dönemindeki yeni zorluklar ve gereksinimlerden dolayı psikososyal gelişimi yeniden değerlendirmiş olup bu sıralamaya dokuzuncu ve son evreyi de dâhil etmişlerdir. Bu bağlamda, Joan Mowat Erikson, insan gelişiminin dokuzuncu evresini psikososyal krizler bağlamında ilk sekiz evreyle ilişkilendirmektedir. İlk sekiz evredeki psikososyal krizlerin dokuzuncu evrede tekrar ettiğini, fakat olumlu ve olumsuz benlik öğelerinin tersi yönde değerlendirildiğini belirterek bu evreyi insanın psikososyal gelişiminde dokuzuncu evre olarak adlandırmış ve tanımlamıştır (Erikson ve Erikson 1998). Erikson, dokuzuncu evreyi ileri yaşlılık dönemi (onun ifadesiyle 80'li 90'lı yaşlar) kapsamında tartışmaktadır.

Nitekim yapılan literatür taraması sonucunda, Dünya Sağlık Örgütü (WHO/DSÖ) başta olmak üzere ilgili kaynaklara göre 65 yaş ve üstündeki dönem kronolojik olarak yaşlılık dönemi olarak kabul edilmekte olup bu dönem, çoğu kaynakta üç alt grupta sıralanmaktadır. Buna göre, 65-74 yaş aralığında olanlar ‘‘genç yaşlı’’, 75-84 yaş aralığında olanlar ‘‘orta yaşlı’’, 85 yaş ve üzerinde olanlar ise ‘‘ileri yaşlı’’ olarak gruplandırılmaktadır (Quadagno 2017). İnsanın yaşam dönemlerini inceleyen önceki kuramcılar ve nihayetinde de Erikson'la birlikte insanın biopsikososyal gelişimini ve deneyimlerini kapsayan yaşam döngüsünün bu aşaması üzerinde durmak önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra, insanın yaşam döngüsünün toplumsal yaşanmışlıklar ve beklentiler üzerinden değerlendirildiği ve dolayısıyla kişiye atfedilen ‘‘dede ya da emekli’’ olma gibi konumlar üzerinden beklenti ve yönlendirmeleri içeren sosyal rollerin oluşturduğu süreci kapsayan yaşam seyri (life course) kavramı ve yaklaşımı da bu çerçevede önem arz etmektedir (Quadagno 2017). Bu bağlamda, ‘‘sosyal roller’’ üzerinden inşa edilen insanın yaşam döngüsünün bu aşamasıyla ilgili kavramları tartışmak faydalı olacaktır.

1.1.1. Yaş, Yaşlanma ve Yaşlılık Kavramlarının Sosyal İnşası

Çalışmanın bu bölümünde; yaş, yaşlanma ve yaşlılık gibi ilişkisel kavramların sosyal inşası üzerinde durulacağı için yukarıda da vurgulandığı üzere insanın bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık gibi gelişim dönemlerinin biyolojik, psikolojik, fiziksel ve sosyal süreçlerini içeren yaşam döngüsü (life cycle) çerçevesinde değerlendirilmesinin yanı sıra insan gelişiminin bu dönemlerinin belirtilen süreçlerle birlikte toplumsal ve/veya sosyal inşasını içeren yaşam seyri (life course) anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi de kritiktir. Bu anlamda, konuyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, insan gelişiminin yaşlılık dönemi de sosyal bilim yaklaşımıyla sosyal inşa çerçevesinde değerlendirilmekte olup bu dönem, ‘‘yaşam seyri’’ kavramsalı üzerinden açıklanabilmektedir (Bytheway Keil Allatt ve Bryman 1989, Featherstone ve Hepworth 1989; 1991, Morgan ve Kunkel 2001; 2016, Victor 2005, Önder Erol 2009; 2011, Hunt 2017).

Buna göre, belirli yaş dönemlerini içeren yaşlanma olgusu ve buna bağlı olarak edinilen deneyimlerin son aşaması olarak yaşlılık dönemi, bu çerçevede değerlendirilecektir. Nitekim ilgili kaynaklarda insanın değişim ve devamlılığını kapsayan çok boyutlu yaşam serüveninden oluşan ‘‘yaşam seyri’’ kavramsalı, doğumdan itibaren bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik, ileri yaş ve ölümle sonuçlanan bir süreci kapsamakta olup toplumsal, sosyal ve kültürel bağlamda yaşam deneyimlerinin tamamından oluşan, günümüzde ‘‘yaşam döngüsü’’ anlayışının ötesine geçen ve sosyoloji, sağlık, sosyal hizmet ve diğer insan ve toplum bilimlerine yayılan yeni bir yaklaşım olarak adlandırılmaktadır (Hunt 2017). Yine, Morgan ve Kunkel (2001, 2016) yaşlanmayı toplumsal ve sosyal bağlamlarda değerlendirerek psikososyogeriatrik anlamda yaşam seyrini sosyal roller üzerinden açıklamaktadırlar. Postmodern bağlamda, yaşam deneyimlerini ve fırsatlarını etkileyen toplumsal ve sosyodemografik farklılıkları ve eşitsizlikleri gözeten yaşam seyri perspektifi ayrıntılı, etkileyici ve dinamik yönüyle sosyal dönüşümlere odaklanarak geleneksel yaşam döngüsü yaklaşımının yerini almaktadır (Featherstone ve Hepworth 1989, Hunt 2017).

Bu çerçevede, insanın yaşam seyri kapsamındaki söz konusu kavramlar, sosyal inşa sürecinden de etkilenmektedirler. Felsefik alt yapıdan beslenen sosyal inşacılığın bütün açıklamaları yapacak tek bir tanımlaması bulunmamaktadır (Burr

2015). Bununla birlikte, Berger ve Luckmann (1991), bilginin sosyolojisi temelinde ‘‘Gerçekliğin Sosyal İnşası’’ başlıklı çalışmada, şeylerin var olan gerçeklik hallerini kapsayan gerçekliğin, kişinin kendisini ve gündelik hayattaki herşeyi etkileşim içinde anlamlandırmaya dair bilgiden inşa edildiğine veya üretildiğine işaret etmektedirler. Buna göre;

> *‘‘İnsan, diğerleriyle bir dünya inşa etmeye ve yaşamaya biyolojik olarak yazgılıdır. Bu dünya onun için gerçekliği ifade etmektedir. Sınırları doğa tarafından belirlenmekte, ancak inşa edildiğinde doğaya karşı hareket etmektedir. Doğa ve sosyal olarak inşa edilmiş dünya arasındaki diyalektikte, insan organizmasının kendisi dönüşmektedir. Aynı diyalektikte, insan gerçekliği ve dolayısıyla kendisini üretir.’’ (s. 204).*

Yukarıda da vurgulandığı üzere, bir şeyin gerçekliği ve bilgisi, kişinin kendisi, içinde bulunduğu dünya ve diğerleriyle etkileşim üzerine inşa edilmekte olup dil kullanımı, söylem ve sosyal süreçlerden etkilenmektedir (Burr 2015). Başka bir deyişle, insanın herhangi birşeye dair bilgisi, toplumsal olarak yüklenen anlamlar üzerinden şekillenmektedir (Önder Erol 2011). Ayrıca, sosyal bilim kavram ve yaklaşımlarına dair bilgiler de çoğunlukla sosyal olarak inşa edilmektedir. Örneğin bu çalışmanın odaklandığı yaş, yaşlanma ve yaşlılık kavramlarına dair bilgilerin toplumsal olarak atfedildiğini ve sosyal olarak inşa edildiğini ve yeniden üretildiğini ifade etmek mümkündür (Önder Erol 2009, Quadagno 2017).

İlgili literatür incelendiğinde; yaş, yaşlanma ve yaşlılık kavramları tanımlanması ve ayırt edilmesi güç olan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen, biyolojik epistemoloji çerçevesinde değerlendirilen bu kavramların sosyal olarak inşaa edildiği gerçekliği, bu durumun bir nedeni olarak gösterilebilmektedir. Hal böyleyken, Laslett (1991) bir toplum ya da bireyin birbirinden tamamen farklı olmasa da çeşitli yaş tiplerine sahip olabileceğini belirtmekte olup kişinin doğuma bağlı takvim ya da kronolojik yaşının yanı sıra biyolojik yaş, kişisel yaş, sosyal yaş hatta yaşlar ve bu kişisel, sosyal ya da toplumsal yaşların farklılıklarını kapsayan ve kişinin kendini ait gördüğü öznel (sübjektif) yaş gibi çeşitli yaş biçimlerine sahip olabileceğini aktarmaktadır (s. 24-26). Bununla birlikte, Kalaycıoğlu ve arkadaşlarının (2003) Counts ve Counts’a referansla, yapabilme yeterliliği

çerçevesinde insanın zihnen ve bedenen duygu, görünüş ve hareketlerindeki değişiklikleri içeren ‘‘işlevsel yaş’’ (functional age) ile bireyin kendini algıladığı ya da toplumsal olarak deneyimlediği tecrübeleri içeren ‘‘toplumsal yaş’’ (social age) kavramsallaştırmasının yapılması da önem arz etmektedir. Bu bağlamda, ‘‘işlevsel yaş’’ ile ‘‘toplumsal yaş’’ tanımlamasındaki farklılığın yaş kavramının sosyal inşasında önemli bir yer tuttuğu açıktır. Zira yaş kavramının sosyal inşasındaki bu durum, kişinin kendisini konumlandırmasının yanı sıra toplumsal beklentiler ve/veya sosyal olarak kendisine yüklenen roller çerçevesinde şekillenmektedir. Bu ise yaşın sosyokültürel olarak anlamlandırıldığına işaret etmektedir. Nitekim Viktor’a (2005) göre yaş, tarihsel olarak toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte ‘‘bireyler arasında toplumsal rolleri dağıtan ve bireyin belirli toplumsal faaliyet alanlarına girişini belirleyen toplum içerisinde önemli bir düzenleyici öğe’’ olarak tanımlanmaktadır (Önder Erol 2011: 31).

Konuya eğilen kaynaklar, yaş, yaşlanma ve dolayısıyla yaşlılık kavramlarının genellikle kronolojik olarak değerlendirildiğini ve tanımlamalarının oldukça çeşitli olduğunu belirtmekle birlikte sadece kronolojik değerlendirmelerin yetersiz olabileceğini, bu durumun söz konusu çeşitliliği tek bir kategoriye indirgeyebileceğini ve böyle kullanımların sorun teşkil edebileceğini vurgulamaktadır. Zira, sosyal gerontolojistler tarafından bu kavramların aynı zamanda toplumsal konum ve sosyal roller üzerinden değerlendirildiği ve sosyo-kültürel etkenlerce şekillendiği de belirtilmektedir (Kalaycıoğlu ve ark 2003: 12). Bu nedenle, toplum tarafından kişinin yaşı üzerinden kendisine atfedilen bu durumun bir kişinin yaşlı olduğu anlamına gelmediği aktarılmaktadır. Erken yaşlarda emekli olma ya da ‘‘yaşlı hissettirmek’’le birlikte söz konusu yaşlarda büyükanne/baba (nine/dede) olma, bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir.

Ayrıca, bu tanımlamalar için üçüncü bir kıstas olarak ‘‘işlevsel yaş’’ı öne süren Quadagno (2017), bu yaş tanımlamalarını insanların nasıl göründüğüne ve neler yapabileceklerine dayandırmaktadır. Buna göre, yetişkinlik döneminin temel rollerini gerçekleştiremeyen bir kişi yaşlı olarak kabul edilebilmektedir. Örneğin Inuit Eskimoları arasında 50 yaşında olup da kışın avlanamayan bir adam ya da ‘‘menopoz’’ geçiren Belize’li Siyahi Karayip bir kadın yaşlı kabul edilmektedir. Yine, fiziksel özellikler ve görünüm üzerinden açıklanan işlevsel yaş, aynı zamanda

insanın yapabilme kapasitesi çerçevesinde daha iyi tanımlanmak adına gerontolojistler tarafından üç farklı kategoride değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi, bireysel ve toplumsal düzeyde kendine yetebilen, çalışabilen, ailevi sorumluluklar alan, çeşitli aktivitelerde bulunan ve sağlıklı ve aktif olan iyi durumda olan yaşlılar (well elderly); ikincisi, bir geçiş döneminde olan ve kronik rahatsızlıklar yaşamaya başlayan, kişisel bakım ve diğer ihtiyaçlarını gidermede aile ya da toplum desteğine ihtiyaç duyan, sağlığı biraz bozulmuş yaşlılar (somewhat impaired elderly) ve son olarak ruhsal ve fiziksel boyutta kötüleşmeye başlayan, günlük yaşam aktivitelerini gidermede başkalarına bağımlı olan, aile üyelerinin ya da kurum bakımına daha fazla ihtiyaç duyan kırılgan yaşlılar (frail elderly) şeklinde gruplandırılmaktadır. (Quadagno 2017).

Bununla birlikte, yukarıda da belirtildiği üzere kişinin kendini kaç yaşında hissettiği ve/veya kendisine uygun gördüğü yaş olan öznel yaş tanımlamasını da Quadagno (2017), işlevsel yaşlanmaya ilişkin bazı sınırlılıklar ve öznel yaş kimliği ekseninde ele alarak sağlık başta olmak üzere sosyal sınıf, sosyoekonomik durum, toplumsal cinsiyet ve etkinlik düzeyi gibi faktörler üzerinden değerlendirmektedir. Nitekim bazı durumlarda insanın öznel yaşı işlevsel kapasiteleri ekseninde şekillenmektedir. Örneğin, kronolojik olarak ileri yaşlı (85 yaş ve üzerinde) kategorisinde değerlendirilen bir kişi, işlevsel kapasitesini koruyarak kendini yaşlı olarak hissetmezken orta yaş döneminde yani 40-65 yaşları arasında olan başka bir kişi, işlevsel yetersizliği ve etkinlik düzeyi düşük olduğu için kendini oldukça yaşlı hissedebilmektedir. Buna rağmen, kişi, kendini öznel olarak gerçekte olduğundan daha yaşlı ya da ‘‘daha genç hissetse bile kronolojik yaş temelinde yapılan ayrımın sınırlılıklarına tabidir’’ (Önder Erol 2011). Yazar, söz konusu sınırlılıkların norm olarak adlandırıldığını belirtmekte olup Giddens (1999)’ın ‘‘toplumsal yaşamda yapılması ve yapılmaması gereken şeylere işaret eden ve kişilerden beklenilen biçimde davranmalarına yönelik belirlenmiş kesin kurallar olarak tanımlamaktadır’’ (s. 33). Dolayısıyla, toplumdan topluma ve hatta aynı toplum içindeki farklı kültürel gruplar arasında farklılık göstermekle birlikte, toplumsal beklentiler üzerinden bireye atfedilen sosyal roller ve yüklenilen sınırlılıklardan oluşan bu kurallar; yaş, yaşlanma ve özellikle yaşlılık döneminin sosyal olarak inşaa edilmesinde de etkilidir.

Daha önce de belirtildiği gibi yaş, yaşlanma ve yaşlılık kavramlarının sosyal inşa sürecinin yaşam seyri yaklaşımından etkilendiğini ifade etmiştik. Zira yaşam seyri perspektifinden bakıldığında, bu kavramlar, çeşitli sosyal roller, fırsatlar, haklar, ayrıcalıklar ve engeller çerçevesinde tanımlanmaktadır. Ayrıca kronolojik yaşta da görülebilen ergenlik ve emeklilik gibi sosyal roller ve davranışlar, benzerlikler ve farklılıklarına rağmen bütün kültürlerde görülebilen ve çeşitli yaş gruplarının nasıl davranması gerektiğini belirleyen toplumsal kurallardan oluşan ‘‘yaş normları’’ndan etkilenmektedir (Victor 2005). Yazara göre yaş normları, uygun olan ve olmayan davranışların belirlenmesi, bütün topluluklar ve özel alt grupları kapsayan toplumsal gruplar tarafından paylaşılması ve söz konusu sınırların ihlalinde birtakım sosyal kontrol ve yaptırım uygulamalarının belirlenmesi çerçevesinde şekillenmektedir (Victor 2005: 34).

Ayrıca, doğumdan itibaren ölüme kadar süren yaşam döngüsü içerisinde, organizmanın öznel farklılıklarla birlikte kronolojik anlamda ‘‘yaş’’ almasına bağlı olarak geçirdiği çok boyutlu değişim sürecine işaret eden yaşlanma kavramı, Morgan ve Kunkel (2016) tarafından yaşam seyri perspektifiyle, insan organizmasının fiziksel, psikolojik, sosyal, toplumsal gibi boyutlarda geçirdiği değişimleri içeren bir süreç olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle, yaşlanma sürecinin biyolojik boyuttaki gerçekliğinin yanında, psikososyal olarak da şekillendirildiğini başka bir deyişle sosyal olarak inşa edildiğini ifade edebiliriz. Nitekim Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2003), yaşa dayalı sosyal inşacılığın ‘‘yaşlılığın basitçe doğal, verili bir özü olduğu inancını’’ reddettiğini ve ‘‘her bireyin deneyimlerinin büyük oranda sosyo-kültürel etkenlerce şekillendiğini’’ bildirmektedirler (s. 12). Dolayısıyla, Berger ve Luckmann (1991)’ın doğa ve sosyal olarak inşa edilmiş dünya arasındaki diyalektikte, insan, diğer şeyler gibi yaşlanmayı da sosyal olarak inşa ettiği dünya çerçevesinde anlamlandırmaktadır. Zira insan, şeyleri kendine göre anlamlandırır ve dünyanın biçimini kendi anlayışı ve kavrayışı çerçevesinde resmeder (Kalaycıoğlu ve arkadaşları 2003).

‘‘Yaş’’ ve ‘‘yaşlanma’’ yukarıda tartışıldığı gibi biyolojik temeller üzerine sosyal olarak inşa edilirken buna bağlı olarak yaşlılık ise yine bu kavramlar üzerine inşa edilmektedir. Dolayısıyla insan organizmasının yaş ve yaşlanma bileşenlerinden üretilen bir kronolojik yaş dönemi olarak yaşlılığın sosyal inşası; bireysel,

sosyokültürel ve toplumsal sistemler tarafından söylemsel atfetmelerle gerçekleştirilmektedir. Nitekim yaşlılık tanımlamasının toplumdan topluma farklılık göstermesi de bu durumu destekler niteliktedir.

Bununla birlikte, yaşlılığın fizyolojik boyutundan ziyade sosyo-kültürel bir sürecin sosyal inşa ürünü olduğunu savunmak, sosyal inşacı yaklaşımın yaşlılığın biyolojik boyutuna yönelik perspektifleri ve dolayısıyla yaşlılık kavramını yapısöküme uğratmak anlamına gelmektedir (Önder Erol 2011). Yazar, benzer bir şekilde yaşlılık dönemindeki farklı yaşam alanlarının da yaşlılığa ilişkin yaygın anlayışı yapısöküme uğrattığını bildirmekte olup az sayıda da olsa, geleneksel olanın dışındaki farklı yaşam alanlarını ‘‘postmodern yaşlılık’’ olgusu ekseninde tartışmaktadır (s. 38). Buna göre, post-modernist yaklaşım, bir olguya dair sınıflandırmaların tek bir biçimde ve yeterli olarak açıklanamayacağı, mevcut sınıflandırmaların yapısöküme uğrayacağı görüşüne dayanmaktadır. Dolayısıyla, postmodernizmin yaşlılığa yansıması, yaşlılıkla ilgili yeterli ve çağdaş açıklamalar yapamayan geleneksel yaşlılık anlayışının yapı söküme uğraması ve yaşlılığa dair yeni açıklamaların yapılması şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu durumun yaşam seyri perspektifiyle de örtüştüğü görülmektedir (Featherstone ve Hepworth 1989, Hunt 2017).

1.2. Yaşa Dayalı Ayrımcılık/Yaş Ayrımcılığı/Yaşçılık (Ageism)

Çalışmanın literatür bölümünün bu aşamasında, öncelikle yaşa dayalı ayrımcılık tartışmasına açıklık getirilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada yaşa dayalı ayrımcılık, uluslararası literatürdeki ageism kavramı üzerinden değerlendirilmekle birlikte, ulusal literatürde bu konu; yaş ayrımcılığı, yaşçılık ve hatta yaşlı ayrımcılığı gibi kavramlar ekseninde de ele alınabilmektedir (Vefikuluçay Yılmaz ve arkadaşları 2011, Çayır 2012, Kutlu ve arkadaşları 2012, Arun ve Pamuk 2014, Buz 2015). Buna rağmen, bu çalışmanın odağını oluşturması itibariyle çalışmanın tamamında ‘‘yaşa dayalı ayrımcılık’’ kavramı kullanılacaktır. Dolayısıyla, yaşa dayalı ayrımcılığın çoğunlukla yaşlı bireyler başta olmak üzere diğer farklı yaş gruplarına yönelik bir ayrımcılık biçimi şeklinde gerçekleştiği belirtilmektedir (Thompson 2016). Nelson (2016) ise bu kavramın teknik olarak bireyin yaşına karşı önyargı şeklinde tanımlandığını belirtmekte olup esasen bu önyargının bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi hemen bütün

farklı yaş gruplarına yönelik kalıp yargılarımızdan beslendiğine işaret etmektedir. Bu durum, bu kavramların sosyal olarak inşa edildiği gerçekliğini pekiştirmektedir.

Yaş, yaşlanma ve yaşlılık gibi kavramların sosyal olarak inşası neticesinde, bireyler yaşlarından kaynaklı toplumsal olarak konumlandırılmakta, sınıflandırılmakta ve dolayısıyla sınırlandırılmaktadırlar. Bu durum, onların yaşamları üzerinde çok boyutlu sonuçlar doğurmaktadır. Yaşa dayalı ayrımcılık da bu sonuçlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yaşa dayalı ayrımcılığın aynı zamanda yaşlı nüfustaki artışın da önemli sonuçlarından biri olduğu belirtilmektedir (Kutlu ve arkadaşları 2012). Esasen yaşa dayalı ayrımcılık, bütün yaş gruplarındaki bireylerin yaşlarından kaynaklı maruz kaldığı ayrımcılığın bir türü olarak gerçekleşmektedir. Hal böyleyken, yaşa dayalı ayrımcılık, olumlu ve olumsuz boyutta (Palmore 1999, Vefikuluçay 2008) olmak üzere farklı şekillerde ve amaçlarla gerçekleşmektedir. Bu sınıflandırmanın Butler'in yaşa dayalı ayrımcılığın ''iyi huylu'' ve ''kötü huylu'' olduğu yönündeki kavramsallaştırmasına karşılık geldiğini ifade edebiliriz.

Daha sonra detaylı olarak açıklanacağı üzere, çokboyutlu bir dezavantaj sürecini içeren ayrımcılık; bireysel, sosyokültürel ve toplumsal olarak farklı olmaktan kaynaklı maruz kalınan ayrımcı ve öteleyici tutum ve davranışların tümünü kapsamaktadır. İlgili literatür incelendiğinde, Türkiye'de ableism/disablism (engellilere yönelik ayrımcılık), sexism (cinsiyet ayrımcılığı), racialism/racism (ırk ayrımcılığı/ırkçılık) vb. gibi ayrımcılık türlerinin tartışılmakta olduğu, ancak ayrımcılık formları kapsamında sınırlı da olsa ageism (yaşa dayalı ayrımcılık) konusunun da gündemde yerini almaya başladığı görülmektedir. Dolayısıyla, insanların cinsiyetleri, cinsel yönelimleri, inançları ya da etnisitelerinden dolayı kişisel ve/veya kişilerarası ilişkilerde, hizmet alımı ya da kullanımında ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kalabildikleri gibi sadece yaşlarına dayalı da sözkonusu tutum ve davranışlara maruz kalmaktadırlar (Çayır 2012).

Tam da bu noktada, tıpkı engellilere yönelik ayrımcılık, cinsiyet ayrımcılığı, ırk ayrımcılığı/ırkçılık vb. gibi yaşa dayalı ayrımcılık da farklılıkları suiistimal eden, baskı oluşturan ve ayrımcılık yaratan bir şekilde kendini göstermektedir. Bu bağlamda, sosyal bilimlerde bir tarihselliğe sahip olan ve özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan yaşa dayalı ayrımcılık (ageism) tartışması, ilk olarak Butler

(1969) tarafından ‘‘bağnazlığın bir biçimi’’ olarak kavramsallaştırılmıştır. Ona göre; yaş ayrımcılığı ya da age-ism, ırkçılık ya da sosyal sınıf ayrımcılığı gibi ‘‘…bir yaş grubunun diğer yaş gruplarına yönelik önyargısı’’ şeklinde ilk haliyle tanımlanabilmektedir (s. 243). Daha sonra, ‘‘…insanların yaşlı olmalarına yönelik sistematik kalıp yargıları ve ayrımcılığı içeren bir süreç’’ olarak tanımlamıştır (Butler 1975: 35). Ayrıca, Butler (1978) ise yaşa dayalı ayrımcılığı ‘‘…yaşlılara karşı kurumsal (institutionalized) ve bireysel (individual) önyargı, kalıp yargı, efsane, nefret ve/veya kaçınma ile nitelendirilen derin psikososyal bozukluk’’ olarak klinik-psikiyatrik bağlamda yeniden tanımlamıştır (s. 14).

Butler, yaşa dayalı ayrımcılığın sosyal politika ve pratiklere ve dolayısıyla sosyal hizmet uygulamalarına yansımalarını da göz önünde bulundurmaktadır. Buna göre, yaşa dayalı ayrımcılığın toplum üyelerinin tutum ve davranışları sonucu şekillendiğini; ön yargı ve kalıp yargıların politikaları etkileyebildiğini, bu tutum ve davranışların ise sosyal politikaları etkileyerek kurumsallaştığını hatırlatarak yaşa dayalı ayrımcılığı sosyo-politik ve toplumsal bağlamda tekrardan ele almıştır (Butler 1980). Yine, aynı çalışmada yazar, sosyal bilimcilerin yaşa dayalı ayrımcılığı veya onun deyimiyle ‘‘yaşçılığı’’ da ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi çalışabileceğini aktarmaktadır. Yaşa dayalı ayrımcılık sorununun en belirgin üç özelliğini ‘‘1) yaşlı bireye, yaşlılığa ve yaşlanma sürecine yönelik önyargısal tutumlar[1] 2) çalışma yaşamında verilen roller başta olmak üzere diğer sosyal rollerde yaşlılara karşı ayrımcı uygulamalar 3) kişisel itibar ve kabul edilebilir hayat olanaklarını azaltan kurumsal politika ve uygulamalar’’ şeklinde sıralamaktadır. Bütün bu tutumlar ve inanışlar, ayrımcı davranışlar, kurumsal norm ve politikalar birbirleriyle ilişkili ve karşılıklı birbirlerini pekiştirmekte olup doğal bir süreç olan yaşlanmayı ve dolayısıyla yaşlı bireyleri olumsuz etkileyen bir sosyal soruna dönüştürmektedir (Butler 1980: 8). Son olarak, yaşa dayalı ayrımcılığı bir hastalıktan ziyade tartışan yazar; uygulayıcılar, bilim insanları ve politika yapıcılar gibi ilgili kesimlerin müdahale olanaklarından bahsederek sorunun toplumsallığına işaret etmektedir (Butler 1989). Bu durum, eldeki çalışmada olduğu gibi yaşa dayalı ayrımcılık hakkında açıklayıcı araştırmalara ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir.

[1] Bunlara bu çalışmada da vurgulandığı üzere yaşlı bireylerin kendileri tarafından sergilenen tutum ve davranışlar da dâhil edilebilmektedir.

Her ne kadar yaşa dayalı ayrımcılık farklı yaş gruplarına yönelik bir ayrımcılık türü olsa da çoğunlukla yaşlı bireylere dönük gerçekleştiği tespiti, ilgili kaynaklar tarafından da desteklenmektedir (Bytheway 1995). Nitekim Lymbery (2005), bu durumun en azından batı toplumlarında, yaşlı bireylerin toplum içindeki konumlarının sistematik olarak dezavantajlardan etkilendiği bir süreç şeklinde adlandırmaktadır (s. 13). Bu nedenle, yaşlı nüfustaki artışın bu süreçteki yeri kritiktir. Yaşlı nüfustaki artışa bağlı olarak yaşa dayalı ayrımcılık da cinsiyet ve etnisite ayrımcılığı gibi diğer sosyal eşitsizlikler, baskı ve ayrımcı tutum ve davranışlar üzerinden ve hatta bunlarla birlikte gerçekleşmektedir. Thompson (2016) gibi eşitlik ve sosyal adalet temelinde, baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaların etkinliğini vurgulayan Lane (2017) de ayrımcılığın ve dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılığın kişisel, kurumsal ve yapısal boyutlarda gerçekleştiği üzerinde durmaktadır (s. 36-38). Bu durumun daha çok sağlık ve sosyal bakım alanlarında görüldüğü, ilgili literatüre referansla bilinmektedir.

Toplumdaki yaşlanma oranları ve dolayısıyla artan yaşlı nüfus oranlarına paralel bir şekilde toplumun yaşlanma ve yaşlılığa ilişkin sosyal inşacı yaklaşımı, çoğunlukla yaşlı bireylerin biopsikososyal gereksinimlerini giderme ya da yapabilme becerilerini sürdürme çerçevesinde şekillendiğini ifade edebiliriz. Nitekim yaşa dayalı ayrımcılığın da toplumun tutum ve davranışları çerçevesinde şekillendiğini ifade etmiştik. Yaşa dayalı ayrımcılık genellikle yaşlı bireyler için tıpkı yaşlanma gibi biyolojik, fiziksel, tinsel, psikolojik, sosyo-ekonomik ve politik gibi boyutlarda gerçekleşmekte olup bu boyutlar, aynı zamanda yaşa dayalı ayrımcılığın nedenleri arasında da gösterilebilmektedir. Bu bağlamda, yaşa dayalı ayrımcılığın nedenleri arasında ‘‘üretici rollerin’’ ve yapabilme becerilerinin azalması, sosyokültürel ve toplumsal yaklaşım ve dolayısıyla sosyal inşacılığı da gösterebiliriz. Ayrıca Featherstone ve Hepworth’a (1989) referansla bu durumun sanayileşme ve teknolojik süreçlerden ve dolayısıyla modernleşmeden etkilendiği de akatarılmaktadır (Önder Erol 2011: 35).

Bu kapsamda, yaşa dayalı ayrımcılığın çoğunlukla olumsuz boyuttaki seyrinin yanı sıra olumlu boyutta da bireylerin yaşlarından dolayı pozitif ayrımcılık gördüğü belirtilmektedir (Palmore 1999, Vefikuluçay 2008). Bir çocuğun okula yönlendirilmesi veya yaşlı bir bireye otobüste yer verilmesi bu duruma örnek olarak

gösterilebilmektedir. Yine, Önder Erol (2011), Quadagno'un yaşa dayalı ayrımcılığın güncel bir formu olarak ''yeni yaşlı ayrımcılığı'' kavramından hareketle, yaşlı bireylerle ilgili aşırı bir korumacı yaklaşımın ve endişenin söz konusu olduğunu ve bu durumun yaşlı bireyleri risk almaktan vazgeçirdiğini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

> *''Yaşlıların toplum tarafından yetersiz, güçsüz ve diğerlerine bağımlı olarak görülmesi onları yapabilecekleri halde bir takım eylemlerden korumacı bir duygu ile alıkoymak sonucunu doğurmaktadır. Yaşlı birey, yaş ayrımcılığının getirmiş olduğu tüm bu sınırlılıklara ilişkin refleksif olarak düşünse bile eyleme geçme konusunda çekimser kalabilmekte ve böylece kendinden beklenen 'yaşlı' imgesini pekiştirir bir davranış biçimi geliştirebilmektedir.'' (s. 35).*

Bu durum, açıkça yaşa dayalı ayrımcılığın toplum tarafından atfedilen sosyal inşa temelinde gerçekleşebildiğine işaret etmektedir. Bütün bu çerçeve göz önüne alındığında, bu çalışmadaki haliyle yaşa dayalı ayrımcılık, Quadagno (2017)'nin nakliyle, yaşlanmaya ilişkin kalıp yargıları içeren önyargılar ve olanaklardan mahrum bırakan ayrımcı tutumlar gibi farklı formlarda bireyi fiziksel, ruhsal vb. olarak etkilemektedir. Yine, Butler da yaşa dayalı ayrımcılığı toplumun tutum ve davranışları çerçevesinde tartışmaktadır. Bununla birlikte, Nelson ve Palmore'un da konuyla ilgili açıklamalarından hareketle aşağıda da sıralanacağı üzere yaşa dayalı ayrımcılık, bir yaş grubundaki bireylerin diğer bir yaş grubundaki bireylere yönelik tutum, inanış ve davranışları kapsayan kalıp yargılar (stereotypes), önyargılar (prejudices), kaçıngan (avoidant) davranışlar ve ayrımcılık (discrimination) alt başlıkları ekseninde açıklanmaktadır.

1.2.1. Kalıp Yargılar (Stereotypes)

Sosyal olarak inşa edilmiş inançlar bütününü oluşturan yaşa dayalı ayrımcılığın gerçekleşmesine sebep olan faktörlerden birincisini oluşturan kalıp yargılar, tanımlaması oldukça fazla olan, zaman içerisinde değişime uğrayan ve basitleşen bir kavram olarak öne çıkmakla birlikte bu kavram, en temelde belirli birey ya da grupların farklı karakteristik özelliklerinin kolayca hatırlanması olarak ifade edilmektedir (Stangor 2016: 2). Dozois'e (2006) göre de bu uzun süreli

hatırlamalar, hafızada bilgi yapıları ve şemaların oluşturulmasıyla gerçekleşmekte ve bu çerçevede tanımlanmaktadır (Arun ve Pamuk 2014: 21).

Konuyla ilgili kaynaklara bakıldığında, sosyal psikolojik açıdan kalıpyargılamanın (stereotyping) önyargılar, kaçıngan ve ayrımcı davranışlarla birlikte duygusal, bilişsel ve davranışsal boyuttaki üçlü bileşen çerçevesinde açıklandığı görülmektedir (Allport 1954, Fiske 1998, Cuddy ve Fiske 2002, Levy 2003, Fasbender 2016). Bu anlamda, sınıflandırmaya dayalı tutumlar olarak önyargılar, duygusal (affective) boyuttaki; ayrımcılık, davranışsal (behavioral) boyuttaki ve kalıp yargılar ise bilişsel (cognitive) boyuttaki temel birleşenler şeklinde değerlendirilmektedir (Cuddy ve Fiske 2002). Öte yandan, Allport (1954) ‘‘The Nature of Prejudice’’ adlı çalışmasında, öğrenilmiş önyargılar kapsamında kaçıngan davranışları da bu sürecin önemli bir parçası olarak değerlendirmektedir. Yine, yaşa dayalı ayrımcılık üzerine ölçek geliştiren Fraboni ve arkadaşları (1990) da bir alt öğe olarak kaçınma (avoidance) faktörünün de bu ayrımcılık türünde önemli olduğunu vurgulamaktadırlar.

Kalıp yargılar, bir birey ya da grubun etnisite, cinsiyet, inanç vb. özellikleri hakkında olduğu gibi birey ya da grubun yaşa dayalı özelliklerine ilişkin de olabilmektedir. Nitekim Nelson (2016), bunların yaşa dayalı kalıp yargılar şeklinde ortaya çıktığını belirtmektedir. Nelson, bu durumu farklı yaş dönemlerine yönelik toplumsal atıfların kişiyi bulunduğu karakteristik özelliklerine göre geleneksel olarak olumlu ya da olumsuz anımsanması üzerinden tartışmaktadır (s. 38-40). Hal böyle olunca, yaşa dayalı ayrımcılığın en temel bilişsel birleşeni olarak kalıp yargılar, bireysel farklılıklar ve grup farklılıklarına yönelik tutumlar şeklinde gerçekleşmektedir (Fasbender 2016). Bununla birlikte, kalıp yargıların çoğunlukla olumsuz tutumlar üzerinden gerçekleştiği açıktır. Nitekim Stangor (2016), kalıp yargıları ‘‘olumsuz, kusurlu ve haksız’’ tutumlar olarak görmektedir (s. 2).

Ayrıca Levy (2003), kişinin yaşlanma sürecine bilişsel ve fiziksel etkileri olan kendine dönük kalıp yargıların (self-stereotypes) da olabileceğini ve bu durumun özellikle de yaşlılık döneminde görünür olduğunu ifade etmektedir. Bu boyuttaki kalıp yargıların da toplumsal atıflardan ve sosyal olarak inşa sürecinden etkilenmekte ve bu çerçevede şekillenmekte olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

Dolayısıyla, yaşa dayalı kalıp yargılar, toplumsal olarak atfedilmiş tutum ve inanışlar paralelinde yaşlı bireyler üzerinde baskı ve ayrımcılık yaratan unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Genel olarak bireyin diğer birey ve gruplara yönelik kategorizasyonuyla (Fiske 1998) inşa edilen kalıp yargılara özelde ise yaşa dayalı kalıp yargılara olumlu ve olumsuz tutumlar çerçevesinde sınıflandırılmış bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık ya da ‘‘ihtiyarlık’’ prototipi veya yapabilme becerisi üzerine inşa edilmiş karakteristik özellikler vb. örnekleri verilebilir. Stangor (2016) da ilgili kaynaklara referansla, kalıp yargıların çoğunlukla şemalar, prototipler ve örnekler gibi bilişsel yapılar olarak ortaya çıktığını belirtmektedir (s. 3).

İlgili literatür incelendiğinde, kalıp yargıların genellikle önyargılarla birlikte değerlendirildiği görülmektedir. Bu anlamda, yaşa dayalı ayrımcılık kapsamında önyargıları da ele almanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.2.2. Önyargılar (Prejudices)

Yaşa dayalı ayrımcılığın gerçekleşmesine sebep olan faktörlerden ikincisini oluşturan önyargılar, literatürde bu konunun temel duygusal birleşeni konumunda değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, önyargının yaşa dayalı ayrımcılığın da temel inşa ürünü olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim Butler (1969), ilk başlarda, yaşa dayalı ayrımcılığı esasen bir yaş grubunun başka bir yaş grubuna karşı önyargısı üzerinden açıklamaktadır. Butler’a göre, en temelde, kişisel güvensizlik, önyargının oluşmasına yol açmakta olup önyargının klasik açıklaması, bireyin ırk, din, milliyet gibi içerisinde bulunduğu güçsüzlüklere yönelik bilinçsiz bir çabaya dayanmaktadır (s. 243). Yine Kutlu ve arkadaşları (2012), yaşa dayalı ayrımcılık hususunda, önyargıların birey ya da grubun içerisinde bulunduğu yaşa yönelik tutum ve inanışlar çerçevesinde şekillendiğine işaret etmektedirler (s. 464). Bu durum, Butler’ın vurguladığı ‘‘çaba’’ kavramına karşılık gelmektedir. Bu nedenle, bu tutum ve inanışlar, olumlu olduğu gibi olumsuz bir boyut da alabilmekte, öğrenilmekte ve yeniden üretilmektedirler. Yaşa dayalı önyargılar örneğinde olduğu gibi, öğrenilmiş ve yeniden üretilmiş davranışlar üzerinden şekillenmesi nedeniyle önyargıların da sosyal olarak inşa edildiğini ifade edebiliriz.

Ayrıca, daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere yaşa dayalı ayrımcılığın önemli bir boyutunu da yaşlı bireye, yaşlılığa ve yaşlanma sürecine yönelik önyargısal tutumlar oluşturmaktadır (Butler 1980). Ve hatta, söz konusu önyargısal tutumların yaşlı bireyler tarafından da sergilendiğini ifade etmiştik. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, yaşa dayalı ayrımcılığın da tıpkı cinsiyet ve ırk ayrımcılığı gibi bir önyargı biçimi olarak öne çıktığı görülmektedir. Nitekim Abrams (2010) da önyargıyı bu çerçevede değerlendirmekte olup önyargının en fazla grupların farklı veya çakışan değerlere sahip olması, diğerlerinin farklı olarak görülmesi, insanların kimliklerini belli gruplara ait olma bakımından görmesi ve başkalarına karşı ayrımcılık yapılması gibi durumlarda geliştiğini ve sürdürüldüğünü belirtmektedir (s. 3). Hal böyleyken, bu sürecin sosyal olarak inşa edildiği gerçekliği ortada durmaktadır.

Esasen, Allport (1954) tarafından önyargının doğası üzerine yapılan çalışmada, bireyin kimliğinden veya sadece ait olduğu gruptan dolayı kendisine karşı ‘‘düşmanca bir tutum veya his’’ olarak tanımlanan önyargı kavramsallaştırması, insanları gruplandırmaya dayalı bilişsel bir süreç üzerinden yapılmaktadır. Bununla birlikte, yukarıda da belirtildiği üzere diğer bazı kaynaklardan farklı olarak Allport, önyargıyı bir bütünlük içerisinde duygusal, bilişsel ve davranışsal boyutta tanımlarken, diğerleri ayrı kavramlar üzerinden tartışmaktadır (Fasbender 2016: 3). Yine Dozois’e (2006) göre de bu uzun süreli hatırlamalar, hafızada bilgi yapıları ve şemaların oluşturulmasıyla gerçekleşmekte ve bu çerçevede tanımlanmaktadır (Arun ve Pamuk 2014: 21). Arun ve Pamuk (2014), Dozois’e (2006) referansla, ‘‘duygusal süreçler’’ üzerinden tanımlanan önyargının günlük kullanımının kalıp yargı ile karıştırılabileceğini, fakat ilgili literatürde önyargının ‘‘özellikle bir sosyal gruba karşı duygusal ya da tutumsal yanıtları tanımlamak için kullanıldığını’’ aktarmaktadır (s. 21). Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ/WHO) ile Dünya Psikiyatri Derneği’nin (DPD/WPA) ortak raporunda, genel olarak önyargı, insanları olumsuz anlamda sınıflandırmaya dayalı (örneğin ‘‘zihinsel rahatsızlıklara sahip kişilerin tehlikeli, güçsüz, sorumsuz, kirli vb. olduğu’’) ‘‘sağduyu’’ tutumları olarak tanımlanmaktadır (WHO-WPA 2002: 11). Önyargıların bütün birey ve gruplara yönelik olabildiği gibi yaşa dayalı önyargılar da bütün yaş gruplarındaki birey ya da gruplara yönelik olabilmektedir. Bununla birlikte, söz konusu raporda, özellikle yaşlı bireyler üzerinde baskı ve ayrımcı tutumlar yaratan yaşa dayalı önyargılar ise bu yaş

dönemindeki insanların zayıf, hasta, tuhaf, inatçı, verimsiz vb. olduğuna dair düşünceleri ifade etmektedir (s. 11).

Kalıp yargıları ve tutumları içeren (Palmore 2001) önyargılar da tıpkı yaşa dayalı ayrımcılıkta olduğu gibi olumlu boyutta görülebilmekle beraber çoğunlukla olumsuz boyutta görülmektedirler (Palmore 1999). Bu kapsamda, önyargının bireysel ve kollektif farklılıklardan kaynaklandığını ifade edebiliriz. Bu farklılıklardan birini de yaşa dayalı önyargı oluşturmaktadır. Yaşa dayalı sistematik önyargılar ise yaşa dayalı ayrımcılığa sebep olmaktadır. Nitekim yaşa dayalı ayrımcılığın bir önyargı biçimi şeklinde gerçekleştiği ifade edilmektedir (Palmore 2001). Ayrıca, olumsuz önyargı ve ‘‘düşmanca tutum’’ ile başlayan bu süreç, literatürde önyargı üzerindeki tartışmaların ortasında bulunan Allport’a göre, önyargının şiddetli hali nefret biçimini ve en nihayetinde katliam ve soykırım halini alabilmektedir. Yazar, bu durumu olumsuz önyargı üzerinde inşa edilen ve gittikçe artan düzeyde ağırlaşan beş başlık şeklinde açıklamaktadır (Allport 1954: 48-). Buna göre;

1. Olumsuz önyargı (Antilocution): Bir birey, grup, topluluk ya da topluma yönelik olumsuz önyargıya dayalı düşmanca, küçük düşürücü ya da aşağılayıcı söylemler üzerine inşa edilmiş bir sözlü istismar ve ayrımcılık biçimini ifade etmektedir. Bu kavram, birey ya da gruba yönelik nefret söylemine yol açmaktadır.

2. Kaçınma (Avoidance): Aşırı önyargı sebebiyle bir birey, grup, topluluk ya da topluma karşı dışlayıcı veya kaçıngan davranışlara sahip olma durumunu ifade etmektedir.

3. Ayrımcılık (Discrimination): Olumsuz önyargı sonucu bir birey, grup, topluluk ya da topluma yönelik geleneksel veya kurumsal dışlayıcı ve ayrımcı tutum ve davranışların tamamını ifade etmektedir. Bu kavram, mağduru(ları)n resmi olarak kısıtlanmasına ya da mahrum bırakılmasına yol açabilmektedir.

4. Fiziksel saldırı (Physical attack): Gittikçe artan olumsuz önyargı duygusuyla bir birey, grup, topluluk ya da topluma veya onların mülkiyetine karşı zorlama veya tehdite dayalı fiziksel şiddetin

kullanılmasını ifade etmektedir. Bu kavram, linç kültürünün oluşmasına yol açmaktadır.

5. İmha/Soykırım (Extermination): Olumsuz önyargının şiddetin en son halini alması ve yok etme amacıyla bir birey, grup, topluluk ya da toplumun bütünlüğüne yönelik sistematik yıkım girişimini ifade etmektedir. Bu kavram, linç, kıyım, katliam ve soykırımın habercisidir.

Eldeki çalışmada da kullanıldığı üzere Fraboni Ageism Ölçeği'inde yaşa dayalı ayrımcılık (ageism); olumsuz önyargı (antilocution), kaçınma (avoidance) ve ayrımcılık (discrimination) alt başlıklarında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, bu araştırmada bu alt gruplandırmaya kalıp yargı (stereotype) da dâhil edilmiştir. Nitekim yaşa dayalı ayrımcılığın inşa sürecinde bu kavramların kritik olduğu bilinmektedir. Özellikle önyargının bu süreç üzerindeki etkisi Allport'un (1954) çalışmasına referansla ortadadır. Bu bağlamda, yaşa dayalı ayrımcılık ya da yaşçılık da temelde cinsiyetçilik, ırkçılık ve diğer önyargı biçimlerine dayalı ayrımcılık türleri gibi değerlendirilmektedir. Buna rağmen diğer biçimlerden farklı olarak yaşa dayalı ayrımcılık, ideolojik bir yaklaşımdan ziyade bireysel ve sosyo-kültürel yaklaşımlar çerçevesinde görülmektedir. Bu durum, yaşa dayalı ayrımcılığa göz yumulmasına, hatta desteklenmesine ve dolayısıyla yaygınlaşmasına sebep olmaktadır (Nelson 2016: 191).

Nihayetinde, önyargılar da sosyal inşa sürecinden etkilenmekte olup sosyal olarak inşa edilmektedirler. Yukarıda belirtildiği gibi önyargılar, esasen bir kimliğin bireysel ve kolektif farklılıklarına yönelik olmaktadır. Bu noktada, farklılıklarla çalışan bir meslek ve disiplin olarak sosyal hizmetin önemi açıktır. Nitekim sosyal inşacılık ve baskı/ayrımcılık karşıtı yaklaşımları kullanırken sosyal hizmet, farklılıklarla çalıştığının farkındadır. Bu nedenle, sosyal hizmet uygulayıcılarının kendi önyargılarının da farkında olması gerekmektedir (Teater 2014: 88). Bu anlamda, yaşa dayalı ayrımcılığın önemli bir faktörü olarak kaçınma ya da başka bir deyişle kaçıngan davranışları da tartışmak konunun bütünlüğüne katkı sağlayacaktır.

1.2.3. Kaçıngan (Avoidant) Davranışlar

Kaçınma, bireysel ve kurumsal boyutta yaşlı bireylerde olduğu gibi istenmeyen bir grubun üyelerine karşı kaçıngan tutum ve davranışlar gösterme şeklinde tanımlanmaktadır (Fraboni ve arkadaşları 1990: 57). Yukarıda belirtildiği gibi Allport'un ''önyargının doğası'' kapsamında tartıştığı ve yaşa dayalı ayrımcılığın temelindeki bir başka önemli faktör olan kaçınma kavramı, esasen kaçıngan davranışların sergilenmesini ifade etmektedir. Yine, daha önce değinildiği üzere kaçıngan davranışlar ile önyargılar arasında bir ilişkinin olduğu da belirtilmektedir (Nelson 2016: 123). Bu bağlamda, yaşlılarla göz teması kurmaktan kaçınma örneğinde olduğu gibi esasen kaçınma, ayrımcı davranışları ifade etmektedir (North ve Fiske 2013). Dolayısıyla kaçıngan davranışlar da en temelde, özellikle de davranışsal boyutta farklılıklara yaklaşımda, sosyal inşa sürecinden etkilenmektedir. Söz konusu yaşa dayalı bir farklılık olduğunda, kaçıngan tutum ve davranışlar sergilemenin yaşa dayalı ayrımcılığın da temel inşa ürünü olduğunu ifade edebiliriz. Zira sosyal olarak inşa edilmiş kavramların öğrenilmekte ve yeniden üretilmekte olduğunu ifade etmiştik. Nitekim kaynaklar, kaçıngan tutum ve davranışların öğrenilmiş önyargılar sonucunda şekillendiğine (Allport 1954) ve yaşa dayalı ayrımcılık türünde olduğu gibi yeniden üretilen temel bir bileşen olduğuna (Fraboni ve arkadaşları 1990) işaret etmektedirler.

İlgili literatür incelendiğinde, kaçıngan davranışlar sergilemenin çoğunlukla farklılıklara yönelik olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, farklı dezavantajları olan birey ya da gruplar da bu farklılıklar kapsamında değerlendirilmektedir. Örneğin, Snyder ve arkadaşlarının (1979) yapmış oldukları çalışmada, engelli bireyler özelinde kaçınma konusu ele alınmaktadır. Bununla birlikte, kaçınmanın yaşlanmayla paralellik gösterdiği, literatürde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. İnsanın yaşam seyrinde, yaşlanmanın sosyal olarak inşa edilmesi veya sosyokültürel ve politik olarak kişiye atfedilmesi, birey ya da grubun yaşından dolayı dışlayıcı ve ayrımcı tutum ve davranışlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Kaçıngan davranışlar da bu dışlayıcı durumun ve yaşlı bireyleri oldukça olumsuz etkileyen yaşa dayalı ayrımcılığın önemli bir parçası konumundadır. Zira, yaşlı bireylerin ''yük'' olarak görülmesi, sosyal dışlamaya ve dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılığa neden olmaktadır (Arun ve Pamuk 2014: 21).

Ayrıca Arun ve Pamuk (2014) yapmış oldukları çalışmada, kaçıngan davranışların bireyden uzaklaşmayı, bireyi ihmal ve görmezden gelmeyi ifade ettiğini belirtmektedir. Tam da bu noktada, yaşa dayalı ayrımcılığın kaçınma faktörü ile yaşlı birey yerine yakınıyla muhatap olma örneğinde olduğu gibi yaşlı bireyin toplumsal katılımın dışına itildiğine işaret etmektedirler (s. 21-24). Yine başka bir çalışmada, yaş ve cinsiyet gibi sosyodemografik özelliklerden kaynaklı yaşa dayalı kaçınmanın ve/veya yaşlı bireylere yönelik kaçıngan davranışların farklılaştığı vurgulanmaktadır (Bodner ve Lazar 2008: 1046). Bununla birlikte, ihmal ve istismarda olduğu gibi kaçıngan ve aşağılayıcı davranışlar da yaşlı bireyleri olumsuz etkileyen faktörler olarak ön plana çıkmaktadır (Levy ve Macdonald 2016: 7). Mağdurların sosyal olarak dışlanması ve onlardan uzaklaşma olarak değerlendirilen kaçıngan davranışlar, yaşa dayalı ve dolayısıyla yaşlı bireylere karşı ayrımcılığa yol açmaktadır (WHO/WPA 2002: 13). Bu çerçevede, yaşa dayalı ayrımcılığın temel bir alt faktörü olan ayrımcılık başlığını tartışmak önemlidir.

1.2.4. Ayrımcılık (Discrimination)

En temelde, Fiske ve arkadaşları (2016), ayrımcılığı 21. yüzyılın yaygın, tehlikeli ve hatta ölümcül bir kavramı olarak tanımlamaktadırlar (s. 527). Dolayısıyla, yaşa dayalı ayrımcılığa zemin hazırlayan ve bu ayrımcılık biçiminin sürdürülmesine neden olan en önemli faktörlerinden bir diğeri ise ayrımcılık alt faktörüdür. Kaynaklar, bu faktörü, yaşa dayalı biçimi başta olmak üzere, ayrımcılığın davranışsal (behavioral) boyuttaki temel birleşeni olarak görmektedir (Cuddy ve Fiske 2002: 3). Yine, Nelson (2016) da ayrımcılığı sosyal damgalama üzerinden davranışsal bir faktör olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, yukarıda belirtildiği gibi Allport (1954) da ayrımcılığı dışlayıcı ve ayrımcı tutum ve davranışların tamamı üzerinden tanımlamaktadır. Arun ve Pamuk (2014) ise ayrımcılık alt faktörünü Dozois'e referansla kalıp yargıların davranışsal sonuçları çerçevesinde açıklamaktadır (s.21). Dolayısıyla, yaşa dayalı ayrımcılığın diğer alt faktörleri gibi ayrımcı davranışlar sergilemenin de yaşa dayalı ayrımcılığın temel inşa ürünü olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim Fraboni ve arkadaşları (1990), ayrımcılığı davranışlar kapsamında tartışmakta olup bu faktörün yaşa dayalı ayrımcılığın en aşırı hali olduğunu belirtmektedirler (s. 58-59). Bu nedenle ayrımcılığın diğer alt

faktörlerden farklı olarak daha fazla ‘‘toplumsal sonuçlar’’ doğurduğunu ifade etmemiz mümkündür.

Esasen, Allport (1954)’a referansla ayrımcılığın diğer birey ve gruplara karşı üstünlük gösterme amacındaki olumsuz önyargılardan kaynaklandığını ifade edebiliriz. Nitekim ilgili kaynaklarda, yaşa dayalı ayrımcılık da kısmen bu kapsamda değerlendirilmektedir. Örneğin Major ve Sawyer (2016), ayrımcılığın güç ve statü üzerine inşa edilmiş prototiplerin (beklentilerin) dışındaki sosyal kimlik temelli farklı grup üyeleri arasındaki olgu olduğunu bildirmektedirler (s. 94). Söz konusu bu örnek, ayrımcılığın da bir sosyal inşa ürünü olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, ayrımcılığın bir biçimi olarak yaşa dayalı ayrımcılığın olumsuz hali kadar olmasa da olumlu şekilde gerçekleştiğini de ifade edebiliriz (Palmore 1999, Vefikuluçay Yılmaz ve Terzioğlu 2011, Levy ve Macdonald 2016). Buna rağmen, Lievesley (2009) ise özellikle sağlık sektöründe başta olmak üzere doğrudan veya dolaylı olarak yaşa dayalı ayrımcılığın yaşlı bireyler ve yaşlanma sürecine yönelik oldukça olumsuz inançlardan oluştuğunu ifade etmektedir (s. 12-13). Yine, Stangor (2016) ise ayrımcılığın daha çok olumsuz toplumsal sonuçları üzerinde durmaktadır.

Bu bağlamda, sosyal hizmetler alanına baktığımızda, daha çok güçsüz kesimlerin ayrımcılık yaşadığı ve bunun ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamalarını gerekli kıldığı belirtilmektedir (Razack 1999, Bayliss 2000, Garrett 2000, Cankurtaran ve Beydili 2016: 146). Eşitsizlik ve güçsüzlüğün sebep olduğu ayrımcılığın önyargıyla başlayan sürecin tam ortasında yer aldığını ve bunun nefrete dönüşebildiğini ifade etmiştik. Ayrıca ayrımcılığın farklı amaçlarla ve farklı biçimlerde gerçekleştiğini de ifade etmiştik. Örneğin, ableism veya disablism (engellilere yönelik ayrımcılık), sexism (cinsiyet ayrımcılığı), racialism veya racism (ırk ayrımcılığı/ırkçılık) vb. ayrımcılık türleri bu biçimler arasında sayılabilmektedir. Bununla birlikte bu çalışmanın odağını oluşturan ageism (yaşa dayalı ayrımcılık) da günümüzde kritik bir ayrımcılık türü olarak görülmektedir. Ayrıca ayrımcılık (discrimination), yaşa dayalı ayrımcılığın (ageism) önemli bir alt faktörü olarak da öne çıkmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, sosyal politikalar ve sosyal hizmet uygulamalarında yaş kaynaklı ayrımcılık karşıtı politika ve uygulamaların geliştirilmesi, bu sürecin iyileştiricisi konumundadır (Kalaycıoğlu ve arkadaşları

2003, Jenkins 2008, Baybora 2010, Çayır 2012, North ve Fiske 2013, Quinn 2014, Ceylan ve Öksüz 2015, Fasbender 2016).

Buna ek olarak, yapılan çalışmalar incelendiğinde, çoklu ayrımcılık türlerinde baskı halini alan kesişimsel ayrımcılıkla (bkz. Aosved ve Long 2006) birlikte ayrımcılığın kişisel, kurumsal, yapısal gibi boyutlarda gerçekleştiği aktarılmaktadır (Lane 2017: 36). Yaşa dayalı ayrımcılığı da bu çerçevede değerlendiren Lane (2017), bu tür baskı ve ayrımcılık yaratan şartlara ancak baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamalarla müdahale edilebileceğini belirtmektedir (s. 38). Yine, cinsiyet, özel gereksinimlilik, ırk, sosyal sınıf, inanç ve diğer gruplara yönelik ayrımcılık temelinde benzer tartışmaları sosyal hizmet meslek ve disiplini çerçevesinde sürdüren Okitikpi ve Aymer (2010) da ayrımcılık karşıtı uygulama ve politikaların öneminden bahsetmektedirler. Bununla birlikte sözkonusu yazarların yanı sıra ilgili kaynaklar, ayrımcılığın kişisel, kişilerarası, kurumsal, kültürel, ekonomik, tinsel, yapısal ve dolayısıyla sosyo-politik boyutları üzerinde durmaktadırlar. Özellikle de yaştan kaynaklı baskı ve ayrımcılık deneyimlerinin ve bu kapsamda yaşlı bireyler üzerinde baskı ve ayrımcılık yaratan tutum ve davranışların değerlendirilmesi sosyal hizmet meslek ve disiplini için oldukça önemlidir. Zira sosyal hizmetin yaşlı refahı alanına katkısı fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik, duygusal ihmal ve istismarın yanı sıra esasen baskı ve ayrımcılık boyutunda olmaktadır. Çok boyutlu bu baskı ve ayrımcılık şartlarının ortadan kaldırılması önem arz etmektedir.

Bütün bu çerçeve gözönünde bulundurulduğunda, ayrımcılığın bir türü olarak yaşa dayalı ayrımcılık konusuna açıklık getirmeye çalışmak konunun bütünlüğü açısından faydalı olacaktır.

1.3. Yaşa Dayalı Ayrımcılık Tartışmasına Eleştirel Bir Bakış

Yaşa dayalı ayrımcılık tartışması ve bu konunun bilimsel araştırmalara konu olması yaklaşık olarak 20. Yüzyılın birinci yarısından sonraya denk gelmektedir (Butler 1969, 1980). Bugüne gelindiğinde, yaş kaynaklı ayrımcılık olarak anlaşılan bu konu, ulusal ve uluslararası literatürde çoğunlukla yaşlı bireylere yönelik ayrımcılık ekseninde tartışılagelmiştir. Bu anlamda, yaşa dayalı ayrımcılık konusuna eleştirel yaklaşmak kritiktir. Zira bu ayrımcılık türü, yaşlı bireylere yönelik olduğu (Bytheway 1995) gibi bu ayrımcılık biçiminin olumlu ve/veya olumsuz boyutta diğer

yaş gruplarında da görülebildiğini daha önce belirtmiştik. Nitekim Thompson (2016) yaşa dayalı ayrımcılığın farklı yaştan bireylere yönelik olabileceğini belirterek bu durumu bütüncül olarak açıklığa kavuşturmaktadır (s. 33). Yine, Nelson (2016) da bu doğrultuda konu üzerine destekleyici açıklamalarını sürdürmektedir.

Yaşa dayalı ayrımcılık üzerine yapılan geleneksel açıklamalar, yapısal ayrımcılık ekseninde sürdürülse de günümüzde bu ayrımcılık türü ile ilgili tartışmaların kişisel, kişilerarası, kurumsal, kültürel, ekonomik, tinsel, yapısal ve dolayısıyla sosyo-politik boyutlarda görüldüğü Butler ve Thompson'ın yanı sıra Lane ve Tribe (2017) ve diğer kaynaklara referansla bilinmektedir. Bu bağlamda, sosyal hizmet mesleği, disiplini ve uygulamaları için başta olmak üzere yaşa dayalı ayrımcılığa sosyal bilimsel eleştiriler getirmek önemlidir. Örneğin Kerr ve arkadaşlarının (2005) yapmış olduğu çalışmada, sosyal hizmet politika ve uygulamalarının effektif olabilmesi için eleştirel bağlamı kullanarak sosyal adalet ve eşitlik temelli yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamalara sahip olması öngörülmektedir. Ayrıca yazarlar, yaşlılarla sosyal hizmet bağlamında yaşa dayalı ayrımcılığı Phillipson'a referansla ''ekonomi politik'' yaklaşımıyla kurumsal boyutta da açıklamaktadırlar. Bununla birlikte söz konusu yazarlar, Thompson'a referansla da ırkçı ve cinsiyetçi ideolojiler gibi yaşçı ideolojilerin de kültürel ve kurumsal boyutta eleştirilmesi gerektiğini, özgürleştirici sosyal hizmet kapsamında genel anlamda ayrımcılık karşıtı, özelde ise yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı yaklaşım ve uygulamaların biribirinden ayrılamayacağını aktarmaktadırlar. Bu bağlamda, yaşa dayalı ayrımcılığın aynı zamanda cinsiyet ve ırk ayrımcılığı gibi ayrımcılık türleriyle ilişkili olduğu da aktarılmaktadır. Zira yaşa dayalı ayrımcılığa maruz kalanların çoğunun kadın ve farklı etnik yapılardan olduğu aktarılmaktadır. Bu durumda, cinsiyetçilik ve ırkçılık gibi ayrımcılık karşıtı yaklaşım ve uygulamaların yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı yaklaşım ve uygulamalara katkı sağlayacağını ifade edebiliriz.

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere, bu araştırmanın popülasyonunu 65 yaş ve üzerindeki bireyler oluşturmaktadır. Bununla birlikte, çalışmanın kuramsal ve kavramsal tartışmasında ve araştırmanın sonuçlarında yaşa dayalı ayrımcılık, bütün yaş gruplarına yönelik haliyle değerlendirilmektedir. Yine de sosyal hizmet meslek ve disiplini bağlamında konuya eğilen Lymbery (2005), bu ayrımcılık türünün yaşlı bireylere yönelik olduğunu belirten geleneksel açıklamalar

yapmaktadır (s.13-14). Bu durumda, yaşa dayalı ayrımcılık kavramı, ilgili alanyazında geleneksel faktörler üzerinden açıklansa da bu kavram, aşağıda ilgili bazı kuram ve yaklaşımlar üzerinden çağdaş perspektif ve pratikler temelinde eleştirel olarak da değerlendirilmektedir.

1.3.1. Bir Sorunsal Olarak Yaşa Dayalı Ayrımcılık

Çalışmanın bu bölümünde, yaşlı bireyler özelinde kişisel, kişilerarası, kurumsal, kültürel, ekonomik, tinsel, yapısal ve dolayısıyla sosyo-politik gibi boyutlarda birey, aile, grup, topluluk ve toplum üzerinde birtakım etkilere sahip olan yaşa dayalı ayrımcılık sorunsalı ve bu sorunsalın sosyal hizmet meslek ve disiplini başta olmak üzere yansımaları üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda, yaşa dayalı ayrımcılık kavramı, yaşlı nüfustaki artışın önemli sonuçlarından biri (Kutlu ve arkadaşları 2012) olarak açıklanmakla ve bir sorunsala dönüşmekle birlikte bu sorunsal, sosyal hizmet müdahalesi açısından da önemini korumaktadır. Bu konu, sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamalarla değerlendirilmektedir. Nitekim bu çalışmada da yaşa dayalı ayrımcılık sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde değerlendirilmiştir.

Daha önce de vurgulandığı gibi yaşa dayalı ayrımcılık, daha çok çocukluk, ergenlik ve yaşlılık gibi farklı yaş gruplarında ve yaşam evrelerinde görülebilen bir ayrımcılık türü olarak ortaya çıkabilmektedir. Ancak, yaşa dayalı ayrımcılık ya da Thompson (2005)'ın nakliyle ''age discrimination (yaş ayrımcılığı)'' sorunsalına ilişkin günümüzde daha fazla kullanılmaya başlayan ve hızla artan yaşlı nüfusa paralel bir şekilde giderek daha çok tartışılacak spesifik bir kavram olan yaşlı ayrımcılığı (elderly discrimination) sorunsalı ise ileri yaş bireylere başka bir deyişle, yaşlı bireylere yönelik yaşa dayalı ayrımcılık olarak tanımlanabilmektedir (Arun & Pamuk 2014, Bodner 2009, Buz 2015, Fraboni Saltstone & Hughes 1990, Nelson 2016, Palmore 2015). İlgili literatürdeki bazı çalışmalar, yaşa dayalı ayrımcılığı yaşlı bireylere karşı olumlu olabileceği halde olumsuz tutumlar sonucu çeşitli sorunları doğuran bir süreç olarak açıklamaktadır (Levy & Macdonald 2016: 5-6). Bazı çalışmalar ise yaşa dayalı ayrımcılığın bir türü olarak yaşlı ayrımcılığını yaşlı bireylere yönelik olumlu ve olumsuz tutumlar üzerinden inşa edilen bir sorunsal şeklinde ortaya koymaktadır (Palmore 1999, Vefikuluçay Yılmaz ve Terzioğlu 2011).

Bununla birlikte, literatür taraması sonucunda, genelde yaşa dayalı ayrımcılık; özel de ise yaşlı ayrımcılığı sorunsalının daha çok olumsuz süreci ve sonuçları üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda, her ne kadar yaş ayrımcılığı ile yaşlı ayrımcılığı kavramsallaştırmaları (Topgül 2016) karıştırılsa da bir yaşa dayalı ayrımcılık türü olarak yaşlı ayrımcılığı, tüm dünyada görüldüğü gibi Türkiye'de de artan yaşlı nüfus oranlarına paralel bir şekilde artmaktadır. Bu gerekçeden hareketle, yukarıda da vurgulandığı gibi yaşlı bireylerle çalışan sosyal hizmet meslek ve disiplininin bu konudaki konumu önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim kaynaklar da gerontolojik olarak sosyal hizmetin bu konudaki önemine işaret etmektedir (Crawford & Walker 2009, Kerr Gordon MacDonald Stalker 2005, Lane 2017, Lymbery 2005, Lynch 2014).

Özellikle de bu spesifik konuya yönelik planlanan bu araştırmada, yaşa dayalı ayrımcılık sorunsalının ele alınması noktasında, sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektifle önemli bir kuramsal boşluğun da doldurulması planlanmaktadır. Bu anlamda, tıpkı ırk, cinsiyet ayrımcılığı vb. ayrımcılık türleri gibi yaşa dayalı ayrımcılık sorunsalının da sosyal hizmete yansımalarını baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşım temelinde değerlendiren Thompson (2005), bu sorunsala yönelik olarak da yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı (anti-ageist) uygulama ve perspektifleri önermektedir. Yine, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Dünya Psikiyatri Birliği (DPB) de bu sorunsal bağlamında yaşlılara karşı ayrımcılıkla mücadelenin gerekliliğine işaret etmektedirler (WHO/WPA 2002).

Sonuç olarak bütün bu çerçeve dikkate alındığında, bir sorunsal olarak yaşa dayalı ayrımcılığın daha çok 65 yaş ve üzerindeki bireyleri etkilediği görülmektedir. Bu durumun ulusal ve uluslararası anlamda yaşlı nüfustaki artış oranlarıyla parelellik gösterdiğini yukarıda belirtmiştik. Bu noktada, araştırmanın bu kısmında özellikle saha araştırmasının odağı bakımından yaşlı ayrımcılığına değinmek anlamlı olacaktır.

1.3.2. Yaşlı Ayrımcılığı (Elderly Discrimination)

Literatürde yaşlı ayrımcılığı kavramının sınırlı ve tek bir tanımlaması bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu kavram, ilgili kaynaklar tarafından vurgulandığı gibi yaşlı popülasyonundaki artışa bağlı olarak (Kutlu ve arkadaşları

2012) esasen, yaşlı bireylere karşı sergilenen yaşa dayalı ayrımcılık kapsamında, ilk olarak 1969 yılında Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü Başkanı Gerontolog Robert Butler tarafından kullanılmış ve olumsuz etkilere sahip eylemsel bir ideoloji çeşidi olarak tanımlanmıştır (Çilingiroğlu ve Demirel 2004: 227-228). Butler'a (1980) göre, yaşlı ayrımcılığının en belirgin özelliklerinden biri, bu ayrımcılık biçiminin yaşlanma, yaşlılık ve dolayısıyla yaşlı bireylere karşı gerçekleştiğidir. Palmore'e (1999) göre ise yaşlı ayrımcılığı, ileri yaş bireylere karşı bir önyargı biçimini ifade etmektedir. Bu anlamda, kişinin sadece yaşından dolayı karşı karşıya kaldığı farklı tutum ve davranışları içeren yaşlı ayrımcılığı, olumlu ve olumsuz tutum ve davranışlar çerçevesinde değerlendirilmektedir (Vefikuluçay 2008). Bu durumun pozitif ayrımcılık ve negatif ayrımcılık şeklinde gerçekleştiğini ifade etmemiz mümkündür. Söz konusu yazar, Palmore'e (1999) referansla olumlu tutumları sevecenlik, bilgelik, güvenilirlik, özgürlük ve mutluluk gibi örnekler üzerinden açıklarken olumsuz tutumları ise hastalık, işe yaramazlık, cinsel yaşamın olmaması, zihinsel fonksiyonlarda gerileme, izolasyon, yoksulluk, ve depresyon gibi örnekler üzerinden açıklamaktadır (s. 12). Dolayısıyla, olumlu ve/veya olumsuz tutum sergilemeye benzer bir şekilde, yaşlı ayrımcılığı, bireyin sadece yaşı nedeniyle lehinde ya da aleyhinde bir durumla karşılaşması olarak da tanımlanmaktadır (Akdemir Çınar ve Görgülü 2007).

Tarihsel süreç içerisinde, yaşlı bireyler üzerinde baskı ve dışlayıcı sonuçlar doğuran yaşlı ayrımcılığı, daha çok yaşlanmaya bağlı olarak yapabilme becerilerindeki azalmayla dezavantajlı süreçler yaşayan bireylere yönelik ayrımcı bir davranış biçimi şeklinde ilerlemiştir. Bu nedenle yaşlı ayrımcılığı, söz konusu dezavantajlı durumları içeren fiziksel sağlık ve ruh sağlığı gibi sağlık alanlarında daha çok görülmeye başlamıştır. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Dünya Psikiyatri Derneği (WPA) konuyla ilgili raporlarında, bu durumun yaşlı bireylere karşı ayrımcılık ve damgalama şeklinde gerçekleştiğini belirtilmektedir (WHO/WPA 2002). Ayrıca, Lievesly (2009) da bu çerçevede yaşlı ayrımcılığının bakım ve ruh sağlığı hizmetleri alanlarındaki yerini ve etkilerini tartışmaktadır. Kılıç (2017) ise sağlık hizmetlerinde yaşlı ayrımcılığının bireysel boyutu üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte, çalışma hayatında da yaşlı ayrımcılığın görüldüğü belirtilmektedir (Fasbender 2016). Bu anlamda, Butler (1980), çalışma hayatındaki rol ve görevlerde yaşlı bireylere yönelik ayrımcı politika ve uygulamaların varlığına işaret etmektedir.

Yine Vefikuluçay (2008) da literatürden hareketle yaşlı ayrımcılığının sağlık bakım sistemlerinin yanı sıra çalışma yaşamı, aile yaşamı, sosyal yaşam, cinsel yaşam ve diğer bireysel (zihinsel, fiziksel, psikolojik vb.) değişimlere bağlı olarak farklı yaşam alanlarında en çok görüldüğünü belirtmektedir (s. 12-15).

Genel olarak literatür incelendiğinde, yaşlı ayrımcılığına ilişkin tartışmaların sosyal hizmet literatüründe de paralellik gösterdiği ve bu haliyle sürdürüldüğü görülmektedir. Bu noktada, yaşlı bireylere yönelik ayrımcı tutum ve davranışlar sergileme olarak nitelendirilen yaşlı ayrımcılığı sorunsalı, üretebilme becerilerindeki azalmaya bağlı olarak yaşlı bireylerin karşılaştığı kişisel, kişilerarası, kurumsal, kültürel, ekonomik, tinsel, yapısal ve dolayısıyla sosyo-politik tutum ve davranışlar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Zira yaşlı bireylere yönelik bu ayrımcı yaklaşımın kalıpyargılar kapsamında yük ve maliyet olarak görüldüğü vurgulanmaktadır (Buz 2015). Bu nedenle Buz (2015), Çilingiroğlu ve Demirel'in (2004: 229) çalışmasından referansla yaşlı ayrımcılığına ilişkin şu kritik tespitlerde bulunmaktadır:

> *''1- Ölümden duyulan korku, ölüm ve yaşlılığın eş anlamlı olarak algılanması. Yaşlı ayrımcılığı gençlerin ve orta yaştakilerin güçsüzlük, işe yaramazlık, hastalık ve ölümle ilgili korkularının bir dışa vurumudur.*
>
> *2- Bedensel güzelliğe ve cinselliğe, ekonomik verimliliğe ve üreticiliğe verilen önem. Politika alanlarından reklam filmlerine, eğitimden yönetime her alanda gençlik, dinamiklik, üreticilik ve bireysellik gibi değerler, genç imajlar teşvik edilmektedir. Bu şekilde fiziksel görünüşleri ve gençlikleri kimliklerinin bir parçası olan toplumlar için yaşlanmak kendine duyulan güveni azaltmakta ve yaşlılığa karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır.*
>
> *3- Üçüncü etken ise ekonomik verimliliğe ve üreticiliğe yapılan vurgudur. Yaşam döngüsünün hem başı hem de sonu (çocuklar ve yaşlılar) verimliliğin olmadığı, üretime katkı sağlanmadığı yıllar olarak görülmektedir. Orta yaştaki insanların çocukların ve yaşlıların ihtiyaçlarını ve bakım gereksinimlerini karşıladıkları kabul*

edilmektedir. Yaşlılar ekonomik verimliliklerini geride bıraktıkları için bir yük olarak görülmektedir.

4- Araştırmaların çoğunluğunun huzurevi, bakımevi ya da hastane gibi kurumlarda yapılması sonucunda toplumun yaşlıları sürekli bakıma muhtaç olarak algılaması sayılabilir. Çünkü kurumlarda yapılan bu araştırmalar toplumun, yaşlıları sürekli bakıma muhtaç olarak algılamasına neden olmuştur. Oysa yaşlı nüfusun sadece %5.i bakıma muhtaçtır ve kurumlarda yaşamaktadır'' (s. 270).

Literatürde, yaşlı ayrımcılığı sorunsalının çoğunlukla yaşlanmadan ve dolayısıyla ölümden duyulan korkuyu tanımlayan ‘‘gerontofobi’’ kavramı üzerinden tanımlayan çalışmalara rastlanmaktadır. Nitekim gerontofobik tutum ve davranışların aşırı bir hal almasının yaşlı ayrımcılığına yol açmakta olduğu belirtilmekte ve bu ayrımcılık türünün toplumsal faktörler üzerinden önlenebileceği vurgulanmaktadır (Akdemir Çınar ve Görgülü 2007: 219). Bununla birlikte bu sorunsalı, diğer bireysel ve toplumsal farklılıklar üzerinden açıklayan çalışmalara da rastlanmaktadır (Dominelli 2002). Dolayısıyla sosyal hizmet ve toplumsal algılar bağlamında tartışılan yaşlı ayrımcılığına karşıt politika ve uygulamaların tartışılması da mümkündür (Kerr ve arkadaşları 2005).

Baskı ve ayrımcılık oluşturan durumlara karşı politika ve uygulamaların tartışılması, bütün ayrımcılık türleri için düşünülebilir. Bu kapsamda; birey, aile, grup, topluluk ve toplum üzerinde baskı ve ayrımcılık oluşturan farklı ayrımcılık türlerine ve aralarındaki ilişkiye değinmek faydalı olacaktır.

1.3.3. Diğer Ayrımcılık Türleri ve Sentezi

Bu bölümde, yukarıda değinildiği üzere genel olarak Allport'un (1954) ayrımcılık ve Butler'in (1969) yaşa dayalı ayrımcılık üzerine tartışmalarına özelde ise yaşlı ayrımcılığına ilişkin tartışmalara değinildikten sonra baskı ve ayrımcılığın kaynağının ortaklığı ve konunun bütünlüğü bakımından kısaca diğer ayrımcılık türleri ve bunların sentezleri üzerinde durulmaktadır. Bu anlamda, farklı biçimlerde gerçekleşebilen bir psikolojik, sosyolojik ve politik olgu olarak ayrımcılık, genel olarak bireysel tercih ya da önyargının basit bir örneği şeklinde değil; kişisel özellikler (personal circumstances or characteristics), kültürel normlar (cultural

norms) veya yapısal konumlardan (structural position) kaynaklı güç ilişkilerinin ırk, cinsiyet, yaş ayrımcılığı vb. gibi toplumsal pratiklerde kendini göstermesi şeklinde gerçekleştiği belirtilmektedir (Thompson 2016: 8).

Bu bağlamda, hem genel literatüre hem de sosyal hizmet literatürüne önemli katkıları olan ve ayrımcılık karşıtı uygulamayı ‘‘iyi uygulama’’ olarak nitelendiren Neil Thompson'ın çalışmalarının referans alınması önemlidir. Zira Thompson (2016), güçsüz birey ya da gruplara karşı sergilenen bütün ayrımcılık türlerinin farklılıklara yönelik olduğunu, çeşitli dezavantajlar içerdiğini, aynı anlayıştan beslendiğini ve bunun da ayrımcılık düşüncesine yol açtığını aktarmaktadır. Bununla birlikte, Okitikpi ve Aymer (2010) özellikle de sosyal hizmet literatürü için ayrımcılık ve türlerini sosyal hizmet perspektifiyle değerlendirmekte, kuramsal ve uygulamada bu anlayış karşıtı modeller üzerinde durmaktadırlar. Yazarların ‘‘Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet için Temel Kavramlar’’ başlıklı çalışmasına göre, bireysel ve kolektif boyutlarda farklılıklarla çalışma ve statükoyla (status qou) mücadele için ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet modellerinin yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Okitikpi ve Aymer 2010). Ayrıca Barker'a (1995) referansla ayrımcılığın sahip olunan farklılıklara karşı geliştirilen önyargılı ve olumsuz davranışlardan oluştuğu aktarılmaktadır (Cankurtaran ve Beydili 2016: 146). Bu anlamda yazarlar, ‘‘Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliliği Üzerine’’ eğilmektedirler.

Ayrıca, Dalrymple ve Burke'ye (2006) göre ayrımcılık, güçlü birey ve grupların kendilerinden daha güçsüz olanlara karşı sistematik ayrımcılığı şeklinde gerçekleşmektedir. Tam da bu noktadan hareketle, farklılık ve dezavantajlara karşı bir baskı kültürü yoluyla aynı anlayışı oluşturan ayrımcılığın ırk, cinsiyet, inanç, yaş, engel durumu, cinsel tercih, sosyal sınıf, tür gibi farklı biçimlerdeki yansımalarına ilişkisel ve kesişimsel olmaları sebebiyle kısaca değinmenin yaşa dayalı ayrımcılığı kavramak adına faydalı olacağı düşünülmektedir. Örneğin Thompson (2016), engellilere yönelik ayrımcılık kavramının sosyal hizmet kuram ve uygulamasında görece yeni olduğunu belirtmektedir. Yazar, engellilere yönelik ayrımcılık ideolojisinin ‘‘normal’’ insanlardan farklı olarak engelli bireylerin özel ihtiyaçlarının olmasıyla ilgili olduğunu belirtmekte olup bu ayrımcılık türünün yaşa dayalı ayrımcılıkla özel bir ilişkisinin olduğunu çünkü ‘‘engelli olma durumunun daha çok

ileri yaş gruplarında görüldüğünü belirtmektedir (s. 148-152). Bu durum ise yaşçı ideolojinin bir özelliği olarak görülmektedir. Ayrıca bu örnekte olduğu gibi ayrımcılık biçimlerinin ayrımcılık paydasında kesişmesi (intersection) sebebiyle az bilinen ayrımcılık türleriyle birlikte ortak tepkiler ve özellikleri sentezlenmektedir.

Bütün bu çerçeve dikkate alındığında, ayrımcılığın esasen bir düşünce etrafında geliştiği ve farklı biçimlerde gerçekleştiği yukarıdaki literatür bilgisinden de hareketle bilinmektedir. Bu kapsamda, Thompson (2016) olumlu ya da olumsuz olma durumuna bakılmaksızın temelde bir ‘‘farklılığı’’ (difference) belirtmek için birbirinden ‘‘ayırmak’’ anlamına gelen ayırımın hukuki, ahlaki veya politik anlamda kullanıldığında genellikle ‘‘haksız ayrımı’’ belirtmek için kullanıldığını aktarmaktadır (s. 7). Ona göre, ‘‘haksız’’ ayrımcılık, şu süreçlerden oluşmaktadır: ‘‘(i) bir farklılık (difference) tanımlanmakta (ii) ve bu farklılık, ‘haksız’ davranışın temelini oluşturmaktadır. Yani, toplumsal cinsiyet, ırk/etnisite, cinsel kimlik, yaş, engel durumu vb. gibi anlamlarda ‘farklı’ (different) olarak tanımlanan birey veya grupların zarar verici dezavantaj durumlarını deneyimlemesi’’ olarak tanımlanmaktadır. Ayrımcılık, insanlar arasında pozitif olarak görülen farklılıklar (diversity) yerine daha çok güçsüz ve dezavantajlı birey ve grupların ‘‘farklılığı’’na karşı ortaya çıkmakta ve daha sonra bir baskı kaynağı halini almaktadır (s. 7-8).

Dolayısıyla ayrımcılığı bir ‘‘haksızlık’’ olarak tanımlayan Thompson, yaşa dayalı ayrımcılık (ageism), ırk ayrımcılığı (racism), cinsiyet ayrımcılığı (sexism) ve engelli bireylere yönelik ayrımcılığın (disablism) yanı sıra cinsel yönelim ayrımcılığı (heterosexism) ve inanç ayrımcılığı (religious discrimination) gibi ayrımcılık türlerini de bu çerçevede tanımlamakta ve tartışmaktadır. Ayrıca genel anlamda insana yönelik bütün ayrımcılık türlerini içeren homofobiayla birlikte sınıf ayrımcılığı (classism) ve onun da ötesinde tür ayrımcılığı (speciesism) ve diğer ayrımcılık türlerini de ayrımcılık kapsamında saymamız ve bu çerçevede tanımlamamız mümkündür. Zira ayrımcı tutum ve davranışların kaynağı birdir, ayrımcılıktır. Bu anlamda, farklı biçimlerde gerçekleşen ayrımcılık türlerinin sentezi, yukarıda da belirtildiği gibi esasen ayrımcılık ana başlığını ifade etmektedir.

Ayrımcılık durumunda gösterilen tepkiler, genellikle bütün ayrımcılık biçimlerinde ortak özelliklere sahip olup birey, aile, grup, topluluk ve/veya toplumları oldukça etkilemektedirler. Ortak özelliklere sahip olan bu tepkiler, farklı

ayrımcılık türlerine göre gruplandırılabilmektedir. Söz konusu gruplandırma Tablo 1.3.3.1.'de yer almaktadır.

Tablo 1.3.3.1. Bazı ayrımcılık türleri ve ortak tepkileri ve özellikleri.

Ayrımcılık Türü	Ortak Tepkiler ve Özellikler
Irk ayrımcılığı	(ayrımcı tutum ve davranışlar, baskı, farklılık, güçsüzlük, eşitsizlik, dezavantaj, önyargılar, kalıp yargılar, dışla(n)ma, …)
Cinsiyet ayrımcılığı	
İnanç ayrımcılığı	
Yaş ayrımcılığı	
Engel durumu ayrımcılığı	
Cinsel tercih ayrımcılığı	
Sosyal sınıf ayrımcılığı	
Tür ayrımcılığı	

Tablo 1.3.3.1.'de ayrımcılığın ortak tepki ve özelliklerinin farklı ayrımcılık biçimlerine göre gruplandırılması gösterilmiştir. Buna göre; ırk, cinsiyet, inanç, yaş, engel durumu, cinsel tercih, sosyal sınıf ve tür ayrımcılığının düşünsel kaynağının ortak tepki ve özellikler barındırdığı belirtilmiştir. Görüldüğü gibi tüm ayrımcılık türlerinin ortak tepki ve özellikleri baskı ve ayrımcılık temelinde gerçekleşmektedir. Bu durum, ayrımcılığın ideolojik dayanağının bir ve ortak olduğunu destekler niteliktedir.

1.4. Yaşa Dayalı Ayrımcılık ve Sosyal Hizmet İlişkisi

Günümüzde, sosyal bilimsel olarak sosyal hizmet; mikro, mezzo ve makro düzeylerdeki uygulaması ve bilgi, beceri ve değer temeliyle baskı ve ayrımcılığa karşı bir insan hakları mesleği olarak da öne çıkmaktadır. Nitekim uluslararası anlamda sosyal hizmetin önemli dayanaklarından olan Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu'na (IFSW) göre; sosyal adalet, insan hakları, kollektif sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmetin odağını oluşturmaktadır. Ortak değerleri içeren bu anlayış, yukarıdaki durumu desteklemektedir. Dolayısıyla, sosyal hizmetin merkezindeki bu ilkeler, sosyal hizmette çokkültürlülük yaklaşımında da olduğu gibi (Sakamoto ve

Pitner 2005) ötekiler veya din, dil, ırk, etnisite, cinsiyet, yaş, engel durumu, cinsel tercih, sosyal sınıf, toplumsal cinsiyet vb. gibi eşitsizliğe ve/veya ayrımcılığa maruz kalanlar; yani farklı, güçsüz, yoksul, dezavantajlı vb. gibi birey ve grupları destekleyen ve doğal olarak sosyal hizmetin temel amaçlarını gerçekleştirmek üzere işleyen baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet yaklaşımını ifade etmektedir (Akbaş 2014).

Görüldüğü üzere, sosyal hizmet meslek ve disiplini, baskı ve ayrımcılık karşıtı persektif ve uygulamayla ortak, yakın ve doğal ilişkilere sahiptir. Bu bağlamda, bütün ayrımcılık türlerinde olduğu gibi baskı ve ayrımcılığın bir çeşidi olarak yaşa dayalı ayrımcılık da sosyal hizmet ile derin ilişkilere sahiptir. Bu durum; kişisel, kurumsal ve yapısal boyutların (Lane ve Tribe 2017) yanı sıra kişilerarası, sosyopolitik, ekonomik, kültürel ve hatta tinsel boyutlarda olmaktadır. Bu kapsamda, yaşlı bireyler başta olmak üzere farklı yaş gruplarına karşı sergilenebilen yaşa dayalı ayrımcılık (Thompson 2016) sosyal hizmette kuram, eğitim, uygulama ve araştırma boyutlarında tartışılabilmektedir. Zira yaşlılık, sosyal hizmetin önemli bir çalışma alanını oluşturmaktadır (Hughes ve Heycox 2010, Lymbery 2005, Mcdonald 2010). Bu bağlamda, yaşa dayalı ayrımcılığın sosyal hizmet teorisi, eğitimi, uygulaması ve araştırmasında baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektifle değerlendirilmesine işaret edilmektedir (Akbaş 2014, Bayliss 2000, Cankurtaran ve Beydili 2016, Ceylan ve Öksüz 2015, Cocker ve Hafford-Letchfield 2014, Daşbaş 2014, Daşbaş ve Kesen 2015, Dominelli 2002, Duffy 2017, Harlow ve Hearn 1996, Hulko Brotman ve Ferrer 2017, Langley 2001, Neysmith 2018, Okitikpi ve Aymer 2010, Phillips 2018, Yıldız Ömeroğlu ve Terim 2017). Zira yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin risk faktörleri böyle bir perspektifi gerekli kılmaktadır. Bu anlamda aşağıda yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin risk faktörleri üzerinde durulacaktır.

1.4.1. Yaşa Dayalı Ayrımcılığa İlişkin Risk Faktörleri

Konuyla ilgili literatür tarandığında, yaşa dayalı ayrımcılığın ortaya çıkma gerekçelerine ilişkin kişisel, kişilerarası, kurumsal, kültürel, ekonomik, tinsel, yapısal ve sosyo-politik boyutlarda birtakım risk faktörlerine rastlanmakta olup genel olarak ayrımcılık türlerinde olduğu gibi yaşa dayalı ayrımcılık da bu faktörler ekseninde tartışılmaktadır. Bu bakımdan ilgili kaynaklar, yaşa dayalı ayrımcılığa neden olan faktörleri genel olarak mikro, mezzo ve makro boyutlarda sınıflandırmaktadırlar

(Akdemir Çınar ve Görgülü 2007, Butler 1978; 1980, Buz 2015, Çilingiroğlu ve Demirel 2004, Lane ve Tribe 2017, Nelson 2016, Thompson 2016). Ayrıca literatürde, diğer bütün ayrımcılık türlerinde olduğu gibi bu ayrımcılık türünün gelişmesinde rol oynayan faktörlerin de baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamanın önemi üzerinden değerlendirilmesine işaret edilmektedir.

Bu kapsamda, özellikle ayrımcılık üst başlığı altında, her ne kadar yaşa dayalı ayrımcılık, Butler'in nitelendirmesiyle esasen kişisel (individual) ve kurumsal (institutionalized) düzeylerdeki yaklaşımında, Thompson'ın PCS modelinde veya başka bir deyişle, Kişisel/Personal (P), Kültürel/Cultural (C) ve Yapısal/Structural (S) düzeylerdeki modelinde, Lane'in Pincus'a (1994) referansla kişisel, kurumsal ve yapısal düzeylerdeki ve diğer kaynakların sınırlı boyutlardaki açıklamalarında tartışılsa da günümüzde, yaşa dayalı ayrımcılık özelinde ayrımcılığın bu tartışmaların ötesine geçmiş olduğu ve daha geniş ve/veya çoklu boyutlarda tartışılmakta olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu çerçevede, yaşa dayalı ayrımcılık, yukarıda sıralandığı ve aşağıda değinildiği üzere çeşitli risk faktörlerini barındırmaktadır.

Kişisel risk faktörleri

Yaşa dayalı ayrımcılığın ortaya çıkmasındaki faktörlerden biri, kişinin yaş özellikleri başta olmak üzere fiziksel ve psikososyal gelişim bakımından farklı özelliklere sahip olduğu kişisel risk faktörleridir. Literatürde kişisel risk faktörleri üzerinde durulmaktadır. Bu bakımdan bireyin kişisel özelliklerinin faklı olduğu dönemlerde olması yani çocuk, genç veya yaşlı olması, bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Bu durum, yaşlı bireyler başta olmak üzere kişiyi oldukça etkilemektedir. Nitekim Butler'a (1980) göre yaşa dayalı ayrımcılık, bütün yaş gruplarına karşı bir ayrımcılık türü olmakla birlikte özellikle yaşlı bireye, yaşlılığa ve yaşlanma sürecine yönelik tutum ve davranışlar şeklinde sergilenmektedir. Benzer bir şekilde, Buz (2015) ise yaşlılar özelinde yaş ayrımcılığıyla ilgili çalışmasında, bu durumun ortaya çıkmasında yaş ve yaşlanma gibi bireyin kişisel özelliklerin önemli ölçüde etkili olduğunu aktarmaktadır.

Bu bağlamda, kişisel özelliklerden olan yaş faktörünün yanı sıra cinsiyet, eğitim gibi diğer kişisel özellikler de yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin risk faktörleri olarak sayılabilmektedir. Bununla birlikte, yaşlılar başta olmak üzere bireyin

özbakımı, bilişsel yeterliliği, engel durumu, psikososyal ve cinsel fonksiyonlardaki azalma, içinde bulunduğu fiziksel ve ruh sağlığı gibi unsurlar da risk faktörleri olarak sayılabilmektedir (Palmore 1999). Yine, geriatrik bağlamda bunlara ek olarak bireyin farklı alanlardaki üretkenliğine ve verimliliğine de dikkat çekilmektedir (Çilingiroğlu ve Demirel 2004).

Kişilerarası risk faktörleri

İlgili literatür incelendiğinde, yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kişilerarası risk faktörleri oldukça fazla olmasına rağmen üzerinde yeterince durulmamaktadır. Yaşa dayalı ayrımcılık, kişilerarası anlamda aynı yaş grubu arasında gerçekleşen yatay ve farklı yaş grupları arasında gerçekleşen dikey düzeylerde risk faktörlerini barındırmaktadır. Kişilerarası risk faktörleri de esasen farklı olmadan kaynaklanmaktadır. Bunlar, çoğunlukla grup içi ve/veya grup dışı kişilerarası ilişki ve iletişim üzerinden ortaya çıkmaktadır. Bu ise kişisel düzeyde yaşa dayalı ayrımcılıkla ilişkilendirilse de ‘‘büyük ölçüde bireyin içinde yetiştiği, sosyalleştiği ve öğrendiği yaşlılığa ilişkin kabullerle ilgilidir’’ (Buz 2015: 270).

Bu anlamda yaşlı bireyler özelinde yatay faktörler arasında kendi aralarındaki sosyal ilişkiler başta olmak üzere birbirlerine karşı sergiledikleri önyargı, kalıp yargı ve ayrımcı tutum ve davranışlar, psikososyal baskı, dışla(n)ma ve ötekileştirme, çakışan menfaatler, beden ve ruh sağlığında görülen farklılıklar, farklı yönlerden üstünlük sağlama gayesi, kendi aralarındaki farklılık ve dezavantajlar vb. sayılabilmektedir. Çoğunlukla kendilerinden daha genç yaş gruplarıyla gerçekleşen dikey faktörler arasında ise diğer yaş gruplarıyla olan sosyal ilişkiler başta olmak üzere diğer yaş grupları tarafından sergilenen önyargı, kalıp yargı ve ayrımcı tutum ve davranışlar, psikososyal baskı, dışla(n)ma ve ötekileştirme, beden ve ruh sağlığında görülen farklılıklar, yaşa bağlı üstünlük sağlama gayesi, bakıma muhtaçlık, yaş grupları arasındaki farklılık ve dezavantajlar vb. sayılabilmektedir. Ayrıca hem yatay hem de dikey kişilerarası risk faktörlerine çarpıcı bir örnek olarak cinsiyet faktörü verilebilir. Zira kadınların erkeklerden daha kırılgan olduğu ve ayrımcılığa maruz kalma ihtimallerinin erkeklerden daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Aosved ve Long 2006, Daşbaş 2014, Okitikpi ve Aymer 2010, Thomson 2016). Bununla birlikte, yaş ve cinsiyet faktörlerinin birarada ve aynı anda

risk barındırması, daha önceki bölümlerde vurgulandığı gibi ayrımcılığın kesişimsel olabildiğini desteklemektedir.

Kurumsal risk faktörleri

Yukarıda yaşa dayalı ayrımcılığın en çok görüldüğü alanlardan birinin çalışma yaşamı olduğunu ilgili kaynaklara referansla (Baybora 2010, Butler 1980, Fasbender 2016) belirtmiştik. Bu anlamda kurumsal risk faktörleri çoğunlukla kamu hizmetlerine ulaşma sürecinin yanı sıra fiziksel ve ruh sağlığı gibi sağlık alanı başta olmak üzere çalışma yaşamı ve kurumsal yaşamda görülmektedir (Kılıç 2017, Lievesly 2009, Vefikuluçay 2008). Nitekim Çilingiroğlu ve Demirel (2004), çalışma ve üretime dâhil olmayı da yaşa dayalı ayrımcılığın teorik bir temeli olarak değerlendirmektedirler. Örneğin yaşlı bireyler, çalışma yaşamından ötelenmenin yanı sıra kamu hizmetlerinden faydalanmaya çalışırken de üzerlerinde baskı oluşturan ayrımcı politika ve uygulamalarla karşı karşıya kalabilmektedirler.

Ayrıca, yaşlılar gibi kurumsal bakım hizmetlerinden faydalanabilen hassas bireylerin aynı zamanda bir kişisel risk faktörü olarak da değerlendirilebilecek bir bakım merkezi ve/veya huzurevine yerleştirmeden duydukları korku bu durumun başlangıcı niteliğinde olabilmektedir. Yine, söz konusu yaş grubundaki bireylerin bakım kurumlarında karşı karşıya kaldıkları yaşa dayalı ayrımcı tutum ve davranışlar da bu risk faktörleri arasında sayılabilmektedir. Bu durum ise farklı alanlardan uygulayıcıların ve hizmet verenlerin tutum ve davranışları etrafında şekillenmektedir. Bunun yanı sıra, yaşa dayalı ayrımcılığın oluşmasında rol oynayan, yaşlıları sınıflandıran ve sınırlandıran ve konuya dair uygulayıcılar ile toplumun olumsuz algısını oluşturan bir faktör olarak yaşlılarla yapılan çalışmaların çoğunlukla bakımevleri ve huzurevlerinde veya hastanelerde yapılmasıyla ilgilidir (Çilingiroğlu ve Demirel 2004: 229). Bu durumun yaşlı bireyler hakkında aynı zamanda ‘‘bakıma muhtaç’’ algısı ve anlayışı üzerinden bir yanlış ve/veya çelişkiye neden olabileceğine de işaret edilmektedir (Buz 2015, Çilingiroğlu ve Demirel 2004).

Dolayısıyla, sağlık hizmetleri alanı başta olmak üzere yaşlı bireylere karşı yaşa dayalı ayrımcılığın kurumsal risk faktörlerinin giderek yaygınlaştığı ve kendilerinin bakım alma sürecinden önemli ölçüde olumsuz etkilendiği bilinmektedir. Bu bağlamda, sağlık bakım hizmetlerinin sunumunda yaşlı bireylere

yönelik yaşa dayalı ayrımcılığa profesyonellerin yetersiz bilgisi, yetersiz hizmet, yaşam evreleri arasındaki farklılıkların yeterince dikkate alınmaması, yaşlı bireylere dönük sağlık hizmetlerindeki ihmaller, yaşlı haklarının gözardı edilmesi ve sağlık personelinin yaşlı insanlara yönelik önyargıları, değerleri, algıları ve inaçları gibi risk faktörleri neden olabilmektedir (Akdemir Çınar ve Görgülü 2007: 219).

Ayrıca yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kurumsal risk faktörleri arasında toplumsal cinsiyet faktörünün yerinin de kritik olduğu bilinmektedir. Zira kadınların erkeklere oranla daha uzun süre yaşadığı ve bu durumun bakım verenlerin sorumluluğunu artırdığı aktarılmaktadır (Daşbaş 2014).

Kültürel risk faktörleri

Kültürden kültüre farklılaşmakla birlikte yaş, yaşlanma ve yaşlılığın sosyal olarak inşa edildiği tartışması, kendiyle beraber toplumsal ve kültürel yapılandırmaya dair tartışmayı da getirmektedir. Bu geleneksel durum, bireylerin yaş gruplarına yönelik kültürel bir yargıyı doğurmaktadır. Bu yargı ise bazı toplumlarda yaşam seyri (life course)[2] ve dolayısıyla yaşam deneyimleri üzerinden olumlu seyretmekle birlikte bazen olumsuz bir hal alıp önyargı, kalıp yargı ve dolayısıyla ayrımcılık şeklinde gerçekleşmektedir (Fraboni ve arkadaşları 1990). Örneğin, bazı kültürlerde ‘‘yaşlılık’’ bilgelik, danışılan ve söz sahibi kişi olarak olumlu görülürken bazı kültürlerde ise güçsüzlük, sosyal dışlama gibi olumsuz olarak görülmektedir. Bu anlamda yaşa dayalı ayrımcılığa kişinin içinde bulunduğu toplumsal bakışla birlikte kültürel risk faktörleri de neden olmaktadır. Zira yaşa dayalı ayrımcılıkta kişisel ve yapısal faktörler kadar kültürel faktör de önemli bir yer tutmaktadır (Thompson 2016).

Bu bağlamda, sosyal olarak inşa edilen yaş ve yaşlılığa ilişkin toplumsal atıflar ve bunun yaygınlaştırılması, kültürel düzeydeki algıyı belirlemektedir. Örneğin kültürel öğrenmişlikler temelinde, yaşlı bireylerle ilgili şakalar, küçük düşürücü espriler, atıflar vb. kültürel yaklaşımlar, kültürel risk faktörleri halini alabilmektedir (Buz 2015). Yine, toplumsal ve kültürelin bir parçası olarak aile ve evlilik ilişkilerini de yaşlı bireylere yaklaşımı ve dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılığı etkileyen faktörler olarak sayabiliriz. Buna karşın bazı kültürlerde ise yaşlı ayrımcılığı

[2] Daha açıklayıcı bilgiler için bkz. Quadagno (2017).

gibi yaşa dayalı ayrımcılıkların olmadığı, ancak özellikle medya yoluyla bedensel güzellik ve cinselliğe, sosyoekonomik olarak üretkenliğe verilen önem, yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kültürel risk faktörleridir. Zira bu faktörler, kişinin özgüvenini azaltmakta ve yaşlılığa karşı olumsuz tutum almasına neden olmaktadır (Çilingiroğlu ve Demirel 2004: 228-229). Ayrıca diğer risk faktörlerinde olduğu gibi yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kültürel risk faktörleri arasında da toplumsal cinsiyet faktörü önemli bir yer tutmaktadır. Genel olarak yaşa dayalı ayrımcılıkta kadın ve erkekler arasında birtakım farklılıklar bulunsa da Çilingiroğlu ve Demirel'e (2004) göre bazı kültürlerde toplumsal cinsiyet faktörü olumlu tutum ve davranışlara neden olabilmektedir.

Ekonomik risk faktörleri

Yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin diğer risk faktörleri ise ekonomik risk faktörleridir. Bu faktörler, bütün yaş gruplarına yönelik ayrımcılığa yol açmakla birlikte çoğunlukla yaşlı bireylere yönelik ayrımcılıkta kendini hissettirmektedir. Ekonomik risk faktörleri arasında beslenme, barınma, tedavi, ulaşım vb. boyutlardaki yetersizliğe ilişkin maddi stres; ekonomik ihmal, istismar ve suiistimal; kaynaklara ulaşamama, ekonomik olarak bağımlı olma, mevcut sosyal hizmet ve yardımlara ulaşamama ve bunları kullanamama gibi eşitsizlikler olarak gösterilebilir. Ayrıca kişisel ve kurumsal gibi diğer boyutlarda da yaşa dayalı ayrımcılığa risk teşkil etmenin yanı sıra esasında ''yük'' olarak görülmesi nedeniyle ekonomik boyutta kritik bir risk faktörü olarak yaşa bağlı (çocuk ve yaşlılar gibi) ekonomik beklentiler ya da yaşlı ayrımcılığının teorik temellerinden olan ekonomik verimliliğe ve üreticiliğe verilen önem de örnek olarak gösterilebilir (Çilingiroğlu ve Demirel 2004: 229).

Yine diğer risk faktörlerinde olduğu gibi özellikle yaşlı bireyler için başta olmak üzere toplumsal cinsiyet faktörü, yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin ekonomik risk faktörleri arasında da sayılabilir.

Tinsel risk faktörleri

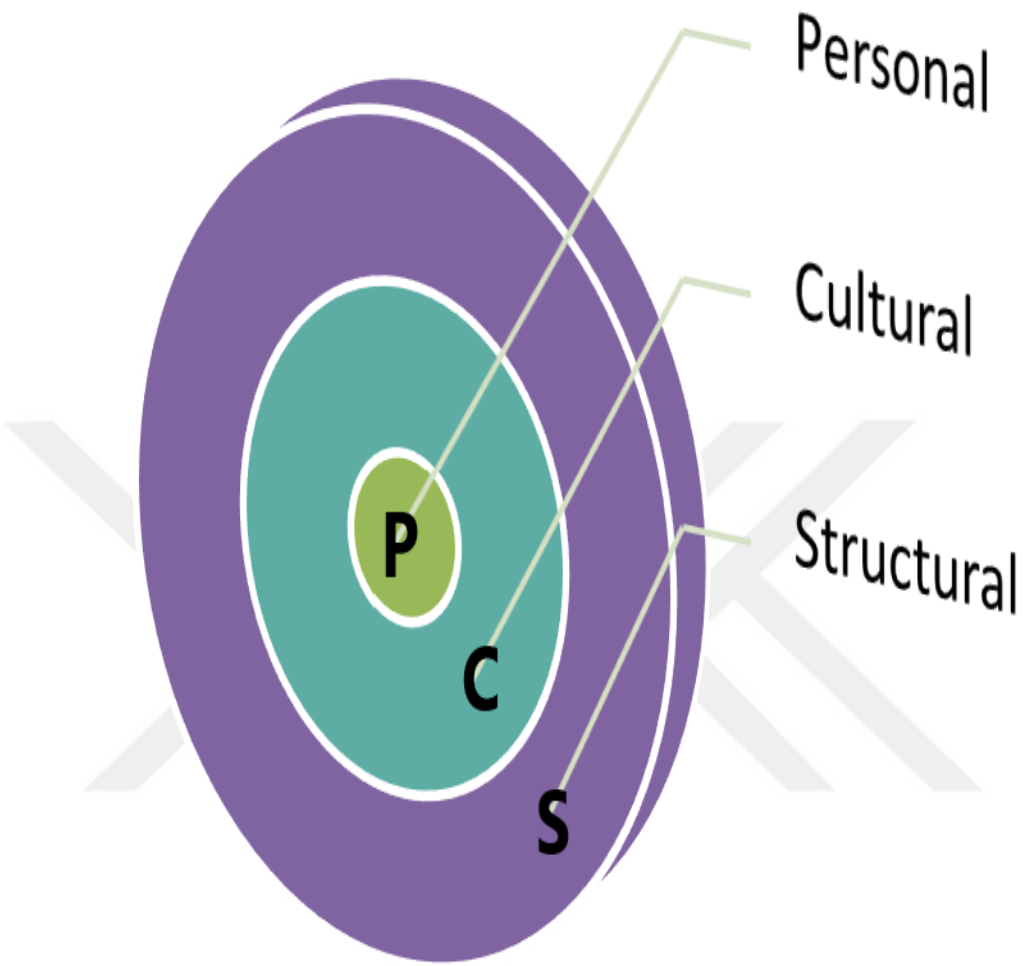
Yaşa dayalı ayrımcılık kapsamında özellikle yaşlı bireyler, spiritüel (tinsel) değerlere sığınmakla birlikte baskı ve ayrımcılığı içeren tinsel risk faktörleriyle de karşı karşıya kalmaktadır. Tinsel risk faktörleri, kişisel risk faktörlerini barındırması

itibariyle aynı zamanda psikolojik faktörler olarak da değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla ilgili kaynaklara göre, yaşa dayalı ayrımcılığa neden olan tinsel risk faktörleri; yaşlanmaktan ve buna bağlı olarak ölümden duyulan korku (gerontophobia) başta olmak üzere hastalık, stres, depresyon, damgala(n)ma, sosyal izolasyon, ihtiyaçlarını gidermede bağımlı olma, özerklik kaybı, yetersizlik, güçsüzlük, mortalitenin artması vb. şeklinde örneklendirilebilmektedir (Akdemir Çınar ve Görgülü 2007, Buz 2015, Çilingiroğlu ve Demirel 2004). Bu nedenle yaşa dayalı ayrımcılığa yol açan ‘‘yeterli ve sağlam olma’’ anlayışıyla yaş grubuna bakmaksızın herhangi bir kimsenin gerontofobik olabileceği belirtilmektedir. Bu durum, toplumsal kabulün önünde engel teşkil etmektedir (Akdemir Çınar ve Görgülü 2007: 219).

Bu kapsamda, beden ve ruh sağlığının da yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin tinsel risk faktörlerine neden olduğunu ifade etmek mümkündür. Zira fiziksel ve zihinsel fonksiyonlardaki yavaşlama, psikolojik ve dolayısıyla tinsel sorunları da beraberinde getirmektedir. Ayrıca diğer risk faktörlerinde olduğu gibi cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin buradaki rolü de oldukça önemlidir. Nitekim Kosberg’e (1998) referansla ‘‘kimi erkekler yaşlandıkça daha fazla izole olmakta, bu da depresyon, kendi kendini ihmal ve intiharla sonuçlanmaktadır. Özellikle eşlerini kaybettikten sonra yas sürecinde olan erkekler kendilerini herşeyden soyutlamaktadır’’ (Daşbaş 2014: 22).

Yapısal risk faktörleri

En temelde yaşa dayalı ayrımcılık, geniş çerçevede yapısal risk faktörleri üzerinden şekillenmektedir. Dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılığa neden olan kişisel bazı faktörlerin dışında tartışılan bütün risk faktörleri esasında yapısal risk faktörlerine işaret etmektedir. Zira bütün türlerinde olduğu gibi kişisel önyargıyla başlayan ayrımcılık, esasen yapısal bir sorun olarak tartışılmaktadır. Bu anlamda Thompson’ın (2016) ayrımcılığın birbirleriyle ilişkili üç farklı düzeyde ortaya çıktığını vurguladığı PCS modeline (Şekil 1.4.1.1.) ilişkin yapısal (structural) düzeydeki açıklamaları önemlidir. Thompson, burada, baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaları; eşitlik, farklılık ve sosyal adalet temelinde tartışmakta ve yaşa dayalı ayrımcılık gibi ayrımcılık türleri için yapısal eşitsizlikler; sosyal ayrıcalıklar, ayırımlar ve ayrımcılıkları yapısal risk faktörleri olarak nitelendirmektedir.

Şekil 1.4.1.1. Neil Thompson'ın PCS Modeli.

Bununla birlikte Butler ve Thompson'a referansla yaşa dayalı ayrımcılığın yapısal düzeydeki risk faktörleri ''kurumların ya da politikaların yaşlılara yönelik olarak yapılanmaması, hizmet sunmaması ya da yetersiz hizmet sunumu, adil olmayan politikalar ve hizmetler'' şeklinde de aktarılmaktadır (Buz 2015: 270). Dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılık türünde olduğu gibi ayrımcılığın yapısal risk faktörleri ya da yapısal düzeyi; psikolojik önyargı olması durumunda kişisel, bireysel ve/veya kolektif farklılığa yönelik olumsuz tutum ve davranışlar olduğunda kişilerarası, kaynaklara ulaşamama durumunda kurumsal, geçmiş ve geleneksel öğretilere dayanması durumunda kültürel, kaynak yetersizliğinde ekonomik ve ruhsal

sığınma durumunda da tinsel faktörlerden kaynaklanabilmektedir. Yani, yaşa dayalı ayrımcılığa neden olan diğer risk faktörlerinin yapısallığından da bahsetmemiz mümkündür. Ayrıca aşağıda belirtildiği gibi yaşa dayalı ayrımcılığa yol açan sosyo-politik risk faktörleri de esasen yapısal düzeydedir. Nitekim Thompson (2016) da baskı ve ayrımcılığın teorik temelinde sosyal yapı ve sosyal ayırımların, yapısal eşitsizliklerin, ideolojik gücün (ya da güçsüzlüklerin), politik söylemin vb. olduğunu belirtmektedir.

Sosyo-politik risk faktörleri

Literatür incelemesi sonucu yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin bütün risk faktörleri gözönüne alındığında, sosyo-politik faktörlerin ayrımcılığa neden olan risk faktörleri olduğu görülmekte ve fakat bu faktörlerin aynı zamanda bütün risk faktörlerinin bir sonucu olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda yaşa dayalı ayrımcılık biçiminde olduğu gibi ayrımcılık, sorunun yapısallığına bağlı olarak sosyo-politik bir hal almaktadır. Dolayısıyla, politika ve kurumların bu anlayışla hareket etmesi, uygulamada eşitlik, farklılık, sosyal adalet kavramlarının tartışılmasına ortam hazırlamaktadır (Thompson 2016). Bu durum, baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımla sosyo-politik destek sistemlerinin arayışına itmektedir. Aksi halde, sosyo-politik faktörler, yaşa dayalı ayrımcılığa neden olan en etkili risk faktörleri olarak öne çıkmaktadır.

Bu açıdan, baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif, politika ve uygulamalar da birey, grup, aile, topluluk ve toplum üzerinde eşitsizlik ve güç dengesizliklerini oluşturan baskıyla; insan hakları, farklılık, eşitlik, sosyal adalet ve katılımla ilgili ayrımcılıkla mücadele ekseninde bu tartışmayı konu edinmektedir. Nitekim Buz'un (2015) işaret ettiği baskı ve ayrımcılık faktörleri de bu çerçevede ele alınabilir ve yaşa dayalı ayrımcılığa karşı bir yaklaşım ortaya çıkarılabilir. Ayrıca, ayrımcılık türlerindeki kesişimselliğe benzer bir şekilde yaşa dayalı ayrımcılık özelinde ayrımcılığa neden olan diğer risk faktörleri sosyo-politik risk faktörlerinde kesişmektedir. Örneğin yaşlı bireyler özelinde beslenme, barınma, güvenlik vb. konulardaki yoksunluk ve yoksulluk; kaynaklara ulaşamama ve sosyoyapısal eşitsizlikler, yaşa dayalı ayrımcılığa hem neden olmakta hem de onunla birleşince ayrımcılığa olumsuz pekiştirici faktörler haline gelmektedir. Bütün bu faktörler sosyo-politik alanlarla ilgilidir (Çilingiroğlu ve Demirel 2004).

Tam da bu noktadan, yaşa dayalı ayrımcılık özelinde ayrımcılığa yol açan söz konusu bu risk faktörlerine değinmek yaşa dayalı ayrımcılığın sosyal hizmetteki yeri ve ilişkilerini anlamak ve kavramak adına önem arz etmektedir. Bu çerçevede, aşağıda yaşa dayalı ayrımcılık ve sosyal hizmet müdahalesi tartışılmaktadır.

1.4.2. Yaşa Dayalı Ayrımcılık ve Sosyal Hizmet Müdahalesi

Daha önceki bölümlerde yaş, yaşlanma ve yaşlılık kavramları ile sosyal hizmet ilişkisine değinmiştik. Birey, aile, grup, topluluk ve toplumla çalışan sosyal hizmet, insani hizmet mesleklerinden olup diğer yaş gruplarında olduğu gibi bu yapıların tamamında bulunabilen yaşlı bireylere yönelik çalışmalar ya da yaşlılık çalışmaları da yapmaktadır.

Bu noktada, ulusal ve uluslararası kurumların verilerine göre, dünya ve ülkemiz hızla yaşlanmaktadır. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) düzenli ve sürekli verilerine göre, yaşlı nüfus oranları küresel ve local düzeyde gittikçe artmakta olup Türkiye'deki bu nüfusun toplam nüfus içindeki oranı dünyadaki oranına paralelik göstermekte ve yaklaşık sonuçlar (%9'a doğru gitmekte) göstermektedir (TÜİK 2018). Dolayısıyla, bireysel ve toplumsal bir soruna neden olabilme ihtimali yüksek olan bu durum ise politika ve uygulamada yaşlı refahı alanına birey ve toplum odaklı eğilen sosyal hizmetin kapsamındaki sorunlardan olup sosyal hizmet müdahalesini gerektirmektedir (Berkman 2006, Crawford ve Walker 2009, Daşbaş 2014, Lymbery 2005, Taşcı 2010, Tekin Kaya ve Örsal 2018, Thompson 2005). Zira sosyal hizmet; mikro, mezzo ve makro uygulama ve müdahaleleriyle yaşam döngüsü ve serüveni kapsamında biopsikososyal gelişim, yaşlanma ve yaşlılık çalışmaları yapmakta veya multidisipliner yaklaşımla bu çalışmalara ortak olmaktadır. Özellikle mikro ve/veya klinik/psikolojik müdahale ile geriatrik çalışmalar; makro ve/veya sosyo-politik/sosyolojik müdahale ile gerontolojik çalışmalar yapmakta veya bu çalışmalara ortak olmaktadır.

Yaş odaklı çalışmalar, farklı paradigmalar ile birçok meslek ve disiplinin konusu olmuştur, olmaktadır. Uygulamalı bir sosyal bilim olarak sosyal hizmetin yaş, yaşlanma ve yaşlılık gibi kavramları; politika ve uygulamada yaşlı bireylere yönelik çalışmaları birçok açıdan konu edindiği bilinmektedir. Bunlardan biri de

yaşlı bireylere yönelik tutum ve davranışlar özelinde yaşa dayalı ayrımcılıkla ilgilidir (Buz 2015, Ceylan ve Öksüz 2015, Daşbaş 2014, Daşbaş ve Kesen 2015, Duru ve Kalaycı 2017, Yıldız Ömeroğlu ve Terim 2017). Zira bilindiği üzere, dünyada ve Türkiye'de artan yaşlı nüfus oranları, bu ayrımcılık biçimini tetiklemekte ve dolayısıyla bireysel ve toplumsal bir sorun haline gelmesine yol açmaktadır (Tekin Kaya ve Örsal 2018). Nitekim yaşlı bireyler özelinde yaşa dayalı ayrımcılığın yaşlı nüfustaki artışın önemli sonuçlarından biri olduğu aktarılmaktadır (Kutlu ve arkadaşları 2012). Bu bağlamda, konuyla ilgili literatür tarandığında, ayrımcılığın diğer bütün türleri gibi günümüzde giderek önemli bir bireysel ve toplumsal sorun haline gelen yaşa dayalı ayrımcılık, sosyal hizmet meslek ve disiplininin şimdiki ve gelecekteki kritik ve güncel bir konusu olup sosyal hizmet meslek ve disiplini ile arasında yakın, derin ve doğal ilişkilerin olduğu görülmektedir.

Durum böyle iken, hızla yaşlanan nüfusa bağlı olarak yaşlı bireyler özelinde yaşa dayalı ayrımcılık sorunu, tıpkı yukarıda belirtildiği gibi bu soruna yol açan risk faktörleri üzerinden özellikle kişisel, kişilerarası, kurumsal, kültürel, ekonomik, tinsel, yapısal ve sosyo-politik düzeylerde kendini göstermektedir. Sosyal bir meslek ve disiplin olan sosyal hizmet, tıpkı sosyal bilimler ve sağlık bilimlerindeki benzer alanlar gibi (Humphries ve Truman 2017, Martin ve Younger 2000) kendinde içkin olan baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamalar yoluyla yaşa dayalı ayrımcılık gibi ayrımcılık konusuyla doğrudan ilgilenmektedir. Ayrıca cinsiyet farklılığında olduğu gibi eğer kişi; biopsikososyal, fiziksel, ekonomik vb. olarak diğer yaş gruplarına göre yaş temelli farklılıklar ve/veya güçsüzlükler gösteriyorsa ve bu doğrultuda baskı ve ayrımcılığa maruz kalıyorsa güç farklılığı ve dengesizliğine karşı Sosyal Hizmet Uzmanı'nın (SHU) güç analizini gerektirmektedir (Teater 2014).

Bu bağlamda, persektifte ve/veya uygulamada baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet başta olmak üzere bir bütün olarak sosyal hizmetin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin müdahalesi ve ilişkisi, ilgili alanyazındaki yaygın anlatıma göre; mikro, mezzo ve makro düzeylerde olmaktadır. Zira sosyal hizmetin birey, aile, grup, topluluk ve topluma mikro, mezzo ve makro düzeylerde müdahale yöntemlerine sahip olduğu bilinmektedir. Ve fakat bu çalışmada, bu ilişki, aşağıda görüldüğü üzere (Şekil 1.4.2.2.) yaşa dayalı ayrımcılığa dair risk faktörleri de dikkate alınarak bir

bütünsellikte tartışılmaktadır. Bununla birlikte yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin mikro, mezzo ve makro gibi farklı boyutlarda sosyal hizmet müdahalesine kısaca değinmek de faydalı olacaktır. Bu durum ise en temelde, Şekil 1.4.1.1.'de belirtildiği üzere baskı ve ayrımcılık karşıtı persektifle Thompson'ın Kişisel/Personal (P), Kültürel/Cultural (C) ve Yapısal/Structural (S) düzeylerdeki ''PCS modeline'' ilişkin tartışmalara denk gelmektedir (Şekil 1.4.2.1.). Zira sosyal bağlam içerisinde sosyal hizmetin en temel amaç ve hedeflerinde kişisel, kişilerarası, kurumsal, kültürel, ekonomik, tinsel, yapısal ve sosyo-politik ihtiyaçlar yatmaktadır. Bu durum, yaşlı bireyler özelinde yaşa dayalı ayrımcılık konusunu için de kendini göstermektedir.

Dolayısıyla, sosyal hizmet meslek ve disiplini, uygulama ve planlı müdahale yöntemleriyle temel etik ilkeleri ve ortak değerleri çerçevesinde bireysel ve toplumsal özgürlüklere, iyileşmeye ve gelişmeye odaklanan; insana saygı duyan, insanın değer ve onurunu koruyan; insan hakları, eşitlik ve sosyal adaleti sağlamaya çalışan insan ve çevre odaklı bir meslek ve disiplin olarak kendini var etmektedir. Bu anlamda mikro, mezzo ve makro düzey müdahale yöntemleriyle yaşa dayalı ayrımcılık özelinde alandaki uygulayıcı ve araştırıcıların yanı sıra hizmet kullanıcıları olarak birey, aile, grup, topluluk ve toplumun güçlenmesini, problem çözebilmesini, eşitsiz güç ilişkilerini dengelemesini, kaynaklara ulaşmasını, kamu ve sivil toplum politika ve uygulamaları ile birlikte sağlamaya çalışmaktadır. Bu amaç, yaşa dayalı ayrımcılık gibi yaşa dayalı sorunlar ve yaşlılık çalışmalarında da görülmektedir.

Yaşa dayalı ayrımcılık ve mikro müdahale

Yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin sosyal hizmetin mikro düzeyde müdahalesi, bireyle sosyal çalışma ekseninde olmaktadır. Örneğin psikogeriatrik olarak bireylerin yaşlarından dolayı hertürlü ihmal, istismar, dışlama, ayrımcılık gibi durumlarda korunmasına yönelik sosyal hizmetin politika ve uygulamada müdahale programının olması gösterilebilir.

Bu sosyal çalışma, yaşa dayalı ayrımcılığın ortaya çıkmasında rol oynayan bütün risk faktörleriyle birlikte çoğunlukla yaşlı bireylere yönelik yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin risk faktörlerinden olan kişisel ve kişilerarası risk faktörlerine karşı geliştirilen birey odaklı bir sosyal hizmet müdahale düzeyidir. Birey ve çevresi

üzerinde baskı ve ayrımcılık oluşturan söz konusu risk faktörlerine karşı baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamalarla güçlendirici sonuçlara sahiptir. Yaşlı bireyler özelinde yaşa dayalı ayrımcılığa karşı sosyal hizmetin mikro müdahalesi, baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet için kritik bir ön adımı teşkil etmektedir.

Yaşa dayalı ayrımcılık ve mezzo müdahale

Yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin sosyal hizmetin mezzo düzey müdahalesi, grupla sosyal çalışma ekseninde olmaktadır. Mikro müdahale örneğine benzer bir şekilde, hem psikogeriatrik hem de sosyogerontolojik olarak farklı yaş gruplarından bireylerin özellikle de yaşlıların toplumsal kabul ve korunmasının birey, aile ve toplum sacayağı üzerinden oluşturduğu refah politika ve uygulamasına yönelik sosyal hizmetin müdahale geliştirmesi, örnek olarak gösterilebilir.

Sosyal hizmetin bu müdahale düzeyi, diğer düzeyler gibi yaşa dayalı ayrımcılığın ortaya çıkmasında rol oynayan bütün risk faktörlerine karşı geliştirilen müdahale yöntemidir. Özellikle de yaşlı bireylere yönelik yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin risk faktörlerinden olan kurumsal, kültürel ve tinsel gibi risk faktörlerine karşı geliştirilen aile ve grup odaklı bir sosyal hizmet müdahale düzeyidir. Yaşlılar gibi farklı yaş grupları üzerinde yaş temelli baskı ve ayrımcılık oluşturan söz konusu risk faktörlerine karşı baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamalar yoluyla güçlendirici sonuçlara sahiptir. Yine, mikro düzeyde olduğu gibi yaşlı bireyler özelinde yaşa dayalı ayrımcılık gibi baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmetin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

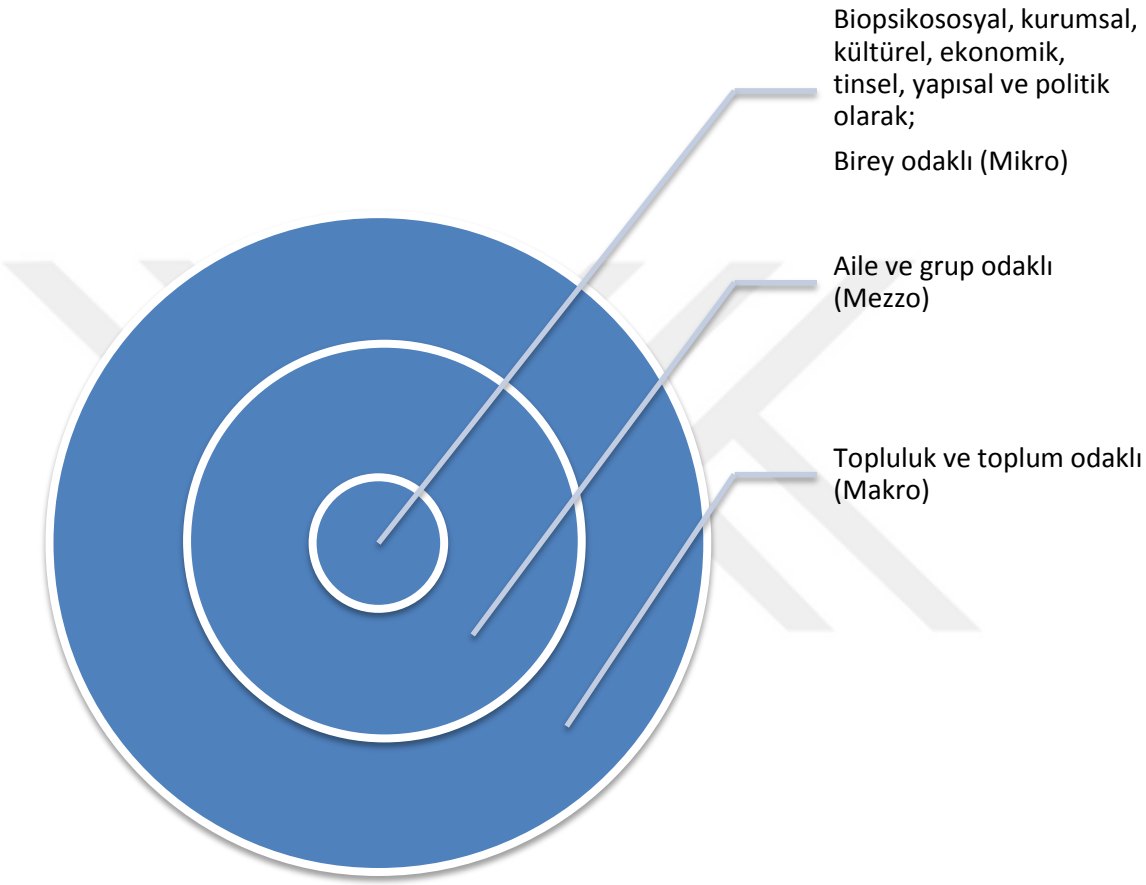
Yaşa dayalı ayrımcılık ve makro müdahale

Yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin sosyal hizmetin makro düzey müdahalesi, topluluk ve toplumla sosyal çalışma ekseninde olmaktadır. Bu anlamda, sosyogerontolojik olarak yaşa dayalı ayrımcılığın toplumsal anlamda önlenmesi ve dolayısıyla sosyopolitik olarak yaşlı refahının geliştirilmesi makro düzey müdahaleye örnek olarak gösterilebilir.

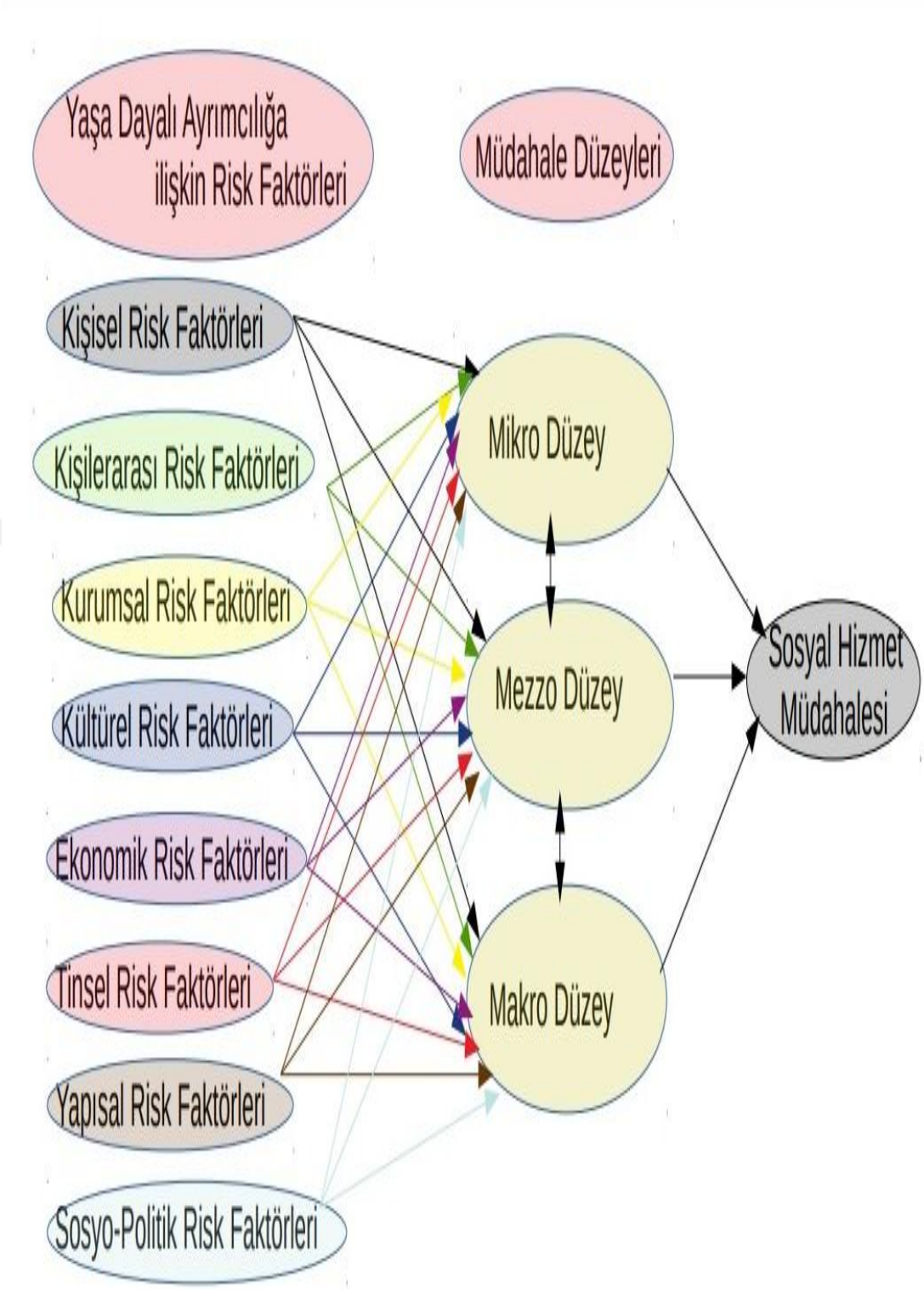
Bu, daha kapsayıcı olmakla beraber önceki düzeylerde olduğu gibi yaşa dayalı ayrımcılığın ortaya çıkmasında rol oynayan bütün risk faktörlerine karşı geliştirilen müdahale yöntemidir. Bununla birlikte, yaşa dayalı ayrımcılığa dönük

makro düzey sosyal hizmet müdahalesi çoğunlukla ekonomik, sosyo-politik ve yapısal risk faktörlerine karşı geliştirilen topluluk ve toplum odaklı bir sosyal hizmet müdahale düzeyidir. Yaşlılar gibi farklı yaş grubundaki bireylerin ekonomik, sosyo-politik ve toplumsal katılım ve konumları üzerinde baskı ve ayrımcılık oluşturan ve toplumsal kalkınmayı engelleyen söz konusu risk faktörlerine karşı baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamalar yoluyla güçlendirici sonuçlara sahiptir. Yaşlı bireyler özelinde yaşa dayalı ayrımcılığa karşı sosyal hizmetin makro müdahalesi, baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet için politik bir çerçeveyi ifade etmektedir.

Esasen, sosyal hizmet, diğer ayrımcılık türlerinde olduğu gibi yaşlı bireylere yönelik yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin risk faktörleriyle tüm müdahale düzeylerinde bir bütün halinde mücadele ve müdahale etmektedir. Her ne kadar mikro, mezzo ve makro müdahale düzeylerinde özelleştirsek de yaşa dayalı ayrımcılık sorunsalının sosyal olarak inşa edilmesi ve yapısal olması, bizi genel ve bütünsel sosyal hizmet müdahalesine yönlendirmektedir. Bu anlamda, yaşa dayalı ayrımcılık ve sosyal hizmet ilişkisini daha iyi anlayabilmek adına baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmeti tartışmak yerinde ve faydalı olacaktır.

Şekil 1.4.2.1. Yaşa Dayalı Ayrımcılığa İlişkin Thompson'ın PCS Modelinin İçerdiği Kişisel, Kültürel ve Yapısal Düzeylerdeki Yaklaşımın Sosyal Hizmette Mikro, Mezzo ve Makro Müdahale Düzeylerine Yansıması.

Şekil 1.4.2.2. Yaşa Dayalı Ayrımcılığa Karşı Sosyal Hizmet Müdahalesinin Bütünselliği.

1.5. Sosyal Hizmette Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Perspektifler

Yukarıda değinildiği üzere yaşa dayalı ayrımcılık ve sosyal hizmet ilişkisi; mikro, mezzo ve makro boyutları içeren ve ilişkilendiren bir bütünsellikte olmaktadır. Durum böyle iken, sosyal hizmet meslek ve disiplinine çağdaş yaklaşımları getiren baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektifler, söz konusu bu düzeyleri de kapsayan daha geniş bir bütünsellikte uygulanabilmektedir.

Bu bağlamda, sosyal hizmet meslek ve disiplini açısından yukarıda değinildiği üzere yaşa dayalı ayrımcılığın (‘‘yaş ayrımcılığına maruz bırakılanlar’’) yanı sıra ırk ayrımcılığı, cinsiyet ayrımcılığı, engellilere yönelik ayrımcılık ve yukarıda söz konusu olan diğer ayrımcılık türlerinin tamamı persektifte ve/veya uygulamada baskı ve ayrımcılık karşıtı anlayışın gerekliliğiyle öne çıkmaktadır (Akbaş 2014: 67-68). Zira sosyal hizmet, doğası itibariyle sosyal bilimlerde olduğu gibi (Foucault 2007, Habermas 2017) teoride, pratikte, araştırmada ve eğitimde farklılıklarla dolu bir meslek ve disiplindir (Özgür 2014). Bu anlamda, literatürde, özellikle Ann Curry-Stevens, Barbara B. Solomon, Beverley Burke, Bob Broad, Derek Clifford, Donna Baines, Elizabeth Harlow & Jeff Hearn, Grant Larson, Jane Dalrymple, Jan Fook, Karen Bayliss, Karen L. Morgaine & Moshoula J. Capous-Desyllas, Lena Dominelli, Lydia Hogewoning, Malcome Payne, Mary Langan & Lesley Day, Narda Razack, Neil Thompson, Paul Michael Garrett, Philomena Harrison, Ravinder Barn, Robert P. (Bob) Mullaly, Roni Strier & Sharon Binyamin, Steven F. Hick, Stewart Collins & Lynne Wilkie gibi yazarların yapmış olduğu çalışmalar dikkate değerdir.

Ayrıca, bir önceki bölümde özellikle vurgulandığı üzere, Thompson (2016) da benzer bir tartışma noktasından hareketle baskı ve ayrımcılığı Kişisel/Personal (P), Kültürel/Cultural (C) ve Yapısal/Structural (S) düzeylerde olmak üzere PCS modeli ekseninde açıklamaktadır. Benzer bir şekilde, Mullaly (2010) ise özellikle de baskıyı bu üç düzeyde tartışmaktadır. Yine, Lane (2017) ise bu durumu yaş, cinsiyet, etnisite, sosyal sınıf, engellilik vb. farklılıklar üzerinden Pincus (1994)’a referansla ayrımcılığı kişisel, kurumsal ve yapısal ayrımcılık şeklinde kesişimsel olarak tartışmakta olup yaşa dayalı ayrımcılık konusuna da bu çerçevede yaklaşmaktadır (s. 36-39).

Literatürde, oldukça geniş bir çerçevede tartışılan baskı ve ayrımcılık konusunun sosyal hizmete yansımaları, tıpkı eleştirel gelenek (Healy 2000; 2014) gibi kuramsal ve uygulamada eleştirel yaklaşımları barındırmaktadır (Mullaly 2010, Mullaly & West 2018). Bununla birlikte, ilgili alanyazında çoğunlukla uygulama düzeyinde Baskı Karşıtı Uygulama (BKU)/Anti-Oppressive Practice (AOP) ve Ayrımcılık Karşıtı Uygulama (AKU)/Anti-Discriminatory Practice (ADP) şeklinde ele alınmaktadır. Oysaki söz konusu kavramların hem özlerinde bir duruşu/aktivismi ve yaklaşımı taşıması hem de sosyal hizmetin uygulama yönü kadar kuramsal yönünün de görünür kılınması bakımından Baskı Karşıtı Perspektif (BKP)/Anti-Oppressive Perspective (AOP) ve Ayrımcılık Karşıtı Perspektif (AKP)/Anti-Discriminatory Perspective (ADP) şeklinde dönüştürücü olarak ele alınması, eldeki çalışmada önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Zira tıpkı baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama gibi baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif de sosyal hizmet açısından insan hakları, sosyal adalet, eşitlik, katılım vb. kavramlar temelinde savunuculuk ilkesiyle geçmişten günümüze birtakım farklılıkları (diversity) nedeniyle baskı ve ayrımcılığa maruz kalan birey, grup, topluluk ve toplumların yanında yer alan bir yaklaşımı hedeflemiştir. Bu bağlamda, yaşa dayalı ayrımcılığa maruz kalan birey ve gruplar (farklı yaş gruplarıyla birlikte özellikle de yaşlı bireyler) savunulması ve güçlendirilmesi gereken oldukça önemli bir kesimi oluşturmaktadır (Anish 2013, Bayliss 2000).

Yine, ilgili literatür dikkate alındığında, baskı karşıtı ile ayrımcılık karşıtı sosyal hizmetin (uygulama ve teori düzeyinde ya da teorinin uygulamaya aktarılmasında) ayrı ayrı çalışılmasına karşın kaynakların çoğu bu iki kavramın ‘‘uygulama için teori’’ ekseninde içiçe ve geçişken olduğunu ve dolayısıyla birarada değerlendirilebildiğini aktarmaktadır (Cocker & Hafford-Letchfield 2014, Harlow & Hearn 1996, Payne 1997, Thompson 2003). Nitekim birincisi; birey, grup, topluluk ve toplumlar arasındaki eşitsizlik ve güç dengesizliklerine ilişkin baskı sonucu doğan sorunlara karşı perspektif olarak değerlendirilirken (Baines 2007;2011;2017, Burke & Harrison 2009, Collins & Lynne 2010, Dalrymple & Burke 1998;2006, Dominelli 2002; 2009, Freire 2013, Hick 2002, Morgaine Capous-Desyllas 2015) ikincisi ise birey, grup, topluluk ve toplumlar arasındaki farklılık, insan hakları, eşitlik, sosyal adalet, katılım gibi konulardaki dezavantajlara ilişkin ayrımcılık sonucu doğan

sorunlara karşı perspektif olarak tartışılmaktadır (Barn 2017, Broad 2017, Lane & Tribe 2017, Okitikpi & Aymer 2010, Thompson 2016).

Tam da bu noktada, sosyal hizmet meslek ve disiplini açısından her iki perspektifin de ortak amaçlara ve hedeflere sahip olduğu görülmektedir. Hal böyleyken, teorik altyapıdan beslenen baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının, dönüştürücü çerçevede bir perspektif inşa etme ihtiyacı karşımıza çıkmaktadır. Nitekim daha önce yapılmış çalışmalarda da baskı ve ayrımcılık karşıtı dönüştürücü perspektiflere duyulan ihtiyacın gerekliliğine rastlanmaktadır (Razack 1999; 2002, Shera 2003). Ayrıca, Webb (2014) de ayrımcılık başta olmak üzere bu konuda yeni perspektiflere doğru gidildiğini bildirmektedir. Bu bağlamda, baskı karşıtı sosyal hizmet ile ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet, ortak amaç ve hedeflere sahip olmaları itibariyle bir bütünlük içerisinde ele alınabileceklerdir. Dolayısıyla, eldeki çalışmada elde edilen niceliksel ve niteliksel veriler, baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet perspektifi temelinde değerlendirilmektedir.

Ayrıca, yukarıda ilgili kaynaklara referansla belirtildiği gibi baskı karşıtı yaklaşım ve ayrımcılık karşıtı yaklaşım; çoğunlukla ırk, etnisite, cinsiyet vb. gibi konularda görülmekle birlikte sosyal hizmette yaşa dayalı ayrımcılık örneği üzerinden baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşım, perspektifte ve uygulamada birarada tartışılarak geniş anlamda baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet ile ilgili literatüre önemli bir katkı sağlayabilmektedir. Zira tartışmalar, daha çok baskı karşıtı ve ayrımcılık karşıtı uygulama (anti-oppressive and anti-discriminatory practice) üzerinedir. Bununla birlikte bu çalışmada, baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif (anti-oppressive and discriminatory perspective) benimsenmektedir. Sosyal hizmet meslek ve disiplini için bu perspektif, hem sosyal hizmet profesyonellerini hem de hizmet kullanıcıları ilgilendirmektedir. Dolayısıyla, Teater'ın (2014) kadınlar örneği üzerinden vurguladığı üzere hem Sosyal Hizmet Uzmanları (SHU) hem de müracaatçılar (yaşlı bireyler gibi farklı yaş grupları) ayrımcılık ve baskıya karşı farkındalıklarını artırmalı ve toplumsal deneyimlerine bağlı olarak birlikte çalışmalıdır (s. 112). Bununla birlikte, Larson (2008) de Moosa-Mitha ve Turner'e (2005) referansla sosyal sınıf, ırk, cinsiyet, engel durumu, cinsel yönelim vb. ayrımcılıklar üzerinden SHU'nın konumuyla ilgili farkındalığına değinmektedir. Bu durum, yaşa dayalı ayrımcılık için de söz konusudur. Zira her türlü baskı ve

ayrımcılık; bazen de politikaların, kurumların ve uygulayıcıların müdahalelerinde görülebilmektedir. Bu, bazen farkında olmadan gerçekleşebilmektedir, Thompson'a göre, bazen de bir ideoloji biçiminde gerçekleşebilmektedir. Thompson, çeşitli dezavantajların güç ilişkilerinden kaynaklandığını ve yaşlı bireyler gibi kırılgan birey ve grupların sadece fiziksel kapasitelerine eğilen medikal modele değil aynı zamanda sosyal faklılıklarına göre de değerlendirilmesi gerektiğini aktarmaktadır. Bunun ise yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı yaklaşım temelinde mümkün olabileceği belirtilmektedir (Martin ve Younger 2000).

Bütün bu çerçeve dikkate alındığında, baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet perspektif ve uygulaması, bütün ayrımcılık biçimlerinde olduğu gibi (ayrımcılık biçimine özgü baskı ve ayrımcılık karşıtı) yaşa dayalı ayrımcılık sorununda da yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı (anti-ageist) yaklaşımı gerektirmektedir. Nitekim Thompson'a referansla Kerr ve arkadaşları (2005), etkili sosyal hizmet için yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı uygulamanın;

- ''yaşçı kabuller (varsayımlar) ve mitlerle mücadele etme (yaşlı eşittir hastalık, yaşlı problem demek, yaşlı bağımlı demek vb.),
- 'yaşlılar' gibi yaşçı ve kendine yabancılaştıran (duyarsızlaştıran) kavramlara duyarlı olma,
- değerlendirme, rutin olarak ihtiyaç duyulan hizmetlerin aksine çok çeşitli faktörleri dikkate alarak bütüncül (holistic) olmalı,
- olumsuz kalıp yargılara karşı dengeleme yaparak onur ve özsaygıyı koruma,
- risk değerlendirmesini ve zarara karşı korumanın hakların pahasına olmadığını sağlama''

gibi özellikleri olduğunu belirtmektedirler (s. 18).

Bununla birlikte, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektifin önemli kavramlarından olan eşitlik ve sosyal adalet ile farklılık ve yaşam biçimi gibi kavramları yaşa dayalı ayrımcılık

karşıtı bağlamda tartışmak sosyal hizmet kuram ve uygulamasına projeksiyon olmakla birlikte faydalı olacaktır.

1.5.1. Eşitlik ve Sosyal Adalet

Genelde insan haklarıyla paralel tartışılan eşitlik ve sosyal adalet kavramları, çoğu tartışmada ve farklı tanımlamalarda bulunmakla birlikte en temelde birbirini tamamlayan, ancak biri bir diğerinin yokluğunu telafi edemeyen kavramlar olarak literatüre geçmiştir. İlgili literatür incelendiğinde, kuram ve uygulama açısından sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımın eşitlik ve sosyal adalet ekseninde şekillendiği görülmektedir. Nitekim Cankurtaran ve Beydili (2016) de baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmette eşitlik ve sosyal adaletin insan hakları temelinde birlikte tartışıldığını, ancak eşitliğin her zaman adaleti karşılayamadığı ve/veya sağlayamadığını ya da tam tersini vurgulamaktadırlar. Bu anlamda, özellikle yapısal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve adaletsiz sosyal yapıların değiştirilmesi noktasında baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmete önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda, Neil Thompson'ın çalışmaları incelemeye değerdir.

Örneğin; Thompson (2016), baskı ve ayrımcılığa karşı eşitlik ve sosyal adalet kavramlarını öne sürmekte olup yaşa dayalı ayrımcılık gibi ayrımcılık türlerinin eşitsizlik ve adaletsizlik şartlarında beslendiğini aktarmaktadır. Zira yaşa dayalı ayrımcılığın güç yetersizliği (güçsüzlük) durumunda gerçekleştiği bilinmektedir. Bir insan hakları mesleği olarak nitelendirilen sosyal hizmet, eşitlik ve sosyal adalete hizmet etmeyi ve bunları sağlamayı amaç edinmiştir. Nitekim Teater (2014), baskı ve ayrımcılık karşısında yer alan sosyal hizmetin değişimi kolaylaştırmak ve sosyal adaleti oluşturmak için çalıştığını aktarmaktadır. Bu amaç, yaşlılık ve yaşlı refahı alanında da kendini göstermektedir. Kaynaklar, genelde baskı ve ayrımcılık karşıtı özelde ise yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamaların etkinliğini eşitlik ve sosyal adalet temelinde aramaktadırlar (Kerr ve arkadaşları 2005, Lane 2017). Zira demografik dönüşüm sürecinde yaşlılık ve yaşlanmaya karşı bu durum, fiziksel ve beşeri kaynaklar bağlamında yapısal eşitsizlik ve adaletsizlik örnekleri üzerinden açıklanmaktadır (Arun 2016).

Bu kapsamda, toplumsal ve sosyal olarak inşa edilen yaşlılığın ve dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılığın eşit(siz)lik ve sosyal adalet(sizlik) işleyişi temelinde ele alınması önemlidir.

1.5.2. Farklılık ve Yaşam Biçimi

Eşitlik ve sosyal adaletin işleyişindeki sorun ve eksiklikler, farklılıkları ve farklı yaşam biçimlerini de etkilemektedir. Bir insan hakları mesleği olarak değerlendirildiğinde, farklılıklara tahammül ve saygı, hoşgörü sosyal hizmetin özellikle de baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmetin merkezinde yer alan temel kavramlardandır. Aksi durumda, baskı ve ayrımcılığın beslendiği en önemli faktör olarak farklı olmaktan kaynaklı önyargıyla başlayan ve farklılığa tahammül sınırını aşan süreç işlemiş olur. Nitekim bu sürecin nefret ve hatta soykırımla sonuçlanabildiği bilinmektedir. Bu nedenle bireysel ve kolektif farklılıklar, en temelde önyargı, kalıp yargı, kaçınma ve ayrımcılığı etkileyen ve tetikleyen faktörler olarak öne çıkmaktadırlar. Farklı yaşam biçimlerine sahip olan bireylerin bireysel ve kolektif boyutta sahip oldukları farklılıklar nedeniyle baskı ve ayrımcılığa maruz kaldığı tarihsel gerçeklikle açıklanmaktadır (Cankurtaran ve Beydili 2016: 145-146). Bu anlamda, bünyesinde bireysel ve kolektif farklılıkları ve farklı yaşam alanlarını barındıran yaşlanma ve yaşlılık da bu çerçevede değerlendirilebilmektedir. Böylelikle, yaşa dayalı ayrımcılık çerçevesinde farklılık ve yaşam biçimi tartışılabilir.

Yaşlanma ve/veya yaşlılık tanımlamaları kendi içinde farklılıklar göstermekle birlikte bu süreç ve/veya dönemi yaşayan bireylerin yani yaşlı bireylerin bireysel yaşlanma farklılıkları ve bu yaş grubunun kolektif farklılıkları gibi farklılığa dayalı yaşam alanları bulunmaktadır. Nitekim Beğer ve Yavuzer (2012), ‘‘yaşın artması anlamına gelen ‘yaşlanma’ ile yaşamın spesifik bir bölümünü tanımlamak için kullanılan ‘yaşlılık’ kavramları arasında’’ da farklılık bulunduğunu aktarmaktadır. Bununla birlikte yazarlar, bu kavramların ve dolayısıyla yaşlı bireylerin diğer yaş gruplarına göre fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik gibi boyutlarda farklılıklara ve farklı yaşam alanlarına sahip olduğuna işaret etmektedirler (s 1-2). Bu yaş temelli farklılıklar bazen yaşa dayalı ayrımcılıkla sonuçlanabilmektedir.

Bu bağlamda, yaşlılık döneminin kendine özgü farklılıkları içeren yaşam alanlarını gerektirdiğini ifade etmek mümkün görünmektedir. Bu nedenle, yaşlı bireyler için ‘‘yaşam biçimi (aranjmanı) bir yaşlılık söylemiyle baş etme stratejisi’’ olarak tanımlanmaktadır (Kalaycıoğlu ve arkadaşları 2003). Ayrıca, yaş temelli bireysel ve kolektif farklılıklar, bazen tahammül ve hoşgörüyü öteleyen yaşa dayalı ayrımcılığa neden olmanın yanı sıra farklı yaşam alanlarına sahip yaşlı bireylere yönelik farklı kimlik ve/veya dezavantajlardan oluşan kesişimsel baskı ve ayrımcılığın oluşmasına da neden olabilmektedir (Arun ve Elmas 2016, Teater 2014). Bu kapsamda, yaşlı bireylere yönelik sosyal politika ve hizmetlerin yaşam aranjmanları çerçevesinde farklılıklarının dikkate alarak sunulması gerektiği belirtilmektedir (Buz 2015: 277). Zira farklılıkları nedeniyle birey ve gruplar baskı ve ayrımcılıkla ve hizmetlere erişimde engellerle karşılaşmakta olup farklılıklara tahammül ve saygıyı öne çıkaran baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmetin gerekliliğine işaret edilmektedir (Cankurtaran ve Beydili 2016: 155). Yazarlar ayrıca yaşlılığı da bir tek kategoriden ziyade değerlendirmeden, farklılıklarını gözeterek hizmet üretmenin öneminden bahsetmektedirler. Yine, Thompson (2016) özetle, yaşa dayalı ayrımcılık gibi ayrımcılık türleri üzerinden baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamalarda farklılığın önemi üzerinde durmaktadır.

1.6. Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism-Discrimination) İlişkin Kuramlar

Literatürde yaşa dayalı ayrımcılık konusuyla ilgili birçok sosyal ve/veya psikolojik kuram geliştirilmiş, ancak buna rağmen insanın biopsikososyal bütünlüğü kapsamında yaşa dayalı ayrımcılık olgusu tek bir kuramla açıklanamayacağından bunlardan hiçbiri tek başına konuya yeterli bir açıklama getirememiştir. Bu nedenle bu bölümde farklı kuramsal yaklaşımların sentezi (eklektik kuram) de yapılmaktadır.

Bu konu, tarihsel bir sürece sahip olmakla birlikte genel olarak 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra Allport’un (1954) ayrımcılık ve Butler’in (1969) yaşa dayalı ayrımcılık tartışmalarıyla birlikte araştırmacıların en çok kuramsal yaklaşım getirdiği bir konu olmuştur. Eldeki araştırmada, yaşa dayalı ayrımcılığı olduğu gibi anlamak ve açıklamak için fenomenolojik kuram temel alınmıştır. Bununla birlikte, üzerinde en çok durulan kuramlardan bazıları; fenomenolojik kuram, varoluşçu kuram, sosyal kimlik kuramı, otoriteryen kişilik kuramı, sosyal baskınlık kuramı, dehşet yönetimi kuramı ve eklektik kuram şeklinde kısaca aşağıdaki gibi özetlenmektedir:

1.6.1. Fenomenolojik Kuram

Bir felsefik akım olarak Edmund Husserl tarafından geliştirilen fenomenoloji, Carl Rogers tarafından kuramsal bir yaklaşım haline getirilmiştir. Fenomenolojik kuram, olanı doğrudan betimlemeye dayanmaktadır. Dolayısıyla, etkisi oldukça yaygın olan bu kuram, sosyal bilimlerde en çok kullanılan kuramlardan biri olup bu çalışmada yaşa dayalı ayrımcılığın olduğu gibi anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kurama göre, yaşlı bireyin kendisini ve çevresini öznel ve özgün düşünce ve deneyimlerinden hareketle kendince algılaması ve anlamlandırması, yaşa dayalı ayrımcılığa maruz kalma durumunu anlamak ve açıklamak için olanak tanımaktadır.

1.6.2. Varoluşçu Kuram

Temelleri Sören Kierkegaard, Friedrich Nietzsche gibi düşünürler tarafından atılan varoluşçu kuram çoğu düşünsel açıklamayı etkilemiştir, ancak bu kuramın en önemli temsilcileri arasında Jean Paul Sartre, Martin Heidegger, Gabriel Marcel, Karl Jaspers, Simon de Beauvoir, Merlau-Ponty, Irvin Yalom, Viktor Frankl, Rollo May gibi isimler de sayılabilmektedir. Bu kuram, fenomenoloji kuramındaki insanın özünden ziyade varoluşuna vurgu yapmaktadır. Bu kurama göre, varoluş özden önce gelir: insan önce varolur sonra özünü oluşturur. Ölümden duyulan korku, insana özden önce varoluşu hatırlatır. İnsanın insan olmaktan kaynaklı özgürlüğünün savunulması gerektiği tezini savunur.

Bu kurama göre, hangi yaş grubunda olursa olsun insanın insana ihtiyacı vardır. Varoluşçu kuramın en önemli temalarından biri, yaşa dayalı ayrımcılık özelinde ayrımcılığın aykırılığına yapılan vurgudur. Zira bu kuram, ölümle sonuçlanan yaşam serüveni içinde sürekli gelişen insanın varoluşunu özgürce yaşamasını ve anlamlandırmasını amaç edindiğini vurgulamaktadır. Bireyin yaşam anlam ve amacını özgürce yaşaması gerektiğini iddia etmektedir. Serüvenin insanla başlayıp insanla bittiği düşünülür, ancak bu varoluşsal serüvende ölüm gerçekliği bir tehdittir. Bu durum, özellikle yaşlı bireylere yönelik bir önyargının oluşmasına ve ayrımcı tutum ve davranışlarla sonuçlanmasına neden olabilmektedir. Böylelikle yaşlı bireyler varoluşsal sorgulamalar içine düşebilmektedir.

1.6.3. Sosyal Kimlik Kuramı

Varoluş ve fenomen üzerine genel bir çerçeve çizen ilk iki kuramdan sonra bir sosyal psikolojik kuram olarak Henri Tajfel ve John Turner tarafından başlangıçta etnodinsel gruplarla ilgili olmak üzere geliştirilen Sosyal Kimlik Kuramı'nın yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin en önemli kuramlardan biri olduğunu da söyleyebiliriz. Zira bu kuramın temel odağı, bir gruba ait olma ve gruplararası ilişkiler üzerine olduğu için yaşlı bireylerin kişisel özelliklerini kapsayan öz kimliklerinin yanı sıra kişilerarası özelliklerini kapsayan ait olduğu sosyal grup kimliğini (yaş grubu vb.) vurgulamaktadır. Bu durum, kişinin ait olduğu grup ve diğerleri sınıflandırmasını yaptığı için kuramın temalarında kalıp yargı, önyargı ve ayrımcılık gibi kavramları işlediğini göstermektedir. Toplumsal ve sosyal rollere dikkat çeken bu kuram, kişinin içinde bulunduğu yaş grubunun diğer yaş gruplarıyla (özellikle genç yaş grubu) kıyaslanarak sınıflandırma yaptığına ve sözkonusu yaş grubunun dezavantaj ve dolayısıyla ayrımcılığa yol açabileceğine işaret etmektedir.

1.6.4. Otoriteryen Kişilik Kuramı

Sırasıyla insanın özü, varoluşu ve aidiyetini açıklayan önceki kuramlardan farklı ve onların devamı olarak insanın baskıcılığını açıklayan bir kuramdır. Bu kuram, Theodor Adorno öncülüğünde bir grup araştırmacı tarafından etnodinsel azınlıklara yönelik önyargılardan hareketle psikanalitik kuramla ilişkilendirilerek geliştirilmiştir. Yetkeci Kişilik Kuramı olarak da adlandırılan bu kuram, esasen kalıp yargılar, önyargılar, aşırılıklar ve en önemlisi de baskı-ayrımcılık üzerine temellendirilmiştir. Bir birey ya da grubun sorgulayıcı olmayan, güç dengesizlikleri üzerinden baskıya ve boyun eğmeye dayalı otoritesinin dayatması olarak tanımlanabilmektedir. Güç ilişkilerini süperegoya dayandıran otoriterlik kaynağının çocukluk dönemine indirgenmesi, psikanalitik kuram üzerinden okunabilmektedir. Adorno ve arkadaşlarına göre, bu durum baskının inşa sürecini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, yaşlı bireylerin yaş temelli maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılıkları tartışmak ve açıklamaya çalışmak da bu kuram üzerinden yapılabilmektedir (Palmore 1999).

1.6.5. Sosyal Baskınlık Kuramı

Bir önceki iki kuramla benzerliklerine rağmen, Sidanius ve arkadaşları tarafından geliştirilen Sosyal Baskınlık Kuramı, bireyin yanı sıra sosyal grubun baskıcı yapısını tartışmaktadır. Esasen, bu tartışma sosyal sistem olarak grubun toplumsal yönüne dönüktür. Bu nedenle, sosyolojik bağlamı olan bu kuram, sonuçları itibariyle grup içi ve gruplararası ilişkileri ve hiyerarşisini açıklamaya çalışan sosyal psikolojik bir kuramdır. Bu kurama göre, baskıcı ya da egemen grup(lar) tarafından inşa edilmiş baskı unsuru, sosyal hiyerarşik olarak diğer güçsüz, hassas ve/veya dezavantajlı grupları baskıyla yönlendirmektedir. Farklı yaş gruplarındaki bireylere yönelik önyargı ve ayrımcılık buna örnek olarak gösterilebilir. Bu kapsamda, bu kuram, ileri yaştaki veya yaşlı insanların toplumsal deneyimlerinden hareketle baskın ya da egemen grup olma özelliğini öne çıkarmakla birlikte yaşlılar gibi farklı yaş gruplarını ve yaşa dayalı ayrımcılığı anlamaya yönelik kritik kuramlardan biridir.

1.6.6. Dehşet Yönetimi Kuramı

Yukarıdaki kuramların devamı ve de bir sonucu olarak Ernest Becker'ın sosyal bilimsel açıklamalarından hareketle Jeff Greenberg, Sheldon Solomon ve Tom Pyszczynski tarafından geliştirilen Dehşet Yönetimi Kuramı, ayrımcılığı açıklayan önemli sosyal psikolojik kuramlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu kurama göre, bireyin ölüm farkındalığı, varoluşsal kaygısına neden olmaktadır. Bu farkındalık, bireyi kendisini ve ait olduğu sosyokültürel ve/veya ideolojik grubu korumaya itmektedir. Bu durum, kişinin sembolik bir ölümsüzlük oluşturmak üzere benlik saygısını artırması ve kültürel/geleneksel değerlere veya dünya görüşüne yönelmesiyle karşılık bulmaktadır. Becker'a göre, insanın önündeki kaçınılmaz gerçeklik olan ölüm, kendisinde ''dehşet'' duygusu oluşturmakta olup kişi, bunun inkârına yönelik kişisel ve kültürel savunma mekanizmaları geliştirmektedir. Bu kuramdan bakıldığında; yaşlanınca artan ölüm kaygısı, benlik saygısının azalmasına neden olmaktadır. Bu durum, hem kişinin kendisinde hem de çevresinde olumsuz algılanmaya sebep olabilmektedir. Bu nedenle kişinin yaş temelli dışlanmasına ve dolayısıyla ayrımcılık görmesine neden olabilmektedir (Butler 1980).

1.6.7. Eklektik Kuram (Farklı Kuramsal Yaklaşımların Sentezi)

Yaşa dayalı ayrımcılık ve sonuçlarına değinen birçok kuram bulunmaktadır, ancak her bir kuramın kendine özgü güçlü yönlerinin yanı sıra sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bu kuramların çoğunu harmanlayan veya biraradaki açıklamalarından faydalanan eklektik kuram, farklı kuramların tek başına yeterlik ve yetersizliklerine odaklanarak konuya farklı bakış açılarıyla yaklaşmaktadır.

Yukarıda özetle sıralananlarla birlikte eklektik kuram çerçevesinde konuya dair diğer farklı kuramsal yaklaşımların sentezlemesi yapılmaktadır. Dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılık üzerine sosyal inşacı kuram; yaşlanma, yaşlılık ve yaşa dayalı ayrımcılığın önyargı ve kalıp yargıya dayalı sosyokültürel olarak şekillendiğini ve toplumsal olarak inşa edildiğini vurgularken alt-kültür kuramı, toplumun yaşlı bireylere yüklediği anlamlar ve geleneksel beklentilerin yaşlıların dışlanmasına ve biraraya gelerek ortak özelliklere sahip yaş grubuna ait bir ‘‘alt-kültür’’ oluşturduğunu vurgulamaktadır. İnsancıl (hümanistik) kuram, ‘‘şimdi ve burada’’ yöntemiyle kişiyi ve deneyimlerini olduğu gibi anlamayı, kabullenmeyi ve saygı duymayı öngörürken eleştirilmekle birlikte sanayileşmenin yaşlı bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulayan modernleşme kuramı, sanayileşmenin ilerlemesinin yaşlı bireylerin toplum içindeki konumunu gerilettiğini ve dolayısıyla engellediğini vurgulamaktadır. Yaşa dayalı ayrımcılığın oluşmasına işaret eden yaş tabakalaşması kuramı, toplumun bireyler arasındaki eşitsizlikleri yaş temelinde hiyerarşik tabakalaşmalarla ayrıştırdığına dayanırken yaşlılığa ilişkin ekonomi-politik kuramı, yaşlılığın ekonomideki bağlılığı ve bunun politikalara yansımasına dayanmaktadır. Yaşlıların politika ve uygulamalardaki dezavantajı, yaşa dayalı ayrımcılığa neden olabilmektedir. Ayrıca sosyal temas hipotezi, gruplararası temas, ilişki, etkileşim ve/veya çatışmayı önyargı, kalıpyargı, ayrımcılık gibi kavramlar ekseninde açıklamaktadır. Yaşlı grup başta olmak üzere farklı yaş gruplarına yönelik yaş temelli ayrımcılık da sosyal temas hipoteziyle ilişkilendirilebilmektedir. Yine, reddetme ve dışlama kuramları da yaşa dayalı ayrımcılığı farklı boyutlarda açıklayan kuramlar arasında sayılabilmektedir. Buna göre, redddetme kuramı, ayrımcılığa hassas konular olarak yaşlanma ve yaşlılığın dezavantajlara sahip olduğu düşüncesinden hareketle görmezden gelinmesi ve nihayetinde kabullenilememesini konu edinirken dışlama kuramı ise söz konusu dezavantajlara sahip birey ve/veya

grupların diğerleri tarafından dışlanmasını konu edinmektedir. Yaşlıların bu şekilde dışlanması, yaşa dayalı ayrımcılığın kritik belirti ve kaynaklarındandır. Bununla birlikte yaşa dayalı ayrımcılık, yaş gruplarına ilişkin beklentiler ve değişimlere yüklenen anlamlar üzerinden kuşaklararası çatışma kuramıyla da ilişkilendirilebilmektedir. Son olarak, Hancock ve arkadaşları (2012) tarafından ‘‘sosyal farklılıklara yönelik baskının yapısal bir perspektifi’’ olarak nitelendirilen kesişimsellik kuramı da yaşa dayalı ayrımcılığı açıklayan önemli kuramlardan biridir. Buna göre, bireylerin yaşlarının yanı sıra cinsiyet, ırk, din, dil vb. diğer bireysel ve kolektif kimliklerinden dolayı maruz kaldıkları ayrımcılıklar bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla, bu kuramlarda olduğu gibi kalıp yargı, önyargı, kaçınma, dışlama, ayrımcılık gibi yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin ortak ve birbirini tamamlayan açıklamalar, bu kuramların yaşa dayalı ayrımcılık özelinde birbirleriyle ilişkilerini eklektik ya da sentezci bir biçimde ortaya koymaktadır.

1.7. Yaşa Dayalı Ayrımcılık Üzerine Yapılmış Araştırmalar

Bu bölümde genel olarak literatürde yaşa dayalı ayrımcılığa yönelik psikogeriatrik ve sosyogerontolojik araştırma bulguları özetlenmektedir. Sosyal hizmet alanında başta olmak üzere farklı alanlarda yaşa dayalı ayrımcılık üzerine yapılmış çalışmalara bakıldığında, baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektiften ziyade ayrımcılığın yaşlı bireylerin biyolojik, fiziksel, psikolojik, sosyokültürel, ekonomik gibi dezavantajlarına odaklandığı görülmektedir. Hâlbuki yaşa dayalı ayrımcılık gibi hertürlü ayrımcılık karşısında sosyal hizmetin baskı ve ayrımcılık karşıtı yönü önemli ve belirleyici olmakla birlikte literatürde yetersiz olduğu görülmektedir.

Bu temelde, yaşa dayalı ayrımcılık, her ne kadar yaşlı ayrımcılığı olarak indirgense de süreç içerisinde hertürlü yaş grubuna karşı yaş temelli sergilenebilen bir ayrımcılık biçimi olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu bağlamda, Butler (1969) tarafından yaşlı bireyler özelinde yapılan çalışma, konuya dair bir ilk olma özelliğini taşımaktadır. Bununla birlikte, süregelen yayınlarıyla Fraboni ve arkadaşları (1990) yaşa dayalı ayrımcılığı ölçme yöntemlerini, Bytheway (1990; 1995) yaşa dayalı ayrımcılığı yaş alma ekseninde değerlendirmeyi, Palmore (1999) yaşa dayalı ayrımcılığın pozitif ve negatif boyutlarını, Nelson (2002; 2005; 2016) yaşa dayalı ayrımcılığın kalıpyargı, önyargı ve ayrımcılık faktörlerini, Thompson (2005) genel

çerçevesiyle yaş ayrımcılığını, Bodner (2009) ise farklı yaş gruplarında yaşa dayalı ayrımcılığı çalışmışlardır.

Ayrıca, Clark (2009) yaşa dayalı ayrımcılık ile yaş ayrımcılığı arasındaki benzerlik ve ilişkileri çalışmışken Fasbender (2016), yaşlı çalışanlara karşı kalıpyargı, önyargı ve ayrımcılık konusunu çalışmıştır. Yine, Jenkins (2008) de çalışma hayatında yaş ayrımcılığını çalışmıştır. Lievesley (2009) da tıpkı Lane ve Tribe (2017) gibi sağlık alanında yaşlı insanlar için ayrımcılık karşıtı uygulamaları çalışmışlardır. Nelson (2016), bütün alt faktörleriyle yaşa dayalı ayrımcılığı çalışmıştır. Quinn (2014) sosyal politika ayağıyla yaş ayrımcılığını, Tribe (2017) ise sosyokültürel boyutuyla yaşlılığa bakışı çalışmıştır.

Yine, Arun ve Pamuk (2014) kurumsal bakım alanında yaşa dayalı ayrımcılığı, Daşbaş ve Kesen (2015) sosyal hizmet öğrencilerinin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin tutumlarını çalışmışlardır. Kutlu ve arkadaşları (2012) yaşa dayalı ayrımcılığı Türkçe ölçme yöntemlerini çalışmışken benzer bir şekilde Vefikuluçay Yılmaz ve Terziğolu (2011) yaşa dayalı ayrımcılığın ölçüm yöntemlerini üniversite öğrencileri üzerinden değerlendirmişlerdir. Akdemir ve arkadaşları (2007) yaşlılığın algılanmasını ve yaşlı ayrımcılığını çalışmıştır. Baybora (2010) yaş ayrımcılığının çalışma yaşamındaki halini çalışmışken Buz (2015) ise yaşlı bireylere yönelik halini çalışmıştır. Ceylan ve Öksüz (2015) sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarını çalışmışken Duru ve Kalaycı (2017), bu ayrımcılık türünün önlenmesinde sosyal hizmet uzmanlarının rolünü çalışmışlardır. Çayır (2012) ise yaşa dayalı ayrımcılığı yaşçılık olarak genel ayrımcılık ekseninde tartışmıştır. Kaçan ve arkadaşları (2018), Polat ve arkadaşlarının (2017) yapmış olduğu çalışmaya benzer bir şekilde genel olarak insanların yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarını incelemişlerdir. Tekin Kaya ve Örsal (2018) farklı bir yaklaşımla yaşlı ayrımcılığını sosyal bir sorun çerçevesinde tartışmışlardır. Topgül (2016), kavram karmaşıklığını gidermek adına çalışma hayatında yaş ayrımcılığı ve yaşlı ayrımcılığı tartışmasını yapmaktadır. Özellikle de Yıldız ve arkadaşları (2017), yaşlı ayrımcılığını yaşlı bireylerin penceresinden değerlendirmeleri itibariyle araştırmalarının eldeki araştırmayla ortak özelliklere sahip olabileceğini düşündürmektedir.

En temelde yapılan çalışmalara bakıldığında, günümüzde yaşa dayalı ayrımcılığın oldukça yaygın olduğu görülmesine rağmen bunun net ve ortak

tanımlamalar üzerinden saptanması oldukça zor olmakla birlikte bu konuda yapılan araştırmaların da sınırlı olduğu bilinmektedir (Akdemir ve arkadaşları 2007). Bu kapsamda, genel olarak Türkiyede yapılan çalışmaları özetleyecek olursak yaşa dayalı ayrıcılığın önlenmesinde yaşlı bireylerin özyeterlilikleri üzerinden yaşımını bağımsız olarak da sürdürebileceğine işaret eden Buz (2015) bazı yaşlı bireylerin yaşam alanlarını bağımsız olarak belirleyebildiklerini belirtmektedir. Yine, konu ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunun bakım ve/veya sağlık kurumlarında yapılması, toplumda yaşlılara yönelik önyargıya sebep olabilmektedir (Çilingiroğlu ve Demirel 2004, Tekin Kaya ve Örsal 2018). İlgili kaynaklar incelendiğinde, yaşa dayalı ayrımcılığın sosyolojik, kültürel, ekonomik ve teknolojik gibi çok boyutlu değişim-dönüşümün ürünü olduğu, sosyal olarak inşa edilen yaşlılık tanımlaması ile maruz kalınan ayrımcılıklar üzerinden yaşlı bireylerin kendi alanlarını oluşturdukları ve kendi çevreleri tarafından da bu alana ittikleri görülmektedir (Çilingiroğlu ve Demirel 2004). Benzer bir şekilde, yapılan bazı araştırma sonuçları aşağıdaki gibidir.

Vefikuluçay Yılmaz ve Terzioğlu (2011) tarafından yapılan araştırmada bir üniversitede öğrenim gören toplam 500 öğrenci (291 kız, 209 erkek) alınarak, Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ) geliştirildiği görülmektedir. Buna göre, yaşlı ayrımcılığı tutum ölçeği üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumlarının belirlenmesine, gelecek nesillerin yaşlılığa ve yaşlanmaya ilişkin bakış açılarını ve tutumlarını olumlu yönde etkileyeceği düşünülerek geliştirildiği görülmektedir.

Boz ve arkadaşları (2017) ise yaşlılık ve yaşlı bakımı ile ilgili eğitim alan Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencileri ve yaşlılara yönelik özel bir eğitim almayan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören 150 öğrenciyle bir çalışma yapılmıştır. Araştırmanın katılımcılarının çoğunluğunun ailesinde yaşlı bireylerin olmasından kaynaklı yaşlılarla yaşamaya alışık oldukları sonucu elde edilmiştir. Katılımcı öğrencilerin çoğunun bir yaşlı ile yaşamak istediği belirtilmiştir. Aynı zamanda SBF öğrencilerinin İİBF öğrencilerine, kız öğrencilerin de erkek öğrencilere göre yaşlıya yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Arun ve Pamuk (2014) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise Antalya ilinde bulunan bir bakım merkezinde çalışan yaşlı bakım personelinin yaşlanma ve yaşlılığa ilişkin ayrımcı tutumlarının nedenlerini saptayabilmek ve müdahale

önerilerinde bulunabilmek amacıyla bakım kurumlarında çalışan 102 bakım personeline sosyo-demografik bilgi formu ve Fraboni Ageism Ölçeği uygulanmıştır. Analizler sonucunda, bakım hizmeti veren personelin yaşa dayalı ayrımcılık düzeyini bakım sektöründeki deneyimi, son çalıştığı işyerindeki çalışma süresi ve toplumsal cinsiyete bakış açısının etkilediği tespit edilmiştir. Araştırmacılar, yaşa dayalı ayrımcılığın alt faktörleri olan önyargı, kaçınma ve ayrımcılık boyutlarını değerlendirdiklerinde, haftalık yasal çalışma süresinin üzerinde çalışan bakım personelinin 3 kat daha fazla ayrımcı tutuma sahip olduğu, aynı zamanda bakım veren personelinin kaçınma düzeyinin bakım sektöründeki deneyimiyle doğru orantılı olarak arttığı tespit edilmiştir.

Bununla birlikte, yaşa dayalı ayrımcılığın çalışma yaşamında da sıklıkla gerçekleştiği bilinmektedir. Yaş almaya bağlı olarak belirli yaş üzeri kişiler çalışma hayatında güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Örneğin istihdama dönük bazı ilanlarda '35 yaş şartı' aranmaktadır. Bu durum, belirli bir yaşın üzerindeki kişilerin çalışma yaşamından dışlanmasına neden olabilmekte olup söz konusu kişiler üzerinde kurumsal bir güçlük olarak değerlendirilebilmektedir (Buz 2015). Benzer bir biçimde, çalışma yaşamındaki yaşa dayalı ayrımcılığın yaşın ilerlemesi bahanesiyle çalışma yaşamına devam etmek isteyen bireyler üzerinde de çok boyutlu olumsuz sonuçları olabileceği belirtilmektedir. Nitekim belirli bir yaşın üzerindeki çalışanlar, tecrübelerine rağmen performans, ekonomik götürüsü vb. sebeplerle dezavantajlı hale getirilebilmektedir. Emekli yaşının belli bir yaşla sınırlandırılması buna örnek olarak gösterilebilmektedir (Baybora 2010).

Duru ve Kalaycı (2017) tarafından yapılan derleme çalışmada, yaşlı ayrımcılığının önlenmesinde sosyal hizmet uzmanının yaşlı refahının arttırılması için bağlantı kurucu, savunucu, öğretici, yönetici, danışman/klinisyen, vaka yöneticisi, sosyal değişim ajanı, iş yükü yöneticisi, personel gelişimine katkı gibi belli başlı mesleki rollerinin olduğu belirtmektedir.

Güven ve arkadaşlarının (2012) yapmış olduğu araştırmada Nevşehir Üniversitesinde öğrenim gören 300 öğrencinin yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumlarının belirlenmesi amacıyla anket formu ve Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ) uygulamıştır. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin olumlu tutuma sahip oldukları, yaşlı ayrımcılığını etkileyen

faktörlerin cinsiyet, öğrenim gördüğü bölüm, sınıf düzeyi, yaşlıyla yaşama süresi ile yaşlı ayrımcılığı tutum ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin aile kurduktan sonra ebeveynlerine destek olmak için ebeveyn ile yaşamayı istedikleri ve fakat özgür kalma isteği, ebeveynleri yük olarak görmeleri gibi nedenlerden istemedikleri belirlenmiştir.

Köse ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan araştırmada bir eğitim ve araştırma hastanesi bünyesinde öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi amacıyla 227 öğrenciye kişisel bilgi formu ve yaşlı ayrımcılığı tutum ölçeği (YATÖ) uygulanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda, öğrencilerin ölçek toplam puan ortalaması 50.00 ± 5.95 olup, yaşlılara yönelik tutumlarının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin yaşlılara yönelik tutumlarının öğrenim gördükleri okul ve cinsiyete göre değiştiği bulunmuştur. Aynı zamanda, öğrencilerin geriatri kliniğinde çalışmak istemedikleri, geriatrik hasta ile çalışmak istemeyenlerin yaşlılara karşı tutumlarının daha olumsuz olduğu belirtilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, ülkemizdeki yaşlı nüfus ve artan yaşlı nüfusa karşılık öğrencilerin yaşlılara yönelik olumsuz tutumlarının olduğu, söz konusu öğrencilerin yaşlılar ile çalışmak istemedikleri görülmektedir.

Yıldız ve arkadaşları (2017) tarafından yapılan araştırmada, yaşlı ayrımcılığına maruz kalmanın sağlık problemi yaşama ile yaşamama, cinsiyet ve yaş bağımsız değişkenlerine göre gösterdiği farklılıkları tespit etmek üzere Bursa ve Yalova'da yaşayan 65 yaş üstü 435 yaşlının evlerine gidilerek yüzyüze görüşme yöntemiyle araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formu uygulanmıştır. Elde edilen veriler, SPSS for Windows 20.0 programı kullanılarak analiz edilmiş olup frekans değerleri ve değişkenler arasındaki ilişkileri bulmak için çapraz tablo değerleri kullanılmıştır. Yaşlı bireyler, yaşlılık kavramını tanımladıklarında yaşlılığın olumlu yönlerini olumsuz yönlerinden daha yüksek oranda dile getirdikleri belirtilmiştir. Yaş ilerledikçe yaşlılık tanımlamaları mutlu olmaktan mutsuzluğa, bilgili ve tecrübeleri olmaktan ziyade dışlanmaya neden olduğu belirtilmiştir. Sağlıklı olup da herhangi bir bakıma ihtiyacı olmayan yaşlıların yaşlılığı anlamdırmaları mutlu olma, merhametli olma, fadakarlık yapma ve tecrübeli olma üzerinden; sağlık sorunu olan yaşlılar ise bu anlamlandırmayı güçsüzlük, hastalık, dışlanma ile ilişkilendirdikleri belirtilmiştir. Araştırmaya katılan yaşlıların yaşları

nedeniyle ayrımcılığın sırasıyla çocukları, akrabaları, arkadaşları, eşi ve yabancılar tarafından olduğu ifade edilmiştir.

Ceylan ve Öksüz (2015) tarafından yapılan araştırmada, Yalova üniversitesi sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören yaşları 17 ile 25 yaş arasında değişen 418 gönüllü öğrenciye anket formu [sosyo-demografik özellikler, yaşanılan mekân (konutun oda sayısı), yaşanılan mekândaki kişi sayısı, yaşlı bireyle yaşama durumu ve mezun olduktan sonra yaşlı bireyle çalışma isteğini sorgulayan] ve "Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği" (YATÖ) uygulandığı belirtilmiştir. Araştırma sonucunda, sosyal hizmet lisans öğrencilerinin genel olarak yaşlı ayrımcılığına ilişkin olumlu tutuma sahip oldukları bulunmuştur. Öğrencilerin küçük evde oturanlara kıyasla büyük evde oturanların yaşlılara yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu belirtilmiştir. Sosyal hizmet bölümünde okuyan öğrencilerin sosyodemografik özellikler (cinsiyet, yaş, sınıf seviyesi), yaşlı bireyle yaşama ve yaşanılan konutun niteliği değişkenlerin yaşlı ayrımcılığına dair tutumlarının etkilendiği belirtilmiştir.

Ucun ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan araştırmada, gençlerin yaşlı bireylere karşı tutumunun belirlenmesi amacıyla 2012-2013 eğitim-öğretim yılında, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde eğitim gören 485 üniversite öğrenciye "Sosyo-demografik Bilgi Formu" ve "Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği" uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; öğrencilerin, Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği toplam puan ortalamaları 70.69±8.72 (23-115) olarak tespit edilmiş, bu bağlamda üniversite öğrencilerinin yaşlı bireylere yönelik tutumlarının olumlu olduğu ifade edilmiştir. Öğrencilerin Sosyo-demografik özellikleri (cinsiyeti, yaşı, ekonomik durum, anne ve babanın öğrenim düzeyi, öğrencinin yaşamında en uzun kaldığı yerin özelliği, nüfusa kayıtlı bölge, evde yaşlı birey olup-olmama durumu gibi özellikler) ile yaşlı bireylere karşı tutumları arasında bir ilişki belirlenemediği belirtilmiştir.

Ünalan ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan araştırmada, geriatri merkezinde çalışan sağlık personelinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi amacıyla 2011 Ocak-Şubat aylarında Kayseri'de söz konusu personel üzerinde kişisel ve mesleki bilgi formu ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ) kullanılarak veri toplanmıştır. Katılımcıların %75.5'i kadın, %79.6'sı evli olup yaş ortalamaları 37.6±9.3/yıl olduğu, çalışanların % 87.8'i çekirdek aile tipine sahip olduğu, % 57.1'i yaşamının herhangi bir döneminde aile içinde yaşlı ile birlikte

yaşadığı, çalışanların YATÖ toplam puan ortalaması 68.4±9.1 olduğu, yaşlı ve yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları olumlu olduğu belirtilmiştir. Yaşamlarının herhangi bir döneminde aile içinde yaşlı ile birlikte yaşayan çalışanların yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık puan ortalamaları yaşamayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunduğu tespit edilmiştir. Geriatri merkezinde çalışmaktan memnun olmak yaşlıya yönelik olumlu tutum skorlarını belirgin olarak etkilemediği görülmüştür.

Yılmaz ve Özkan (2016) tarafından yapılan araştırmada, hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi amacıyla 2008–2009 eğitim-öğretim yılında bir Sağlık Yüksekokulu'nda okuyan 171 hemşirelik öğrencisine öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini içeren kişisel bilgi formu ve Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ) uygulanmıştır. Sonuç olarak, hemşirelik bölümünde okuyan öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin olumlu tutuma sahip oldukları tespit edildiği ve hemşirelik öğrencilerine eğitimlerinin başlangıcından itibaren yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı ile ilgili eğitim ve danışmanlık programlarının oluşturulması önerildiği ifade edilmiştir.

Benzer bir şekilde, Altay ve Aydın (2013), Ünsar ve arkadaşları (2015) ve Bulut ve arkadaşları (2017) yapmış oldukları araştırmalarda, hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının değerlendirilmesi amacıyla söz konusu öğrencilere bilgi formu ve Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Bu çalışmaların ortak özelliği hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin olumlu tutum sergilemesi olarak ifade edilmiştir. Aynı zamanda hemşirelik programında lisans eğitiminde öğrencilere yaşlılık ile ilgili teorik bilgi ve uygulamaların arttırılmasının, kliniklerde yaşlı bireylerle etkileşimin arttırılmasının faydalı olacağı tespit edilmiştir.

Özbek Yazıcı ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan araştırmada, yaşlı bakım programı öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi amacıyla yaşlı bakım programında öğrenim gören 50 öğrenciye kişisel Bilgi Formu, Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ) ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) kullanıldığı belirtilmiştir. Çalışmada öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına yönelik olumlu tutumlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yaşlı ayrımcılığın önlenmesi ve öğrencilerin yaşlılarla ilgili olumlu tutumlarını daha fazla geliştirmek için ders

içeriklerinde yaşlı ayrımcılığına ilişkin konuların daha fazla vurgulanması yararlı olacağı belirlenmiştir.

Kaçan ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan araştırmada, aile sağlığı merkezine gelen bireylerin yaşlı tutum düzeylerinin incelenmesi amacıyla Ocak-Mayıs 2015 tarihleri arasında Kastamonu 1 No'lu Aile Sağlık Merkezi'ne gelen 140 kadın ve 82 erkek olmak üzere 222 birey ile yüz yüze görüşme yöntemiyle yaşlı ile yaşayan bireylerle tanımlayıcı bilgi formu ile Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ) kullanılarak görüşülmüştür. Araştırmaya katılan bireylerin yaşlılara yönelik olumlu tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir. Araştırma, yaşlı bireylere karşı olumlu tutum sergilemenin yaşlının yaşam kalitesini arttırdığı, olumsuz tutum sergilemenin yaşlının yaşam kalitesini kısalttığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda 21-30 yaş grubunda ve bekâr olanların yaşlılara yönelik olumlu tutum sergilemeleri için eğitimler düzenlenmesi, sağlık hizmetlerinde görev yapan personelin özellikle de hemşirelerin yaşlılar ile birlikte yaşayan bireylere yönelik eğitim ve destek programları yapmaları önerilmiştir.

Polat ve arkadaşları (2017) tarafından yapılan araştırmada Türkiye'nin doğu ve batı bölgesinde bulunan şehirlerde yaşayan bireylerin, yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi amacıyla gelişigüzel seçilen 18-50 yaş arası 575 kişi (Erzurum 432, İzmir 143) tanıtıcı form ve Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Bu araştırmada bireylerin ölçek toplam puan ortalamasının İzmir için 68.76±8.74, Erzurum için 68.66±6.72 olduğu ve her iki ilde de bireylerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin olumlu tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir. İki il arasında ölçek alt boyutları ve toplam puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirtilmiştir. İzmir'de yaşayan bireyler yaşlılıkla ilişkilendirdikleri kavramları şevkat, hastalık ve güçsüzlük olarak belirtirken, Erzurum'da yaşayan bireyler ise şevkat, hastalık, bilgelik ve bağlılık olarak belirtmişlerdir. Araştırmanın sonucunda, Türkiye'nin doğu ve batı bölgelerindeki örneklem grubunda yaşlı tutumları arasında herhangi bir fark bulunmadığı saptanmış, yaşlılara karşı olumlu tutum olduğu savunulmuştur.

1.8. Tanımlar

Yaşlı: Araştırmaya katılan ve farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerdir.

Yaşa dayalı ayrımcılık (Ageism): Bireylerin yaşlarından dolayı maruz kaldığı bir ayrımcılık türüdür.

Yaşam biçimi (aranjmanı): Bireylerin kişi ve ortama göre; farklı aile üyeleri, kurum ortamları, arkadaş ve diğer sosyal alanlar gibi birlikte bulunmak veya yaşamak istediği yaşam alanlarının farklılaşmasıdır.

Baskı: Kişisel, kişilerarası, kurumsal, kültürel ve yapısal olarak deneyimlenen kaynak yetersizliği, eşitsizlik ve güç dengesizliklerinin bir sonucudur.

Ayrımcılık: Bireysel, kültürel ve toplumsal olarak farklı olmaktan kaynaklı maruz kalınan ayrımcı tutum ve davranışların tümüdür.

Baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif: Sosyal hizmet uygulamalarında, farklı birey, grup, topluluk ve toplumlar üzerinde baskı ve ayrımcılık yaratan koşullara karşıt bir bakış açısına sahip olmaktır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın araçları ve metodolojisi hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmektedir. Bu anlamda, araştırmanın problemi ve önemi, amacı ve soruları, modeli ve tasarımı, yeri ve zamanı, evreni ve örneklemi (katılımcıları), bağımlı ve bağımsız değişkenleri, veri toplama yöntemi ve süreci; veri toplamada kullanılan araçlar ve hazırlanması, ön uygulama, araştırmanın uygulanması, verilerin hazırlanması, verilerin çözümlenmesi ve analiz; ölçeğin analiz çalışması, niceliksel ve niteliksel verilerin analizinde kullanılan yöntemler, verilerin değerlendirilmesi ve rapor haline getirilmesi, araştırmanın güçlü yönleri ve sınırlılıkları, varsayımlar, çalışma takvimi ve araştırmanın etik yönüne ilişkin açıklayıcı bilgilere yer verilmektedir.

2.1. Araştırmanın Problemi ve Önemi

Günümüzün önemli tartışma konularından olan ayrımcılık, sosyal bilimler başta olmak üzere birçok bilim alanına tesir etmektedir. Söz konusu bilim alanlarından birini de şüphesiz sosyal hizmet oluşturmaktadır. Sosyal bir meslek ve disiplin olan sosyal hizmet, tıpkı benzer alanlar gibi[3] baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamaları yoluyla ayrımcılık konusuyla doğrudan ilgilenmektedir.[4] Bununla birlikte küresel anlamda yaşlı nüfus oranlarının artmakta olduğu gerçekliği, ister uluslararası isterse de ulusal raporların güncel verilerine istinaden ortadadır. Bu kapsamda, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) güncel verilerine göre, 2018 yılında dünya nüfusunun %9,1'ini yaşlı nüfus oluşturmaktadır. Belirtilen tarihte en yüksek yaşlı nüfus oranına sahip olan ilk üç ülke sırasıyla %33,2 ile Monako, %28,4 ile Japonya ve %22,4 ile Almanya olmuştur. Türkiye ise 167 ülke arasında 66. sırada yer almış olup Türkiye'deki 65 yaş ve üzerindeki nüfusun son beş yılda %16 artarak 2018 yılında 7 milyon 186 bin 204 kişiye ulaşmıştır. Yine, Türkiye'de yaşlı nüfusun

[3] Bkz. Humphries B, Truman C, 2017. Re-thinking social research: Anti-discriminatory approaches in research methodology. New York, USA, Routledge Taylor & Francis Group.
Martin GW, Younger D, 2000. Anti-oppressive practice: A route to the empowerment of people with dementia through communication and choice. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing, 7(1), 59–67.

[4] Bkz. Ann Curry-Stevens, Barbara B. Solomon, Beverley Burke, Bob Broad, Derek Clifford, Donna Baines, Elizabeth Harlow & Jeff Hearn, Grant Larson, Jane Dalrymple, Jan Fook, Karen Bayliss, Karen L. Morgaine & Moshoula J. Capous-Desyllas, Lena Dominelli, Lydia Hogewoning, Malcome Payne, Mary Langan & Lesley Day, Narda Razack, Neil Thompson, Paul Michael Garrett, Philomena Harrison, Ravinder Barn, Robert P. (Bob) Mullaly, Roni Strier & Sharon Binyamin, Steven F. Hick, Stewart Collins & Lynne Wilkie, vd.

toplam nüfus içindeki oranı ise bir önceki yılda %8,5 iken, 2018 yılında %8,8'e yükselmiştir. Ayrıca aynı yılda yaşlı nüfusun %44,1'ini erkek nüfus, %55,9'unu kadın nüfus oluşturmuştur. Aynı verilere göre, Türkiye'de yaşlı nüfusun en yüksek olduğu il ise %18,3 oranla Sinop olarak belirlenmiştir (TÜİK 2019).

Yaşlanma ve/veya yaşlılık farklı paradigmalar ile birçok disiplinin ve çalışmanın konusu olmuştur. Yaşlı ayrımcılığı sorunu, hızla yaşlanan nüfusa bağlı olarak özellikle kişisel, kişilerarası ve sosyo-politik düzeylerde kendini göstermektedir. Bu noktadan hareketle dünyada ve Türkiye'de artan yaşlı nüfus oranları, yaşlı ayrımcılığı sorununu tetiklemekte ve dolayısıyla toplumsal sorunlara yol açmaktadır. Yine, sosyal hizmet yaşlı refahı ve politikalarıyla da doğrudan ilgilenmektedir.[5] Bu bağlamda yaşa dayalı ayrımcılık, sosyal hizmet meslek ve disiplini için şimdinin ve geleceğin önemli ve güncel bir konusudur. Söz konusu 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık konusundaki görüşleri olunca bu önem daha da netlik kazanmaktadır. Bu nedenle, bu araştırmanın sonuç ve önerilerinin genelde ayrımcılık karşıtı özelde ise yaşa dayalı ayrımcılık ve dolayısıyla yaşlı ayrımcılığı karşıtı politika ve uygulamaların oluşturulmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık konusundaki düşünce ve deneyimlerini anlamaya çalışan bu araştırma ile sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamaların öneminin de anlaşılacağı düşünülmektedir.

Konu hakkında literatür incelendiğinde, günümüzün önemli sorunlarından olan yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin Türkiye'de yapılan çalışmaların sınırlı olduğu; özgün bilimsel çalışmaların sayısının oldukça sınırlı olduğu, mevcut çalışmaların ise çoğunlukla derleme şeklinde olduğu görülmektedir. Bu eksiklik, sosyal hizmet literatüründe daha çok kendini göstermektedir. Şüphesiz, ilgili alanyazında, yaşlanma ve/veya yaşlılık konusunu ele alan çalışmalar mevcuttur. Ancak yapılan literatür taraması sonucunda, ulaşılan sınırlı sayıdaki çalışma arasında farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin görüşlerini ve bu görüşlerin sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı yansımalarını ele alan çalışmaya rastlanmamıştır. Konu hakkında herhangi bir çalışmanın olmaması da bu çalışmayı özgün kılmaktadır.

[5] Bkz. Barbara Berkman, Karin Crawford & Janet Walker, Mark Lymbery, Neil Thompson, Serap Daşbaş, vd.

Dahası, tıpkı ableism/disablism (engellilere yönelik ayrımcılık), sexism (cinsiyet ayrımcılığı), racialism/racism (ırk ayrımcılığı/ırkçılık) vb. gibi ageism (yaşa dayalı ayrımcılık) ya da başka bir deyişle ‘‘yaşlı ayrımcılığı’’ sorunu ile ilgili baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet anlayışıyla yapılan ve yaşlı bireyleri muhatap alan herhangi bir araştırma da yerel literatürde bulunmamaktadır. Ve fakat, söz konusu literatürde, ayrı ayrı olarak baskı ve ayrımcılık karşıtı ve bu çerçevede ‘‘yaş ayrımcılığına maruz bırakılanlar’’ (Akbaş 2014: 67-68) ile ‘‘yaşlı penceresinden yaşlı ayrımcılığı’’ (Yıldız, Ömeroğlu ve Terim 2017) hakkında sınırlı çalışmalara rastlanmaktadır. Hâlbuki baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamalar sosyal hizmette içkindir. Bunlar, sosyal hizmet meslek ve disiplininin doğasına dayanmaktadır. Zira sosyal hizmet; sosyal bilimlerde olduğu gibi (Foucault 2007, Habermas 2017) teoride, pratikte, araştırmada ve eğitimde farklılıklarla dolu bir meslek ve disiplindir (Özgür 2014). Toplumsal ve sosyal bir grup olarak yaşlı bireylerin kendi görüş, düşünce ve deneyimleri ekseninde yaşa dayalı ayrımcılığın incelenmesi, baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektifle sosyal hizmeti yakından ilgilendirmektedir. Bu bağlamda, yaşlı bireylerin gözünden yaşa dayalı ayrımcılık sorununa eğilme ve buna yönelik baskı ve ayrımcılık karşıtı bir sosyal hizmet perspektifini ortaya koyma amacında olan çalışmaların artırılması ihtiyacı ortadadır. Bu nedenle yaşlıların gözüyle yaşa dayalı ayrımcılık hakkında yapılan bu çalışmanın baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet perspektifiyle ayrımcılığa maruz kalan yaşlılara yönelik sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarının oluşturulması, ulusal ve uluslararası düzeyde ilgili literatüre katkıda bulunma noktasında önemli bir boşluğu dolduracağına inanılmaktadır.

Sonuç olarak bu araştırma, farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin alt boyutlarıyla ortaya konularak konunun yaşlı bireyler açısından ne anlam ifade ettiğinin açığa çıkarılması, bu doğrultuda derinlemesine değerlendirilen düşünce ve deneyimlerinin sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif ile açıklanmaya çalışılması, yaşa dayalı ayrımcılık ile baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaya ilişkin farkındalık oluşturulması, elde edilen özgün bilgilerin yasal ve toplumsal olarak yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesine yönelik katkısı ve nihayetinde, gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalara rehberlik etmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bu araştırma, toplumsal bir soruna bilimsel bir yöntemle eğilmesi itibariyle sosyal

hizmet özelinde bilim ve toplum açısından da oldukça önemlidir. Bu bağlamda, çalışmanın sonuç ve önerilerinin gelecekte ilgili alanlardaki araştırmacılara ve uygulayıcılara ışık tutacağı düşünülmektedir.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu çalışmanın temel amacı; Türkiye'de yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu Sinop ilinde farklı yaşam alanlarını deneyimleyen 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin düşünce ve deneyimlerini sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde anlamaya çalışmaktır.

Bu çalışma kapsamında belirtilen temel amaç doğrultusunda, cevap aranan araştırma soruları aşağıda belirtilmiştir:

1. Belirlenen sosyal grubun (65 yaş ve üzerindeki bireyler) yaşam alanları nedir? nasıldır?

2. Farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin sosyo-demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durumu, ekonomik durumu, sosyal güvenlik durumu, sağlık durumu) nasıldır?

3. Farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin önyargı, kaçınma ve ayrımcılık alt boyutlarıyla yaşa dayalı ayrımcılığa maruz kalma düzeyleri nedir?

4. Farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri sosyo-demografik özelliklerine göre nasıl dağılım göstermektedir?

5. Farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireyler ne tür ve hangi boyutlarda baskı ve ayrımcılık deneyimlemektedir?

   i. Kişisel baskı ve ayrımcılık deneyimleri nelerdir?

   ii. Kişilerarası baskı ve ayrımcılık deneyimleri nelerdir?

   iii. Sosyo-politik baskı ve ayrımcılık deneyimleri nelerdir?

   iv. Kurumsal baskı ve ayrımcılık deneyimleri nelerdir?

v. Yapısal baskı ve ayrımcılık deneyimleri nelerdir?

vi. Ekonomik baskı ve ayrımcılık deneyimleri nelerdir?

vii. Kültürel baskı ve ayrımcılık deneyimleri nelerdir?

viii. Tinsel (spiritüel) baskı ve ayrımcılık deneyimleri nelerdir?

6. Farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa dair duygu, düşünce ve görüşleri nelerdir?

7. Farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin düşüncelerinin sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaya yansıması nasıldır?

8. Yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri yüksek olarak belirlenen, farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin deneyimlediği baskı ve ayrımcılıklar; kişisel, kişilerarası, sosyo-politik, kurumsal, yapısal, ekonomik, kültürel ve tinsel boyutlarda derinlemesine olarak nasıl keşfedilebilir?

9. Yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin risk faktörleri nelerdir? Bu risk faktörleri yaşlı bireyleri nasıl etkilemektedir?

10. Farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkma yöntemleri nelerdir?

11. Yaşa dayalı ayrımcılık (ageism); insan hakları, eşitlik, sosyal adalet, farklılık ve yaşam biçimi ekseninde sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde nasıl açıklanabilir?

12. Yaşlı refahı ve politikaları bağlamında belirtilen sosyal gruba yönelik alternatif sosyal politika ve uygulamaların neden, ne türden ve nasıl sağlanacağını anlamaya çalışmak.

2.3. Araştırmanın Modeli ve Tasarımı

Bu araştırma, yaşlı bireylerin kendi deneyimlerine dayanarak baskı ve ayrımcılık karşıtı bir perspektifle yaşa dayalı ayrımcılığın değerlendirilmesi amacıyla açıklayıcı sıralı desen kullanılarak tasarlanmış bir karma yöntem (model) araştırması

şeklinde planlanmıştır. Bu nedenle, sıralı açıklayıcı nitelikte bilimsel bilgiyi üretecek olması bakımından bu araştırma, bir bakış açısına dayanan ve hem niceliksel (kantitatif) hem de niteliksel (kalitatif) özellikler taşıyan karma yöntemli bir çalışma olarak tasarlanmıştır.

En temelinde, araştırma yöntemlerinin birlikte kullanımına 20. yüzyılın son yarısında rastlanmaktadır. Özellikle 1980'li yıllarda başlayan karma yöntemler (Bryman 1988;2016, Fielding & Fielding 1986, Greene, Caracelli & Graham 1989) serüveni, günümüzde de başta sosyal ve beşeri bilimlerde olmak üzere önemini korumaktadır (Brannen 2005, Creswell 2014; 2015, Creswell & Plano Clark 2018, Greene 2007, Johnson & Christensen 2014, Johnson Onwuegbuzie ve Turner 2007, Johnson & Onwuegbuzie 2004, Leech & Onwuegbuzie 2009, Morse 2010, Tashakkori & Teddlie 2003; 2010, Teddlie & Yu 2007). Bu bağlamda, günümüz bilim anlayışında, toplumsal ve beşeri bilimler için başta olmak üzere; doğru ve yerinde bilimsel araştırma problemlerinin ve amaçlarının belirlenmesi, bilimsel veriler elde etmeye yönelik araştırmaların yapılması, bilimsel bilgilerin üretilmesi ve açıklanmasına yönelik yalnızca güçlü ve zayıf yönlere sahip niceliksel (kantitatif) veya niteliksel (kalitatif) boyutlarda eş deyişle, tek bir veri kaynağı aracılığıyla açıklanmasının gittikçe zorlaştığı çalışmalar için nicel ve nitel yöntemlerin ‘‘karıştırılarak’’ veya harmanlanarak güçlü yönlerinin birleştirilmesi önerilmektedir (Creswell 2014, Creswell & Creswell 2018). Tam da bu noktadan hareketle, farklı veri toplama yöntemlerinin ve analiz işlemlerinin sıralı (ardışık), eş zamanlı (paralel), dönüştürücü ya da iç içe kullanıldığı; birinin diğerini desteklediği/geliştirdiği ve iki veya daha fazla aşamada gerçekleştirilen karma yöntem araştırmaları, gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Bu anlamda güncelliğini korumakta olan karma yöntem ve desenler, çeşitli tipolojilere sahip olup farklı araştırmacılar tarafından tanımlanmakla birlikte esasen, ortak bir amaca işaret etmektedirler. Nitekim karma yöntem araştırmasındaki bu durum, Tashakkori & Teddlie (2003, 2010) tarafından ‘‘Handbook of Mixed Methods in Social and Behavior Research’’ adlı çalışmada kapsayıcı olarak izah edilmektedir. Yazarlar, karma yöntemi geleneksel nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin yanında ‘‘üçüncü metodolojik yönelim’’ olarak adlandırmaktadır. Ayrıca ilk tanımlayıcılardan Greene ve arkadaşları (1989), karma yöntemi en az bir

nicel ve bir nitel yöntem ile bunlardan bağımsız bir paradigmaya dayalı araştırma yöntemi olarak tanımlarken Johnson ve arkadaşları (2007) ise nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin derinlikli olarak birleştirildiği bir araştırma yöntemi olarak tanımlamaktadır. Ancak en genel tanımlama ile karma yöntem araştırması, araştırmacının hem niceliksel hem de niteliksel olarak doğrudan cevaplayabileceği özgün bir araştırma sorusuna dayanan, felsefi varsayımları ve perspektifleri içeren ve birden çok aşamayı kapsayan bir araştırmada, verilerin araştırmanın önceliğine bağlı olarak sıralı ya da eşzamanlı olarak toplandığı, analiz edildiği ve sonuçlarıyla birlikte yorumlandığı bir araştırma yaklaşımı olarak açıklanabilmektedir (Creswell 2014, Creswell & Plano Clark 2018).

Yapılan metodolojik literatür taramasında, karma yöntemin tek başına nicel veya nitel yöntemlerden daha tatmin edici olduğu savunulmaktadır. Zira, bu yöntemin yalnızca söz konusu araştırma yöntemlerinden biriyle cevaplanamayacak araştırma sorularını cevaplamaya yardımcı olması, hem açık hem de kapalı uçlu sorulara sahip olması itibariyle sayısal ve anlamsal verileri hem zaman sağlaması, her iki yöntemin güçlü yönlerinden faydalanması ve zayıf yönlerini elemesi, farklı perspektiflerin kullanılmasını sağlaması, teori ve pratiği yakınlaştırması; pragmatik, genellenebilir ve kullanışlı olması gibi bazı güçlü yönleri olduğu belirtilmektedir. Ancak, görece yeni ve yeterince tanınmamış olması, nicel ve nitel araştırma becerilerine aynı anda sahip olmayı ve birlikte çalışmayı gerektirmesi, zaman ve kaynaklarının sınırlı olması ve maliyetli olması gibi bazı sınırlılıkları bulunmaktadır (Creswell & Plano Clark 2018, Greene 2007, Johnson & Onwuegbuzie 2004).

Karma yöntemler (mixed methods), ilk olarak eldeki araştırmada da olduğu gibi değerlendirme çalışmalarında görülmüştür (Greene ve arkadaşları 1989, akt. Creswell & Plano Clark 2018). Ancak değerlendirme araştırmalarıyla (Greene ve arkadaşları 1989) başlayan bu süreç; sosyal ve davranışsal, sağlık, eğitim, iletişim, politika vb. gibi farklı toplum ve insan bilimleri araştırmalarında da tasarlanmaya devam etmiştir (Creswell 2014, Creswell & Plano Clark 2011; 2018, Tashakkori & Teddlie 2003; 2010). Bu yöntemler, araştırmaların bağlamlarına, özgüllük ve önceliklerine göre farklı araştırma desenlerinde yapılmaktadır. Esasen, araştırma metodolojisi, felsefesi ve yöntemleri ekseninde tartışılan karma yöntem desenleri, literatürde yaygın ve ortak kullanılan haliyle araştırmadaki nicel ve/veya nitel

aşamaların zamanına ve önceliğine (vurgu) göre şekillenmektedir. Başka bir deyişle, zamanlamaya göre araştırmanın aşamaları, ardışık (sıralı) ve eşzamanlı (paralel) olabiliyorken ‘‘paradigmaya’’ veya önceliğine göre ise eşit ve baskın bir şekilde olabilmektedir (Johnson & Onwuegbuzie 2004, Leech & Onwuegbuzie 2009, Morse 2010). Bununla birlikte Creswell (2003), karma yöntemleri eşzamanlı, sıralı ve dönüştürücü kategorilerde sıralamaktadır. Yazar, sıralı desen başta olmak üzere bu desenleri yaygın desenler arasında tartışmaktadır (Creswell 2014). Bu anlamda, başlıca karma yöntem desenleri arasında; yakınsayan paralel desen, açıklayıcı sıralı desen, keşfedici sıralı desen, gömülü (iç içe) desen, dönüştürücü desen, çok aşamalı desen sayılabilmektedir (Creswell 2014).

Bütün bu çerçeve göz önüne alındığında; katılımı, sosyal adalet ve değişimi hedefleyen bu çalışmada, karma yöntem desenlerinden olan açıklayıcı sıralı desen, araştırmanın kapsamı ve amacına en uygun desen olarak görülmüş olup bu araştırmada, söz konusu desen kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırmacının amacı, baskı ve ayrımcılığı deneyimleyen insanlarla çalışmak, etik temelde baskı ve ayrımcılıkla mücadele etmek, sosyal adalet temelinde dönüşüme ve değişime odaklanmak, insan haklarını geliştirmek, güvenli ve şeffaf bir toplumsal ortam inşa etmek; dezavantajları, eşitsizlik ve güç dengesizliklerini, iktidar ve kaynak yetersizliklerini belirlemek; birey, aile, grup, topluluk ve toplumlara güçlendirme temelli yaklaşmaktır (Creswell 2014, Creswell & Plano Clark 2007; 2011; 2018, Mertens 2003; 2007; 2009; 2010; 2011; 2012; 2018). Bu haliyle söz konusu desen, baskı ve ayrımcılığa maruz kalanların gereksinimlerinin belirlenmesi ve güçlendirilmesi bağlamında baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektifle uyumlu olup araştırmanın amacını desteklemektedir. Zira bu yaklaşım, benzer desenler gibi yaş farklılığının yanı sıra dil, din, ırk, yoksulluk, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik, mülteci ya da sığınmacı olma durumu, dünya görüşü ya da inanç gibi farklılıkların maruz kaldığı ayrımcılık ve baskı unsurlarını konu edinmektedir. (Mertens 2003; 2007; 2009; 2010; 2011; 2012; 2018).

Ayrıca sosyal bilim araştırmalarında baskı ve ayrımcılık konusunun gittikçe önem kazandığı görülmektedir. Nitekim Humphries ve Truman (2017)’nın sosyal araştırmalar üzerine yeniden düşünmeye ilişkin derlemiş oldukları çalışmada, bilimsel araştırma yöntemlerinde ayrımcılık karşıtı yaklaşımların önemi üzerinde

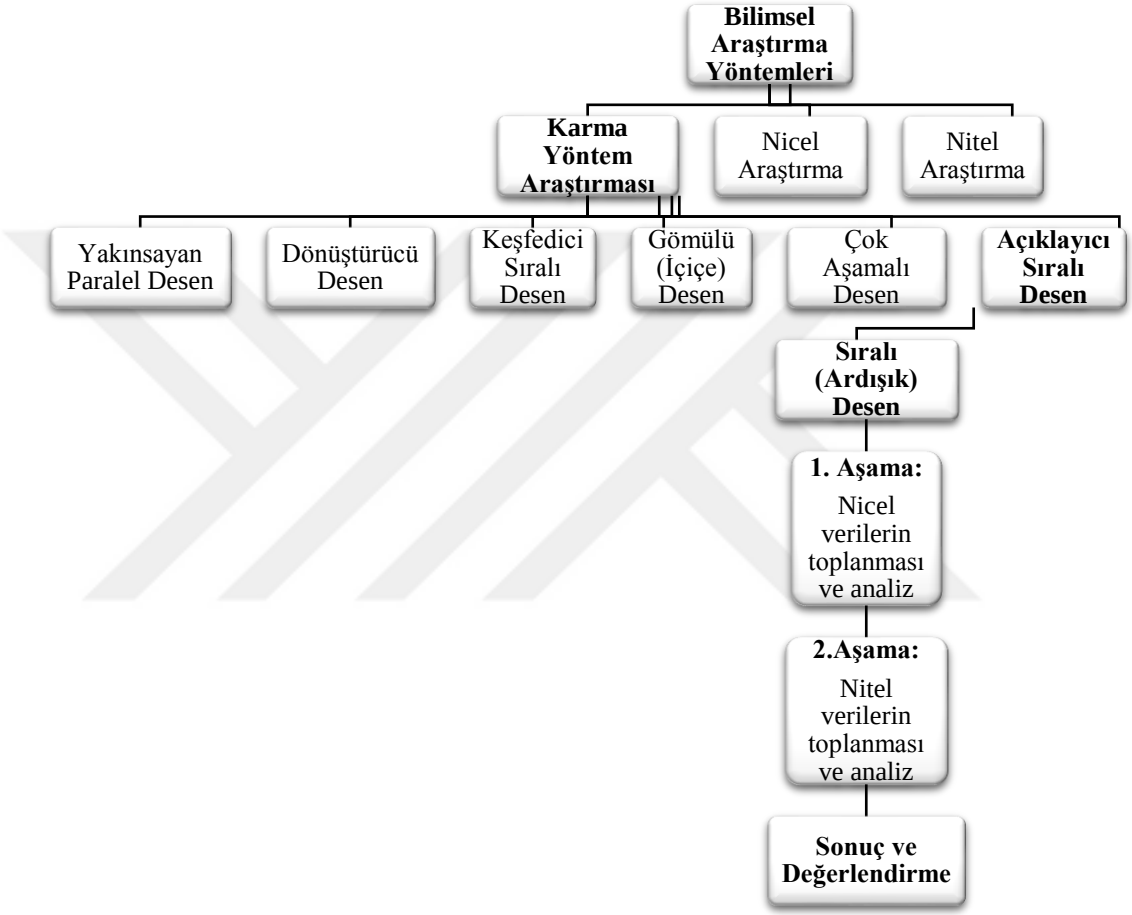
durulmaktadır. Yine, sosyal hizmet alanyazında da baskı ve ayrımcılık karşıtı araştırma yaklaşımlarının ve yöntemlerinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. İlgili çalışmalar, eşitsizlik ve güç dengesizlikleri gibi dezavantajların baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet araştırmasını gerekli kıldığını aktarmaktadır (Parada & Wehbi 2017, Rogers 2012, Strier 2007).

Bu noktada, açıklayıcı sıralı desenin de tıpkı benzer desenler gibi ‘‘alternatif perspektiflere imkân vermesi, araştırmaya katılanları destekleyici ve güçlendirici olması ve çalışılan olguyu daha iyi anlamayı sağlaması’’ açısından faydalı olabileceği (Baki & Gökçek 2012: 10) düşünülmektedir. Bununla birlikte bu karma yöntem deseninin bazı güçlü yönlerinin yanı sıra bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır (Creswell & Creswell 2018, Creswell & Plano Clark 2018).

Bu kapsamda, birbirini güçlü yönleriyle destekleyen ve dengeleyen nitel ve nicel yaklaşımların birleşiminden oluşan karma yöntem yaklaşımı, önemli ve güçlü bir araştırma yaklaşımı olması itibariyle araştırmada, bu model ve tasarımın kullanılması uygun görülmüştür (Krysik ve Finn 2015: 43). Ayrıca yazarlar, sosyal politika ve uygulamaları hakkında yapılan çalışmalarda sorunun sayısal ve betimsel boyutlarının birlikte ele alındığı karma yöntemin önemine işaret etmektedir (s. 211-212). Bu bakımdan, baskı ve ayrımcılığa ilişkin sorunların yalnızca nicel veya nitel faktörlere indirgenmesinin kuram ve uygulamada yetersizliğe yol açabileceği düşünülmektedir. Tam bu noktadan hareketle, açıklayıcı sıralı karma yöntemin gereği olarak araştırmacı, konuya ilişkin sayısal verileri toplayıp analiz ettikten sonra yaşantılara ve anlamlarına derinlemesine odaklanmaktadır.

Bu bağlamda, yaşlı bireylerin gözünden yaşa dayalı ayrımcılığı sıralı bir şekilde öncelikle niceliksel olarak ortaya çıkarmak ve ardından niteliksel olarak derinlemesine ele almak ve aydınlatmak için bu araştırmada söz konusu desen kullanılmıştır. Bu tasarımda, araştırmacının önceliğine bağlı olarak veriler, iki aşamada toplanmıştır. Öncelikli olarak yaşa dayalı ayrımcılık hakkında olasılıklı küme örnekleme yöntemi ile farklı yaşam alanlarına sahip olan yaşlı bireylerden çoğunlukla kapalı uçlu sorulara dayalı nicel veriler toplanıp analiz edildikten sonra elde edilen bilgiler ışığında değerlendirilmesi ve ardından amaçlı yoğunluklu örnekleme yöntemi kullanılarak yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi en yüksek ve en düşük olan yaşlı bireylerle derinlemesine görüşmeler yapılarak çoğunlukla açık uçlu

sorulara dayalı nitel veri toplama ve analiz işlemleriyle birlikte tüm sonuçların ortaya konularak yorumlamanın yapılması ve araştırmanın raporlaştırılması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Şekil 2.3.1. Araştırma Modelinin Tasarımı.

Kaynak: John W. Creswell ve Donna M. Mertens'in çalışmalarından esinlenerek tasarlanmıştır.

2.4. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri

Karadeniz kıyı şeridinde kuzeye doğru en çok sivrilerek uzanan bir yarımada üzerine kurulmuş ve doğal bir liman durumunda olan Sinop ilinin yüzölçümü toplam 5 bin 862 km2 alandan oluşmaktadır. Bu ilin batısı Kastamonu, güneyi Çorum, güneydoğusu Samsun illeri; kuzeyi ise Karadeniz ile çevrilidir. İlin 475 km uzunluğundaki sınırlarının 300 km'si kara, 175 km'si ise deniz kıyısıdır. Sinop'un adı ve tarihi üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Buna göre, tarihsel bağlamda özetle, bilinen en eski adı Antikçağ'da bir Amazon Kraliçesi'nin ismi olduğu rivayet edilen veya Antik Yunan mitolojisinde Irmak Tanrısı Asopos'un su perisi kızı ''Sinope'' olarak adlandırılan bu ilin Milattan Önce Hitit kaynaklarında ''Sinova'', Asurlular'da ay tanrısı anlamına gelen ''Sin'', Persler'de suyun göğsü anlamına gelen ''Sınap (Sine-i âb)'' vb. gibi adlandırıldığı aktarılmaktadır. Sinop, antik dönemden beri ticari ve sosyokültürel anlamda derin bir etkiye sahip olmuştur. Pontus Krallığına başkentlik yapmış olan Sinop, kronolojik olarak Helenistik Dönem'le birlikte Roma, Bizans (Doğu Roma), Selçuklu, Osmanlı ve günümüz Türkiye Cumhuriyet'i hâkimiyetinde ve/veya etkisinde olmuştur. Bu dönemlerde çoğunlukla ''Sinepolis'' olarak adlandırılan bu şehir, Osmanlılarla birlikte ''Sınap'' ve sonrasında Sinop olarak adlandırılmıştır (T.C. Sinop Valiliği 2019 Erişim tarihi: 16.01.2019 http://www.sinop.gov.tr/anasayfa).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2019 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre, Sinop ilinin toplam nüfusu 218 bin 243 kişi olup bu nüfus, Türkiye nüfusunun yaklaşık % 0,27'sine tekabül etmektedir. Yine, Sinop'un toplam 65 yaş ve üzerindeki nüfusu, 20 bin 544 kadın ve 17 bin 123 erkek olmak üzere toplam 37 bin 667 kişi olup bu nüfus, Türkiye'nin 65 yaş ve üzerindeki nüfusunun (3 milyon 861 bin 952 kadın, 3 milyon 33 bin 433 erkek olmak üzere toplam 6 milyon 895 bin 385 kişi) yaklaşık % 18,2'sine tekabül etmektedir. Bu nüfustan 4 bin 554 kadın, 3 bin 617 erkek olmak üzere toplam 8 bin 171 kişi Sinop il merkezinde yaşamaktadır (TÜİK 2018).

Bütün bu çerçeve dikkate alındığında, Sinop ilinin sosyo-kültürel yapısının sosyo-demografik yapısına da yansımış olduğu ilgili istatistiklere referansla bilinmektedir. Diğer yandan, demografik özelliklerden olan nüfusun yaş dağılımı, eldeki araştırmanın katılımcılarının yaş grubuna yoğunlaşmaktadır. Bu bakımdan söz

konusu il merkezinde farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki nüfusun yaşam deneyimlerini değerlendirmek ve ilin yaşlı bireylere yönelik yaklaşımına bilimsel olarak eğilmek önem arz etmektedir. Bu bağlamda, araştırmanın yapıldığı yer ve özellikleri dikkate alındığında, yaşlı bireylerin Sinop'ta farklı yaşam alanlarını deneyimledikleri öğrenilmiş olup bu araştırmanın popülasyonu da bu kapsamda seçilmiştir.

Araştırma, TÜİK'nun sürekli verilerine dayanarak Türkiye'de yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu Sinop ilinde yapılmıştır. Bu kapsamda, bu araştırma, söz konusu il merkezinde bulunan Sinop Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi, Yaşlılar Dinlenme Lokali ve Çay Bahçesi, Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu, ibadethaneler, kıraathaneler ve çay bahçeleri gibi farklı sosyokültürel mekân deneyimi olan bireylerle yapılmıştır. Çalışmanın yürütüldüğü bu mekânların özellikleri aşağıda sunulmaktadır:

Sinop Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi:

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (AÇSHB) taşra teşkilatına (İl Müdürlüğü) bağlı özel bakım ve yatılı yaşlı hizmetleri sunan toplam 80 kişi kapasiteli olan bir kuruluştur. Bu kuruluşta iki Sosyal Çalışmacı/Sosyal Hizmet Uzmanı (SHU) çalışmaktadır.

Yaşlılar Dinlenme Lokali ve Çay Bahçesi:

Sinop Belediyesine bağlı bir kuruluş olup ücretsiz çay ikramıyla yaşlı bireylerin gündüzleri sosyalleştiği bir mekândır.

Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu:

Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı olup öğretmenler başta olmak üzere kamuya açık hizmetler sunan bir kuruluştur. Yaşlı bireylerin deneyimlediği bir mekândır.

İbadethaneler:

Sinop İl Müftülüğü'ne bağlı il merkezinde bulunan camii ve bağlı diğer dini mekânlardan oluşmakta olup yaşlı bireyler sıklıkla bu mekânları deneyimlemektedir.

Kıraathaneler ve Çaybahçeleri:

Sinop il merkezinde bulunan kamuya açık ve yaşlı bireylerin dinlendiği ve sosyalleştiği mekânlardır.

Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından 2018-2019 güz döneminde toplanmıştır.

2.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi (Katılımcıları)

Karma metodoloji ile yapılmasının uygun olacağı düşünülen söz konusu araştırmanın bu bölümünde, veriler, araştırmacının herhangi bir müdahalesi olmaksızın bireylerin kişi ve ortama göre; farklı aile üyeleri, kurum ortamları, arkadaş ve diğer sosyal alanlar gibi birlikte bulunmak veya yaşamak istediği yaşam alanlarından oluşan farklı yaşam alanlarını deneyimleyen yaşlı bireylerden toplanmıştır. Bu bakımdan araştırma popülasyonunu TÜİK verilerine göre Türkiye'de yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu Sinop ilinde farklı yaşam alanlarını deneyimleyen 65 yaş ve üzerindeki bireyler oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde sıralı (ardışık) karma yöntem örnekleme kapsamında nicel aşama için olasılıklı küme örnekleme, nitel aşama için ise amaçlı yoğunluklu örnekleme biçimi kullanılmıştır (Teddlie & Yu 2007). Araştırmanın farklı yaşam alanlarına sahip olan bireylerle yürütülecek olması itibariyle örneklem seçiminde maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

Özgür Arun ve Deniz Pamuk'un 2014 yılında 102 kişi üzerinde yaptıkları çalışmada; Fraboni Ageism Ölçeği önyargı alt ölçeği ortalamasını 3,6±0,6, ayrımcılık alt ölçeği ortalamasını 3,6±0,7 ve kaçınma alt ölçeği ortalamasını 2,3±0,5 olarak bulmuşlardır. Buna göre, araştırmanın örneklem büyüklüğü hesaplanırken birinci aşama olan nicel kısmı için;

N: Evren birim sayısı (Sinop ili merkez 65+ yaş grubu için N=8171)

n: Örneklem büyüklüğü

Z_α : α= 0.01 için 2.58

d= Örneklem hatası (ortalamadan ±%2.5'lik bir sapma öngörüsü ile d=0,09)

σ= Evren standart sapması (kitle standart sapması bilinmediğinden örneklem sapması =0,6) olmak üzere aşağıdaki formül kullanılmıştır.

$$n = \frac{N.s^2.t\alpha^2.sd}{(N-1).d^2}$$

Bu araştırmada, Arun ve Pamuk (2014)'un çalışmasında en düşük varyansa sahip önyargı alt ölçeği tanımlayıcı değerleri kullanılmıştır. Buna göre; araştırmanın birinci aşamasında örnekleme alınması gereken minimum birey sayısı 177 yaşlı olarak hesaplanmıştır. Sinop il merkezinde yaşayan 65+ yaş kadın sayısı 4554, erkek sayısı ise 3617 toplam 8171 kişi olduğu bilindiğinden; araştırmanın bu aşaması kapsamında 98 kadın 79 erkek bireyle görüşülmüştür.

Yine, araştırmanın örneklem büyüklüğü hesaplanırken ikinci aşama olan nitel kısmı için ise örneklem seçiminde gereksiz tekrar olduğunda veya veri tekrarına düşüldüğünde ve doyum noktasına ulaşıldığında örneklem sayısı tamamlanmıştır. Buna göre, araştırmanın birinci aşaması sonucunda, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) ve en düşük (<%10) olarak toplam 36 kişi arasından maximum çeşitliliğe dayalı tespit edilen farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki 20 birey (10 kadın, 10 erkek) ikinci aşamanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Tablo 2.5.1.'de birinci ve ikinci aşamada araştırmaya katılan bireylerin deneyimledikleri mekâna göre dağılımı ve araştırmanın farklı aşamalarında örnekleme alınan yaşlı sayısı yer almaktadır.

Bu çerçevede, araştırmaya dâhil olma kriterleri aşağıda yer almaktadır. Buna göre, araştırmanın katılımcılarını;

65 yaş ve üzerindeki bireyler,

Sağlıklı iletişim kurabilen,

Anlama ve duyma problemi ile bilişsel bozukluğu olmayan,

Araştırmaya katılmayı kabul eden bireyler oluşturmaktadır.

Tablo 2.5.1. Araştırmaya katılan bireylerin deneyimledikleri mekâna göre dağılımı.

Mekân	**Sayı**	
	Birinci Aşama (Nicel)	**İkinci Aşama (Nitel)**
Sinop Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi (Kurum)	12K/19E	2K/2E
Yaşlılar Dinlenme Lokali ve Çay Bahçesi	4K/12E	1K/1E
Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu	27K/16E	2K/2E
İbadethaneler	27K/16E	2K/2E
Kıraathaneler ve Çay Bahçeleri	28K/16E	2K/2E
Toplam	98K/79E	10K/10E

Tablo 2.5.1.'de araştırmanın katılımcılarından 65 yaş ve üzerindeki bireylerin farklı yaşam alanı kapsamında deneyimledikleri mekâna göre dağılımı ve araştırmanın her bir aşamasında örnekleme alınan kişi sayısı gösterilmiştir. Buna göre; araştırmanın katılımcıları, Sinop Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi, Yaşlılar Dinlenme Lokali ve Çay Bahçesi, Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu, ibadethaneler, kıraathaneler ve çay bahçeleri gibi beş farklı sosyokültürel mekândan seçilmiştir.

Araştırmanın birinci aşamasının (nicel) katılımcılarını oluşturan yaşlı bireylerin %24,8'i (44 kişi) kıraathaneler ve çay bahçelerinden seçilmiştir. Kıraathaneler ve çay bahçelerindeki yaşlılar araştırmanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ardından İbadethaneler ile Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu ise %24,3 (43'er kişi) ile araştırma evreninde yer alan en fazla bireye sahip ikinci mekânlar olmuştur. Araştırma evreninde bulunan Sinop Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi %17,5 (31 kişi) katılımla dördüncü sırada yer almıştır. Araştırmanın evreninde yer alan ve en az bireye sahip olan mekân ise %9,1 (16 kişi) ile Yaşlılar Dinlenme Lokali ve Çay Bahçesi olmuştur.

Araştırmanın ikinci aşamasının (nitel) katılımcıları ise araştırmanın birinci aşaması (nicel) sonucu yapılan analizler sonucunda yaşa dayalı ayrımcılık ölçeği ve ayrımcılık alt ölçeği verilerine istinaden oluşturulan çapraz tablolama yoluyla ayrımcılık düzeyi <%10 ve >%90 sıralamasındaki toplam 36 kişi arasından 20 kişi maksimum çeşitliliğe dayanarak söz konusu mekânlardan seçilmiştir. Bu kişilerin tanıtıcı özellikleri aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 1: Erkek, 87 yaşında, bekâr, 3+ çocuk sahibi, ilkokul mezunu.
Katılımcı 2: Erkek, 73 yaşında, bekâr, 3+ çocuk sahibi, ilkokul mezunu.
Katılımcı 3: Kadın, 75 yaşında, bekâr, çocuğu yok, okur-yazar değil.
Katılımcı 4: Erkek, 65 yaşında, bekâr, çocuğu yok, ortaokul mezunu.
Katılımcı 5: Kadın, 79 yaşında, bekâr, çocuğu yok, okur-yazar değil.
Katılımcı 6: Kadın, 78 yaşında, bekâr, 2 çocuk sahibi, ilkokul mezunu.
Katılımcı 7: Kadın, 75 yaşında, evli, 2 çocuk sahibi, ilkokul mezunu.
Katılımcı 8: Kadın, 84 yaşında, bekâr, 2 çocuk sahibi, okur-yazar değil.
Katılımcı 9: Erkek, 70 yaşında, evli, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu.
Katılımcı 10: Kadın, 67 yaşında, evli, 2 çocuk sahibi, ilkokul mezunu.
Katılımcı 11: Erkek, 70 yaşında, evli, 2 çocuk sahibi, ilkokul mezunu.
Katılımcı 12: Erkek, 66 yaşında, evli, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu.
Katılımcı 13: Erkek, 65 yaşında, evli, 1 çocuk sahibi, ilkokul mezunu.
Katılımcı 14: Kadın, 71 yaşında, bekâr, 3 çocuk sahibi, ilkokul mezunu.
Katılımcı 15: Erkek, 68 yaşında, evli, 2 çocuk sahibi, önlisans mezunu.
Katılımcı 16: Erkek, 74 yaşında, bekâr, 1 çocuk sahibi, ilkokul mezunu.
Katılımcı 17: Kadın, 65 yaşında, evli, 1 çocuk sahibi, önlisans mezunu.
Katılımcı 18: Erkek, 66 yaşında, evli, 2 çocuk sahibi, lisansüstü mezunu.
Katılımcı 19: Kadın, 65 yaşında, evli, 2 çocuk sahibi, lisans mezunu.

Katılımcı 20: Kadın, 67 yaşında, evli, 3+ çocuk sahibi, ilkokul mezunu.

2.6. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri

Bu araştırmanın birinci kısmı olan nicel araştırma, bir bağımlı değişken ve birtakım bağımsız değişkenlere sahiptir. Dolayısıyla, sosyo-demografik özelliklerden olan yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, meslek, sahip olunan çocuk sayısı, aylık ekonomik gelir, sağlık durumu, zamanın çoğunun geçirildiği yer, şuan yaşanılan yer, kim veya kimlerle yaşandığı, sosyal güvence ve ayrımcılığa en fazla maruz kalınan yer ve/veya mekân ile kim(ler) tarafından ayrımcılığa maruz kalındığı gibi değişkenler bağımsız değişkenleri oluştururken olumsuz önyargı, kaçınma ve ayrımcılık alt faktörleriyle yaşa dayalı ayrımcılık ise bağımlı değişkeni oluşturmaktadır.

2.7. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Süreci

Araştırma verilerinin toplanması, özellikle araştırmanın karma yöntemli olması itibariyle bir dizi aşamayı içeren bir süreci kapsamaktadır. Bu süreçte, farklı yaşam alanlarına sahip olan yaşlı bireylerin deneyimlediği yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin sayısal olarak incelenmesi ve ardından kendi görüşleri ekseninde, sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde derinlemesine anlaşılması amacıyla katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. Bu bağlamda, araştırmanın ilk aşaması olan nicel veri toplama aşamasında, katılımcılara Bilgilendirilmiş Onam Formu (EK-A) verildikten ve onay alındıktan sonra ‘‘Kişisel Bilgi Formu’’ (EK-B) aracılığıyla katılımcılara ilişkin sosyo-demografik verilerin toplanması ve ‘‘Fraboni Ageism (Yaşa Dayalı Ayrımcılık) Ölçeği’’ (EK-C) aracılığıyla katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine ilişkin sayısal verilerin toplanması gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, araştırmanın ikinci aşaması olan nitel veri toplama aşamasında ise nicel verilerin çözümlenmesi ve analizi sonucunda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi en yüksek ve en düşük olan katılımcılardan amaçlı yoğunluklu örnekleme yöntemi ile ‘‘Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu’’ (EK-D) kullanılarak sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde yaşa dayalı ayrımcılığın derinlemesine anlaşılmasına yönelik veriler toplanmıştır.

Veri toplama süreci, yüz yüze ve derinlemesine görüşmeler ile gözlemler aracılığıyla yönetilmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının tamamı,

araştırmanın özüne bağlı kalarak ilgili literatür incelemesi sonucu elde edilen bilgiler ışığında tasarlanmış olup ‘‘Fraboni Ageism Ölçeği’’, ilgili yazarlardan alınan izin çerçevesinde kullanılmıştır (Arun & Pamuk 2014, Fraboni ve ark 1990, Kutlu ve ark 2012). Yine, süreç hakkında danışmanım Doç. Dr. Serap DAŞBAŞ’ın görüşlerine başvurulmuştur. Araştırma raporunda, katılımcılar, katılımcı ‘‘K’’ ve sayısal numaralandırmalar ile kodlanarak yaş ve cinsiyet gibi özellikleri ile adlandırılmıştır. Ayrıca araştırma süreci boyunca konuyla ilgili resmi ve/veya sivil olmak üzere çeşitli kurum, kuruluş ve profesyonel kişilerden birtakım yazılı ve/veya sözlü bilgi ve belgeler elde etmeye yönelik çeşitli kaynaklardan faydalanılmıştır. Araştırma boyunca toplanan ve çözümlenen veriler; analiz, bulgular ve sonuçlar bölümlerinde kullanılmıştır.

2.7.1. Veri Toplama Araçları ve Hazırlanması

Bu araştırmanın verileri, yukarıda değinildiği ve aşağıda sıralandığı gibi çeşitli veri toplama araçları yoluyla toplanmıştır. Fraboni Ageism Ölçeği dışındaki veri toplama araçları, eldeki araştırmanın doğasına uygun olarak sıralı bir şekilde ilgili literatürden de faydalanılarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, araştırmanın veri toplama sürecinde, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinden olan yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, mesleği, sağlık durumu, aylık ekonomik geliri, sahip olduğu çocuk sayısı ve yaşam alanı özelliklerinden olan zamanın çoğunu geçirdiği yer, şuan yaşadığı yer, kim veya kimlerle yaşadığı, sosyal güvenceleri ve ayrımcılığa en fazla maruz kaldığı yer ve/veya mekân ile kim(ler) tarafından ayrımcılığa maruz kaldığı gibi sosyo-demografik ve tanımlayıcı özelliklerine ilişkin bilgi edinme amacı taşıyan bir araçtır. Bu form, araştırmacı tarafından literatürden faydalanarak geliştirilmiştir.

Fraboni Ageism Ölçeği

Fraboni Ageism Ölçeği (Fraboni Scale of Ageism), bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine ilişkin veriler elde etmeye yönelik Fraboni ve ark (1990) tarafından geliştirilmiş bir veri toplama ve ölçme aracıdır. Bu araştırma kapsamında, söz konusu ölçek, yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine ilişkin veriler elde etmek

amacıyla Türkiye'de ilk defa farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerde uygulanmıştır. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik (''Türkçe uyarlaması ve psikometrik özelliklerinin belirlenmesi'') çalışması ilk olarak Kutlu ve ark (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yaşa dayalı ayrımcılığı ölçen ölçek, literatürde en çok vurgulanan bir yaşa dayalı ayrımcılık ölçeği olup 29 maddeden oluşmaktadır. Türkçe uyarlamada orijinal ölçeğin dört maddesi (2, 8, 12 ve 22) çalışmadığı için ölçekten çıkarılmıştır (Kutlu ve ark 2012). Ölçeğin ayrımcı ön söyleme dayalı olumsuz ''önyargı'' veya kalıp yargı ya da Kutlu ve ark (2012)'nın nakliyle "geleneksel inançlar", ''kaçınma'' ve ''ayrımcılık'' olmak üzere 3 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekte 4'lü likert tipi bir derecelendirme kullanılmıştır. Her bir maddenin puanlanması, (1) kesinlikle katılmıyorum (2) katılmıyorum (3) katılıyorum (4) kesinlikle katılıyorum şeklindeki seçeneklerden oluşmaktadır. Ölçek puanı hesaplanırken 14, 21, 23 ve 24 numaralı maddeler, ters yönden puanlanmaktadır (Kutlu ve ark (2012). Ölçeğin orijinal halinde Cronbach α (alfa) katsayısı, 0,86 olarak; Türkçe çalışmalarda ise Kutlu ve ark (2012) tarafından 0,84, Arun ve Pamuk (2014) tarafından ise 0,72 olarak saptanmıştır. Bu çalışmada ise ölçeğin toplam Cronbach α katsayısı, ön uygulamada 0,82, ana çalışmada ise 0,81 olarak bulunmuştur. Bu değer, yüksek uyumu göstermektedir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmanın nicel aşaması sonucunda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek ve en düşük olarak belirlenen ve farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin deneyimlediği ayrımcılığın derinlemesine olarak anlaşılmasına ve sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektifle ilişkisine yakından vakıf olmaya dair veriler elde etmeyi amaçlayan bir araçtır. Bu bağlamda, yaşlı bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık konusundaki anlatılarını anlamaya ve değerlendirmeye yönelik niteliksel verileri elde etmeye; yaşa dayalı ayrımcılığın baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmete yansımalarına odaklanmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmacı tarafından literatürden faydalanarak hazırlanmıştır.

2.7.2. Ön Uygulama

Bu araştırmanın veri toplama araçlarından olan Fraboni Ageism (Yaşa Dayalı Ayrımcılık) Ölçeği altındaki maddeleri değerlendirme ve anlaşılabilirliğini incelemek üzere araştırmanın popülasyonu kapsamında 65 yaş ve üzerindeki 15 kadın ve 15 erkek bireyle ön uygulama yapılmıştır.

Bu kapsamda, uygulama sürecinde yapılan görüşme ve gözlemler neticesinde ortaya çıkabilecek sorunların sınırlı olduğu anlaşılmış olup bununla birlikte uygulamaların katılımcıların uygun gördüğü bir zamanda yapılması tercih edilmiştir. Ayrıca, soru maddelerinin işleyişi ile ilgili 15 kadın 15 erkek bireye ön uygulama yapılmış ve sonuçları aşağıda verilmiştir (Tablo 2.7.2.1.).

Tablo 2.7.2.1. Fraboni Ageism Ölçeği'nde sorulara verilen cevapların dağılımı.*

Soru/Madde No	Tamamen katılmıyor		Katılmıyor		Katılıyor		Tamamen katılıyor	
	N	%	N	%	N	%	N	%
01	0	0,0	4	13,3	7	23,3	19	63,3
03	1	3,3	12	40,0	8	26,7	9	30,0
04	1	3,3	7	23,3	15	50,0	7	23,3
05	2	6,7	8	26,7	10	33,3	10	33,3
06	8	26,7	17	56,7	4	13,3	1	3,3
07	8	26,7	15	50,0	6	20,0	1	3,3
09	2	6,7	14	46,7	10	33,3	4	13,3
10	7	23,3	9	30,0	8	26,7	6	20,0
11	7	23,3	8	26,7	8	26,7	7	23,3
12	0	0,0	7	23,3	14	46,7	9	30,0
13	3	10,0	18	60,0	6	20,0	3	10,0
14	2	6,7	10	33,3	8	26,7	10	33,3
15	10	33,3	15	50,0	4	13,3	1	3,3
16	3	10,0	6	20,0	6	20,0	15	50,0

Tablo 2.7.2.1. (Devam). Fraboni Ageism Ölçeği'nde sorulara verilen cevapların dağılımı.*

Soru/Madde No	Tamamen katılmıyor		Katılmıyor		Katılıyor		Tamamen katılıyor	
	N	%	N	%	N	%	N	%
17	11	36,7	12	40,0	7	23,3	0	0,0
18	2	6,7	9	30,0	8	26,7	11	36,7
19	1	3,3	13	43,3	11	36,7	5	16,7
20	10	33,3	8	26,7	7	23,3	5	16,7
21	0	0,0	10	33,3	14	46,7	6	20,0
23	4	13,3	8	26,7	12	40,0	6	20,0
25	4	13,3	12	40,0	13	43,3	1	3,3
26	3	10,0	13	43,3	7	23,3	7	23,3
27	0	0,0	13	43,3	8	26,7	9	30,0
28	0	0,0	9	30,0	11	36,7	10	33,3
29	1	3,3	15	50,0	9	30,0	5	16,7

* Kutlu ve arkadaşlarının (2012) ölçeğin Türkçe versiyonu çalışmasında 2., 8., 22. ve 24. soru maddelerinin işlevsiz olduğu tesbit edilmiştir.

Tablo 2.7.2.1.'de görüldüğü üzere ölçeğin soru maddelerine verilen cevapların dağılımı normaldir. Ayrıca iç tutarlılık için yapılan Cronbach Alpha katsayısı 0,82 olarak bulunmuştur. Bu değer, yüksek uyumu göstermektedir (Arun ve Pamuk 2014, Kutlu ve arkadaşları 2012).

Tablo 2.7.2.2. Yaşa dayalı ayrımcılık için Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler.

Fraboni Ageism Ölçeği	İlgili Soru Madde Sayısı	Değişim Aralığı	Ortalama±SS
Olumsuz Önyargı/Geleneksel İnançlar	11	11-44	31,77±6,00
Kaçınma	9	9-36	21,17±3,06
Ayrımcılık	5	5-20	12,37±2,89
Toplam	25	25-100	65,30±9,80

Tablo 2.7.2.2.'de görüldüğü gibi yapılan 30 bireylik ön çalışmada Fraboni Ageism Ölçeği'nde toplam alınan skor 65,30±9,80 olarak belirlenmiştir.

2.7.3. Araştırmanın Uygulanması

Bu araştırma, ilgili izinler alınarak çalışma evrenine giren bireylere örneklem kıstaslarına uygun olarak ve gönüllü katılım ilkesine göre bilgilendirilmiş onam alınarak uygulanmıştır. Bu bağlamda, öncelikle yapılan ön uygulama ve analizleri kapsamında, ölçek maddelerinin değerlendirilmesi yapılarak ve anlaşılabilirliği incelenerek ölçeğin soru maddelerine verilen cevapların dağılımının normal olduğu, iç tutarlılık katsayısı değerinin yüksek uyumu gösterdiği ve dolayısıyla uygulamada ortaya çıkabilecek sorunların sınırlı olduğu anlaşılmıştır. Daha sonra, Kişisel Bilgi Formu aracılığıyla katılımcıların sosyo-demografik ve tanımlayıcı özelliklerine ilişkin bilgiler toplanmış, ardından Fraboni Ageism Ölçeği aracılığıyla katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine ilişkin niceliksel veriler elde edilmiş ve en nihayetinde de Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu aracılığıyla katılımcıların deneyimlediği yaş temelli ayrımcılığın derinlemesine olarak anlaşılmasına ve sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektifle ilişkisine yakından vakıf olmak üzere yaşa dayalı ayrımcılık konusundaki anlatılarını anlamaya ve değerlendirmeye yönelik niteliksel veriler toplanmıştır.

Araştırmanın verileri, araştırmanın doğasına uygun olarak sıralı (ardışık) karma yöntem kapsamında ilk aşama olan nicel aşama için olasılıklı küme örneklemeyle uygun zamanlarda Sinop Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi, Yaşlılar Dinlenme Lokali ve Çay Bahçesi, Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu, ibadethaneler, kıraathaneler ve çay bahçeleri gibi farklı sosyo-kültürel-dinsel mekânlardan araştırmacı tarafından toplanmıştır. Böylece, Sinop Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi'nden sosyal serviste çalışan bir psikolog ve bir sosyal hizmet uzmanı eşliğinde düzenli olarak bir hafta içinde toplanmıştır. Yine, Yaşlılar Dinlenme Lokali ve Çay Bahçesi'nden Sinop Belediyesi'nden bir personelin yardımıyla bir hafta içerisinde öğlen zamanlardaki dinlenme esnasında toplanmıştır. Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulu'ndan ise müdür yardımcısının yardımıyla belli aralıklarla oyun, dinlenme ve çay salonlarında toplanmıştır. İbadethanelerde ise genellikle Cuma günleri olmak üzere namaz ve/veya diğer ibadet saatlerinde

toplanmıştır. Kıraathaneler ve çay bahçeleri gibi mekânlarda ise belirli aralıklarla havanın güzel olduğu öğleden sonraki saatlerde toplanmıştır.

İkinci aşama olan nitel aşama için ise nicel analizler yapıldıktan sonra amaçlı yoğunluklu örneklemeyle yaşa dayalı ayrımcılık ölçeği puanları en yüksek ve en düşük olan sözkonusu kişilerden uygun yer ve zamanda, araştırmanın kavram, kategori ve temalarına ulaşılmaya çalışılmış ve doyum noktasına ulaşılana kadar yüzyüze derinlemesine görüşme yapılarak toplanmıştır. Araştırmanın farklı yaşam alanlarına sahip olan bireylerle yürütülecek olması itibariyle her iki örneklem seçiminde de maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

Nicel ve nitel aşamada görüşmelere başlamadan önce, katılımcılara araştırmanın temel amacı çerçevesinde konuyla ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Görüşmeler, tercihen katılımcıların müsait olabildikleri zamanlarda yapılmış olup katılımcıların isteği üzerine herhangi bir ses kaydı, video ya da fotoğraf çekimi yapılmamıştır. Ayrıca, katılımcıların aktarılmasını istemediği herhangi bir bilgi araştırmaya dâhil edilmemiştir. Görüşmeler sırasında kullanılan araç-gereçler, katılımcılara erişim ve görüşme ortamı araştırmacı tarafından sağlanmıştır. Görüşmeler, araştırmacı tarafından yapılarak nicel aşama için her bir görüşme yaklaşık olarak 15 dakika, nitel görüşme için ise yaklaşık olarak 1 saat sürmüştür. Özellikle nitel aşamadaki görüşmelerde araştırmacı gittiği mekanlarda katılımcıları görüşmeye ikna etmek için onların öznelliğini önemsemiş olup herbir mekanda katılımcıların hoşnut olacağı görüşme ortamı belirlenmiştir. Araştırmacı, kişisel özelliklerinin araştırmanın ve görüşmelerin gidişatını olumsuz etkilememesini önemsemiştir. Bu süreç boyunca toplanan veriler, çözümlenmek ve analiz edilmek üzere hazırlanmıştır.

2.7.4. Verilerin Hazırlanması

Araştırma verilerinin çözümlenmek ve analiz edilmek üzere hazırlanması da araştırmanın doğasına uygun olarak sıralı bir şekilde yapılmıştır. Dolayısıyla, nicel aşamada toplanan veriler, bilgisayar ortamına aktarılarak ölçeğin analiz çalışmasının yanı sıra sayısal ve istatistiksel analizler başka bir deyişle niceliksel (kantitatif) analizlerin yapılması için hazırlanmıştır. Daha sonra, nitel aşamada katılımcıların düşünce ve deneyimleri ekseninde toplanan veriler, bilgisayar ortamına aktarılarak

anlam ve betimsel analizleri başka bir deyişle niteliksel (kalitatif) analizlerin yapılması için hazırlanmıştır.

2.8. Araştırma Verilerinin Çözümlenmesi ve Analiz

Bu araştırmanın veri toplama araçlarıyla elde edilen verilerin analiz işlemleri, veriler bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra öncelikle ölçeğin analiz çalışmalarıyla birlikte katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin verilerin betimsel analizi yapılmıştır. Bunun yanı sıra, araştırmanın sıralı açıklayıcı karma yöntemli olması itibariyle elde edilen nicel veriler, SPSS paket programı kullanılarak çözümlenip istatistiksel analiz işlemleri yapılmıştır. Daha sonra Fraboni Ageism Ölçeği puanlarına göre yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi en yüksek ve en düşük olarak belirlenen 20 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde, gözleme dayalı anlatılar şeklinde elde edilen nitel veriler, araştırmada açıklayıcı nitelikte üretilen bilgilerin keşfedilmesinde, değerlendirilmesinde ve temaların oluşturulmasında araştırmanın doğasına uygun olarak sıralı aşamalar şeklinde kullanılmıştır.

Verilerin analizinde, öncelikle ilgili ölçeğin faktör analizi ve croanbach alfa katsayısı uygun bulunduktan sonra olasılıklı küme örnekleme yöntemi kullanılarak kişisel bilgi formu ve söz konusu ölçek yoluyla sayısal veriler toplanmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizleri yapıldıktan sonra tablolar haline dönüştürülmüş ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi en yüksek ve en düşük olarak belirlenen katılımcılar, amaçlı yoğunluklu örnekleme yöntemi kullanılarak çapraz tablolama yoluyla seçilmiştir. Ardından, yarı yapılandırılmış görüşme formu yoluyla yapılan gözleme dayalı derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, araştırmacı tarafından aynı gün bilgisayar ortamına aktarılmış ve betimsel analiz yoluyla temaların oluşturulması şeklinde kullanılmıştır (Karasar 2010, Neuman 2014).

2.8.1. Ölçeğin Analiz Çalışması

Araştırmada Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Kutlu ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan Fraboni Ageism Ölçeği kullanılmıştır. Orjinali, ‘‘kesinlikle katılmıyorum’’, ‘‘katılmıyorum’’, ‘‘katılıyorum’’ ve ‘‘kesinlikle katılıyorum’’ şeklindeki değerlendirme düzeyleri ve 4’lü likert türü 29 soru maddesinden oluşan ölçekte Kutlu ve arakadaşları (2012) 2., 8., 12. ve 22. soru maddelerinin Türkiye

popülasyonu için işlevsiz olduklarını tespit etmişlerdir. Ölçekte ayrıca 8., 14., 21., 22., 23. ve 24. soru maddeleri negatif yüklü sorulardan oluşmaktadır. Üç alt ölçekten oluşan (olumsuz önyargı/geleneksel inançlar, kaçınma ve ayrımcılık) ölçekteki soru maddeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 2.8.1.1.).

Tablo 2.8.1.1. Fraboni Ageism Ölçeği ve alt ölçeklerinin soru maddeleri ve puanlama.

Fraboni	Madde sayısı	Soru madde no	Puanlama	Hesaplama
Geleneksel İnançlar	11	1,3,4,5,16,18,19 ,25,27,28,29	11-44	Toplam puan
Kaçınma	9	6,7,13,14,15,17 ,21,24,26	9-36	Toplam puan
Ayrımcılık	5	9,10,11,20,23	5-20	Toplam puan
Total	25	Hepsi	25-100	Toplam puan

Bu kapsamda, söz konusu ölçeğin analiz çalışması, ölçek ve alt ölçeklerinin bu çalışmadaki güvenirliğine ilişkin iç tutarlılık katsayıları (Cronbach alfa) hesaplanmış ve test-yeniden test için paired t testi, ölçek ve alt ölçeklerin toplam puan-madde korelasyonları için ise Pearson Korelasyon Analizi ve örneklemin ölçeğe uygunluğu için Doğrulayıcı Faktör Analizi kullanılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi, LISREL 8.7. paket programında yapılmıştır. Bu çalışmada, 30 kişiyle yapılan ilk uygulamadan yaklaşık bir ay sonra tekrar test yapılmıştır. Daha sonra, katılımcıların ilk uygulamadan aldıkları puanlar ile ikinci uygulamada aldıkları puanlar hesaplanmıştır.

Yapılan analizler sonucunda, ölçeğin cronbach alfa değerleri ölçeğin güvenilir olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla söz konusu ölçeğin yaşlı popülasyonda da uygulanabilir olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ölçek, Türkiye'de daha önce 65 yaş ve üzerindeki bireylere uygulanmamıştır. Bu araştırmada, yaşa dayalı ayrımcılığın 65 yaş ve üzerindeki bireylerin kendi düşünce ve deneyimleri üzerinden değerlendirilmesi, ölçeğin söz konusu bireylere uygulanmasını gerektirmiştir.

2.8.2. Niceliksel (Kantitatif) Analiz

Bu araştırmada ölçeğin analiz çalışması yapıldıktan sonra araştırmanın niceliksel aşamasında, elde edilen verilerin istatistiksel analizi SPSS for Windows 11.5 paket programında yapılmıştır. Buna göre, yaşlı bireylerin olumsuz önyargı/geleneksel inançlar, kaçınma ve ayrımcılık alt faktörleriyle yaşa dayalı

ayrımcılık düzeyleri (bağımlı değişken) ile bu bireylerin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, meslek, sahip olunan çocuk sayısı, aylık ekonomik gelir, sağlık durumu, zamanın çoğunun geçirildiği yer, şuan yaşanılan yer, kim veya kimlerle yaşandığı, sosyal güvence ve ayrımcılığa en fazla maruz kalınan yer ve/veya mekân ile kim(ler) tarafından ayrımcılığa maruz kalındığı (bağımsız değişkenler) gibi özellikleri arasında fark olup olmadığı incelenmiştir. Dolayısıyla niceliksel değerlendirmelerde; ölçek puanlarının iki kategorili nitel değişkenlere göre karşılaştırmasında bağımsız örneklerde t testi, ikiden çok kategorili nitel değişkenlere göre karşılaştırmasında ise Tekyönlü Varyans Analizi ve Tukey testi kullanılmıştır. Ayrıca toplam puan-madde korelasyonları için de Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır.

Verilerin dökümünde, tanımlayıcı bulgular; sayı, sıklık, yüzde, standart sapmalar ve ortalamalar gibi tablolar halinde verilmiştir. Bu kapsamda, sayısal değerlerin yanı sıra tanımlayıcı değer olarak niceliksel değişkenler için Aritmetik ortalama±standart sapma (ort.±SS), niteliksel değişkenler için ise sıklık ve yüzdelik değerleri verilmiştir. Araştırmanın bu aşamasında istatistiksel anlamlılık sınırı 0,05 olarak kabul edilmiştir.

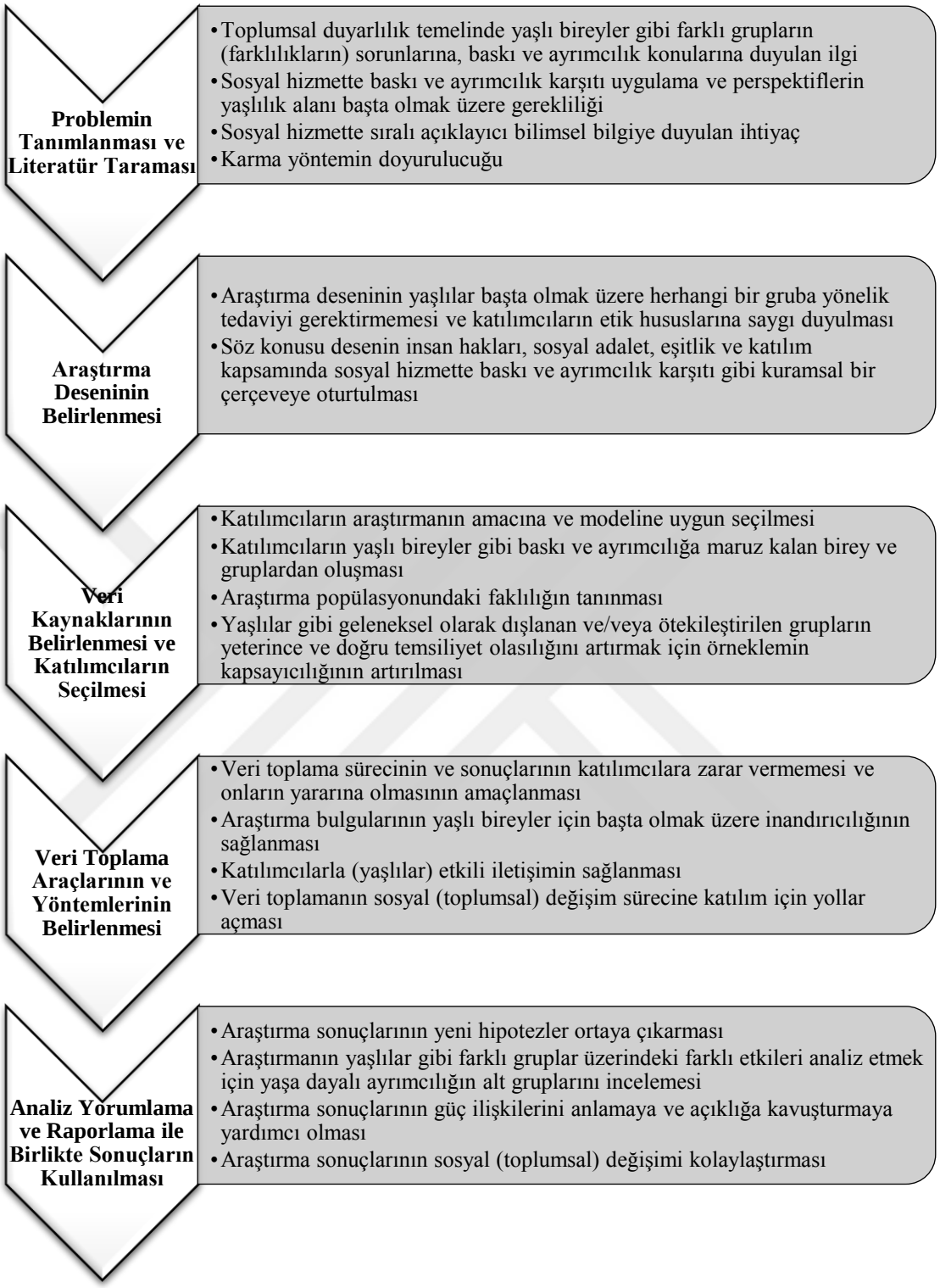
2.8.3. Niteliksel (Kalitatif) Analiz

Araştırmanın bu aşamasında, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yapılan gözlem ve derinlemesine görüşmeler sonucunda toplanan verilerin niteliksel analizi için fenomenolojik yaklaşıma dayalı betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı yoğunluklu örneklemeyle yaşa dayalı ayrımcılık ölçeği puanları en yüksek ve en düşük olarak belirlenen kişilerden uygun yer ve zamanda, araştırmanın kavram, kategori ve temalarına ulaşılmaya çalışılmış ve doyum noktasına ulaşılana kadar yüzyüze derinlemesine görüşme yapılarak toplanan veriler tekrar tekrar okunup betimsel olarak analiz edilmiştir.

2.8.4. Verilerin Rapor Haline Getirilmesi

Araştırma verilerinin rapor haline getirilmesinde; araştırma sonucu elde edilen verilerin tablolaştırılarak dökümünün yanı sıra raporda, katılımcıların isimleri kullanılmamış olup katılımcılar, katılımcı ‘‘K’’ olarak ve her bir katılımcı için sayısal numaralandırmalar ile kodlanarak yaş ve cinsiyet gibi özellikleriyle

adlandırılmıştır. Raporda araştırmanın karma yöntemli olması sebebiyle veriler, araştırmada toplanan istatistiki bilgiler ve katılımcıların anlatılarından örnekler verme şeklinde sunulmuştur. Araştırma boyunca toplanan ve değerlendirilen veriler; bulgular, tartışma ve sonuçlar bölümlerinde kullanılmıştır.

Şekil 2.8.4.1. Sıralı Açıklayıcı Karma Araştırmanın Çerçevesi.

Kaynak: John W. Creswell ve Donna M. Mertens'in çalışmalarından uyarlanmıştır.

2.9. Araştırmanın Güçlü Yönleri ve Sınırlılıkları

Bu araştırmanın örneklem seçiminde ve saha çalışmasında (uygulamada) aşağıda görüldüğü gibi birtakım güçlü yönleri ve bununla birlikte sınırlılıkları bulunmaktadır.

2.9.1. Güçlü Yönler

Araştırmanın TÜİK'in güncel verilerine istinaden Türkiye'nin en yaşlı nüfus oranına sahip ilinde yapılması, ulaşılabilirliği kolaylaştırma açısından örneklem seçiminde ve alan çalışmasında araştırmanın güçlü yönlerini oluşturmaktadır.

2.9.2. Sınırlılıklar

Ayrıca araştırmanın örneklem seçiminde ve uygulamasında karşılaşılan birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Buna göre; bu araştırma, Sinop merkezdeki çalışma grubunu oluşturan yaşlılarla sınırlı olup araştırmanın sonuçları tüm yaşlılara genellenemez. Araştırmanın uygulanması 2018-2019 Güz dönemiyle sınırlıdır.

2.10. Varsayımlar

Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak kullanılan Kişisel Bilgi Formu, Fraboni Ageism Ölçeği ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun araştırma konusunu kapsadığı ve istenilen bilgilere ulaşmayı sağladığı varsayılmıştır.

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin veri toplama araçlarına ilişkin soruları samimi bir şekilde cevaplandırdıkları ve yanıtlarının geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.

Araştırmanın örneklem grubunun araştırma evrenini temsil ettiği varsayılmıştır.

2.11. Çalışma Takvimi

Araştırmanın literatür taraması, konu seçimi ve kuramsal çerçevenin oluşturulması, yaklaşık 2018 yılı birinci yarısı itibariyle olmuştur. Daha sonra, tez önerisi verilmiş ve etik kurul onayı alınmış olup gerekli izinler alındıktan sonra araştırmanın uygulanması yapılmıştır. Verilerin çözümlenmesi ve analiz işlemleri, yaklaşık 2019 yılının birinci yarısında tamamlanmıştır. Araştırma verilerinin

değerlendirilmesi ve rapor haline getirilmesi 2019 yılının ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Araştırmanın ayrıntılı zamanlaması ve çalışma takvimi Tablo 2.11.1.'de gösterilmektedir.

Tablo 2.11.1. Araştırmanın ayrıntılı zamanlaması ve çalışma takvimi.

Başlıca Aşamalar	**Ayrıntılı Bilgi**	**Zamanlama**	
		2018	**2019**
Problemin tanımlanması ve literatür taraması	Araştırma sorusunun belirlenmesi ve konu ile ilgili literatür incelemesi	1-4	
Konu üzerine çalışmaların ve konuya ilişkin kuramların detaylı incelenmesi	Konuyla doğrudan ilgisi olan çalışmaların ve kuramların incelenmesi	1-6	
Araştırma deseninin belirlenmesi	Araştırmanın açıklayıcı sıralı karma model üzerine inşa edilmesi	4-6	
Veri toplama araç ve yöntemlerinin belirlenmesi ile katılımcıların seçilmesi	Kişisel Bilgi Formu, Fraboni Ageism Ölçeği ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun belirlenmesi ve örneklem seçimi	5-6	
Tez izleme komitesi ile ilk görüşmenin gerçekleştirilmesi	Tez önerisi ve yapılabilirliğin savunması	5-6	
Ön Uygulama	Ön uygulamanın yapılarak gerekli düzeltmelerin yapılması	6-7	
Niceliksel verilerin toplanması ve analiz	Olasılıklı küme örnekleme yöntemi ile yaşlı bireylerden nicel verilerin toplanması	7-9	
Tez izleme komitesi ile ikinci görüşmenin gerçekleştirilmesi	Faktör analizinin yanı sıra araştırmanın birinci aşaması olan nicel verilerin ve analizlerin sunumu	10-11	
Niteliksel verilerin toplanması ve analiz	Ölçek puanlarına göre yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi en yüksek ve en düşük olarak belirlenen yaşlılardan amaçlı yoğunluklu örnekleme yöntemi ile derinlemesine görüşmeler yapılarak nitel verilerin toplanması ve analiz	12	5
Tez izleme komitesi ile üçüncü görüşmenin gerçekleştirilmesi	Araştırmanın ikinci aşaması olan nitel verilerin ve analizlerin sunumu		5-6
Verilerin değerlendirilmesi ve yorumlama	Araştırmanın tüm verilerinin değerlendirilmesi		6-7
Tez yazımı	Araştırmanın raporlaştırılması		8-11
Tez savunması	Tez izleme komitesi ile son görüşmenin gerçekleştirilerek tezin savunması		11-12

2.12. Araştırmanın Etik Yönü

Bu çalışma kapsamında, saha araştırmasına başlamadan önce Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nun 26.09.2018 tarihli 2018/1677-158 numaralı kararı ile araştırmanın uygulanabilmesi için Etik Kurul Onayı (EK-E) alınmıştır. Ayrıca ilgili ölçeği kullanma izni (EK-G) ve araştırmanın yapılacağı kurumlardan yazılı başvuru yapılarak ilgili izinler (EK-F) alınmıştır. Yine görüşmeye başlamadan önce de araştırmanın genel amacı çerçevesinde bilgi verilerek araştırmaya katılmayı kabul eden bireylerden gönüllü olduklarına dair onam (EK-A) alınmıştır. Gerektiğinde katılımcıların yakınları bilgilendirilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma, farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin düşünce ve deneyimlerinin değerlendirilmesiyle ilgili yapılmıştır. Karma yöntem kullanılarak iki aşamada sıralı bir şekilde gerçekleştirilen bu çalışmaya ait bulgular da araştırmanın doğasına uygun olarak niceliksel (kantitatif) ve niteliksel (kalitatif) bulgular olmak üzere araştırmanın aşamalarına özel iki ana başlık altında toplanmıştır. Buna göre; araştırmanın bulguları, ölçeğin analiz sonuçlarının yanı sıra yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin 65 yaş ve üzerindeki bireylerin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımına ilişkin tanımlayıcı (niceliksel) ve 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık ile ilgili düşünce ve deneyimlerine ilişkin betimleyici (niteliksel) bulgular şeklinde sunulmaktadır.

3.1. Niceliksel (Kantitatif) Bulgular

Bu bölüm, ölçeğin analiz sonuçlarıyla birlikte katılımcıların olumsuz önyargı/geleneksel inançlar, kaçınma ve ayrımcılık alt faktörleriyle yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin sosyo-demografik özelliklerden olan yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, meslek, sahip olunan çocuk sayısı, aylık ekonomik gelir, sağlık durumu, zamanın çoğunun geçirildiği yer, şuan yaşanılan yer, kim veya kimlerle yaşandığı, sosyal güvence ve ayrımcılığa en fazla maruz kalınan yer ve/veya mekân ile kim(ler) tarafından ayrımcılığa maruz kalındığı gibi tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımlarına ilişkin bulguları kapsamaktadır.

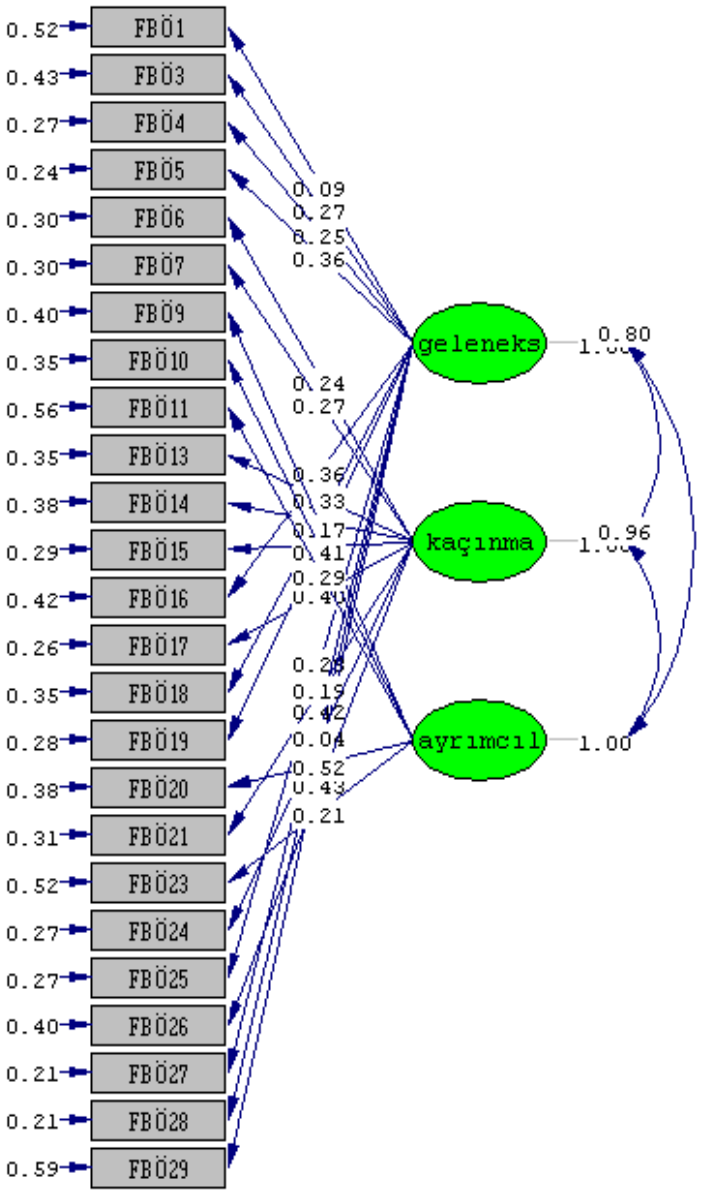
3.1.1. Fraboni Ageism (Yaşa Dayalı Ayrımcılık) Ölçeğine İlişkin Bulgular

Araştırmada kullanılan söz konusu ölçeğin analiz sonuçlarında ölçek ile alt boyutlarının örneklemin ölçeğe uygunluğu için Doğrulayıcı Faktör Analizi (CFA) yapılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi, LISREL 8.7. paket programında yapılmıştır.

Tablo 3.1.1.1. Fraboni Ageism Ölçeği'nin örnekleme uygunluğu.

Uyum İndeksleri	**Sonuçlar**
Chi-Square/Df	2,26
CFI	0,80
RMSEA	0,085
P (RMSEA<0.05)	0,001

Tablo 3.1.1.1.'de Fraboni Ageism Ölçeği uyum indeksleri ve sonuçları verilmiştir. Buna göre; çalışmamızda, Chi-Square/Df değerinin 2,26 ve CFI değerinin 0,80 olarak bulunmuş olması, ölçeğin örnekleme kabul edilebilir uyum sınırlarında; RMSEA değerinin 0,085 ve p değerinin 0,05'ten küçük olması ise ölçeğin örnekleme uyumunun iyi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, tüm değerlerin uyum indekslerinden elde edilen sonuçlara göre, ölçeğin örnekleme kabul edilebilir uyum sınırlarında olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda; Fraboni Ageism Ölçeği'nin yaşlı popülasyonda da uygulanabilir olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3.1.1.1.).

Şekil 3.1.1.1. Fraboni Ageism Ölçeği İçin Doğrulayıcı Faktör Analizi.

Şekil 3.1.1.1. incelendiğinde, ölçek ve alt boyutlarının soru maddelerinin Fraboni ve arkadaşları (1990) tarafından geliştirilen ölçeğin orijinaline ve Kutlu ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan Türkçe uyarlamasına uyumlu olduğu görülmektedir. Buna göre; 1., 3., 4., 5., 16., 18., 19., 25., 27., 28., 29. soru maddelerinden oluşan toplam 11 madde birinci faktör olan geleneksel inançlar/olumsuz önyargıyı; 6., 7., 13., 14., 15., 17., 21., 24., 26. soru maddelerinden oluşan toplam 9 madde ikinci faktör olan kaçınmayı ve 9., 10., 11., 20., 23. soru maddelerinden oluşan toplam 5 madde üçüncü faktör olan ayrımcılığı oluşturmaktadır.

Ayrıca Fraboni Ageism Ölçeği'nin bu çalışmadaki güvenirliğine ilişkin iç tutarlılık katsayıları Cronbach alfa ile hesaplanmıştır. Bu kapsamda 177 yaşlı bireyden oluşan örneklemden elde edilen verilerin istatistiksel analizleri neticesinde ölçeğin bu çalışma için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı, 0,81 olarak güvenilir bulunmuştur. Bunun yanı sıra analizlerde ölçeğin alt faktörleri için Cronbach alfa katsayılarına da bakılmıştır. Bunlara ilişkin değerler aşağıda Tablo 3.1.1.2. 'de sunulmaktadır.

Tablo 3.1.1.2. Fraboni Ageism Ölçeği'nin alt boyutlarına ilişkin Cronbach alfa değerleri.

Faktörler	**Cronbach Alfa Değerleri**
Geleneksel İnançlar/Olumsuz Önyargı	0,72
Kaçınma	0,66
Ayrımcılık	0,57
FAÖ	0,81

Geleneksel inançlar (olumsuz önyargı), kaçınma ve ayrımcılık gibi üç boyuttan oluşan ölçeğin alt faktörlerinin Cronbach alfa değerlerine bakıldığında, bu değerler ile ölçeğin güvenilir düzeyde olduğu söylenebilmektedir. Bununla birlikte, ayrımcılık boyutu başta olmak üzere ölçeğin alt faktörlerinin Cranbach alfa değerlerinin kısmen düşük olması, ilgili boyuttaki soru madde sayısının az olmasıyla açıklanabilmektedir. Örneğin ayrımcılık alt faktörü, yukarıda belirtildiği gibi beş soru maddesinden oluşmaktadır.

Yine, Fraboni Ageism Ölçeği'nin bu çalışmada zamana göre değişmezliğine ilişkin güvenirliğini belirlemek üzere Paired t testi ile test-yeniden test yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, 29 kişiyle yapılan ilk uygulamadan yaklaşık bir ay sonra ölçek tekrar uygulanmıştır. Daha sonra, katılımcıların ilk uygulamadan aldıkları puanlar ile ikinci uygulamadan aldıkları puanlar karşılaştırılarak hesaplanmıştır (Tablo 3.1.1.3.).

Tablo 3.1.1.3. Yaşlılarda Fraboni Ageism Ölçeği için test-retest sonuçları (n=29).

Fraboni Ageism Ölçeği	**Önce**	**Sonra**	**Fark**	**İstatistiksel Değerlendirme (t test)**	
	Ort.±SS	**Ort. ±SS**	**Ort. ±SS**	**t**	**P**
Geleneksel İnançlar	31,48±5,90	30,93±5,44	0,55±1,57	1,890	0,069
Kaçınma	18,68±4,14	19,14±3,62	-0,45±2,13	1,133	0,267
Ayrımcılık	11,97±3,48	11,76±2,84	0,21±1,68	0,664	0,512
Total	62,14±11,85	61,83±10,61	0,31±3,72	0,450	0,656

Tablo 3.1.1.3. incelendiğinde, Fraboni Ageism Ölçeği'nin ilk uygulamada 62,14±11,85, tekrar uygulamada 61,83±10,61, aradaki farkın ise 0,31±3,72 olduğu saptanmıştır. Ölçeğin ‘‘Geleneksel İnançlar’’ alt boyutunun ilk uygulamada 31,48±5,90, tekrar uygulamada 30,93±5,44, aradaki farkın ise 0,55±1,57; ‘‘Kaçınma’’ alt boyutunun ilk uygulamada 18,68±4,14, tekrar uygulamada 19,14±3,62, aradaki farkın ise -0,45±2,13 ve ‘‘Ayrımcılık’’ alt boyutunun ilk uygulamada 11,97±3,48, tekrar uygulamada 11,76±2,84, aradaki farkın ise 0,21±1,68 puan ortalamalarına sahip olduğu belirlenmiştir. Fraboni Ageism Ölçeği'nin alt boyutlarıyla birlikte test ve yeniden test ölçümlerinde anlamlı bir fark olup olmadığını değerlendirmek için t testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, yukarıdaki t ve p değerlerinde görüldüğü gibi FAÖ toplam puan ve alt ölçekleri açısından yaşlı bireylerde test-retest sonuçları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu nedenle, bu ölçek 65 yaş ve üzerindeki bireylerde kullanılabilir.

Tablo 3.1.1.4. Fraboni Ageism Ölçeği ve alt faktörlerine ilişkin madde toplam korelasyonları.

Soru Madde No	FAÖ Total		Geleneksel İnançlar/Olumsuz Önyargı		Kaçınma		Ayrımcılık	
	R	p	r	p	r	p	r	P
01	0,295	0,001	0,301	0,001				
03	0,378	0,001	0,480	0,001				
04	0,389	0,001	0,514	0,001				
05	0,490	0,001	0,630	0,001				
06	0,298	0,001			0,508	0,001		
07	0,405	0,001			0,585	0,001		
09	0,341	0,001					0,510	0,001
10	0,608	0,001					0,613	0,001
11	0,400	0,001					0,661	0,001
13	0,454	0,001			0,517	0,001		
14	0,409	0,001			0,420	0,001		
15	0,461	0,001			0,601	0,001		
16	0,462	0,001	0,590	0,001				
17	0,518	0,001			0,609	0,001		
18	0,470	0,001	0,646	0,001				
19	0,502	0,001	0,554	0,001				
20	0,659	0,001					0,665	0,001
21	0,337	0,001			0,511	0,001		
23	0,354	0,001					0,570	0,001
24	0,198	0,037			0,262	0,001		
25	0,481	0,001	0,464	0,001				
26	0,550	0,001			0,614	0,001		
27	0,624	0,001	0,648	0,001				
28	0,507	0,001	0,619	0,001				
29	0,220	0,003	0,282	0,001				

Tablo 3.1.1.4.'te bu çalışmada kullanılan ölçek ve alt ölçeklerinin madde toplam korelasyonları için Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Buna göre, soru maddeleri ile toplam puan korelasyonları incelendiğinde; ölçeğin madde toplam korelasyonlarının 0,198-0,659, Geleneksel İnançlar alt boyutunun madde toplam korelasyonlarının 0,282-0,648, Kaçınma alt boyutunun madde toplam korelasyonlarının 0,262-0,614 ve Ayrımcılık alt boyutunun madde toplam korelasyonlarının 0,510-0,665 değerleri arasında değişmektedir. Dolayısıyla, hem total ölçek puanı hem de alt ölçek puanlarının soru maddeleri ile pozitif anlamlı korelasyon gösterdikleri tespit edilmiştir.

3.1.2. Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, araştırma kapsamına alınan 177 yaşlı bireye ait sosyo-demografik özellikler sunulmaktadır (Tablo 3.1.2.1.). Sosyo-demografik özellikler içerisinde katılımcıların; yaş grupları, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, meslek, sahip olunan çocuk sayısı, aylık ekonomik gelir, sağlık durumu, zamanın çoğunun geçirildiği yer, şuan yaşanılan yer, kim veya kimlerle yaşandığı, sosyal güvence ve ayrımcılığa en fazla maruz kalınan yer ve/veya mekân ile kim(ler) tarafından ayrımcılığa maruz kalındığı gibi kişisel özellikler yer almaktadır. Bu özellikler, aşağıdaki tablo aracılığıyla sayı ve yüzdeleri ile birlikte sunulmaktadır.

Tablo 3.1.2.1. Araştırmaya katılan bireylere ait tanıtıcı ve kişisel özellikler (n=177)

Tanıtıcı Özellikler	**Sayı**	**%**
Yaş Grubu		
65-74	109	61,6
75+	68	38,4
Cinsiyet		
Kadın	98	55,4
Erkek	79	44,6
Medeni Durum		
Evli	106	59,9
Bekâr	71	40,1
Eğitim Durumu		
Okur-yazar, okur-yazar değil	50	28,2
İlköğretim	70	39,5
Ortaöğretim	31	17,5
Yüksek (önlisans, lisans, lisansüstü)	26	14,7
Meslek		
Çalışmıyor	22	12,4
Çalışıyor	25	14,2
Emekli	130	73,4

Tablo 3.1.2.1. (Devam). Araştırmaya katılan bireylere ait tanıtıcı ve kişisel özellikler (n=177).

Çocuk Sayısı		
Yok-1 Çocuk	**38**	**21,5**
2	**68**	**38,4**
2+	**71**	**40,1**
Aylık Ekonomik Gelir		
0-1600	37	20,9
1601-3600	115	65,0
3600+	25	14,1
Sağlık Durumu		
İyi	68	38,4
Orta	85	48,0
Kötü	24	13,6
Zamanın Çoğunu Geçirdiği Yer		
Ev	91	51,4
Kurum (Huzurevi vs.)	38	21,5
Kıraathane	38	21,5
İbadethane	10	5,6
Şuan Yaşadığı Yer		
Ev	145	81,9
Kurum (Huzurevi)	32	18,1
Kiminle Yaşadığı		
Huzurevi	32	18,1
Yalnız	29	16,4
Eş ve çocuk	109	61,6
Sosyal Güvence		
GSS	23	13,0
SGK	154	87,0
Ayrımcılığa Maruz Kalma Durumu		
Yok (Görmemiş)	114	64,4
Negatif	46	26,0
Aile	7	15,2
Akraba	4	8,7
Çocukları	4	8,7
Gençler	11	23,9
Diğer	20	43,5
Pozitif	17	9,6
Genel	14	82,4
Hastane	3	17,6

Tablo 3.1.2.1.'de araştırmaya katılan bireylerin sosyo-demografik özelliklerinden olan tanıtıcı ve kişisel özellikleri ve ayrımcılık ile ilgili görüşleri yer almaktadır. Buna göre; araştırmaya katılan bireylerin %61,6'sının 65-74 yaş aralığında ve %55,4'ünün kadın olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan bireylerin %59,9'u evli ve %39,5'i ilköğretim mezunudur. Katılımcılardan %73,4'ü emekli olduğunu belirtmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin %40,1'i 2+ çocuğa sahip olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %65'i aylık ekonomik gelirlerinin ortalamasının 1601-3600 TL arasında olduğunu belirtmiştir. Verilerin toplandığı dönem asgari ücretin 1 600 TL bandında olduğu bilinmektedir. Katılımcıların %48'i sağlık durumunun orta düzeyde olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin %81,9'unun yaşadığı yer evleri, %18,1'nin ise kurum bakımında (huzurevi ve yaşlı bakım merkezi) olduğu tespit edilmiş olup katılımcıların %51,4'ü zamanının çoğunu evde geçirdiğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin yaşam aranjmanlarına bakıldığında, katılımcıların %61,6'sı eşi-çocuklar ile birlikte, %18,1'nin ise Sinop Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi'nde yaşadığı görülmektedir. Ayrıca yalnız yaşayanların oranı %16,9 olarak görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık olarak yarısının sosyal güvencesinin Genel Sağlık Sigortası (GSS), yaklaşık olarak diğer yarısının ise Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin ayrımcılığa maruz kalma durumlarına bakıldığında, araştırma katılımcılarının %64,4'ünün negatif ya da pozitif anlamda herhangi bir ayrımcılık görmediğini belirtmiştir. Bununla birlikte, geri kalan %26'sı negatif ayrımcılık, %9,6'sı ise pozitif ayrımcılık gördüğünü belirtmiştir. Bunlar arasında negatif ayrımcılığa maruz kalanlar; çoğunlukla aile, akraba, çocuklar ve gençler tarafından ayrıcılık gördüğünü, pozitif ayrımcılık görenler ise genel alanlar ve hastane gibi kamusal alanlarda pozitif ayrımcılık gördüğünü belirtmiştir.

3.1.3. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılık Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde, araştırma kapsamındaki yaşlı bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları sunulmaktadır. Buna göre, Fraboni Ageism Ölçeği'nin soru maddelerine ilişkin dağılımlar ve tanımlayıcı değerler verilmiştir.

Tablo 3.1.3.1. Fraboni Ageism Ölçeği* soru maddelerine ilişkin dağılımlar ve tanımlayıcı değerler (n=177).

Soru Madde No*	Kesinlikle Katılmıyor (1)		Katılmıyor (2)		Katılıyor (3)		Kesinlikle Katılıyor (4)		Ort.±SS
	n	%	n	%	n	%	n	%	
01	0	0,0	30	16,9	73	41,2	74	41,8	3,25±0,73
03	6	3,4	72	40,7	81	45,8	18	10,2	2,63±0,71
04	3	1,7	23	13,0	127	71,8	24	13,6	2,97±0,58
05	3	1,7	30	16,9	121	68,4	23	13,0	2,93±0,60
06	38	21,5	121	68,4	15	8,5	3	1,7	1,90±0,60
07	64	36,2	102	57,6	9	5,1	2	1,1	1,71±0,61
09	6	3,4	55	31,1	103	58,2	13	7,3	2,69±0,66
10	16	9,0	88	49,7	64	36,2	9	5,1	2,37±0,73
11	21	11,9	66	37,3	76	42,9	14	7,9	2,47±0,61
13	30	16,9	117	66,1	23	13,0	7	4,0	2,04±0,68
14$^{\Omega}$	30	16,9	117	66,1	26	14,7	4	2,3	2,02±0,64
15	27	15,3	118	66,7	28	15,8	4	2,3	2,05±0,63
16	5	2,8	27	15,3	94	53,1	51	28,8	3,08±0,74
17	39	22,0	105	59,3	32	18,1	1	0,6	1,97±0,65
18	3	1,7	37	20,9	103	58,2	34	19,2	2,95±0,68
19	2	1,1	52	29,4	106	59,9	17	9,6	2,78±0,62
20	35	19,8	83	46,9	50	28,2	9	5,1	2,19±0,81
21$^{\Omega}$	13	7,3	118	66,7	43	24,3	3	1,7	2,20±0,59
23$^{\Omega}$	34	19,2	98	55,4	38	21,5	7	4,0	2,10±0,75
24$^{\Omega}$	18	10,2	131	74,0	27	15,3	1	0,6	2,06±0,52
25	5	2,8	58	32,8	108	61,0	6	3,4	2,65±0,59
26	13	7,3	76	42,9	72	40,7	16	9,0	2,51±0,76
27	0	0,0	45	25,4	107	60,5	25	14,1	2,89±0,62
28	1	0,6	31	17,5	120	67,8	25	14,1	2,95±0,58
29	19	10,7	73	41,2	73	41,2	12	6,8	2,44±0,77
Geleneksel İnançlar (11 madde)							31,51±3,72(22-42)		
Kaçınma (9 madde)							18,48±2,96(11-28)		
Ayrımcılık (5 madde)							11,82±2,27(7-20)		
FAÖ Total (25 madde)							61,92±7,08		

*: Kutlu ve arkadaşlarının (2012) yaptıkları geçerlik ve güvenirlik çalışmasında 2., 8., 12. ve 22. soru maddelerinin toplam korelasyonunun düşük olmasından kaynaklı işlevsiz oldukları gerekçesiyle işlem dışı bırakılmıştır.

$^{\Omega}$: Negatif yüklü soru maddelerini göstermektedir.

Tablo 3.1.3.1. incelendiğinde, Fraboni Ageism Ölçeği soru maddelerine ilişkin dağılımlar ve puan ortalamaları görülmektedir. Buna göre, soru maddelerine

bakıldığında, 1. ve 16. soru maddeleri en yüksek ortalamalara sahip iken 6., 7. ve 17. soru maddeleri ise en düşük ortalamalara sahiptir. Ayrıca, yaşlı bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık toplam puan ortalaması 61,92±7,08'dir. Alt ölçeklerin puan ortalamaları; ''Geleneksel İnançlar'' için 31,51±3,72, ''Kaçınma'' için 18,48±2,96 ve ''Ayrımcılık'' için 11,82±2,27'dir.

3.1.4. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılık Düzeylerinin Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Dağılımlarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde, 65 yaş ve üzerindeki bireylerden oluşan araştırma katılımcılarının yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımlarına ilişkin bulgular sunulmaktadır. Bu bulgular, karşılaştırmalı olarak aşağıdaki gibi birtakım tablolar halinde sunulmaktadır. Buna göre;

Tablo 3.1.4.1. Yaş gruplarına göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

FAÖ	**Yaş Grubu**		**t**	**p**
	65-74	75+		
	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	31,25±3,50	31,92±4,04	1,166	0,245
Kaçınma	18,28±3,04	18,81±2,84	1,165	0,245
Ayrımcılık	11,46±2,05	12,41±2,49	**2,767**	**0,006**
Total	60,99±6,89	63,14±7,23	**1,987**	**0,048**

Tablo 3.1.4.1.'de araştırmaya katılan bireylerin yaş grupları ile yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, yaş gruplarına göre Fraboni Ageism Ölçeği puanları; ''Ayrımcılık'' alt ölçeği ile Fraboni toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ($p<0,05$) ve bunların toplam puanları, > 75 yaş grubunda <75 grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, yaşa dayalı ayrımcılık ölçeğinin ''Geleneksel İnançlar'' ve ''Kaçınma'' alt ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p> 0,05$).

Tablo 3.1.4.2. Cinsiyete göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

FAÖ	Cinsiyet		t	p
	Erkek	Kadın		
	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	31,33±3,70	31,75±3,76	0,746	0,457
Kaçınma	18,21±3,08	18,81±2,80	1,332	0,185
Ayrımcılık	11,64±2,53	12,05±1,89	1,189	0,236
Total	61,18±7,53	62,61±6,44	1,333	0,184

Tablo 3.1.4.2.'de araştırmaya katılan bireylerin cinsiyete göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, cinsiyete göre p> 0,05 olduğundan erkekler ile kadınlar arasında Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçek puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 3.1.4.3. Medeni duruma göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

FAÖ	Medeni Durum		t	p
	Evli	Bekâr		
	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	30,91±3,42	**32,41±3,99**	2,662	0,008
Kaçınma	17,86±2,59	**19,41±3,26**	3,516	0,001
Ayrımcılık	11,42±2,06	**12,42±2,45**	2,927	0,004
Total	60,20±6,21	**64,24±7,63**	3,867	0,001

Tablo 3.1.4.3.'te araştırmaya katılan bireylerin medeni durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo 3.1.4.3. incelendiğinde, medeni duruma göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir (p<0,05). Test sonuçlarına bakıldığında, evli ve bekârların yaşa dayalı ayrımcılık ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğuve buna göre bekârlarda evlilere göre ölçeğin toplam ve alt ölçek puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir.

Tablo 3.1.4.4. Eğitim durumuna göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

FAÖ	**Eğitim Durumu**				**F**	**p**
	Okur-yazar, okur-yazar değil	İlköğretim	Ortaöğretim	Yüksek (önlisans, lisans, lisansüstü)		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	31,90±3,19	30,99±4,25	32,45±3,91	31,08±2,64	1,653	0,163
Kaçınma	18,08±2,80	18,66±2,81	**19,90±3,32**	**17,08±2,56**	**5,029**	**0,002**
Ayrımcılık	12,20±2,36	11,89±2,46	10,77±1,90	10,77±1,90	2,444	0,066
Total	62,18±7,08	61,53±7,62	**64,32±7,31**	**58,92±5,73**	**2,918**	**0,036**

Tablo 3.1.4.4.'te araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo 3.1.4.4. incelendiğinde, eğitim durumuna göre Fraboni Ageism Ölçeği'nin sadece ''Kaçınma'' alt ölçeği ile ölçek toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir (p<0,05). Buna göre, eğitim durumu açısından ölçeğin toplamı ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda; kaçınma alt ölçeği ve toplam ölçek puan ortalamasının ortaöğretim mezunlarında üniversite (önlisans, lisans, lisansüstü) mezunlarına göre anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin diğer alt ölçek puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (p> 0,05).

Tablo 3.1.4.5. Çalışma durumuna (meslek) göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

FAÖ	Çalışma Durumu (Meslek)			F	p
	Çalışmıyor	Çalışıyor	Emekli		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	29,91±4,57	31,28±3,01	31,83±3,64	2,615	0,076
Kaçınma	18,64±3,24	19,52±3,51	18,25±2,78	1,967	0,143
Ayrımcılık	11,86±2,90	11,86±2,90	11,82±2,23	0,005	0,995
Total	60,41±8,80	62,60±7,29	61,91±7,08	0,596	0,552

Tablo 3.1.4.5.'te araştırmaya katılan bireylerin çalışma durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo 3.1.4.5. incelendiğinde, çalışma durumuna göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır (p> 0,05).

Tablo 3.1.4.6. Çocuk sayısına göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

FAÖ	Çocuk Sayısı			F	p
	Yok-1 çocuk	2	2+		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	32,45±3,04	31,07±3,56	31,44±4,14	1,701	0,185
Kaçınma	19,11±3,88	17,84±2,67	18,76±2,58	2,811	0,063
Ayrımcılık	11,82±2,41	11,71±2,39	11,94±2,09	0,189	0,828
Total	63,36±7,50	60,62±7,47	62,14±6,33	1,985	0,141

Tablo 3.1.4.6.'da araştırmaya katılan bireylerin sahip olduğu çocuk sayısına göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo 3.1.4.6. incelendiğinde, sahip olunan çocuk sayısına göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda; puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır (p> 0,05).

Tablo 3.1.4.7. Aylık gelir durumuna göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

	Aylık Gelir Durumu				
FAÖ	0-1600	1601-3600	3600+	**F**	**p**
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	**32,86±4,85**	31,15±3,43	31,20±2,61	**3,161**	**0,045**
Kaçınma	**19,51±2,97**	18,45±2,93	**17,08±2,63**	**5,282**	**0,006**
Ayrımcılık	**12,81±2,86**	11,73±2,04	10,80±1,78	**6,518**	**0,002**
Total	**65,19±8,62**	61,33±6,49	**59,08±5,45**	**6,752**	**0,001**

Tablo 3.1.4.7.'de araştırmaya katılan bireylerin aylık ekonomik gelir durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo 3.1.4.7. incelendiğinde, aylık ekonomik gelir durumuna göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda; ''Geleneksel İnançlar'' alt ölçeği puanı <1600 TL aylık ekonomik geliri olanlarda diğer gruplara göre anlamlı derecede yüksek, ''Kaçınma'' alt ölçek puanı >3600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlarda 0-1600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlara göre düşük, ''Ayrımcılık'' alt ölçek puanı 0-1600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlarda diğer grulara göre yüksek, toplam yaşa dayalı ayrımcılık puanı ise >3600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlarda <1600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlara göre düşük bulunmuş olup istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (p<0,05).

Tablo 3.1.4.8. Genel sağlık durumuna göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

FAÖ	Sağlık Durumu			F	p
	İyi	Orta	Kötü		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	31,65±3,69	31,14±3,80	32,46±3,46	1,247	0,290
Kaçınma	17,72±2,76	18,48±2,85	**20,63±2,99**	**9,309**	**0,001**
Ayrımcılık	11,22±1,87	11,78±2,31	**13,71±2,26**	**12,020**	**0,001**
Total	60,59±6,55	61,40±7,19	**66,79±6,20**	**7,632**	**0,001**

Tablo 3.1.4.8.'de araştırmaya katılan bireylerin genel sağlık durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo 3.1.4.8. incelendiğinde, genel sağlık durumu kötü olanlarda ''Kaçınma'' ve ''Ayrımcılık'' alt ölçekleri ile toplam Fraboni Ageism Ölçeği puanlarının istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Bununla birlikte, genel sağlık durumuna göre ''Geleneksel İnançlar'' alt ölçek puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p> 0,05$).

Tablo 3.1.4.9. Zamanın çoğunu geçirdiği yere göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

FAÖ	Zamanın Çoğunu Geçirdiği Yer				F	p
	Ev	Kurum (Huzurevi vs.)	Kıraathane	İbadethane		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	30,38±3,64	**34,00±3,63**	31,87±2,97	31,00±2,83	**9,945**	**0,001**
Kaçınma	17,93±2,74	**20,26±2,77**	18,18±3,12	17,80±2,86	**6,457**	0,001
Ayrımcılık	**11,46±2,31**	**13,08±2,20**	**11,18±1,92**	12,80±1,32	**6,891**	**0,001**
Total	58,78±6,75	**67,34±6,43**	61,24±6,06	61,60±7,08	**12,302**	**0,001**

Tablo 3.1.4.9.'da araştırmaya katılan bireylerin zamanının çoğunu geçirdiği yere göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo 3.1.4.9. incelendiğinde, zaman geçirilen yere göre ''Geleneksel İnançlar'' alt ölçek puanı, ''Kaçınma'' alt ölçek puanı ve toplam Fraboni Ageism Ölçeği puanlarının kurumda (huzurevi vs) vakit geçirenlerde diğerlerine göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Bunun yanı sıra, zamanın çoğunun geçirildiği yere göre ''Ayrımcılık'' alt ölçek puan ortalamaları, kurumda vakit geçirenlerde ev ve kıraathanede vakit geçirenlere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 3.1.4.10. Sosyal güvenceye göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

FAÖ	**Sosyal Güvence**		**t**	**p**
	GSS	SGK		
	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	31,96±4,31	31,45±3,64	0,610	0,542
Kaçınma	**19,74±3,33**	18,29±2,87	2,206	**0,029**
Ayrımcılık	12,61±2,39	11,71±2,24	1,786	0,076
Total	64,30±7,85	64,45±6,91	1,817	0,071

Tablo 3.1.4.10.'da araştırmaya katılan bireylerin sosyal güvencelerine göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo 3.1.4.10. incelendiğinde, sosyal güvence durumuna göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda; yalnızca ''Kaçınma'' alt ölçek puanı GSS grubunda diğer gruplardan anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Sosyal güvence durumuna göre, toplam ölçek puanı ve diğer alt ölçek puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p> 0,05$).

Tablo 3.1.4.11. Birlikte yaşadığı kişilere göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

FAÖ	Birlikte Yaşadığı Kişiler			F	p
	Huzurevi	Yalnız	Eş ve çocuk		
	Ort.±SS	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	**34,22±3,96**	31,86±3,49	30,64±3,38	**12,976**	**0,001**
Kaçınma	**20,53±2,87**	18,62±3,20	17,81±2,58	**12,227**	**0,001**
Ayrımcılık	**13,16±2,23**	11,76±2,60	11,48±2,10	**7,138**	**0,001**
Total	**67,91±6,82**	62,24±7,29	59,93±6,13	**18,902**	**0,001**

Tablo 3.1.4.11.'da araştırmaya katılan bireylerin birlikte yaşadığı kişilere göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo 3.1.4.11. incelendiğinde, birlikte yaşanılan kişilere göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda; tüm alt ölçek ve toplam ölçek puanları huzurevinde yaşayanlarda yalnız yaşayan veya eş ve çocuklarıyla yaşayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Tablo 3.1.4.12. Ayrımcılığa maruz kalma durumuna göre Fraboni Ageism Ölçeği'ne ilişkin tanımlayıcı değerler ve karşılaştırma sonuçları.

FAÖ	Ayrımcılığa Maruz Kalma Durumu		t	p
	Negatif	Pozitif		
	Ort.±SS	Ort.±SS		
Geleneksel İnançlar	32,00±3,55	31,12±3,02	0,910	0,366
Kaçınma	19,43±3,51	17,59±2,96	1,927	0,059
Ayrımcılık	12,41±2,31	11,24±1,68	1,922	0,059
Total	63,85±7,79	59,94±5,97	1,872	0,066

Tablo 3.1.4.12.'da araştırmaya katılan bireylerin ayrımcılığa maruz kalma durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının anlamlılık değerleri yer almaktadır. Tablo 3.1.4.12. incelendiğinde, ayrımcılığa maruz kalma durumuna göre alt ölçek ve toplam ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur (p>0,05).

3.2. Niteliksel (Kalitatif) Bulgular

Bu bölüm, araştırmanın birinci aşaması sonucunda, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) ve en düşük (<%10) olarak toplam 36 kişi arasından maximum çeşitliliğe dayalı tespit edilen farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki 20 bireyin (10 kadın, 10 erkek) deneyimlediği ayrımcılığın anlaşılmasına yönelik gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin sonuçlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla, yaşa dayalı ayrımcılık ile ilgili düşünce ve deneyimlerine ilişkin anlatılarının anlaşılması ve yorumlanmasını içeren betimsel bulguları kapsamaktadır.

Araştırmanın bu aşamasındaki örneklem kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelere katılan bireylerin yaş ortalaması, 71,50±6,55'dir. Bu aşamadaki katılımcıların yarısı kadın, yarısı erkek olup bunlardan 11'i evli, 9'u ise bekârdır. Ayrıca katılımcıların önemli bir kısmı emekli olup sağlık durumu orta düzeydedir.

Bu bölümde, derinlemesine görüşme sonucu edinilen anlatıların tekrar tekrar okunup bilgisayar ortamına aktarılarak yazıya dökülmesi ve betimsel analiz yöntemiyle seçilen kavramlar yoluyla tema ve kategorilerin belirlenmesi gerçekleşmiştir (Yıldırım ve Şimşek 2013). Yapılan analizler sonucunda, kategorik çerçevede; yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin yaşam alanı kategorisi için kurum, aile ve yalnız; duyarlılık kategorisi için kişisel, sosyal ve toplumsal; ayrımcılık deneyimi kategorisi için şahsi, aile, akraba, çocuklar, gençler, kurumlar, toplum; başa çıkma yöntemi kategorisi için bireysel, kolektif ve toplumsal; değerler kategorisi için eşitlik, sosyal adalet, insan hakları, farklılık; sosyal hizmetlere erişim kategorisi için kişisel, kurumsal gibi tematik başlıklar belirlenmiş ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu başlıklar, Tablo 3.2.1.'de tablolaştırılmış ve niteliksel bulgular halinde sunulmuştur.

Tablo 3.2.1. Yaşlı bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa yönelik düşünce ve deneyimlerine ilişkin kategoriler ve temalar.

Kategoriler	**Temalar**
Yaşam alanı	Kurum
	Aile
	Yalnız
Duyarlılık	Kişisel
	Sosyal
	Toplumsal
Ayrımcılık deneyimi	Şahsi
	Aile
	Akraba
	Çocuklar
	Gençler
	Kurumlar
	Toplum
Başa çıkma yöntemi	Bireysel
	Kolektif
	Toplumsal
Değerler	Eşitlik
	Sosyal adalet
	İnsan hakları
	Farklılık
Sosyal hizmetlere erişim	Kişisel
	Kurumsal

Tablo 3.2.1.'de araştırmanın nitel aşaması kapsamında, literatür bilgisine ve araştırmaya katılan bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa yönelik düşünce ve

deneyimlerine dayanarak farklı kategori ve temalar oluşturulmuştur. Bunlar aşağıdaki gibi çözümlenmektedir.

3.2.1. Yaşam Alanı

Yapılan derinlemesine görüşmelerde edinilen veriler doğrultusunda, araştırmanın katılımcılarından olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşam alanlarının (aranjmanlarının) görüşme ve anlatılarından hareketle farklılaştığı görülmektedir. Buna göre, katılımcılar kurumda (huzurevi vb.), aile yanında ve yalnız yaşama gibi yaşam alanlarına sahip olup bu yaşam alanları aşağıda görüldüğü üzere temalaştırılmıştır. Araştırmanın birinci aşamasında katılımcıların çoğunlukla evde ve aile üyeleriyle birlikte yaşamdan yana olduğu görülmüştür. Nitekim nicel aşamada, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin hem zamanının çoğunu geçirdiği ve yaşadığı yer hem de birlikte yaşadığı kişilere ilişkin sorularda yaşam alanı olarak kurumda olmanın yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi yüksek bulunmuştur. Yapılan derinlemesine görüşmelerde katılımcılar, nicel bulgulardan farklı olarak yalnız yaşamaya da vurgu yapmışlardır.

Kurum

Araştırmanın ikinci aşamasında katılımcılar, yaşam alanlarını tanımlarken kimi zaman gönüllü veya gönülsüz olarak kurum bakımı aldığını ve kurum yaşamına dair deneyimlerine yer vermişlerdir. Örneğin kuruma gönüllü gelen katılımcılardan biri deneyimlerini şöyle aktarmaktadır:

> *‘‘… Burada herşey normal. Kurumda arkadaşımla zaman geçiriyorum, boş geçirmiyorum. En çok Kur’an ile ilgileniyorum. Buradaki yaşlıların durumu iyidir. Allah razı olsun, devlet bize bakıyor. Başka birşey de demiyorum. Buraya kendi isteğim ve arzumla geldim, memnunum.’’* (K6, 78 yaşında, kadın)

Ayrıca kurum bakımını almaya gönüllü olan bir başka katılımcı, yaşam alanı olarak burayı benimsediğini ve buradan memnun olduğunu açıkça dile getirmektedir.

> *‘‘Evladım burası merhamet yuvasıdır. Her konuda bize yardımcı oluyorlar. Huzurevinde erkek arkadaşlarla ortak zaman geçiriyoruz.*

Ufak tefek tartışmalar oluyor, ama bana kimse kötü davranmadı Bundan iyisi can sağlığı...'' (K1, 87 yaşında, erkek)

Bununla birlikte bir yaşam alanı olarak kurumda kalmayı tercih etmediğini mecbur kaldığı için buraya geldiğini ifade eden bir katılımcının aktardıkları ise yaşlı bireylere yönelik hizmetlerin sunumunda daha kapsayıcı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımların gerekliliğine işaret etmektedir.

''Kardeşimle İstanbul'da yaşıyordum. Eşi bana kötü davrandı, dışladı beni, o yüzden buraya geldim. 65 yaş aylığı alıyorum, başka bişey beklemiyorum. Devletin yaşlılara sahip çıkması lazım… Burda da kötü davranıyorlar, ama kimseye söylemedim.'' (K5, 79 yaşında, kadın)

Dolayısıyla katılımcıların anlatıları, 65 yaş ve üzerindeki bireyler için yaşam alanlarından biri olan kurum bakımının mevcut avantajlarının bu hassas bireylerin korunmasına ve yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı uygulamaların geliştirilmesine işaret etmektedir. Zira araştırmanın bu aşaması için belirlenen kurum bakımındaki katılımcıların tamamı yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) olanlar arasında yer almıştır.

Aile

Bu temanın oluşmasında araştırmanın birinci aşaması sonucunda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) olarak belirlenen katılımcılar bulunmakla birlikte çoğunlukla yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar yer almıştır. Dolayısıyla katılımcılar, diğer bir yaşam alanı olarak aile teması altında sıklıkla aileyle birlikte yaşamayı sosyo-kültürel anlamda olumlayarak ön plana çıkarmışlardır. Nitekim katılımcılardan biri düşüncelerini aşağıdaki gibi aktarmaktadır:

''Çoğunlukla çocuklarım ve torunlarımla birlikte kendi evimde zaman geçiriyorum. Bahçem var, bahçemde kuzularımız var, onlarla ilgileniyorum. Zamanımın çoğunu ailemle geçiriyorum. Başka bir yere gitmeye çok ihtiyaç duymuyorum şahsen.'' (K11, 70 yaşında, erkek)

Yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi en düşük (<%10) olarak belirlenen başka bir katılımcı da yaşam alanının aile ile birlikte yaşam olduğunu ifade etmiş olup söz konusu yaşam alanının kendisi ve aile üzerinde olumlu etkileri olduğunu aşağıdaki gibi savunmuştur.

> *''Kışın merkezde evimde, eşim, oğlum ve annemle kalıyorum. Yazın da çoğunlukla yazlıkta ailemle kalıyorum. Ev hanımıyım, bostan bahçe işleriyle uraşıyoruz. Zaman öyle bir geçiyor ki… Düşün, ben 67 yaşındayım annem de yanımda iyi geçiniyoruz. Kesinlikle büyüklerimizin başımızın üzerinde yeri var.''* (K20, 67 yaşında, kadın)

Ayrıca, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi en yüksek (>%90) olarak belirlenen katılımcılardan biri olmasına rağmen bir katılımcı ise yaşam alanı olarak aileyle birlikte yaşamayı tercih ettiklerini ifade ederek bu yaşam alanının yaşlılar üzerinde olumlu sonuçları olduğunu aktarmıştır.

> *''Çoğunlukla evimde eşimle birlikte kalıyorum. Çocuklarım yurtdışında, Almanya'da yaşıyorlar. Onlar da her yıl geliyorlar. Allah esirgemesin inşallah.''* (K7, 75 yaşında, kadın)

Katılımcıların anlatılarından hareketle 65 yaş ve üzerindeki bireyler için yaşam alanlarından biri olan aileyle birlikte yaşamanın nesiller arasında köprü görevi gördüğü ve yaşlı bireyler başta olmak üzere aile üyelerini güçlendirici etkiye sahip olduğu görülmektedir. Nitekim araştırmanın birinci aşamasında da katılımcılar birlikte yaşanılan yer ve kişiler sorusuna verdikleri cevaplarda bu duruma işaret etmişlerdir.

Yalnız

Katılımcılardan bazıları, yaşam alanlarından birinin de tercihen veya isteği dışında yalnız yaşamak olduğunu belirtmişlerdir. Bu anlamda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi en düşük (<%10) olarak belirlenenler arasından iki, en yüksek (>%90) olarak belirlenen arasından da bir katılımcı yalnız yaşadığını belirtmiştir. Örneğin yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi yüksek olarak tespit edilen katılımcı bu yaşam alanının mecburi olduğunu ve zorluklarını vurgulamaktayken diğer gruptan olan katılımcılar bu konuya çok fazla değinmemişlerdir.

''Eşimi kaybettim oğlum. Yalnız yaşıyorum, çocuklarım aralıklarla ilgileniyorlar. Pazara gidiyorlar, yakın, alışverişimi onlar yapıyor. Zorlanıyorum, yaşlılık zor, yanlızlık daha da zor oğlum.'' (K8, 84 yaşında, kadın)

Bununla birlikte, katılımcıların anlatılarının içeriklerine bakıldığında, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük olarak tespit edilen katılımcılar da zorluklardan bahsetmemekle birlikte yalnız yaşama biçiminde benzer günlük aktivitelere sahip oldukları görülmektedir. Bu katılımcılardan biri yalnız yaşamayla ilgili düşüncesini şöyle aktarmaktadır:

''Zamanımı çoğunlukla evimde tek başıma geçiriyorum. Bazen televizyon izliyorum. Güncel olayları, yorumları takip ediyorum. Bazen balkonda oturuyorum, bazen de çevremdekilerle birlikte çay bahçesinde oturuyoruz.'' (K14, 71 yaşında, kadın)

Katılımcıların anlatıları çözümlendiğinde, 65 yaş ve üzerindeki bireyler için yaşam alanlarından biri olan yalnız yaşamanın birtakım zorluklara sahip olmanın yanı sıra bireyleri ''yalnızlaştırma'' potansiyeline sahip olduğu da görülmektedir.

3.2.2. Duyarlılık

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda, katılımcıların anlatılarından elde edilen veriler, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık bağlamında kişisel, sosyal ve toplumsal olarak birtakım duyarlıklara sahip olduklarını göstermektedir. Araştırmanın birinci aşamasında bu durum, yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kalıpyargılar ve kaçıngan davranışlar çerçevesinde şekillenmektedir. Söz konusu bireylerin bu duyarlılıkları aşağıdaki gibi temalaştırılmıştır.

Kişisel

Maximum çeşitliliğe dayalı seçilen farklı yaşam alanlarına sahip katılımcılar, sıklıkla kişisel hassasiyetlerini vurgulayarak kişisel duyarlılıklar temasına götüren ifadeler kullanmışlardır. Araştırma verilerinde, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi en düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar ile en yüksek (>%90) olarak belirlenenlerin kişisel duyarlılıklarının da yaşa dayalı ayrımcılık ölçeğindeki geleneksel inançlar/olumsuz önyargı ve kaçıngan davranışlar olmak üzere alt

faktörler gibi olumlu ve olumsuz olarak farklılaştığı görülmektedir. Bu kapsamda yaşam alanı olarak kurumda kalan bir katılımcı, kişisel duyarlılıklarına dair deneyimlerini aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

> *''Belki ön yargılıyım ama çoğu, yaşlıya ayrımcılık yapıyor. Kişisel olarak hiç kimsenin yanına gitmem, konuşmam. Çok ince fikirliyim. Bir kelimeye kırıldım mı hiç söylemem, konuşmam, söylenmem... Herkese kırgınım, kimse beni arayıp sormuyor diye kattakiler beni dışlıyor.''* (K3, 75 yaşında, kadın)

Ayrıca yalnız yaşama biçimine sahip ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi yüksek (>%90) olarak tespit edilen başka bir katılımcı ise düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

> *''Kişisel olarak yaşlılar için duygulanıyorum... duygusalım, herşeye üzülüyorum. Bir şey olacak diye çok korkuyorum, üzülüyorum. Hastayım zaten.''* (K8, 84 yaşında, kadın)

Bununla birlikte, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak tespit edilen katılımcıların yaşam alanları değişmekle birlikte kişisel duyarlılıklarına dair olumlu bir izlenim görülmektedir. Buna göre söz konusu katılımcılardan biri düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

> *''Kişisel olarak duyarlılıklarım var. Kişisel diyaloglarıma önem veriyorum. Alçak gönüllüyüm, merhametliyim. Torunlarımı seviyorum, güler yüzlüler. Yalana, riyaya kızarım.''* (K11, 70 yaşında, erkek)

Bu durum, katılımcıların daha önce yaşlarından dolayı karşılaştıklarından etkilendiğini göstermekte olup kendilerine ve çevrelerine yönelik algısını şekillendirmektedir. Nitekim kişinin kişisel duyarlılığının yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin algısını etkilediği bilinmektedir.

Sosyal

Katılımcılar, kişisel duyarlılıklarının yanı sıra kişilerarası hassasiyetlerini oluşturan sosyal duyarlılıkları olduğuna yönelik ifadelerde bulunmuşlardır. Özellikle

aynı zamanda bir yaşam alanı olarak aile faktörü üzerinden bu durumu açıklamışlardır. Nitekim aile yaşam alanına sahip olan katılımcılardan biri sosyal duyarlılıklarına dair deneyimlerinin şöyle paylaşmaktadır:

> *''Bütün sosyal ilişkilerim ailemle, torunlarımla… Tabii ki yaşlılara duyarlıyım. Onlar aile içinde daha değerlidir. Aile bağlarına çok önem veriyorum. Aile huzuru, kişinin kendi huzurunu oluşturur. O yüzden aileme çok duyarlıyım.''* (K10, 67 yaşında, kadın)

Bununla birlikte, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi yüksek (>%90) olarak tespit edilen katılımcılardan biri ise sosyal duyarlılıklarına özellikle aile ilişkileri ve kurumdaki ilişkilerine dair düşüncelerini aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

> *''Ailem benden aldığını almış zaten. Ben veremediğim için dışlanıyorum. Yaşlıyım, hiçbir akrabam arayıp sormaz. Burada da dışlanıyorum. Bu ayrımcılık değil mi? Televizyonla kendimi eyliyim.''* (K3, 75 yaşında, kadın)

Dolayısıyla, katılımcıların genel sosyal ilişkilerinin aileleriyle ve/veya yaşıtlarıyla olması itibariyle yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin sosyal duyarlılıklarını değerlendirmeleri de bu iki grupla sınırlı kalmıştır.

Toplumsal

Katılımcılar, ayrıca toplumsal duyarlılıklarının yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin hassasiyetlerinin önemli bir bölümünü oluşturduğunu belirtmişlerdir. Özellikle yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi en düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar arasında toplumsal duyarlılıklarının arttığı görülmektedir. Bunlar arasında öğretmenevinde ulaşılan kişilerin bu boyuttaki duyarlılıkları belirgin olup katılımcılar bunu açıkça dile getirmişlerdir. Bu kapsamda katılımcılardan biri toplumsal duyarlılıklarına dair düşüncelerini aşağıdaki haliyle aktarmaktadır:

> *''Kadın-erkek yani cinsel ayırımının olmaması gerekiyor. Yaş ayırımının olmaması gerekiyor. Daha sayamadığım çoğu ayırım da öyle… Eğitime yeteri kadar önem verilmediğini düşünüyorum. Eğitim ve sağlık gibi toplumsal sorunlara ve eşitsizliklere yeterince önem verilmeyişi beni rahatsız ediyor.''* (K12, 66 yaşında, erkek)

Bir katılımcı, toplumsal duyarlılıklarına dair düşüncelerini aşağıdaki gibi özetlemekteyken:

> *''Toplumsal hassasiyetim şu: Cumhuriyet ve Atatürk konusunda duyarlı gençlerin yetişmesini istiyoruz. Aksini görünce çok üzülüyorum. Çevre konusuna da çok duyarlıyım. Gürültü ve diğer çevre kirliliklerini yapanlar üzüyor bizi. Yaşlı olsun, başka biri olsun insanlara, hayvanlara ve ağaçlara kötülük gördüğümde çok üzülüyorum.''* (K15, 68 yaşında, erkek)

Bir başka katılımcı ise yaşa dayalı ayrımcılığa dair toplumsal duyarlılıklarına ilişkin görüş ve düşüncelerini açık ve net olarak aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

> *''Ben olaylara kişiselden ziyade toplumsal bakan biriyim. Toplumsal huzur benim için önemli. Eleştiri ve özeleştiriye önem veririm. Ayrımcılığa, ırkçılığa karşıyım. Yaşlılara yönelik en önemli şey de toplumda empatinin yaygınlaştırılması gerektiğini düşünüyorum.''* (K17, 65 yaşında, kadın)

Sonuç olarak, yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin duyarlılık temasında kişisel ve sosyal duyarlılıkların yanı sıra toplumsal duyarlılıklar söz konusu olduğunda katılımcıların konuşmaya daha istekli olduğu görüşmeyi daha fazla sürdürdükleri gözlemlenmiştir.

3.2.3. Ayrımcılık Deneyimi

Elde edilen nitel verilerde katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin deneyimlerini açıkça ifade ettikleri görülmektedir. Araştırmanın nicel aşamasında ayrımcılığa maruz kalma durumu sorulduğunda, daha önce böyle bir durumla karşılaşmadığını ifade edenlerin oranı yüksek olmakla birlikte karşılaştığını ifade eden katılımcılar, bu deneyimlerinin pozitif ve negatif olarak farklılaştığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi yüksek ve düşük olarak tespit edilen kişilerle yapılan derinlemesine görüşmelerde, hiçbir tematik boyutta olumlu veya olumsuz deneyimleri olmadığını ifade edenlerle birlikte farklı boyutlarda deneyim sahibi olduğunu ifade edenler de olmuştur.

Yapılan görüşmelerde, ayrımcılık deneyiminin pozitif ve negatif ayrımcılık şeklinde ayrı olması ancak birbirini bütünlemeleri açısından aynı temalar altında değerlendirilmesini doğurmuştur. Yaşa dayalı ayrımcılık deneyiminin söz konusu temalar üzerinden olumlu veya olumsuz gerçekleştiği görülmüştür. Dolayısıyla, bu birleşik kategoriyi oluşturan temalar, çalışmanın birinci aşamasında da dikkat edildiği üzere tartışılmakta olup şahsi, aile, akraba, çocuklar, gençler, kurumlar ve toplum gibi başlıklarda değerlendirilmektedir.

Şahsi

Çalışmaya katılan bireyler, şahsi boyuttaki temayı yaşa dayalı ayrımcılık deneyimine ilişkin kişisel özellikler üzerinden önemli bir unsur olarak tanımlamışlardır. Örneğin katılımcılardan biri bunu şöyle ifade etmektedir:

> *''Kişisel olarak ben, yaşa dayalı ayrımcılığın kendisine bile karşıyım. Her boyutta ayrımcılık olmaktadır. Yaşlı insanlar, özellikle kişisel olarak bellek yitimi ve bireysel güç kaybından dolayı öteleniyorlar, baskılanıyorlar. İnsanlar artık onların hiçbir yönünü dikkate almıyor. Bu durum, yalnızlığa ve izole yaşama yönlendiriyor. Beni çok üzüyor.''* (K17, 65 yaşında, kadın)

Başka bir katılımcı ise yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin algının genellikle kişinin yaşına bakış açısıyla ilgili olduğunu vurgulamakta olup ancak nicel bulguları destekler biçimde pozitif veya negatif anlamda herhangi bir yaş temelli ayrımcılık deneyimi yaşamadığını belirtmiştir.

> *''... Örneğin yaşlıya bakış açısı önemli bir faktör. Şahsen kişisel bir sorunum yok. Yaş olsun, başka bir şey... ayrımcılığın her türlüsüne karşıyım. Ben kendi açımdan düşündüğüm zaman pek maruz kalmadım, görmedim. Sinop'ta da pek karşılaşmadım. Sinop'un yapısından kaynaklı olabilir. Karşılaşırsam tepkimi koyacağımı düşünüyorum.''* (K12, 66 yaşında, erkek)

Görüldüğü üzere yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin bireylerin yaşadığı ayrımcılık deneyimlerinin genellikle kişisel özellikler üzerinden gerçekleştiği görülmüştür. Bu

durumun nicel aşamada daha çok negatif ayrımcılık kapsamında gerçekleştiği görülmüştür.

Aile

Yaşa dayalı ayrımcılık deneyiminin ortaya çıkmasında aile faktörünün önemli bir etkisi olmaktadır. Yapılan derinlemesine görüşmelerde araştırmanın katılımcıları, çoğunlukla yaşa dayalı ayrımcılığın en yakın aile üyelerinden başladığını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri konunun ailevi boyutuna dair düşüncelerini şöyle paylaşmaktadır:

> *''Eee her ne kadar da yaşa dayalı ayrımcılık gençler tarafından yapılıyor desek eksik kalır. Aile ve çocuklar tarafından da ayrımcılık yapılıyor. Ailevi ve kültürel olarak içerden dışarıya doğru yaygınlaşıyor. Önce en yakınları, sonra aile sonra da toplum tarafından… Örneğin çok çocuklu ailelerde daha çok bu ayrımcılık oluyor. Sen bak, ben bak, o bak mevzusu oluyor.''* (K19, 65 yaşında, kadın)

Benzer bir şekilde başka bir katılımcı da aile ilişkilerinden ve kendinden örnekler vererek ailevi faktörlere ve deneyimlerine dair düşüncelerini aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

> *''Aile içindeki ilişkilerime önem veririm. Yine de kardeşlerimle aile içinde pek anlaşamıyoruz. Beni sokağa attılar. Hâlbuki kültürümüzde böyle bişey yok. İnsanlara iyi davranmak lazım, özellikle de yaşlılara…''* (K4, 65 yaşında, erkek)

Araştırmanın birinci aşamasında yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri farklı olarak belirlenen katılımcılar, ailevi ve kültürel ilişkilerde benzer düşünce ve deneyimler paylaşmışlardır. Nitekim bu durum, nicel aşamada aile üyeleri tarafından ayrımcılık gördüğünü ifade edenleri destekler niteliktedir.

Akraba

Katılımcılar, yaşa dayalı ayrımcılık deneyimlerinin aile üyelerinden sonra yakın çevre veya akrabalar tarafından gerçekleştiğine işaret etmişlerdir. Nitekim

katılımcılardan biri bu durumun daha çok aile içerisinde başlayıp yakın çevre ve akrabalar arasında yaygınlaştığına dair düşüncelerini aşağıdaki gibi aktarmaktadır:

> *''Genelde tanıdıklar ayrımcılık yapıyor. Dışlandığım yere asla ayak basmam, akraba da olsa… Mesela içlerinden bazıları yaşlı istemiyor hayatında. Bu, tabii ki kişilerin birbirinin dengi olmamasından kaynaklanıyor ama birbirinden öğreniyorlar. Karşı taraf saygısızsa ne yapılabilir ki...''* (K14, 71 yaşında, kadın)

Bu konuda başka bir katılımcı ise düşünce ve deneyimlerini şöyle ifade etmiştir:

> *''Zaten kimse birarada yaşamıyor ki artık. Yaşlılarla birlikte yaşamamaya alışmış herkes. Yakınlar tarafından, akraba veya arkadaşlar arasında bu ayrımcılık yapılıyor. Tabii ki bunların nedenleri önce aile içinde oluyor. ... ama yine de onlarla birlikte, akrabalarım, yaşıtlarımla birlikte olmayınca sıkılıyorum.''* (K9, 70 yaşında, erkek)

Genel olarak katılımcıların anlatılarından hareketle yaşa dayalı ayrımcılık deneyimlerinin çoğunlukla akraba veya yakın çevre tarafından başladığı ya da gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte, araştırmanın nicel aşamasında aile yanında yaşamayı tercih edenlerin sayısı oldukça yüksek olmasına rağmen yapılan derinlemesine görüşmelerde ayrımcılık deneyimlerinin aile üyeleriyle başlayıp yakın akrabalar tarafından sürdürülmesi düşündürücüdür.

Çocuklar

Yapılan derinlemesine görüşmelerde araştırmanın katılımcıları, çoğunlukla yaşa dayalı ayrımcılık deneyiminin yapabilme veya kendine yetebilme üzerinden aile ve bu doğrultuda özellikle en yakın aile üyeleri olarak kendi çocukları tarafından gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Nitekim katılımcılardan biri bu durumu aşağıdaki gibi paylaşmaktadır:

> *''Yaşlı, güçsüz olduğu için ayrımcılığa hassas bir duruma düşüyor. Mesela anne veya baba yaşlandıkça bakımı, ilgisi artıyor. Çocuklar sorumluluktan kaçıyor. Kendi çocuklarının beklentilernin çok fazla*

olması, tabii ki ayrımcılığın yaşanmasında önemlidir. Bunu görerek, yaşayarak söylüyorum. .'' (K11, 70 yaşında, erkek)

Bununla birlikte bir başka katılımcı ise araştırmanın birinci aşamasındaki verilerden de farklı olarak çocuklarından kaynaklı yaşa dayalı ayrımcılık deneyiminin pozitif olduğunu dolayısıyla bu deneyimleri üzerinden daha çok çözüm yollarına dair düşüncelerini dile getirmiştir.

''Her yaşın bir güzelliği vardır, onu yaşamak lazım. Ben büyüklerime nasıl davrandıysam şimdi çocuklarım da bana öyle davranıyor. Çocuklar ancak bize pozitif ayrımcılık yapmıştır. Asabi insanlar, iyi yetişmemiş, aile terbiyesi görmemiş insanlar olumsuz ayrımcılık yapar.'' (K15, 68 yaşında, erkek)

Katılımcıların anlatıları dikkatle incelendiğinde, çocuklar tarafından gerçekleştirilen yaşa dayalı ayrımcılık deneyimlerinin kendi çocukları özelinde pozitif ve negatif ayrımcılık şeklinde farklılaştığı görülmektedir. Araştırmanın nicel aşamasında çocuklar tarafından karşılaşılan yaşa dayalı ayrımcılığın negatif yönünün ön plana çıktığı görülmüştür.

Gençler

Katılımcılar, yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin deneyimlerinin sıklıkla genç veya yaşlı olma kıyaslaması üzerinden gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Araştırmanın nicel aşamasında da yaşa dayalı negatif ayrımcılığın çoğunlukla gençler tarafından yapıldığı bulunmuştur. Derinlemesine görüşülen katılımcıların düşüncelerinden de hareketle yaşlanmayla birlikte oluşan güç eşitsizlikleri ve buna bağlı dezavantajlar yaşa dayalı ayrımcılığın kaynağı gibi görülmektedir. Nitekim katılımcıların çoğunun anlatılarında yaşa dayalı ayrımcılığın en nihayetinde biyolojik, fiziksel, psikolojik ve sosyal gibi boyutlarda genç olmama durumu olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük ve yüksek olarak belirlenen katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın katılımcılarından biri buna dair düşüncelerini şöyle özetlemektedir:

''Asıl mesele genç ve zinde olma vasfının yitirilmesiyle ilgilidir. Herşey genç odaklı işliyor. Güçten düştün mü dezavantajlı olursun,

ayrımcılıkla karşılaşırsın. Yaşlı insanların sevgiye, saygıya ve değere ihtiyacı var. Aksi halde yaş fobisi oluşuyor. Örneğin gençler açısından bir otobüse bindiğinde siz 65 yaşındasınız damgalama ya da üzüntü oluşur. Somut şeylerle soyutluyoruz. Temelde birilerine muhtaç olma algısı oluşmuş.'' (K19, 65 yaşında, kadın)

Başka bir katılımcı ise gençler tarafından gerçekleştirilen yaşa dayalı ayrımcılık deneyiminine dair düşüncelerini aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

''Bu, eşitsizlikler olduğu için sorun haline gelmiştir. Mesela 'yaşlılarevi' diyince rahatsız oluyorum. Onun yerine kültürevi diyebilirsin. Tepkilerini güzel bir dille anlatabilirler. Kavga ederek değil, ayrımcılık gördüğüm zaman o anda, orada tepkimi koyarım. Ayrıca otobüste bir genç, hasta olmadığım sürece bana yer vermek zorunda değil.'' (K12, 66 yaşında, erkek)

Katılımcıların anlatılarından elde edilen kesitlerde de görüldüğü üzere yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin deneyimlerinin temelde çok boyutlu güç ilişkilerindeki dengesizlikler veya dezavantajlardan kaynaklandığını ifade etmek mümkündür. Bu anlamda bu bölüm, birinci aşamada gençler tarafından negatif ayrımcılık gördüğünü ifade edenleri destekleyici niteliktedir.

Kurumlar

Araştırmanın birinci aşamasında hastaneler başta olmak üzere kamu kurumlarında ve genel kamusal alanlarda yaşa dayalı ayrımcılığın pozitif ayrımcılık şeklinde gerçekleştiği görülmüştür. Buna rağmen, yapılan derinlemesine görüşmelerde kurumsal boyuttaki negatif ayrımcılık deneyiminin özellikle kurumsal geçmişi olan ve/veya kurum bakımında olan katılımcılar arasında yaygın olduğu görülmektedir. Nitekim emekli bir öğretmen olan katılımcılardan biri konuya dair deneyimlerini şöyle paylaşmaktadır:

''... dedim ya memurlar bile yapıyor. Ben çalışıyorken yaş ilerlediği zaman değer, tecrübe olarak değerlendiriliyordu. Şimdi tam tersi işe yaramaz, çalışamaz olarak değerlendiriliyor. Sadece çalışma yaşamında değil kamusal hizmetlerde de… Yanlış bu abiciğim. Yaşlı

insanların dikkate alınması lazım özellikle devlet dairelerinde… Mesela kurumsal olarak huzurevleri medeniyettir, ama imkânın varsa çoluk çocuğunla olması en iyisidir.'' (K15, 68 yaşında, erkek)

Yaşam biçimi kurum bakımı olan bir diğer katılımcı ise yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi yüksek (>%90) olarak belirlenen araştırmanın nicel aşamasına benzer bir şekilde kurumsal boyutta yaşa dayalı ayrımcılık deneyimine dair düşüncelerini aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

''Kurumda güçsüz olduğum için ayrımcılıkla karşılaştım. Bir battaniye bile vermediler. Bakım personeli kültürsüz kaba davranıyor. Kimseye çok sinirlenmem, merhametliyim. Kurumda çalışan görevlilerden biri yaşlılara kaba davranıyor. Devlet kurumuna karşı hassas olmak lazım, öyle gerekiyor. Kimse kurumdaki yetkisini kötüye kullanmamalı.'' (K2, 73 yaşında, erkek)

Dolayısıyla, katılımcıların anlatılarında görüldüğü üzere kurumsal boyutta yaşa dayalı ayrımcılık deneyimlerinin farklı yaşam biçimlerine ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine rağmen ortaklaştığı görülmektedir. Oysa ki yapılan nicel görüşmelerde böyle bir durumla karşılaşılmamıştır.

Toplum

Yaşa dayalı ayrımcılığın ortaya çıkmasında olumlu veya olumsuz olarak toplum algısı önemli bir unsuru ifade etmekte olup katılımcılar toplum algısının yaşa dayalı ayrımcılık deneyimlerine önemli bir etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmanın katılımcıları; aile, akraba gibi diğer farklı boyutlardaki ayrımcılık deneyimlerine atıfta bulunarak çoğunlukla bu durumun en yakın aile üyelerinden başladığını, yakın çevre tarafından sürdürüldüğünü ve toplum tarafından yaygınlaştırıldığını ifade etmişlerdir. Toplum tarafından yaygınlaştırılan ayrımcılık deneyimi, araştırmanın birinci aşamasındaki negatif ayrımcılığın derinlemesine anlaşılması bakımından önemlidir. Bununla birlikte, toplumda pozitif ayrımcılık deneyimlerinin olduğu da belirtilmiştir. Örneğin bir katılımcı, toplum tarafından önemsendiğini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

‘‘Toplumumuzda yaşlı dışlanmaz. İnsanlarımız büyüklerine sahip çıkıyor. Zaten devlet yaşlılar için gerekeni yapıyor, onları koruyor. ...kimse karışmıyor, toplum saygı duyuyor. Neden büyüklerine ayrımcılık yapsınlar ki?’’ (K3, 75 yaşında, kadın)

Bununla birlikte, başka bir katılımcı ise yakın çevre tarafından başlayan ve toplumun geneline yayılan aile boyutunu destekler biçimde olumsuz ayrımcılığa ilişkin deneyimini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

‘‘Bir kere yaş ilerlediğinde dışlanıyorsun, ayrımcılık görüyorsun. Toplumun yaşlanmaya bakışı bu olmamasına rağmen aileden, çevreden öğrenilen davranışlar topluma mal olmuş. Yaşlılara karşı yapılan ayrımcılıklar, dışlamalar sosyal olarak öğrenilmiş davranışlardır.’’ (K15, 68 yaşında, erkek)

Bu nedenle, söz konusu katılımcıların anlatılarında görüldüğü üzere negatif veya pozitif olarak gerçekleşebilen yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin toplum kaynaklı ayrımcılık deneyimlerinin hem farklı yaşam alanlarına hem de yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine göre farklılaştığı görülmektedir.

3.2.4. Başa Çıkma Yöntemi

Araştırmanın katılımcılarından elde edilen verilerden hareketle yaşlı bireylerin yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkmada birtakım yöntemleri kullandıkları belirlenmiştir. Bu yöntemler, bireysel, kolektif ve toplumsal olmak üzere üç tema şeklinde gruplanmıştır.

Bireysel

Katılımcılar, yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesi ve başa çıkma yöntemlerinden biri olarak bireysel yöntemi geliştirmiş ya da geliştirilebileceğini ifade etmiştir. Böylelikle bu sorunun önünde engel oluşturabileceklerini ortaya koymuşlardır. Nitekim katılımcılardan biri bireysel çabanın önemine dair düşüncelerini aşağıdaki gibi aktarmaktadır:

‘‘Bu, tohum gibi yeşeren bişeydir. Mesela ben, benden daha büyüklerime iyi davrandım, davranıyorum. Benden küçükler de bana

iyi davranıyorlar. Onlara iyi örnek olduğumu düşünüyorum. Öyle ayrımcılığı yapan kişinin yanlışını doğruyla düzeltmesine yardımcı olurum. Ona kötülük yapmam; yaptığına, yapacağına pişman etmeye çalışırım.'' (K16, 74 yaşında, erkek)

Başka bir katılımcı ise manevi duyarlılıkları çerçevesinde bu konuya dair düşünce ve deneyimlerini şöyle ifade etmiştir:

''Herşeyi hep kendi içimde yaşıyorum. Haksızlığa sabırla yaklaşırım. Sabır Allah'ım sabır diyip idare ediyok. Lakin bunu dışlayanın, ayrımcılık yapanın yüzüne de söylerim. Utanmıyorsa…'' (K8, 84 yaşında, kadın)

Yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkma yöntemlerinden olan bireysel yöntem, tıpkı yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kişisel duyarlılıklar gibi algılandığı ve/veya bununla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu durum, katılımcıların anlatılarından anlaşıldığı kadarıyla da ortadadır.

Kolektif

Katılımcılar, kişisel olarak süreci yönetmenin yanı sıra etkili başa çıkma yöntemlerinden birinin de kolektif bir şekilde olabileceğini belirtmişlerdir. Buna göre, katılımcılardan biri güçlü sosyal duyarlılıklar ile bu ayrımcılık davranışlarının önüne geçilebileceğini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

''Sen de bir gün benim gibi yaşlanacan, bu gençliğin bir de yaşlılığı var. Bir bütün olarak sosyal uygulamalar ve etkinlikler yapılarak, biraraya gelinerek farkındalık oluşturulabilir. Böylelikle yaş dolayısıyla ayrımcı davranışı, önyargısı olan bundan etkilenebilir. .'' (K10, 67 yaşında, kadın)

Ayrıca kolektif yöntemin yaşam gayesi üzerinden yaşlı bireyleri güçlendirici etkisinin olduğuna işaret eden bir diğer katılımcı da düşünce ve deneyimlerini şöyle dile getirmiştir:

''Bir kere hayattan kopmamalı… Bir şekilde hayata anlam ve sosyal bağlanma geliştirmek için sosyal desteğe ihtiyaç var. Yaşıtlarıyla

olmak insanları mutlu ediyor, ama ayrımcılık yapıldığını herkes öğrenmeli, bilmeli, deşifre olmalı.'' (K13, 65 yaşında, erkek)

Dolayısıyla, katılımcıların anlatılarından yola çıkarak yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkma yöntemlerinden bir diğeri olan kolektif yöntemin de yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin sosyal duyarlılıklar gibi algılandığını ve/veya bununla ilişkilendirildiğini ifade etmek mümkündür.

Toplumsal

Katılımcılar, toplumsal farkındalığın geliştirilerek önemli bir başetme yöntemi olarak toplumsal başa çıkma yönteminin de etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Bu farkındalığın oluşturulmasının yaşlıların korunmasına ve dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesine katkı sağlayacağı toplumsal bir yöntem olduğunu ortaya koymuşlardır. Örneğin katılımcılardan biri bu durumun daha çok toplumsal olarak değerlendirilmesi gerektiğine dair düşüncelerini şöyle açıklamaktadır:

''Bu, toplumun tamamının bir sorunudur, toplumsal bir sorundur yani. Çözümü de toplumsaldır. Dezavantajlar ve toplumsal uyumsuzluklar bunu doğuruyor. Bu beni çok üzüyor. Ailede, okulda heryerde yaşlılara yönelik tutumlarla ilgili eğitim verilmesi gerekir. Bunun toplumsal farkındalık haline getirilmesi için gerekirse müfredat oluşturulur.'' (K18, 66 yaşında, erkek)

Bununla birlikte katılımcılar, yaşa dayalı ayrımcılıkla başetmede sıklıkla devlet desteği ve/veya kamusal desteğin sağlandığı bir toplumsal farkındalığın oluşturulabileceğini de vurgulamışlardır. Bu kapsamda başka bir katılımcı ise düşünce ve deneyimlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

''Yaşlılar desteklenmeli. Devletin, belediyenin yaşlıları biraraya toplayıp bilgilendirme yapması gerekir. Herkes farkında olsun. Yaşlı ne yapabilir? Desteği varsa huzurevine gidebilir. Yine de devlet sahip çıkabilir. Sorunlarımla memurlar ilgileniyor.'' (K20, 67 yaşında, kadın)

Sonuç olarak, ilk iki başetme yönteminde olduğu gibi yaşa dayalı ayrımcılıkla toplumsal başetme yöntemi de bu soruna yönelik toplumsal duyarlılıklardan beslendiğini ifade etmek mümkündür. Nitekim katılımcılar, anlatılarında bu duruma işaret etmişlerdir.

3.2.5. Değerler

Elde edilen nitel verilerde katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılıkla mücadelede kullanabilecekleri eşitlik, sosyal adalet, insan hakları ve farklılık gibi temel değerlere dair bilgisinin sınırlı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte katılımcılar arasında çoğunlukla yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar, bu kavramların baskı ve ayrımcılık karşıtlığında kullanılabileceklerini ve ayrımcılıkları önleyebilecek temel kavramlar olduğunu ifade etmişlerdir.

Dolayısıyla bu araştırmada katılımcılar, sıklıkla değerlerle ilgili kavramları birbirleriyle ilişkilendirerek toplu halde değerlendirmişlerdir. Bununla birlikte katılımcılardan elde edilen veriler sonucunda yaşa dayalı ayrımcılığı önlemede kullanılabilecek temel değerler; eşitlik, sosyal adalet, insan hakları ve farklılık olmak üzere dört başlık halinde temalaştırılmıştır.

Eşitlik

Baskı ve ayrımcılık karşıtı persektifin önemli kavramlarından biri olan eşitlik kavramı, bu araştırmada temelde yaş grupları arasındaki çok yönlü eşitsizlikler veya dezavantajlar üzerinden temalaştırılıp değerlendirilmiştir. Zira araştırmanın katılımcıları, yaşa dayalı ayrımcılığın hem nedenlerinin (risk faktörleri) hem de sonuçlarının (baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaların geliştirilmesi) eşitsizliklerden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Nitekim katılımcılardan biri yaşa dayalı ayrımcılık çerçevesinde eşitlik hakkındaki düşüncelerini aşağıdaki gibi aktarmıştır:

> *‘‘… devlet olsun, birey olsun… Yaşlılar çok ayrımcılık görüyor. Eşitsiz, adaletsiz olanaklar, dağıtım var. Her yaşa eşit davranılmadığını, herkesin eşit muamele görmediğini düşünüyorum. Bu eşitsizlikler ayrımcılığa sebep oluyor. Yaşlar arasında fırsat eşitliğinin sağlanması gerekiyor.’’* (K11, 70 yaşında, erkek)

Bununla birlikte, katılımcılardan bazıları konu hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin başka bir katılımcı eşitlikle ilgili bilgi sahibi olmadığına dair düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

> *''Valla okumadığım için pek fazla bilgim yok. Yine de yaşlılar sosyal haklardan herkes gibi yararlanacak.''* (K5, 79 yaşında, kadın)

Araştırma verilerinde, hem yaşam alanı ve eğitim düzeyi hem de yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi bakımından katılımcıların eşitlik kavramına dair düşüncelerinin farklılaştığı görülmektedir. Zira yukarıdaki anlatılarda görüldüğü üzere yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi en düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar ile en yüksek (>%90) olarak belirlenenlerin yaşam alanı ve eğitim düzeylerinin yanı sıra eşitlik kavramı hakkındaki düşünceleri de farklılaşmaktadır.

Sosyal adalet

Baskı ve ayrımcılık karşıtı persektifin bir diğer önemli kavramlarından olan sosyal adalet kavramı da araştırmanın katılımcıları arasında farklı algılanmakta ve anlamlandırılmaktadır. Örneğin bazı katılımcılar sosyal adaleti yaşa dayalı ayrımcılığa karşı önlem ve gereklilik olarak değerlendirirken bazıları ise bu kavramı manevi duyguları çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu kapsamda katılımcılardan biri yaşa dayalı ayrımcılık bağlamında sosyal adalet hakkındaki düşüncelerini aşağıdaki gibi aktarmıştır:

> *''Açıkça söyliyim: adalet yok, ayrımcılık çok. Adaletin sağlanması gerekiyor. Sadece yaşlılar karşı değil hertürlü ayrımcılık adaletsizlikten besleniyor. Özellikle yaşlılar için sosyal adaletin sağlanması ve yaşlıların korunması ilk iş olmalıdır. Bu, ayrımcılığı elbette engeller.''* (K14, 71 yaşında, kadın)

Sosyal adaleti manevi duygularla değerlendiren bir diğer katılımcı ise bu kavrama dair düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

> *''Yaşlı olsam da tabii ki hakkımı arıyorum Ayrıca ilahi adalete de inanıyorum. Allah'ın dediği olur evladım.''* (K2, 73 yaşında, erkek)

Araştırmanın katılımcılarının anlatılarından hareketle yaşam alanı, eğitim düzeyi ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi açısından katılımcıların sosyal adalet kavramına yaklaşımlarının ve buna dair düşüncelerinin farklılaştığını ifade etmek mümkündür.

İnsan hakları

İnsan hakları kavramı da baskı ve ayrımcılık karşıtı persektifin önemli kavramlarından biri olup araştırmada geniş anlamda haklar, özelde yaşlı hakları çerçevesinde temalaştırılıp değerlendirilmiştir. Bu temanın oluşmasında araştırmanın birinci aşaması sonucunda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) olarak belirlenen katılımcılar bulunmakla birlikte çoğunlukla yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar derinlikli katkı sunmuştur. Bu durumun oluşmasında katılımcıların eğitim düzeyleri de önemli bir faktördür.

Bu kapsamda, araştırmanın katılımcılarının anlatıları, insan haklarının dikkate alınmamasının yaşa dayalı ayrımcılık gibi ayrımcılığa yol açtığına ve sonra da bu ayrımcılığın üstesinden gelebilmek adına insan haklarının dile getirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılmasının söz konusu olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın katılımcılarından biri yaşa dayalı ayrımcılık çerçevesinde insan haklarına dair düşüncelerini aşağıdaki gibi aktarmıştır:

> *''İnsan olduğumuz için değerliyiz. Anlayacağın herşeyin başı insan hakları… Bu ülkede insan hakları yerine getirilsin, korunsun başka birşeye gerek yok. Bu haklar, zaten sadece yaşla ilgili değil. Yaş ayrımcılığı dâhil her türlü ayrımcılığa karşı kullanılmalıdır.''* (K12, 66 yaşında, erkek)

Yine, benzer bir şekilde araştırmanın bir başka katılımcısı da neden-sonuç ilişkisi üzerinden yaşa dayalı ayrımcılık bağlamında insan hakları hakkındaki düşüncelerini aşağıdaki şekliyle dile getirmiştir:

> *''İnsan hakları çok önemli bir kavram, ancak ülkemizde anlamlı değil. Zaten insan hakları ihlali ayrımcılığa neden oluyor. 'Haksızlık karşısında susan, dilsiz şeytandır.' Yaşlılar da diğer bütün insanlar*

gibi insan haklarını savunmasını yapmak üzere kullanır.'' (K17, 65 yaşında, kadın)

Dolayısıyla, yaşa dayalı ayrımcılık örneği üzerinden baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektife ilişkin önceki kavramlarda olduğu gibi insan hakları kavramına yönelik açıklamaların da katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine ve yaşam alanı, eğitim düzeyi vb. gibi tanımlayıcı özelliklerine göre farklılık göstermektedir.

Farklılık

Faklılık (diversity) kavramı da baskı ve ayrımcılık karşıtı persektifin önemli gerekçelerinden ve kavramlarından biridir. Zira birey, grup, topluluk vb. kaynaklı farklılıklara yönelik kalıp yargı, önyargı ve ayrımcılıklar bu süreci ve dolayısıyla bu temayı oluşturmaktadır.

Bu temanın oluşmasında, aynı kategorideki diğer temalardan farklı olarak araştırmanın birinci aşaması sonucunda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) olarak belirlenen katılımcılar ile yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcıların anlatıları birbirine benzemektedir. Bu nedenle katılımcılar, kuramsalda da tartışıldığı gibi farklılığa ve/veya farklı olmaya dair düşünce ve deneyimlerini olumlu veya olumsuz olmak üzere açıkça ifade etmişlerdir. Bu kapsamda katılımcılardan biri farklılık temelinde bireysel ve yaş grupları açısından yaş temelli farklılıklara dair düşüncelerini aşağıdaki gibi aktarmaktadır:

''Farklılıklara açığımdır. İnsan, insandır. Farklılıklara saygı duyuyorum. Yaşlılarla elimde ne varsa onu paylaşıyorum. Genellikle kahvede birlikte zaman geçiriyoruz. Yaşımız itibariyle toplumun geri kalanından farklı olmamız gayet normal. Tabii ki gençler gibi olamayız kardeşim. En azından buna sağlığımız el vermez.'' (K4, 65 yaşında, erkek)

Başka bir katılımcı ise toplumda farklılığa ilişkin duyarlılık yetersizliğine vurgu yapmakta ve bu konuda farkındalık oluşturulması gerektiğine yönelik düşünce ve deneyimlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

''Sadece yaşlılar için değil, toplumda farklılıklara tahammül yok, saygı yok. Ayrımcılığın olmadığı bir toplum için evvela bunun sağlanması gerekiyor. Zaten kültürümüzde diğerlerine saygı ve hoşgörü yerleşiktir. Bu bile bizi bu konuda cesaretlendirmelidir. Hele hele yaşlılar için…'' (K19, 65 yaşında, kadın)

Sonuç olarak, yaşa dayalı ayrımcılık örneği üzerinden baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektife ilişkin önceki temalardan farklı olarak farklılık temasına yönelik açıklamaların katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre çok fazla farklılık göstermemekle birlikte anlatılardan hareketle genç yaşlılık dönemindeki katılımcıların daha çok ilgisini çektiğini ifade etmek mümkündür. Zira genç yaşlı katılımcılar, farklılığa yönelik yaklaşımın bireysel olduğu kadar kültürel olduğunu da vurgulamışlardır.

3.2.6. Sosyal Hizmetlere Erişim

Elde edilen nitel verilerde katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık özelinde sosyal hizmetlere erişim konusunda sınırlı bilgi ve yönlendirmeye sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, katılımcıların eğitim durumu ve yaşam alanının bu konudaki anlatılarını etkilediği görülmektedir. Bunun yanı sıra katılımcılar arasında yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar, çoğunlukla bu konudaki yetersizlikleri eleştirel ve açıkça ifade etmişlerdir. Geriye kalan katılımcılar ise konuya zorunluluk anlayışıyla yaklaşmışlardır.

Bu kapsamda yaşa dayalı ayrımcılık konusunun değerlendirildiği kategorilerden bir diğeri de sosyal hizmetlere erişim kategorisi olmuştur. Zira bu kategori, böyle bir durumda ilk akla gelen ve başvurulan bir kategoridir. Bu nedenle bu kategori, aynı zamanda birer savunma ya da itiraz biçimi olan kişisel ve kurumsal olmak üzere iki başlıkta temalaştırılmıştır.

Kişisel

Katılımcılar, yaşa dayalı ayrımcılık konusunda sıklıkla kişisel olarak politika ve uygulamada bilgi sahibi olabilecekleri ve başvurabilecekleri bir mekanizmanın olması gerektiğine işaret etmişlerdir. Bu bağlamda, katılımcılardan bazıları böyle bir mekanizmadan kişisel olarak haberdar olduğunu ifade ederken bazıları ise böyle bir

mekanizma hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını ifade etmiştir. Nitekim katılımcılardan biri kişisel olarak sosyal hizmetlere erişim durumuna dair düşünce ve deneyimlerini aşağıdaki gibi aktarmaktadır:

> *''Haberdarım. Kişisel olarak sosyal politikalara sürekli insanları yönlendiriyorum. Hastanede iki yaşlı kadını yönlendirdim. Benim kızım da sosyal hizmetlerde Sosyal Hizmet Uzmanı. Yaşlılar ile ilgili sosyal inceleme yapıyor, izliyor, takip ediyor… Tabii ki hizmetler yaşlıları koruyor. Ama yaşlıların daha sık ve yakından ilgilenilmesi gerekir. Kısmen iyi niyetli çalışmalar var. Eee şimdi yaşlılara daha iyi olanakların sağlanması lazım. Bu insanların savunmasız bırakılmaması lazım…''* (K10, 67 yaşında, kadın)

Bu konuya eleştirel yaklaşan bir başka katılımcı ise kişisel düşünce ve deneyimlerini şöyle ifade etmiştir:

> *''Kişisel olarak sosyal hizmetlerin daha çok 0-14 yaş grubuyla ilgilendiğini düşünüyorum, yaşlı insanlar için pek yaptıkları bişeyin olmadığını düşünüyorum. Yetersiz tabii… Bence mevcut politika ve uygulamalar yaşlıları korumuyor, ayrımcılığı engellemiyor. Daha iyi uygulamaların yapılmasından yanayım.''* (K18, 66 yaşında, erkek)

Bir diğer katılımcı ise bu konuda pek fazla bir bilgiye sahip olmadığını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

> *''Yaşa dayalı ayrımcılık ile ilgili hiç sosyal hizmetler aklıma gelmedi doğrusu. Belki bu, bir önyargı… Yaşımdan dolayı aklımda bir şey kalmadı, duymuş gibiyim.''* (K7, 75 yaşında, kadın)

Katılımcıların anlatılarında da görüldüğü üzere eğitim durumu, yaşam alanı ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi gibi değişkenler, kişisel olarak yaşa dayalı ayrımcılık özelinde sosyal hizmetlere erişim durumuna dair düşünce ve deneyimleri farklılaştırmaktadır.

Kurumsal

Katılımcılar, sosyal hizmetlere erişim konusunda kişisel temadan farklı olarak kurumsal temada yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesine yönelik kamusal müdahalelerin önemine işaret etmişlerdir. Bunun devlet eliyle sosyal politika ve hizmetleri içeren kamu kurumları tarafından gerçekleştirilebileceğini ifade etmişlerdir. Böylelikle sorunun kurumsal başvuruyla ele alınıp çözülebileceğini belirtmişlerdir. Nitekim katılımcılardan biri kurumsal olanakların önemine dair düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

> *''Mecliste parti ayırımı yapmadan bu sorunlara çözüm bulunmalı. Yaşlıların Avrupa standartlarında korunması gerekiyor. Küba'daki gibi insanın geleceğinden kaygı duymayacağı politika ve uygulamalar gerekli. Yaşlıların mutlaka devlet destekli sosyal, sağlık, ekonomik vb. güvenceleri olmalı. Ayrıca nesiller arasında köprü kurulması gerekir. Özellikle liselerdeki ve üniversitelerdeki öğrenciler bu konuda yönlendirilmeli.''* (K17, 65 yaşında, kadın)

Yine bu konuda kurumda yaşam alanına sahip başka bir katılımcı ise düşünce ve deneyimlerini şöyle ifade etmiştir:

> *''Gittiğimiz bazı yerlerde yaşlılar için kurumda daha iyi hizmetler sunuluyor. Kurum, yaşlıların ayrımcılık gördüklerinde haklarını aramaları konusunda bilgilendirmeler yapıyor..''* (K2, 73 yaşında, erkek)

Sonuç olarak, katılımcıların anlatılarından hareketle yaşa dayalı ayrımcılık örneği üzerinden sosyal hizmetlere erişim durumuna ilişkin katılımcıların eğitim durumu, yaşam alanı ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi gibi tanımlayıcı özellikleri kurumsal tema üzerine anlatılarında veya açıklamalarında belirleyici faktörler olmuştur.

4. TARTIŞMA

Bu araştırma, Türkiye'de yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu Sinop ilinde farklı yaşam alanlarını deneyimleyen 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin düşünce ve deneyimlerini sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde anlamaya çalışmak amacıyla yapılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın bu bölümünde, ''65 Yaş ve Üzerindeki Bireylerin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa İlişkin Düşünce ve Deneyimlerinin Değerlendirilmesi'' başlıklı karma yöntemli çalışmadan elde edilen bulgular, 10 başlık halinde tartışılmaktadır. Buna göre; sırasıyla Fraboni ageism (yaşa dayalı ayrımcılık) ölçeğine ilişkin bulgular, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular, katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamalarına ilişkin bulgular, katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımlarına ilişkin bulgular, katılımcıların yaşam alanlarına ilişkin bulgular, katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılığa dair duyarlılıklarına ilişkin bulgular, katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık deneyimlerine ilişkin bulgular, katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkma yöntemlerine ilişkin bulgular, yaşa dayalı ayrımcılığı önlemeye yönelik temel değerlere ilişkin bulgular ve katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılığa dair sosyal hizmetlere erişimine ilişkin bulgular şeklindeki başlıklarda tartışılmaktadır.

4.1. Fraboni Ageism (Yaşa Dayalı Ayrımcılık) Ölçeğine İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu çalışmada, Fraboni Ageism (Yaşa Dayalı Ayrımcılık) Ölçeği ile alt boyutlarının örneklemin ölçeğe uygunluğu için yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi (CFA) sonuçları incelendiğinde, Chi-Square/Df değerinin 2,26 ve CFI değerinin 0,80 olarak bulunmuş olması, ölçeğin örnekleme kabul edilebilir uyum sınırlarında; RMSEA değerinin 0,085 ve p değerinin 0,05'ten küçük olması ise ölçeğin örneklemeyle iyi bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim literatüre bakıldığında, söz konusu uyum indekslerinin değerlerine göre, ölçeğin kabul edilebilir uyum gösterdiğine işaret edilmektedir (Hooer Coughlan ve Mullen 2008, Hu ve Bentler 1999, Şimşek 2009).

Bu kapsamda, tüm değerlerin uyum indekslerinden elde edilen sonuçlara göre, Fraboni Ageism Ölçeği'nin örnekleme kabul edilebilir uyum sınırlarında olduğu ve dolayısıyla ölçeğin 65 yaş ve üzerindeki popülasyonda da uygulanabilir

olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle, çalışmada kullanılan ölçek ve alt boyutlarının soru maddelerinin Fraboni ve arkadaşları (1990) tarafından geliştirilen ölçeğin orijinaline ve Kutlu ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan Türkçe uyarlamasına da uyumlu olduğunu ifade etmek mümkündür.

Ayrıca ölçeğin alt boyutlarıyla Cronbach alfa (α) değerlerine bakıldığında, toplam ölçeğin bu çalışma için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı, 0,81 iken alt faktörlerinin Cronbach alfa değerleri ise ‘‘Geleneksel İnançlar’’ (Olumsuz Önyargı) alt boyutu için 0,72, ‘‘Kaçınma’’ alt boyutu için 0,66 ve ‘‘Ayrımcılık’’ alt boyutu için 0,57 olarak belirlenmiştir. Bu değerler ile ölçeğin güvenilir düzeyde olduğu söylenebilmektedir (Alpar 2018). Ölçeği geliştiren Fraboni ve arkadaşları (1990) toplam ölçek için 0,86, ‘‘Geleneksel İnançlar’’ (Olumsuz Önyargı) alt boyutu için 0,76, ‘‘Kaçınma’’ alt boyutu için 0,77 ve ‘‘Ayrımcılık’’ alt boyutu için 0,65 Cronbach α (alfa) değerlerini saptamışlardır. Türkçe çalışmalarda ise Kutlu ve arkadaşları (2012) toplam ölçeğin 29 maddesi için 0,80, 25 maddesi için ise 0,84 Cronbach α (alfa) değerlerini elde etmişken Arun ve Pamuk (2014) ise toplam ölçek için 0,72, ‘‘Geleneksel İnançlar’’ (Olumsuz Önyargı) alt boyutu için 0,74, ‘‘Kaçınma’’ alt boyutu için 0,72 ve ‘‘Ayrımcılık’’ alt boyutu için 0,57 Cronbach α (alfa) değerlerini elde etmişlerdir. Buna rağmen, ayrımcılık alt boyutu başta olmak üzere ölçeğin alt faktörlerinin Cranbach alfa değerlerinin kısmen düşük olması, ilgili boyuttaki soru madde sayısının az olmasıyla açıklanabilmektedir. Örneğin ayrımcılık alt faktörü, yukarıda belirtildiği gibi beş soru maddesinden oluşmaktadır.

Bununla birlikte, test-yeniden test yöntemiyle ölçeğin zamana göre değişmezliğine ilişkin güvenirliğini belirlemek üzere elde edilen sonuçlarda ölçeğin toplam Cronbach α katsayısı, ön uygulamada 0,82 olarak bulunmuştur. Bu noktada, Fraboni Ageism Ölçeği’nin alt boyutlarıyla birlikte test ve yeniden test ölçümlerinde anlamlı bir fark olup olmadığını değerlendirmek için t testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, FAÖ toplam puan ve alt ölçekleri açısından yaşlı bireylerde test-retest sonuçları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir.

Yine, ölçeğin alt boyutlarıyla birlikte madde toplam korelasyonları incelendiğinde, ölçeğin madde toplam korelasyonlarının 0,198-0,659, ‘‘Geleneksel İnançlar’’ alt boyutunun madde toplam korelasyonlarının 0,282-0,648, ‘‘Kaçınma’’ alt boyutunun madde toplam korelasyonlarının 0,262-0,614 ve ‘‘Ayrımcılık’’ alt

boyutunun madde toplam korelasyonlarının 0,510-0,665 değerleri arasında değiştiği görülmüştür. Dolayısıyla, hem total ölçek puanı hem de alt ölçek puanlarının soru maddeleri ile pozitif anlamlı korelasyon gösterdikleri tespit edilmiştir. Nitekim ilgili kaynaklar da bu değerlerin yeterli düzeyde olduğuna işaret etmektedir (Büyüköztürk 2007).

4.2. Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu bölümde katılımcıların yaş grupları, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, meslek, sahip olunan çocuk sayısı, aylık ekonomik gelir, sağlık durumu, zamanın çoğunun geçirildiği yer, şuan yaşanılan yer, kim veya kimlerle yaşandığı, sosyal güvence ve ayrımcılığa en fazla maruz kalınan yer ve/veya mekân ile kim(ler) tarafından ayrımcılığa maruz kalındığı gibi kişisel özelliklerden oluşan sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular tartışılmıştır. Katılımcıların tanıtıcı kişisel özellikleri ve ayrımcılık ile ilgili görüşleri literatürle karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Çalışmanın bulguları doğrultusunda, araştırmaya katılan bireylerin %61,6'sının 65-74 yaş aralığında ve %55,4'ünün kadın olduğu tespit edilmiştir. Bu bireylerin %59,9'u evli ve %39,5'i ilköğretim mezunudur. Ayrıca katılımcılardan %73,4'ü emekli olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte araştırmanın ikinci aşamasına (nitel) katılan bireylerin yaş ortalaması, 71,50±6,55'dir. Literatür incelendiğinde, Polat ve arkadaşlarının (2017) konu hakkında özel olarak 18-50 yaş ''erişkin'' grupla çalıştığı görülmüştür. Cinsiyet ve medeni duruma göre kadınların ve evlilerin çoğunlukta olduğu çalışmalara (Ünalan ve arkadaşları 2012) da rastlanmıştır. Bununla birlikte, yaşa dayalı ayrımcılık ölçeğinin 65 yaş ve üzerindeki bireylere pek uygulanmadığı ve bu konuya dair düşünce ve deneyimlerinin yeterince alınmadığı görülmüştür. Literatürde eğitim durumuna göre spesifik olarak yapılan çalışmalara rastlanmakla birlikte yapılan çalışmalar cinsiyet ve medeni durum gibi kişisel farklılıklar gözetilmeden genellikle hemşireler başta olmak üzere sağlık ve bakım çalışanları ile öğrencilerle yapılmıştır (Arun ve Pamuk 2014, Billings 2006, Boz ve arkadaşları 2017, Ceylan ve Öksüz 2015, Güven ve arkadaşları 2012, Köse ve arkadaşları 2015, Ucun ve arkadaşları 2015, Vefikuluçay Yılmaz 2011, Wisdom ve arkadaşları 2014, Yazıcı ve arkadaşları 2015).

Bununla birlikte, Fraboni ve arkadaşlarının (1990) yapmış olduğu çalışmada katılımcılar arasında kadınların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Yine, Kutlu ve arkadaşlarının (2012) yapmış olduğu çalışmada da benzer şekilde katılımcılar arasında kadınların %72,3 ile daha fazla olduğu görülmektedir. Arun ve Pamuk'un (2014) çalışmasında da kadın katılımcılar çoğunluktadır. Ayrıca konuyla ilgili Bytheway ve arkadaşlarının (2007) hazırlamış olduğu projede, Buz'un (2015) yapmış olduğu derleme çalışma ile Yıldız ve arkadaşlarının (2017) yapmış olduğu araştırmada konuya yaşlı bireyler açısından ve ve kısmen bu bireylerin katılımıyla yaklaşılmıştır. Bu çerçevede, bu çalışmanın katılımcıları ağırlıklı olarak 65-74 yaş aralığında olmakla birlikte 65 yaş ve üzerindeki yaşlı bireylerin düşünce ve deneyimlerine odaklanması bakımından anlamlıdır.

Eldeki araştırmaya katılan bireylerin %40,1'i 2+ çocuğa sahip olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %65'i aylık ekonomik gelirlerinin ortalamasının 1601-3600 TL arasında olduğunu belirtmiştir. Verilerin toplandığı dönem asgari ücretin 1 600 TL bandında olduğu bilinmektedir. Katılımcıların %48'i sağlık durumunun orta düzeyde olduğunu belirtmiştir. Literatür incelendiğinde, konuya ilişkin yapılan çalışmalarda da sahip olunan çocuk sayısı, aylık ekonomik gelir ve sağlık durumu gibi sosyo-demografik özelliklerin çoğunlukla benzerlik gösterdiği görülmüştür (Kılıç 2017). Kılıç, ulusal düzeydeki bu çalışmaların çoğunu biraraya getirerek tartışmaktadır. Bununla birlikte, sağlık durumuna göre sağlık bakımı alan bireylerle yapılmış çalışmalara da rastlanmıştır (Kaçan ve arkadaşları 2018, Lievesley 2009).

Araştırmaya katılan bireylerin %81,9'unun yaşadığı yer evleri, %18,1'nin ise kurum bakımında (huzurevi ve yaşlı bakım merkezi) olduğu tespit edilmiş olup katılımcıların %51,4'ü zamanının çoğunu evde geçirdiğini belirtmişir. Araştırmaya katılan bireylerin yaşam aranjmanlarına bakıldığında, katılımcıların %37,9'unun eşiyle birlikte, %18,1'nin ise Sinop Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi'nde yaşadığı görülmektedir. Literatür incelendiğinde, bu grubun yaşam aranjmanını (alanını) en iyi çalışanlardan olan Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2003) da benzer bir şekilde 65 yaş ve üzerindeki bireylerle yapmış oldukları çalışmada yaşam biçimlerini kentte/evde, kentte/huzurevinde ve köyde yaşayanlar olarak üst; yalnız, eşiyle, birden fazla neslin bir arada yaşadığı hanelerde, yakının yanında, kamu ve/veya özel huzurevlerinde yaşayanlar olarak alt kategori şeklinde

gruplamaktadırlar. Ayrıca yalnız yaşayanların oranı %16,9 olarak görülmektedir. Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2003) bu grubu yakınında başlığı altında aynı apartmanda, sokakta veya mahallede yakın akrabasıyla (çocuklar, torunlar, damat ve gelinler) yaşayanlar olarak tanımlamaktadır. Kaynaklar, yaşam alanı olarak eşiyle birlikte evde yaşayanların sayısının eldeki araştırmada olduğu gibi çoğunlukta olduğunu aktarmaktadırlar. Ayrıca katılımcıların yaklaşık olarak yarısının sosyal güvencesinin Genel Sağlık Sigortası (GSS), yaklaşık olarak diğer yarısının ise Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) olduğu saptanmıştır. Bu durumun literatürde de benzer olduğu bilinmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin ayrımcılığa maruz kalma durumlarına bakıldığında, katılımcıların %64,4'ü negatif ya da pozitif anlamda herhangi bir ayrımcılık görmediğini belirtmiştir. Bununla birlikte, geri kalan %26'sı negatif ayrımcılık, %9,6'sı ise pozitif ayrımcılık gördüğünü belirtmiştir. Bunlar arasında negatif ayrımcılığa maruz kalanlar; çoğunlukla aile, akraba, çocuklar ve gençler tarafından ayrımcılık gördüğünü, pozitif ayrımcılık görenler ise genel alanlar ve hastane gibi kamusal alanlarda pozitif ayrımcılık gördüğünü belirtmiştir. Yapılan araştırmalarda yaşa dayalı ayrımcılığın negatif ve pozitif ayrımcılık şeklinde gerçekleştiği bildirilmektedir (Palmore 1999, Reed ve arkadaşları 2006, Vefikuluçay Yılmaz 2011). Bu araştırmada ''Sinop'un sosyokültürel yapısından'' kaynaklı olarak yaşa dayalı ayrımcılık özelinde negatif ya da pozitif ayrımcılık yüksek görülmemekle birlikte maruz kalınan pozitif ayrımcılık çoğunlukla resmi makamlarda görülürken negatif ayrımcılık ise çoğunlukla yakınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu başlık araştırmanın ikinci aşamasına başlamak için ön ayak olmuştur.

4.3. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılık Puan Ortalamalarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu bölümde, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamalarına ilişkin bulgular tartışılmaktadır. Buna göre, araştırmanın bulguları doğrultusunda, Fraboni Ageism Ölçeği'nin soru maddelerine ilişkin dağılımlar, puan ortalamaları ve tanımlayıcı değerler incelendiğinde, ölçeğin soru maddelerinden olan 1. ve 16. soru maddelerinin en yüksek ortalamalara sahip olduğu bununla birlikte 6., 7. ve 17. soru maddelerinin ise en düşük ortalamalara sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca, yaşlı bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık toplam puan ortalaması 61,92±7,08

olarak tespit edilmiştir. Alt ölçeklerin puan ortalamaları ise ‘‘Geleneksel İnançlar’’ için 31,51±3,72, ‘‘Kaçınma’’ için 18,48±2,96 ve ‘‘Ayrımcılık’’ için 11,82±2,27 olarak belirlenmiştir.

Literatür incelendiğinde, ölçeğin orjinalinde ölçeği geliştiren Fraboni ve arkadaşları (1990), ölçeğin toplam puan ortalamasını 57,89±11,86 olarak bulmuşken alt ölçeklerden olan ‘‘Geleneksel İnançlar’’ (Olumsuz Önyargı) için 21,73±5,77, ‘‘Kaçınma’’ için 18,94±3,08 ve ‘‘Ayrımcılık’’ alt ölçeği için 17,23±3,42 puan ortalamalarını bulmuştur. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik uyarlamasını yapan Kutlu ve arkadaşları (2012) ise ölçeğin toplam puan ortalamasını 59,66±9,40 olarak ‘‘Geleneksel İnançlar’’ alt ölçeğini 26,88±5,11, ‘‘Kaçınma’’ alt ölçeğini 10,77±2,31 ve ‘‘Ayrımcılık’’ alt ölçeğini ise 22,00±3,63 olarak saptamışlardır. Ayrıca söz konusu ölçeğin 2., 8., 12. ve 22. soru maddelerinin toplam korelasyonunun düşük olmasından kaynaklı işlevsiz oldukları gerekçesiyle hem Türkçe uyarlamada hem de bu araştırmada işlem dışı bırakılmıştır. Bunun yanı sıra, Tablo 3.1.3.1.’de görüldüğü üzere puan ortalamaları hesaplanırken 14, 21, 23 ve 24 numaralı maddeler ise ters yönden puanlanmıştır. Sonuç olarak, eldeki araştırmada ölçeğin puan ortalamalarına ilişkin elde edilen bütün bulgular, hem ölçeğin orjinaliyle hem de Türkçe çalışmayla aynı şartlarda değerlendirilmiş olup her ikisiyle de benzerlik gösterdiği görülmüştür.

4.4. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılık Düzeylerinin Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Dağılımlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu bölümde, 65 yaş ve üzerindeki bireylerden oluşan araştırma katılımcılarının yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımlarına ilişkin bulgular karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

Dolayısıyla, çalışmanın bulguları doğrultusunda, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaş gruplarına göre yaşa dayalı ayrımcılık puanları incelendiğinde, ‘‘Ayrımcılık’’ alt ölçeği ile Fraboni toplam puan ortalamalarının > 75 yaş grubunda <75 grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde, başta ölçeği geliştiren Fraboni ve arkadaşları (1990) ve Türkçe uyarlamasını yapan Kutlu ve arkadaşları (2012) olmak üzere kaynakların çoğu yaş sınırını belirlemediği için ölçeğin toplam puan ortalaması ve başta ayrımcılık alt ölçeği olmak üzere alt ölçeklerinin puan ortalamalarının veya araştırmalara katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaş aralığının ve yüzdeliklerinin

diğer çalışmalarla karşılaştırılması güçlük oluşturmaktadır. Bununla birlikte, çalışmanın bu bulgusunu destekler biçimde Yıldız ve arkadaşlarının (2017) yapmış olduğu çalışmada, söz konusu ölçekten farklı olarak ‘‘yaşlılığın olumsuz tarafıyla’’ yaşa dayalı ayrımcılığı çağrıştıran kavramların ‘’65-75’’ yaş aralığından ziyade daha çok 76-98 yaş aralığındaki bireyler tarafından kullanıldığı belirlenmiştir. Bu durum, eldeki araştırmanın yaş grubu gibi katılımcıların tanımlayıcı özellikleriyle ilgili sonuçlarda görüldüğü gibi yaş ilerledikçe ayrımcılık alt faktörüyle yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin yükseldiğine işaret etmektedir.

Bu çalışmada 65 yaş ve üzerindeki bireylerin cinsiyete göre yaşa dayalı ayrımcılık puanları incelendiğinde, katılımcıların cinsiyete göre kadınlar ile erkekler arasında yaşa dayalı ayrımcılık ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Literatür incelendiğinde, çalışmamızın bu bulgusunu destekler şekilde Kutlu ve arkadaşları (2012) yanı sıra Arun ve Pamuk (2014) da alt faktörleriyle birlikte bakım personelinin yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin cinsiyete göre farklılık göstermediğini bulmuşlardır. Yıldız ve arkadaşları (2017) yapmış oldukları çalışmada yaşlılığa olumsuz yaklaşımlarda kadınlar ile erkekler arasında bir yakınlık-benzerliğin söz konusu olduğunu görmüşlerdir. Ayrıca yaşa dayalı ayrımcılık konusunda özel olarak cinsiyet faktörünü inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte literatürde bazı kaynakların katılımcıların kadın-erkek sayısına göre sayısal bilgiler verdiği görülmüştür.

Çalışmanın bulgularına bakıldığında, araştırmaya katılan bireylerin medeni durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Araştırmanın bulgularında, evli ve bekârların yaşa dayalı ayrımcılık ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve bu kapsamda bekârlarda evlilere göre ölçeğin toplam ve alt ölçek puan ortalamalarının yüksek olduğu görülmüştür. Literatür incelendiğinde, Kutlu ve arkadaşları (2012) yapmış olduğu çalışmada yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermediğini bulmuşlardır. Buz (2015) ise yaşa dayalı ayrımcılıkta evli bekâr ve dul gibi medeni durum farklılıklarını toplumsal cinsiyet olgusu üzerinden tartışmaktadır. Dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılığın medeni duruma göre eşitsizlik temelinde şekillendiğini aktarmaktadır. Yıldız ve arkadaşlarının (2017) yapmış

olduğu çalışmada, evli 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşlılığa olumlu anlam yüklediği bulunmuş olup bu bulgu çalışmamızın sonucunu destekler niteliktedir. Sonuç olarak, bekâr 65 yaş ve üzerindeki bireylerin daha çok yaşçı özelliklere sahi olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

Bu çalışmanın bulgularından hareketle, araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarına bakıldığında, Fraboni Ageism Ölçeği'nin toplamı ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda; kaçınma alt ölçeği ve toplam ölçek puan ortalamasının ortaöğretim mezunlarında üniversite (önlisans, lisans, lisansüstü) mezunlarına göre anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin diğer alt ölçek puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Literatür incelendiğinde, Arun ve Pamuk'un (2014) çalışmasına bakıldığında eğitim düzeyinin yaşa dayalı ayrımcılığı etkileyen bir faktör olduğu ve katılımcıların eğitim düzeyinden bağımsız olarak yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamalarının yüksek olduğu görülmekte olup çalışma grubu farklı olmakla birlikte çalışmamızın bulgularını destekler nitelikte üniversite mezunlarının yaşa dayalı ayrımcılık düzeyinin diğer eğitim düzeylerine göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Söz konusu çalışmada alt ölçeklerden olan ‘‘Geleneksel İnançlar’’ ya da olumsuz önyargının ilkokul mezunlarında üniversite mezunlarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, ‘‘Kaçınma’’ ve ‘‘Ayrımcılık’’ alt ölçekleri için eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir. Farklı bir ölçek kullanan Kaçan ve arkadaşlarının (2018) yapmış olduğu çalışmada ise yaşa dayalı ayrımcılık olumlu ve olumsuz boyutlarıyla değerlendirilmiş olup eğitim durumuyla yaşa dayalı ayrımcılık arasında ilişki bulunamamıştır. Sonuç olarak, özellikle liseden sonra eğitim düzeyi arttıkça yaşa dayalı ayrımcılık düzeyinin düştüğünü ifade edebiliriz. Ayrıca bu dönemin genç yaş grubuna tekabül etmesi yaşlı bireyler özelinde yaşa dayalı ayrımcılığın gençler tarafından yapılabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, Ucun ve arkadaşları (2015) gençlerin yaşlı bireylere karşı tutumunun belirlenmesi amacıyla yapmış oldukları çalışmada daha farklı sonuçlar elde etmişlerdir.

Çalışmanın bulgularına bakıldığında, araştırmaya katılan bireylerin çalışma durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda puan ortalamaları açısından istatistiksel

olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Literatür incelendiğinde, çalışma yaşamında yaşa dayalı ayrımcılığın oldukça yaygın olduğu belirtilmekle birlikte hemşireler, sosyal hizmet uzmanları ve öğrenciler başta olmak üzere sağlık sektörü hariç çalışma durumlarına pek bakılmamıştır (Altay ve Aydın 2013, Arun ve Pamuk 2014, Boz ve arkadaşları 2017, Bulut ve arkadaşları 2017, Ceylan ve Öksüz 2015, Duru ve Kalaycı 2017, Güven ve arkadaşları 2012, Köse ve arkadaşları 2015, Ünalan ve arkadaşları 2012, Ünsar ve arkadaşları 2015, Yazıcı ve arkadaşları 2015, Yılmaz ve Özkan 2016). Buna rağmen, bir bütün olarak farklı meslekleri kapsayan çalışma yaşamında yaşa dayalı ayrımcılığın gerçekleşebileceğine işaret edilmektedir (Baybora 2010, Jenkins 2008, Lievesley ve arkadaşları 2009, Topgül 2016). Pratikte bu konuda yaşanan ayrımcılıklar ileride farklı meslekler arasında tartışma konusu olacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin sahip olduğu çocuk sayısına göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamaları incelendiğinde, bu araştırmada sahip olunan çocuk sayısına göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda; puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Literatürde de yaşa dayalı ayrımcılık ile sahip olunan çocuk sayısı arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Buna rağmen, kişilerin sahip olduğu çocuk sayısının daha sonra niteliksel verilerde de tartışılacağı üzere yaşa dayalı ayrımcılığın yakın veya aile üyeleri tarafından gerçekleşmesinde önemli bir faktörü oluşturmaktadır.

Çalışmanın bulguları doğrultusunda, araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin aylık ekonomik gelir durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları incelendiğinde, ‘‘Geleneksel İnançlar’’ alt ölçeği puanı <1600 TL aylık ekonomik geliri olanlarda diğer gruplara göre anlamlı derecede yüksek, ‘‘Kaçınma’’ alt ölçek puanı >3600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlarda 0-1600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlara göre düşük, ‘‘Ayrımcılık’’ alt ölçek puanı 0-1600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlarda diğer grulara göre yüksek, toplam yaşa dayalı ayrımcılık puanı ise >3600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlarda <1600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlara göre düşük bulunmuş olup istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde, yaşlı bireyler özelinde yaşa dayalı ayrımcılık ile tanımlayıcı bir özellik olarak ekonomik gelir durumu arasındaki

ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte ekonomik yapının ayrımcılığın oluşmasında önemli bir unsur olduğuna işaret edilmektedir (Buz 2015, Çilingiroğlu ve Demirel 2004). Öte yandan, bu çalışmanın bulgularından hareketle, ekonomik gelir arttıkça ayrımcılığın azaldığı görülmektedir. Zira bu durum, ekonomik durumun yanında sosyo-kültürel konumdan da etkilenmekle birlikte ekonomik gelirin yaşa dayalı ayrımcılığın ortaya çıkmasında önemli bir risk faktörü olduğunu da ifade edebiliriz. Yaşlı yoksulluğu sonucu gerçekleşen ayrımcılıklar bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Çalışmanın bulgularına göre, araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin genel sağlık durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları incelendiğinde, genel sağlık durumunun kötü olduğunu düşünen katılımcıların orta ve iyi olduğunu düşünenlere göre ‘‘Kaçınma’’ ve ‘‘Ayrımcılık’’ alt ölçekleri ile toplam Fraboni Ageism Ölçeği puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, genel sağlık durumuna göre ‘‘Geleneksel İnançlar’’ alt ölçek puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Literatür incelendiğinde, konuyla ilgili sınırlı çalışmayla birlikte Yıldız ve arkadaşlarının (2017) yapmış olduğu çalışmada, sağlık durumu kötü olan yaşlı bireylerin ‘‘çevresinin yaşlılığı hastalık, güçsüzlük, bağımlılık olarak tanımlamalarının; yaşlılık döneminde sağlık sorunlarının daha fazla ve bir arada görülmesinden’’ kaynaklanabildiği belirtilmektedir. Bu durum, yaş ilerledikçe bireylerin biopsikososyal kayıplarının ve dolayısıyla kaygılarının artmasıyla ayrımcılığın geliştiği şeklinde açıklanabilir.

Çalışmanın bulgularından hareketle, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin zamanının çoğunu geçirdiği yere göre yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları incelendiğinde, zaman geçirilen yere göre ‘‘Geleneksel İnançlar’’ alt ölçek puanı, ‘‘Kaçınma’’ alt ölçek puanı ve toplam Fraboni Ageism Ölçeği puanlarının kurumda (huzurevi vs) vakit geçirenlerde diğerlerine göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, zamanın çoğunun geçirildiği yere göre ‘‘Ayrımcılık’’ alt ölçek puan ortalamaları, kurumda vakit geçirenlerde ev ve kıraathanede vakit geçirenlere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Dolayısıyla, genel olarak literatürde yaşlı nüfusun sadece %5’inin bakıma muhtaç ve kurumlarda yaşamakta olduğu belirtilmesine rağmen çalışmaların

çoğunun huzurevi, bakımevi veya hastane gibi kurumlarda yapılmasının bu duruma yol açabileceğine işaret edilmektedir (Çilingiroğlu ve Demirel 2004). Daha sonra açıklanacağı üzere eldeki araştırmanın niteliksel bulgularında da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin sosyal güvencelerine göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamaları incelendiğinde, bu araştırmada sosyal güvence durumuna göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda; yalnızca ‘‘Kaçınma’’ alt ölçek puanı GSS (Genel Sağlık Sigortası) grubunda diğer gruplardan anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır. Sosyal güvence durumuna göre, toplam ölçek puanı ve diğer alt ölçek puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Literatürde de yaşa dayalı ayrımcılık ile sosyal güvence arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sonuç olarak, eğitim durumu ve mesleğe bağlı olarak sosyal güvencelerin de olumlu veya olumsuz anlamda yaşa dayalı ayrımcılığı etkilediğini düşündürmektedir.

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin birlikte yaşadığı kişilere göre yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları incelendiğinde, birlikte yaşanılan kişilere göre Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda; tüm alt ölçek ve toplam ölçek puanları huzurevinde yaşayanlarda yalnız yaşayan veya eş ve çocuklarıyla yaşayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Literatür incelendiğinde, yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin 65 yaş ve üzerindeki bireylerle yapılmış çalışmaların oldukça sınırlı olması yaşa dayalı ayrımcılık ve yaşam alanı ilişkisini anlamayı zorlaştırmaktadır, ancak bazı çalışmalar ise yaşlı bireylerle yapılmasına rağmen yaşa dayalı ayrımcılık ile yaşam alanı ilişkisini irdelememişlerdir (Yıldız ve arkadaşları 2017). Bununla birlikte, araştırmamızın bulgularını destekler biçimde Kalaycıoğlu ve arkadaşlarının (2003) çalışması bu anlamda oldukça değerlidir. Zira çalışmada yazarlar, yaşlılık söylemi ile toplumdaki yaşa dayalı ayrımcılığın birbirini beslediğini ve bu durumun geniş ailenin çözülüşüne, çekirdek ailenin yagınlaşmasına yol açtığını ve dolayısıyla yaşlı bireylerin yaşam alanını değiştirerek yalnız yaşamayı tercih etmeye yönlendirdiğini bulmuşlardır. Bu durumun ise huzurevi ve bakım merkezlerinin yaygınlaşmasına yol açtığı düşünülmektedir. Bu noktada Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2003),

huzurevlerinin ‘‘yaşlıların toplumsal yaşamdan dışlanmalarını besleyen yerler olarak’’ yaşlılık söylemini hâkim kıldığını da bulmuşlardır. Sonuç olarak kurum bakımında yaşayan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları daha yüksektir. Bu durum, eldeki araştırmanın niteliksel aşamasında da görülmüştür.

Çalışmanın bulgularına göre, araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin ayrımcılığa maruz kalma durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları incelendiğinde, ayrımcılığa maruz kalma durumuna göre alt ölçek ve toplam ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur. Bunun nedeni olarak araştırmaya katılan bireylerin %64,4’ünün negatif ya da pozitif anlamda herhangi bir ayrımcılık görmediğini, geri kalan %26’sı negatif ayrımcılık, %9,6’sı ise pozitif ayrımcılık gördüğünü belirtmiş olması düşünülebilir.

Daha sonra tartışılmak üzere araştırmanın niteliksel bulgularının da desteklediği biçimde negatif ayrımcılığa maruz kalanlar; çoğunlukla aile, akraba, çocuklar ve gençler tarafından ayrıcılık gördüğünü, pozitif ayrımcılık görenler ise genel alanlar ve hastane gibi kamusal alanlarda pozitif ayrımcılık gördüğünü belirtmiştir. Yine, eldeki araştırmanın bulgularını destekler biçimde, Yıldız ve arkadaşları (2017) de yaşa dayalı ayrımcılığın yakın çevreden başladığını bulmuşlardır. Buna göre, yaşlı bireylerin yaşları nedeniyle sırasıyla çocukları, akraba ve arkadaşları, eşleri ve tanımadıkları tarafından ayrımcılığa en fazla maruz kaldığı bulunmuştur. Bu kapsamda, yukarıda da vurgulandığı gibi bazı kaynaklar, yaşa dayalı ayrımcılığın hem negatif hem de pozitif boyutlarına eğilmektedirler (Palmore 1999, Reed ve arkadaşları 2006, Vefikuluçay Yılmaz 2011). Araştırmanın niceliksel bulgularını tamamlayan bu başlık, araştırmanın niteliksel bulgularının tartışılmaya açılması için iyi bir başlangıç olmuştur.

Sonuç olarak, araştırmanın bulguları ve ilgili literatür ışığında, çalışma kapsamına alınan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin tanımlayıcı özelliklerine göre farklılaştığı görülmektedir.

4.5. Katılımcıların Yaşam Alanlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Yaşa dayalı ayrımcılık ile ilgili 65 yaş ve üzerindeki bireylerin düşünce ve deneyimlerine ilişkin anlatıları derinlemesine görüşme yöntemiyle anlaşılmaya

çalışılmıştır. Betimsel analiz yapılarak katılımcıların yaşam alanlarına yönelik elde edilen bulgular çerçevesinde katılımcılar, kurumda (huzurevi vb.), aile yanında ve yalnız yaşama gibi yaşam alanlarına sahip olduğunu belirtmiş olup bu yaşam alanları aşağıda detaylandırılarak tartışılmıştır.

Araştırmanın katılımcıları yaşam alanlarını tanımlarken kimi zaman gönüllü veya gönülsüz olarak kurum bakımı aldığını ve kurum yaşamına dair deneyimlerine yer vermiş olup bu durumun üzerlerinde olumlu veya olumsuz sonuçları olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre, araştırmanın bulguları doğruldusunda katılımcılar, kısmen zorunlu olarak kurumda yaşamdaki memnuniyetlerini ‘‘*Evladım burası merhamet yuvasıdır*’’ şeklinde benimsediklerini ifade etmişlerdir. Bunula birlikte bu yaşam alanına mecbur kalındığı ve bir yaşam alanı olarak kurumda kalmaktan ziyade diğer yaşam alanlarının tercih edildiği de sıklıkla ifade edilmiştir.

Nitekim kaynaklar, geleneksel toplum yapısından kaynaklı kurum yaşam alanının pek yaygın olmadığına işaret etmektedirler (Kalaycıolu ve arkadaşları 2003, Ünalan 2000, Yavuz 2018). Dolayısıyla katılımcıların anlatıları, 65 yaş ve üzerindeki bireyler için yaşam alanlarından biri olan kurum bakımının mevcut avantajlarının bu hassas bireylerin korunmasına ve yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı ve kapsayıcı uygulamaların geliştirilmesine işaret etmektedir. Zira araştırmanın bu aşaması için belirlenen kurum bakımındaki katılımcıların tamamı yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) olanlar arasında yer almıştır.

Bu çalışmada 65 yaş ve üzerindeki bireyler, diğer bir yaşam alanı olarak aile teması altında sıklıkla aileyle birlikte yaşamayı sosyo-kültürel anlamda olumlayarak ön plana çıkarmışlardır. Nitekim bu durumu destekler biçimde, Ünalan (2000) da Türkiye’de yaşlı bireylerin geniş aile olarak aile üyeriyle birlikte yaşamayı tercih etmemekle birlikte çocukları başta olmak üzere onlara yakın yaşamayı tercih ettiklerini bulmuştur. Ayrıca Kalaycıoğlu ve arkadaşlarının (2003) yaşlı bireylerin yaşam biçimi tercihleri üzerine yapmış oldukları çalışmada, yaşam alanının yaşlılık söylemiyle bir başetme stratejisi olduğunu ve yaşlı bireylerin geniş aile içinde yaşama biçiminden ziyade medeni durumun oldukça etkili olduğu eşle birlikte yaşama biçimini tercih ettikleri bulunmuştur. Zira bu yaşama biçiminin birtakım sosyodemografik özelliklere bağlı olarak daha cazip geldiği aktarılmaktadır. Eldeki çalışmada da benzer bir biçimde, bu yaşam alanını tercih eden yaşlı bireyler arasında

yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri yüksek (>%90) olarak belirlenen katılımcılar bulunmakla birlikte çoğunlukla yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar yer almıştır. Buna göre, katılımcılar ‘‘*çocuklar ve torunlar varken çok bişeye ihtiyaç*’’ olmadığını belirterek bu yaşama biçimini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Aileyle birlikte yaşama biçiminin yaşlı birey ve aile üzerinde olumlu etkileri olacağı savunulmuştur. Yavuz (2018) yapmış olduğu çalışmada, bu durumun bazen genç yaşlı bireylerin yaşam alanında değişikliğe yol açabileceğini belirtmiştir. Katılımcıların anlatılarından hareketle 65 yaş ve üzerindeki bireyler için yaşam alanlarından biri olan aileyle birlikte yaşamanın nesiller arasında köprü görevi gördüğü ve yaşlı bireyler başta olmak üzere aile üyelerini güçlendirici etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmamıza katılan 65 yaş ve üzerindeki bireyler, yaşam alanı kategorisi altında yalnız yaşama temasına da yer vermişlerdir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, yaşam alanlarından birinin de tercihen veya isteği dışında yalnız yaşamak olduğu görülmüştür. Yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi yüksek (>%90) olarak tespit edilenler bu yaşam alanının mecburi olduğunu ve zorluklarını ‘‘*Eşimi kaybettim. Yaşlılık zor, yalnızlık daha da zor*’’ gibi cümlelerle vurgulamaktayken yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenenler bu durumu söz konusu yapmamıştır. Literatür incelendiğinde, yaşlı bireyler arasında yaşam alanlarının zamana bağlı olarak değişiklik gösterdiği belirtilmek birlikte yalnız yaşama biçiminin yaygın olduğu görülmektedir (Borsch-Supan ve Hajivassiliou 1992). Araştırmamızla benzer biçimde yaşlı bireylerin yaşam alanlarına ilişkin literatürdeki temel araştırmalardan biri olan Kalaycıoğlu ve arkadaşlarının (2003) yapmış olduğu çalışmada da yalnız yaşama biçiminin farklı sosyodemografik özelliklere sahip yaşlılarda görüldüğü ve ayrıca erkeklerden çok kadınlar arasında daha fazla olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, yalnız yaşama biçiminin düşük sosyo-ekonomik ve eğitim durumunda olan yaşlılar üzerinde çok boyutlu etkileri olduğu belirtilmektedir. Nitekim katılımcıların anlatıları çözümlendiğinde, 65 yaş ve üzerindeki bireyler için yaşam alanlarından biri olan yalnız yaşamanın birtakım zorluklara sahip olmanın yanı sıra bireyleri ‘‘yalnızlaştırma’’ potansiyeline sahip olduğu da görülmektedir.

4.6. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılığa Dair Duyarlıklarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda, katılımcıların anlatılarından elde edilen veriler, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık bağlamında kişisel, sosyal ve toplumsal olarak birtakım duyarlıklara sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireyler, sıklıkla kişisel hassasiyetlerini vurgulayarak kişisel duyarlılıklar temasına götüren ifadeler kullanmışlardır. Araştırmanın bulguları doğrultusunda, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar ile yüksek (>%90) olarak belirlenenlerin kişisel hasasiyetlerinin de ‘‘*Bir kelimeye kırıldım mı hiç söylemem, konuşmam...*’’ ve ‘‘*Alçak gönüllüyüm, merhametliyim.*’’ şeklinde olumlu ve olumsuz izlenimler olarak farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca kişisel duyarlılıkların yaşın ilerlemesine ve dolayısıyla yalnızlık anksiyetesine bağlı olarak özellikle yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi yüksek olan yaşlı bireyler arasında arttığı gözlemlenmiştir. Nitekim araştırmamızın bulgularını destekler biçimde Wisdom ve Callahan (2014) da yaşa dayalı ayrımcılık ile yaşlanmaya veya yaşın ilerlemesine yönelik inanışlar ve kaygılar arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Bu durum, katılımcıların daha önce yaşlarından dolayı karşılaştıklarından kişisel olarak etkilendiğini göstermekte olup kendilerine ve çevrelerine yönelik algısını da şekillendirmektedir.

Araştırmanın bulgularına göre katılımcılar, kişisel hassasiyetlerinin yanı sıra kişilerarası hassasiyetlerini oluşturan sosyal duyarlılıkları olduğunu da belirtmişlerdir. Bunu ise çoğunlukla aynı zamanda bir yaşam alanı olarak aile faktörü üzerinden açıklamışlardır. Bu kapsamda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar ile yüksek (>%90) olarak belirlenenlerin sosyal duyarlılıklarının da ‘‘*Aileme, torunlarıma çok duyarlıyım. Aile huzuru, kişinin kendi huzurunu oluşturur.*’’ ve ‘‘*Ailem benden aldığını almış zaten. Ben veremediğim için dışlanıyorum.*’’ şeklinde olumlu ve olumsuz olarak farklılaştığı görülmüştür. Literatür incelendiğinde, Yıldız ve arkadaşlarının (2017) yapmış olduğu çalışmada çevrenin yaşlı bireylere yaklaşımının da sosyal ilişkilere uyum veya duyarlılık çerçevesinde şekillendiğine işaret edilmektedir. Dolayısıyla, bu araştırmanın

katılımcılarını oluşturan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin genel sosyal ilişkilerinin ve dolayısıyla duyarlılıklarının aileleriyle ve/veya yaşıtlarıyla gerçekleştiği görülmüştür. Bu durumun katılımcıların anlatılarından hareketle, aynı zamanda yaşa dayalı ayrımcılığın da yakın çevre tarafından başladığı ve/veya yaygınlaştığı görüşüyle örtüşmesi düşündürücüdür.

Ayrıca araştırmanın katılımcıları toplumsal duyarlılıklarının da hassasiyetlerinin önemli bir bölümünü oluşturduğunu belirtmişlerdir. Özellikle yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar arasında toplumsal duyarlılıkların arttığı görülmüştür. Bunlar arasında öğretmenevi ve kıraathanelerde ulaşılan kişilerin bu boyuttaki duyarlılıklarının ‘‘*Ben olaylara kişiselden ziyade toplumsal bakan biriyim. Toplumsal huzur benim için önemli. Ayrımcılığa, ırkçılığa karşıyım.*’’ ve ‘‘*Yaş ayrımı ve daha sayamadığım çoğu ayırım gibi toplumsal sorunlara ve eşitsizliklere yeterince önem verilmeyişi beni rahatsız ediyor.*’’ gibi düşünceler çerçevesinde daha belirgin olduğu görülmüştür. Literatür incelendiğinde, Kerr ve arkadaşlarının (2003) etkili sosyal hizmet için yaşa dayalı ayrımcılığın toplumsallığına işaret ettiği görülmektedir. Palmore (2006) da damgalama ve dışlamaya karşı toplumsal duyarlılığın yaşa dayalı ayrımcılığın pozitif ayrımcılık halini almasına zemin oluşturacağına dikkat çekmiştir. Bununla birlikte eldeki araştırmanın bulgularını destekler biçimde Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2003) da yaşlı bireyler için yaşam alanlarının belirlenmesinde toplumsal duyarlılık ve farkındalığın ön plana çıktığı görülmektedir. Sonuç olarak, hassasiyetler temasında kişisel ve sosyal duyarlılıkların yanı sıra toplumsal duyarlılıklar söz konusu olduğunda katılımcıların konuşmaya daha istekli olduğu görüşmeyi daha fazla sürdürdükleri gözlemlenmiştir.

4.7. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılık Deneyimlerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Elde edilen nitel verilerde katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık deneyimlerini açıkça ifade ettikleri görülmüştür. Bu bölümde, katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık deneyimleri şahsi, aile, akraba, çocuklar, gençler, kurumlar ve toplum gibi başlıklarda tartışılmıştır.

Çalışmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireyler, şahsi boyuttaki temayı hem yaşa dayalı ayrımcılığın risk faktörlerinin hem de baskı ve ayrımcılığın önemli bir

unsuru olarak tanımlamış olup yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kişisel risk faktörlerinin genellikle kişinin yaşına bakış açısıyla ilgili olduğunu vurgulamışlardır. Bu durum, diğer bireylerin kişisel sorunu olmakla birlikte bazen yaşlı bireyin şahsi (kişisel) özelliklerinden de kaynaklanabilmektedir. Nitekim ilgili literatüre bakıldığında, hem yaşa dayalı ayrımcılığa yol açmada hem de baskı ve ayrımcılığın sürdürülmesinde kişisel risk faktörlerinin önemli bir yeri olduğu belirtilmektedir (Allen 2016, Arun ve Pamuk 2014, Swift ve arkadaşları 2017). Allen (2016), olumsuz kalıyargılardan kaynaklı yaşa dayalı ayrımcılığın kişisel olarak yaşlı bireyler için kronik bir sağlık sorununa yol açtığını vurgulamaktayken Swift ve arkadaşları (2017) kişisel kalıpyargıların yaşa dayalı ayrımcılığın risk faktörlerinden olduğunu ve dolayısıyla yaş temelli baskı ve ayrımcılığın kişisel olarak bireyin özerkliğini ve yaşam kalitesini etkilediğini belirtmektedirler. Yazarlar, etkili politika ve uygulamalarla bu durumun önüne geçilebileceğine işaret etmektedirler. Görüldüğü üzere yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kişisel risk faktörleri ile bireylerin yaşadığı baskı ve ayrımcılık deneyimlerinin birbirleriyle neden-sonuç ilişkiselliğine sahip olduğu ve buna yönelik politika ve uygulamaların gerekliliği görülmektedir.

Eldeki çalışmada katılımcılar, yaşa dayalı ayrımcılığın hem risk faktörlerinin hem de baskı ve ayrımcılığın bir diğer önemli unsuru olarak aile içerisinde karşılaştıkları deneyimlere işaret etmişlerdir. Nitekim bazı katılımcılar, sıklıkla diğer ayrımcılık türleri gibi yaşa dayalı ayrımcılığın da daha çok aile içindeki ilişkilerde gerçekleştiğine dair düşüncelerini ‘‘*Eğer olursa genelde aile arasında ayrımcılık yapılıyor.*’’ şeklinde ön plana çıkarmışlardır. Araştırma bulgularına göre, bazı katılımcılar ise bu durumun yakınları tarafından başladığını ve topluma yayıldığını ‘‘*Yakınlar tarafından, akraba veya arkadaşlar arasında bu yapılıyor. Tabii ki bunların nedenleri önce aile içinde oluyor.*’’ şeklinde savunmuşlardır. Bu faktör ve deneyimler dikkatle incelendiğinde, araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin maruz kaldığı ayrımcılıkların esasen aile arasındaki ilişkilerde ortaya çıktığı görülmektedir. İlgili literatür incelendiğinde, yaşlı bireylerin yaşadığı biyolojik, fiziksel, psikolojik, sosyal, ekonomik gibi değişimlerin kişilerarası konumlarını etkilediği ve bu durumun üzerinden bu bireyleri dışlayıcı ‘‘yaşlılık söylemi’’nin geliştiği görülmektedir (Bodner ve Cohen-Fridel 2010, Buz 2015, Bytheway ve arkadaşları 1989, Çayır 2012, Duffy 2017, Kalaycıoğlu ve arkadaşları 2003, Macnicol 2006). Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2003) bu durumu yaşlı bireyleri

diğer yaş grularından önyargıyla ayırma amacı taşıdığı için yaşa dayalı ayrımcılığa ve dolayısıyla baskıya yol açan önemli bir faktör olarak nitelemektedirler. Genel olarak katılımcıların anlatılarından hareketle kişilerarası risk faktörlerinin ve baskı ve ayrımcılık deneyimlerinin çoğunlukla aile ve yakın çevre tarafından başladığı ya da gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür.

Katılımcılar, yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin bir diğer unsurun ise akrabalar veya sosyal çevre tarafından yapılan ayrımcılık deneyiminden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bu durumun literatürde sosyo-politik risk faktörleri ve sosyal baskı ve ayrımcılığa karşılık geldiği görülmektedir. Özellikle yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10), sosyoekonomik ve eğitim düzeyi yüksek olarak belirlenen katılımcılar arasında yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin akrabalar tarafından gerçekleştirilen ayrımcılık deneyimlerinin daha tartışılır olduğu görülmüştür. Nitekim yaşlılardan biri düşüncelerini ‘‘*Eee tabii yaşlı olunca da bir siyesetin oluyor. Gündemde yaşlıların siyasal ayrımcılığa uğradığını görünce çok rahatsız oluyorum.*’’ şeklinde ifade etmiştir. Bunula birlikte, katılımcıların araştırmanın birinci aşamasında kullanılan ölçeğin soru madelerinden biri olan ‘‘*Yaşlı insanlar, politik konularda konuşmaları için cesaretlendirilmelidir.*’’ maddesine verdikleri tepki de bu durumu destekler niteliktedir. Bu kapsamda literatüre de bakıldığında, araştırmamızı destekler bir biçimde yaş ilerledikçe yaş temelli artan sosyo-politik baskı ve ayrımcılıklara paralel olarak kişinin yaşından kaynaklı gücü yettikçe kendini savunduğu görülmektedir (Fraboni ve arkadaşları 1990, Önder Erol 2011, Yıldız ve arkadaşları 2017). Sonuç olarak, katılımcıların anlatıları ve literatürde görüldüğü üzere yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin sosyal risk faktörleri ve ayrımcılık deneyimlerinin aynı zamanda yaşlı bireyler arasında yaşa dayalı ayrımcılığa karşı sosyo-politik bir bilinç geliştirdiğini ifade etmek mümkündür.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin çocuklar tarafından gerçekleştirilen ayrımcılık deneyimleri çoğunlukla kendi çocukları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu durum, ‘‘*Mesela anne veya baba yaşlandıkça bakımı, ilgisi artıyor. Çocuklar sorumluluktan kaçıyor.*’’ gibi örnekler şeklinde ifade edilmiş olup buna yönelik kamusal ve toplumsal çözümün gerekliliği belirtilmiştir. Bunun ise yaşlı bireylerin ekonomik yetersizliğine işaret ettiği görülmektedir. Literatür incelendiğinde, doğal olarak kaçınılmaz bir dönemi

yaşaması sebebiyle yaşlı bireylerin üretimdeki yapabilirlikleri ve yeterliliklerinin azalması yaş temelli ayrımcılıklara maruz kalmalarına yol açtığı görülmektedir (Buz 2015, Çilingiroğlu ve Demirel 2004). Jenkins (2008) çalışma yaşamında yaşa dayalı ayrımcılığın yaygınlığına hizmet sektöründeki örneklerle dikkat çekmektedir. Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi katılımcıların anlatılarını ve eldeki araştırmanın bulgularını destekler biçimde, Baybora (2010) sosyo-ekonomik nedenlere bağlı olarak yaşlı işçilerin tecrübeli olmalarına rağmen yaş alma açısından ve dolayısıyla fiziksel açıdan düşük performansa sahip olduklarını belirtmektedir. Bu bağlamda, yaşlı bireylerin ekonomik üretkenlik ve verimliliğindeki azalma onların yük olarak görülmesine neden olmakta ve yaşa dayalı ayrımcılığın ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Çilingiroğlu ve Demirel 2004). Dolayısıyla katılımcıların anlatıları dikkatle incelendiğinde, çocuklar tarafından karşılaşılan ayrımcılık deneyimlerinin birçok sorunda olduğu gibi ekonomik faktörler üzerinden önemli ipuçları verdiğini ifade edebiliriz.

Araştırmaya katılan bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin gençler tarafından gerçekleştirilen ayrımcılık deneyimlerinin esasen çok boyutlu yapısal kaynaklı olduğu ve yapısal boyuttaki risk faktörleri ve baskı ve ayrımcılık deneyimleri üzerinden şekillendiği katılımcıların düşüncelerinden ve dolayısıyla araştırmanın bulgularından hareketle görülmektedir. Özellikle eğitim düzeyi yüksek ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcıların ‘‘*Bu, yapısal eşitsizlikler olduğu için sorun haline gelmiştir. Mesela ‘yaşlılarevi’ diyince rahatsız oluyorum.*’’ ve ‘‘*Asıl mesele genç ve zinde olma vasfının yitirilmesiyle ilgilidir. Herşey genç odaklı işliyor. Güçten düştün mü dezavantajlı olursun, ayrımcılıkla karşılaşırsın. Örneğin gençler açısından bir otobüse bindiğinde siz 65 yaşındasınız damgalama ya da üzüntü oluşur.*’’ gibi anlatılarında yaşa dayalı ayrımcılığın en nihayetinde bir bütün olarak yapısal ve dolayısıyla sosyal inşacı bir özellikte olduğu vurgulanmıştır. Zira yaş temelli örneğinde olduğu gibi ayrımcılığın kendisinin de yapısal eşitsizlikler ve güç dengesizliklerinden kaynaklandığı bilinmektedir. Literatür incelendiğinde, ayrımcılığın kendisinin kritik yapısal risk faktörlerine sahip olduğu, bu durumun yapısal eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları doğurduğu aktarılmaktadır (Thompson 2016). Ayrıca yaşlılık ve yaşlanmaya karşı yapısal eşitsizlik örneklerine de rastlanmaktadır (Arun 2016). Dolayısıyla konuyla ilgili kaynakların çoğu, bütün ayrımcılık türleri gibi yaşa dayalı ayrımcılığın da

bütün boyutlarına yansıyan haliyle yapısal baskı ve ayrıcılıktan kaynaklandığına işaret etmektedirler (Butler 1969, Lane 2017, Lane ve Tribe 2017, Thompson 2016). Bu bağlamda, literatürde ve katılımcıların anlatılarından elde edilen kesitlerde de görüldüğü üzere yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin gençler tarafından deneyimledikleri ayrımcılıkların temelde yapısal olduğunu ifade etmek mümkündür.

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kurumsal boyuttaki ayrımcılık deneyimlerinin özellikle kurumsal geçmişi olan ve/veya kurum bakımında olan katılımcılar arasında yaygın olduğu görülmüştür. Bu kapsamda, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar ile yüksek (>%90) olarak belirlenenlerin bu boyuttaki ayrımcılık deneyimleri de emekli bir öğretmenin gözünde ‘‘*Sadece çalışma yaşamında değil kamusal hizmetlerde de… Memurlar bile yapıyor. Ben çalışıyorken yaş ilerlediği zaman değer, tecrübe olarak değerlendiriliyordu. Şimdi tam tersi işe yaramaz, çalışamaz olarak değerlendiriliyor.*’’ şeklinde olurken kurum bakımı alan bir katılımcının gözünde ise ‘‘*Kurumda güçsüz olduğum için ayrımcılıkla karşılaştım. Bakım personeli kültürsüz, kaba davranıyor.*’’ şeklinde gerçekleştiği görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde, Başta Butler’ın (1969; 1975; 1978; 1980; 1989) çalışmaları olmak üzere yaşa dayalı ayrımcılığın açıklanmasında kurumsal boyutun önemli bir yer edindiği vurgulanmaktadır (Bytheway 1995, Çayır 2012, Palmore 1999). Ayrıca Yavuz (2018) yapmış olduğu çalışmada, yaşlı bireylerin kültürel ve sosyoekonomik nedenlere bağlı olarak kurumsal bakıma yöneldiğine işaret edilmiştir. Arun ve Pamuk (2014) ise yapmış oldukları çalışmada bu araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin anlatılarını ve dolayısıyla araştırmamızın bulgularını destekler biçimde cinsiyet, yaş ve çalışma saatleri gibi faktörlerin bakım personelinin yaşa dayalı ayrımcılık düzeyini artırdığını, kurumsal ve mesleki geçmiş gibi faktörlerin ise yaşa dayalı ayrımcılık düzeyini azalttığını bulmuşlardır. Benzer bir şekilde Jarman (2014) da yaşa dayalı ayrımcılığın daha çok sağlık, finans ve sosyal güvenlik gibi kurumsal sektörlere yayıldığına değinmektedir. Bununla birlikte, bazı kaynaklar ise özellikle çalışma yaşamında yaşa dayalı ayrımcılığın kurumsal özgeçmiş veya kurum bakımı alma gibi farklılaştığına işaret etmektedir (Baybora 2010, Buz 2015, Topgül 2016). Bununla birlikte katılımcıların anlatılarında görüldüğü üzere yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kurumsal ayrımcılık deneyimlerinin farklı yaşam alanlarına ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine rağmen ortaklaştığı görülmektedir.

Araştırmanın katılımcılarının anlatılarından hareketle, yaşa dayalı ayrımcılığın ortaya çıkmasında olumlu veya olumsuz olarak toplum algısı önemli bir unsuru ifade etmekte olup toplum algısının yaşa dayalı ayrımcılık deneyimlerine önemli bir etkisi olduğu görülmüştür. Araştırmanın katılımcıları, çoğunlukla bu durumun en yakın aile üyelerinden başladığını, yakın çevre tarafından sürdürüldüğünü ve toplum tarafından yaygınlaştırıldığını ‘‘*Bir kere yaş ilerlediğinde dışlanıyorsun, ayrımcılık görüyorsun. Toplumun yaşlanmaya bakışı bu olmamasına rağmen aileden, çevreden öğrenilen davranışlar topluma mal olmuş. Yaşlılara karşı yapılan ayrımcılıklar, dışlamalar sosyal olarak öğrenilmiş davranışlardır.*’’ ve kültürel yapı üzerinden ‘‘*Toplumumuzda yaşlı dışlanmaz. İnsanlarımız büyüklerine sahip çıkıyor. Zaten devlet yaşlılar için gerekeni yapıyor, onları koruyor. ...kimse karışmıyor, toplum saygı duyuyor.*’’ şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcıların anlatılarından da anlaşıldığı üzere araştırmanın birinci aşamasında yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri farklı olarak belirlenen katılımcılar, ailevi ve kültürel ilişkilerde benzer düşünce ve deneyimler paylaşmışlardır. Bu kapsamda konu üzerine literatür tarandığında, Thompson’ın (2016) PCS modeli dikkat çekmektedir. Buna göre, farklı biçimlerde gerçekleşebilen bir olgu olarak ayrımcılık, genel olarak bireysel tercih ya da önyargının basit bir örneği şeklinde değil; kişisel özellikler, kültürel normlar veya yapısal konumlardan kaynaklı güç ilişkilerinin ırk, cinsiyet, yaş ayrımcılığı vb. gibi toplumsal pratiklerde kendini göstermesi şeklinde gerçekleştiği belirtilmektedir (Thompson 2016: 8).

Kültürden kültüre farklılaşmakla birlikte yaş, yaşlanma ve yaşlılığın sosyal olarak inşa edildiği tartışması, kendiyle beraber toplumsal ve kültürel yapılandırmaya dair tartışmayı da getirmektedir. Bu geleneksel durum, bireylerin yaş gruplarına yönelik kültürel bir yargıyı doğurmaktadır. Bu yargı ise bazı toplumlarda yaşam seyri (life course) ve dolayısıyla yaşam deneyimleri üzerinden olumlu seyretmekle birlikte bazen olumsuz bir hal alıp önyargı, kalıp yargı ve dolayısıyla ayrımcılık şeklinde gerçekleşmektedir (Fraboni ve arkadaşları 1990). Örneğin, geçmiş ve geleneksel öğretiler temelinde sosyokültürel olarak anlamlandırılan ‘‘yaşlılık’’, bazı kültürlerde bilgelik, danışılan ve söz sahibi kişi olarak olumlu görülürken bazı kültürlerde ise güçsüzlük, sosyal dışlama gibi olumsuz olarak görülmektedir. Bu anlamda yaşa dayalı ayrımcılığa kişinin içinde bulunduğu toplumsal bakışla birlikte kültürel risk faktörleri de neden olmaktadır. Zira yaşa dayalı ayrımcılıkta kişisel ve

yapısal faktörler kadar kültürel faktör de önemli bir yer tutmaktadır (Kalaycıoğlu ve arkadaşları 2003, Thompson 2016). Nitekim Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2003), yaşa dayalı sosyal inşacılığın ‘‘yaşlılığın basitçe doğal, verili bir özü olduğu inancını’’ reddettiğini ve ‘‘her bireyin deneyimlerinin büyük oranda sosyo-kültürel etkenlerce şekillendiğini’’ bildirmektedirler (s. 12).

İnsanın yaşam seyrinde, yaşlanmanın sosyal olarak inşa edilmesi veya sosyokültürel olarak kişiye atfedilmesi, birey ya da grubun yaşından dolayı dışlayıcı ve ayrımcı tutum ve davranışlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Genel olarak yaşlanma ve yaşlılık olgusunun ve bu eksende yaşa dayalı ayrımcılık inşasının sosyo-kültürel bağlamı önplana çıkmaktadır (Morgan ve Kunkel 2016). Başta Erikson (1959), insanın yaşam süreci boyunca diğer problemlerle birlikte sosyokültürel ve toplumsal çevresi içinde değerlendirilmekte olup gelişim evrelerinde atlatması gereken çeşitli kriz ve/veya çatışma durumları yaşayabildiğine dikkat çekmektedir. Bu durum, bireyin yaşlılık gibi yaşam dönemlerine özgü fizyolojik ve psikolojik gibi kişisel sorunlardan etkilendiği kadar aile ve yakın çevre başta olmak üzere kültürel olarak yaşlanmaya ve yaşlılığın dezavantajlarına yüklenen anlamlar da yaş temelli baskı ve ayrımcılığın risk faktörlerinden de etkilendiğini düşündürmektedir. Thompson (2016), ırkçı ve cinsiyetçi ideolojiler gibi kültür temelli yaşçı ideolojilerin de özgürleştirici sosyal hizmet kapsamında genel anlamda ayrımcılık karşıtı, özelde ise yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı yaklaşım ve uygulamalarla eleştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Hunt (2017) ise çalışmasında bu durumu toplumsal ve kültürel bağlamda yaşam deneyimlerini kapsayan bir süreç olan yaşam serüveninden oluşan ‘‘yaşam seyri’’ kavramsalı üzerinden açıklamaktadır. Bu bağlamda, sosyal olarak inşa edilen yaş ve yaşlılığa ilişkin toplumsal atıflar ve bunun yaygınlaştırılması, kültürel düzeydeki algıyı belirlemektedir. Örneğin kültürel öğrenmişlikler temelinde, yaşlı bireylerle ilgili şakalar, küçük düşürücü espriler, atıflar vb. kültürel yaklaşımlar, kültürel risk faktörleri halini alabilmektedir (Buz 2015). Yine, toplumsal ve kültürelin bir parçası olarak aile ve evlilik ilişkilerini de yaşlı bireylere yaklaşımı ve dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılığı etkileyen faktörler olarak sayabiliriz. Buna karşın bazı kültürlerde ise yaşlı ayrımcılığı gibi yaşa dayalı ayrımcılıkların olmadığı, ancak özellikle medya yoluyla bedensel güzellik ve cinselliğe, sosyoekonomik olarak üretkenliğe verilen önem, yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kültürel risk faktörleridir. Zira bu faktörler, kişinin özgüvenini azaltmakta ve yaşlılığa karşı olumsuz tutum

almasına neden olmaktadır (Çilingiroğlu ve Demirel 2004: 228-229). Yukarıda görüldüğü üzere literatürdeki kaynaklar, genel olarak araştırmamızın bulgularını destekler tespitlerde bulunmuştur.

4.8. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılıkla Başa Çıkma Yöntemlerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Çalışmada, katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkma yöntemlerine yönelik sorular sorulduğunda, araştırmanın katılımcılarından olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkmada bireysel, kolektif ve toplumsal başetme olmak üzere birtakım yöntemleri kullandıkları belirlenmiştir.

Bu kapsamda katılımcılar, yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesi ve başa çıkma yöntemlerinden biri olarak bireysel yöntemi geliştirmiş ya da geliştirilebileceğini ‘‘*Bu, tohum gibi yeşeren bişeydir. Mesela ben, benden daha büyüklerime iyi davrandım, davranıyorum. Benden küçükler de bana iyi davranıyorlar. Öyle ayrımcılığı yapan kişinin yanlışını doğruyla düzeltmesine yardımcı olurum.*’’ ve manevi duyarlılıkları çerçevesinde ‘‘*Herşeyi hep kendi içimde yaşıyorum. Haksızlığa sabırla yaklaşırım. Sabır Allah’ım sabır diyip idare ediyok. Lakin bunu dışlayanın, ayrımcılık yapanın yüzüne de söylerim. Utanmıyorsa…*’’ şeklinde ifade etmişlerdir. Böylelikle bu sorunun önünde engel oluşturabileceklerini vurgulamışlardır. Konuya ilişkin literatür incelendiğinde, Butler (1989), yaşlı bireylerin öz girişimlerinin desteklenmesi gerektiğini savunurken Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2003) yapmış oldukları çalışmada yaşam alanlarının değişmesini ‘‘yaşlılık söylemi’’ ve dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılıkla bir başetme stratejisi olduğu tespitinde bulunmuşlardır. Fraboni ve arkadaşları (1990) da bu durumu yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin geliştirdikleri ölçeğin soru maddelerine yansıtmışlardır. Benzer bir şekilde, North ve Fiske (2013) konuya kimliğin korunması ekseninde yaklaşmışlardır. Yapılan çalışmalarda yaşa dayalı baskı ve ayrımcılığın önlenmesi ve/veya bu sorunla başetme konusunda bireysel başa çıkma yöntemlerinin kullanılması ve yapabilirlikleri de vurgulanmaktadır (Arslan Özdemir ve Duyan 2018, Arun 2016, Cockersell 2017, ICR 2014, Phillips 2018, Rainer 2014, WHO/WPA 2002). Bununla birlikte, yaşlı bireylerin kendilerine atfedilen kalıpyargılara uygun davranıp onları benimseyerek üzerlerindeki baskıyı içselleştirebildikleri ve normal görmeye başlayabildikleri de belirtilmektedir (Çayır 2012). Ayrıca Buz (2015), konuya toplumsal cinsiyet odaklı

yaklaşmakta ve kadınların çoğunun partnerlerinden fazla yaşaması nedeniyle bireysel başetmede yalnız kaldıklarının altını çizmektedir. Sonuç olarak yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkma yöntemlerinden olan bireysel yöntem, tıpkı yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kişisel duyarlılıklar gibi algılandığı ve/veya bununla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu durum, katılımcıların anlatılarından ve literatürden anlaşıldığı kadarıyla da ortadadır.

Bu çalışmanın katılımcıları kişisel olarak yaşa dayalı ayrımcılıkla ilgili süreci yönetmenin yanı sıra etkili başa çıkma yöntemlerinden birinin de kolektif bir şekilde olabileceğini belirtmişlerdir. Buna göre, katılımcılardan biri güçlü sosyal duyarlılıklar ile bu ayrımcılık davranışlarının önüne geçilebileceğini ‘‘*Sosyal uygulamalar ve etkinlikler yapılarak, biraraya gelinerek farkındalık oluşturulabilir. Böylelikle yaş dolayısıyla ayrımcı davranışı, önyargısı olan bundan etkilenebilir.*’’ şekilde ifade etmiştir. Ayrıca katılımcılar, kolektif yöntemin yaşam gayesi üzerinden yaşlı bireyleri güçlendirici etkisinin olduğuna da ‘‘*Bir kere hayattan kopmamalı… Bir şekilde hayata anlam ve sosyal bağlanma geliştirmek için sosyal desteğe ihtiyaç var. Yaşıtlarıyla olmak insanları mutlu ediyor*.’’ şeklinde işaret etmişlerdir. Nitekim literatür incelendiğinde, eldeki araştırmanın bulgularını destekler bir biçimde yaşa dayalı ayrımcılığa karşı hukusal, eğitim müfredatı ve medyadaki mücadele (Çayır 2012) başta olmak üzere ulaşım, sağlık ve sosyal hizmetler gibi kolektif sorumluluk ve hareketin önemi ve gerekliliğine işaret edilmektedir (Duffy 2017, Evren 2018, Glennon 2010, Neysmith 2018, O’Connor 2003, Thompson 2003, WHO/WPA 2002). Ayrıca yaşlı bireylere yönelik baskı ve ayrımcılık karşıtı danışmanlığın önemine de işaret edilmektedir (Duckett 2010). Dolayısıyla, katılımcıların anlatıları ve literatürden yola çıkarak yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkma yöntemlerinden bir diğeri olan kolektif yöntemin de yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin sosyal duyarlılıklar gibi algılandığını ve/veya bununla ilişkilendirildiğini ifade etmek mümkündür.

Araştırmanın katılımcıları, yaşa dayalı ayrımcılıkla kişisel ve kolektif başetme girişimlerinin yanı sıra toplumsal farkındalığın geliştirilerek önemli bir başetme yöntemi olarak toplumsal başa çıkma yönteminin de etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Bu farkındalığın oluşturulmasının yaşlıların korunmasına ve dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesine katkı sağlayacak toplumsal bir yöntem olduğunu ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte katılımcılar, yaşa dayalı

ayrımcılıkla başetmede sıklıkla devlet desteği ve/veya kamusal desteğin sağlandığı bir toplumsal farkındalığın oluşturulabileceğini de ‘‘*Bu, toplumun tamamının bir sorunudur, toplumsal bir sorundur yani. Çözümü de toplumsaldır. Dezavantajlar ve toplumsal uyumsuzluklar bunu doğuruyor. Ailede, okulda heryerde yaşlılara yönelik tutumlarla ilgili eğitim verilmesi gerekir. Bunun toplumsal farkındalık haline getirilmesi için gerekirse müfredat oluşturulur.*’’ ve ‘‘*Devletin, belediyenin yaşlıları biraraya toplayıp bilgilendirme yapması gerekir. Herkes farkında olsun. Yaşlı ne yapabilir? Desteği varsa huzurevine gidebilir. Yine de devlet sahip çıkabilir.*’’ şeklinde vurgulamışlardır. Bu tema çerçevesinde literatür tarandığında, katılımcıların sorunun toplumsallığına dair anlatılarını destekler bir biçimde Çayır (2012), yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkmaya ilişkin toplumsal farkındalığın oluşturulması yoluyla koruyucu önleyici yöntemin geliştirilebileceğini belirtmektedir. Yazar, ayrıca kentleşen ve çekirdek aile yapısına dönüşen Türkiye toplumunda kuşaklararası ilişkileri güçlendirecek köprü oluşturmanın önemli olduğunu ve yaşa dayalı ayrımcılıkla başetmede önemli bir faktör olarak toplumsal başetme yöntemi kapsamında sürdürülebilir sosyal politikaların geliştirilmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Taşçı (2010) da yaş temelli dezavantajlar için kamusal alanlarda etkili sosyal politikaların gerekliliğini savunmaktadır. Ayrıca yaşa dayalı ayrımcılıkla toplumsal boyutta başa çıkmayla ilgili litaratürde aktif yaşlanma stratejileri ve toplumsal katılım kapsamında yaş temelli eşitsizliklerle mücadele, yaş ayırımı gözetmeksizin vatandaş odaklı sosyal politika ve etkili sosyal hizmet uygulamaları üretme şeklinde tartışıldığı görülmektedir (Arslan Özdemir ve Duyan 2018, Arun 2016, Çayır 2012, Kerr ve arkadaşları 2005, Neysmith 2018, Payne 2012, Quinn 2014, , WHO/WPA 2002). Sonuç olarak, ilk iki başetme yönteminde olduğu gibi yaşa dayalı ayrımcılıkla toplumsal başetme yönteminin de bu soruna yönelik toplumsal duyarlılıklardan beslendiğini ve kamusal destekleri gerektirdiğini ifade etmek mümkündür. Nitekim yukarıda anlaşıldığı kadarıyla araştırmanın katılımcıları ve literatürdeki kaynaklar bu duruma işaret etmişlerdir.

4.9. Yaşa Dayalı Ayrımcılığı Önlemeye Yönelik Temel Değerlere İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada elde edilen niteliksel bulgularda katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılıkla mücadelede kullanabilecekleri eşitlik, sosyal adalet, insan hakları ve farklılık gibi temel değerlere dair bilgisinin sınırlı olduğu görülmüştür. Katılımcılar

arasında çoğunlukla yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) ve eğitim düzeyi yüksek olarak belirlenen katılımcılar, bu kavramların baskı ve ayrımcılık karşıtlığında kullanılabileceklerini ve ayrımcılıkları önleyebilecek temel kavramlar olduğunu ifade etmişlerdir. Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda katılımcılar, sıklıkla birbirleriyle ilişkilendirerek bu kavramları bir bütünen değerlendirmişlerdir. Bu kapsamda, araştırmanın bu bölümünde yaşa dayalı ayrımcılığı önlemeye yönelik temel değerler; eşitlik, sosyal adalet, insan hakları ve farklılık olmak üzere dört başlık halinde temalaştırılmış ve tartışılmıştır. Nitekim uluslararası anlamda sosyal hizmetin önemli dayanaklarından olan Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu'na (IFSW) göre; sosyal adalet, eşitlik, insan hakları, kollektif sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmetin odağını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda baskı ve ayrımcılık karşıtı persektifin önemli kavramlarından biri olan eşitlik kavramı, bu araştırmada temelde yaş grupları arasındaki çok yönlü eşitsizlikler veya dezavantajlar üzerinden temalaştırılıp değerlendirilmiştir. Zira araştırmanın katılımcıları, yaşa dayalı ayrımcılığın hem nedenlerinin (risk faktörleri) hem de sonuçlarının (baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaların geliştirilmesi) eşitsizliklerden kaynaklandığını ''*Yaşlılar çok ayrımcılık görüyor. Eşitsiz, adaletsiz olanaklar, dağıtım var. Her yaşa eşit davranılmadığını, herkesin eşit muamele görmediğini düşünüyorum. Bu eşitsizlikler ayrımcılığa sebep oluyor. Yaşlar arasında fırsat eşitliğinin sağlanması gerekiyor.*'' gibi ifadelerle belirtmişlerdir. İlgili literatür incelendiğinde, Eşitsizlik ve dolayısıyla güçsüzlüğün sebep olduğu ayrımcılığın önyargıyla başlayan sürecin bir parçası olduğu ve bunun nefret halini aldığı vurgulanmaktadır (Allport 1954, Butler 1969). Ayrıca konuya dikkat çekici biçimde yaklaşan Thompson (2016), yaşa dayalı ayrımcılık örneğinde ayrımcılığın önemli anahtar kavramlarından birinin eşitlik olduğunu belirtmektedir. Yine, Featherstone ve Hepworth (1989) ile Hunt (2017) günümüzde yaşam seyri içerisinde yaş temelli dezavantaj ve eşitsizliklerin giderek arttığını vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla eşitliğin geliştirilmesi, temelinde eşitsizlikleri barındıran yaşa dayalı ayrımcılık gibi ayrımcılıklara karşı uygulamalardan biri olduğu ifade edilmektedir (Thomson 2016).

Benzer bir şekilde Lane (2017) de baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaların etkinliğini eşitlik temelinde tartışmaktadır. Kerr ve arkadaşlarının (2005) yapmış

olduğu çalışmada ise sosyal hizmet politika ve uygulamalarının effektif olabilmesi için eleştirel bağlamı kullanarak sosyal adalet ve eşitlik temelli yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamalara sahip olması öngörülmektedir. Akbaş (2014), sosyal hizmetin temel amaçlarını gerçekleştirmek üzere işleyen baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet yaklaşımının yaş temelli eşitsizliğe ve/veya ayrımcılığa maruz kalan birey ve grupları desteklediğine dikkat çekmektedir. Ayrıca bu yaklaşımın birey, grup, topluluk ve toplumlar arasındaki eşitsizlik ve güç dengesizliklerini ele aldığı belirtilmektedir (Baines 2007;2011;2017, Burke & Harrison 2009, Dalrymple & Burke 1998;2006, Dominelli 2002; 2009, Morgaine Capous-Desyllas 2015). Dolayısıyla katılımcıların anlatılarında ve literatürde görüldüğü gibi yaşa dayalı ayrımcılığın baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmete yansımasında eşitliğin önemli bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Kerr ve arkadaşları (2005) yapmış oldukları çalışmada etkili sosyal hizmet için yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı uygulamanın yaşlı eşittir hastalık, yaşlı problem demek, yaşlı bağımlı demek vb. yaşçı kabuller (varsayımlar) ve mitlerle mücadele etmeyi amaçladığı belirtmektedir. Araştırma bulgularında, hem yaşam alanı ve eğitim düzeyi hem de yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi bakımından katılımcıların eşitlik kavramına dair düşüncelerinin farklılaştığı görülmekle birlikte anlatıların sorunun literatürdeki karşılığına denk düştüğü görülmüştür.

Araştırmanın katılımcıları arasında yaşa dayalı ayrımcılığı önlemeye yönelik temel değerlerin bir diğer önemli kavramlarından olan sosyal adalet kavramının da farklı algılanmakta ve anlamlandırılmakta olduğu görülmüştür. Örneğin bazı katılımcılar sosyal adaleti baskı ve ayrımcılığa karşı önlem ve gereklilik olarak ‘‘*Açıkça söyliyim: adalet yok, ayrımcılık çok. Adaletin sağlanması gerekiyor. Sadece yaşlılara karşı değil hertürlü ayrımcılık adaletsizlikten besleniyor. Özellikle yaşlılar için sosyal adaletin sağlanması ve yaşlıların korunması ilk iş olmalıdır. Bu, ayrımcılığı elbette engeller.*’’ şeklinde değerlendirmişken bazıları ise bu kavramı manevi duyguları çerçevesinde ‘‘*Yaşlı olsam da tabii ki hakkımı arıyorum Ayrıca ilahi adalete de inanıyorum. Allah’ın dediği olur evladım.*’’ şeklinde değerlendirmiştir. Bununla birlikte sosyal adalete dair iki görüşün de bir hak arayışına işaret ettiği görülmektedir. Literatür incelendiğinde, Thompson (2016) ayrımcılık bağlamında sosyal adalete yaptığı vurguya dair önemli bir referansı oluşturmakla birlikte onun gibi araştırmanın bulgularını destekler bir biçimde

kaynaklar, genelde baskı ve ayrımcılık karşıtı özelde ise yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamaların etkinliğini eşitlikle birlikte sosyal adalet temelinde aramaktadırlar (Kerr ve arkadaşları 2005, Lane 2017). Bu perspektif ve uygulamaların ise birey, grup, topluluk ve toplumlar arasındaki farklılık, insan hakları, eşitlik, sosyal adalet, katılım gibi konulardaki dezavantajlara ilişkin ayrımcılık sonucu doğan sorunlara karşı olduğu bilinmektedir (Barn 2017, Lane & Tribe 2017, Okitikpi & Aymer 2010, Thompson 2016). Örneğin yukarıda belirtildiği gibi Kerr ve arkadaşlarının (2005) yapmış olduğu çalışmada, sosyal hizmetin etkililiği sosyal adalet ve eşitlik temelli yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı perspektif ve uygulamalara sahip olmasıyla ölçülebilmektedir. Teater (2014) ise baskı ve ayrımcılık karşısında yer alan sosyal hizmetin değişimi kolaylaştırmak ve sosyal adaleti oluşturmak için çalıştığını aktarmaktadır. Ayrıca Arun (2016) da yaşlılık ve yaşlanmaya bağlamında yapısal eşitsizlik ve adaletsizlik örnekleri sunmaktadır. Araştırmanın katılımcılarının anlatılarından hareketle yaşam alanı, eğitim düzeyi ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi açısından katılımcıların sosyal adalet kavramına yaklaşımlarının ve buna dair düşüncelerinin farklılaştığını ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte literatürde de görüldüğü üzere yaşa dayalı ayrımcılığın baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmete yansımasını sağlayan diğer önemli bir kavram ise sosyal adalet olmuştur.

İnsan hakları kavramı da yaşa dayalı ayrımcılığa yönelik temel değerlerin önemli kavramlarından biri olup araştırmada geniş anlamda haklar, özelde yaşlı hakları çerçevesinde temalaştırılıp değerlendirilmiştir. Bu temanın oluşmasında araştırmanın birinci aşaması sonucunda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) olarak belirlenen katılımcılar bulunmakla birlikte çoğunlukla yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar derinlikli katkı sunmuştur. Bu durumun oluşmasında katılımcıların eğitim düzeyleri de önemli bir faktördür. Bu kapsamda, araştırmanın katılımcılarının anlatıları, insan haklarının dikkate alınmamasının yaşa dayalı ayrımcılık gibi ayrımcılığa yol açtığına ve sonra da bu ayrımcılığın üstesinden gelebilmek adına insan haklarının dile getirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılmasının söz konusu olduğuna ‘‘*İnsan olduğumuz için değerliyiz. Anlayacağın herşeyin başı insan hakları… Bu ülkede insan hakları yerine getirilsin, korunsun başka birşeye gerek yok. Bu haklar, zaten sadece yaşla ilgili değil. Yaş ayrımcılığı dâhil her türlü ayrımcılığa karşı kullanılmalıdır.*’’ ve ‘‘*Zaten*

insan hakları ihlali ayrımcılığa neden oluyor. 'Haksızlık karşısında susan, dilsiz şeytandır.' Yaşlılar da diğer bütün insanlar gibi insan haklarını savunmasını yapmak üzere kullanır.'' gibi ifadelerle işaret etmiştir. Literatür tarandığında, IASSW ve IFSW'ın tanımlamalarında da görüldüğü üzere sosyal hizmet; eşitlik, sosyal adalet, kollektif sorumluluk ve farklılıklara saygının yanı sıra insan haklarına yaptığı vurgu itibariyle temelde baskı ve ayrımcılığa karşı bir insan hakları mesleği olarak öne çıkmaktadır.

Genelde insan haklarıyla paralel tartışılan diğer kavramlar, araştırmanın bulgularında da görüldüğü gibi çoğu tartışmada birbirini tamamlayan, ancak biri bir diğerinin yokluğunu telafi edemeyen kavramlar olarak literatüre geçmiştir (Cankurtaran ve Beydili 2016). Yukarıda katılımcıların anlatılarını destekler biçimde, politika ve uygulamada sosyal hizmet, baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımıyla insan haklarını gözetmeyi amaç edinerek savunuculuk ilkesiyle geçmişten günümüze baskı ve ayrımcılığa maruz kalan birey, grup, topluluk ve toplumların yanında yer alan bir yaklaşımı hedeflemiştir. Bu nedenle kaynaklar, yaşa dayalı ayrımcılığa maruz kalan farklı yaş gruplarıyla birlikte özellikle de yaşlı birey ve grupların insan hakları temelinde savunulması ve güçlendirilmesi gerektiğini belirtmektedirler (Anish 2013, Bayliss 2000). Ayrıca Gökçe Kutsal (2002) yaşlanmayla ilgili uluslararası eylem planın amaç, hedef ve taahhütlerinden olan;

- ''Yaşlıların bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tam olarak tanınması ve gerçekleştirilmesi,

- Bütün ekonomik, sosyal, kültürel hakların yanında vatandaşlık ve siyasi haklara da sahip olmanın sağlanması ve yaşlılara karşı her türlü şiddet ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması''

gerektiği belirtilmiştir (s. 7-8). Dolayısıyla, yaşa dayalı ayrımcılığın önlemesine ilişkin önceki kavramlarda olduğu gibi insan hakları kavramına yönelik açıklamaların da katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine ve yaşam alanı, eğitim düzeyi vb. gibi tanımlayıcı özelliklerine göre farklılık göstermekte olup katılımcıların anlatıları ve literatürde de görüldüğü gibi yaşa dayalı ayrımcılığın baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmete bağlamında insan hakları bir üst kavram olarak değerlendirilmektedir.

Yaşa dayalı ayrımcılığın yansımaları incelendiğinde, bir başka kavram olarak farklılık (diversity) kavramı da baskı ve ayrımcılık karşıtı persektifin önemli gerekçelerinden ve kavramlarından biridir. Zira birey, grup, topluluk vb. kaynaklı farklılıklara yönelik kalıp yargı, önyargı ve ayrımcılıklar bu süreci ve dolayısıyla bu temayı oluşturmuştur. Yaşa dayalı ayrımcılık üzerinden bu temanın oluşmasında, aynı kategorideki diğer temalardan farklı olarak araştırmanın birinci aşaması sonucunda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) olarak belirlenen katılımcılar ile yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcıların anlatıları birbirine benzemiştir. Bu nedenle katılımcılar, kuramsalda da tartışıldığı gibi farklılığa ve/veya farklı olmaya dair düşünce ve deneyimlerini olumlu veya olumsuz olmak üzere açıkça ifade etmişlerdir. Bu kapsamda katılımcılardan biri farklılık temelinde bireysel ve yaş grupları açısından yaş temelli farklılıklara dair düşüncelerini ‘‘*İnsan, insandır. Farklılıklara saygı duyuyorum. Yaşlılarla elimde ne varsa onu paylaşıyorum. Genellikle kahvede birlikte zaman geçiriyoruz. Yaşımız itibariyle toplumun geri kalanından farklı olmamız gayet normal. Tabii ki gençler gibi olamayız kardeşim. En azından buna sağlığımız el vermez.*’’ şeklinde belirtmişken bir başkası ise toplumda farklılığa ilişkin duyarlılık yetersizliğine vurgu yapmakta olup bu konuda farkındalık oluşturulması gerektiğine yönelik düşünce ve deneyimlerini ‘‘*Sadece yaşlılar için değil, toplumda farklılıklara tahammül yok, saygı yok. Ayrımcılığın olmadığı bir toplum için evvela bunun sağlanması gerekiyor. Zaten kültürümüzde diğerlerine saygı ve hoşgörü yerleşiktir. Bu bile bizi bu konuda cesaretlendirmelidir. Hele hele yaşlılar için…*’’ şeklinde belirtmiştir. Literatür incelendiğinde, sosyal hizmetin doğası itibariyle farklılıklarla dolu bir meslek ve disiplin olduğu ifade edilmektedir (Özgür 2014). Thompson (2016) olumlu ya da olumsuz olma durumuna bakılmaksızın temelde bir ‘‘farklılığı’’ (difference) belirtmek için birbirinden ‘‘ayırmak’’ anlamına gelen ayırımın hukuki, ahlaki veya politik anlamda kullanıldığında genellikle ‘‘haksız ayrımı’’ belirtmek için kullanıldığını aktarmaktadır (s. 7). Ona göre, ‘‘haksız’’ ayrımcılık, şu süreçlerden oluşmaktadır: ‘‘(i) bir farklılık (difference) tanımlanmakta (ii) ve bu farklılık, ‘haksız’ davranışın temelini oluşturmaktadır. Yani, toplumsal cinsiyet, ırk/etnisite, cinsel kimlik, yaş, engel durumu vb. gibi anlamlarda ‘farklı’ (different) olarak tanımlanan birey veya grupların zarar verici dezavantaj durumlarını deneyimlemesi’’ olarak tanımlanmaktadır. Ayrımcılık, insanlar arasında pozitif olarak görülen farklılıklar (diversity) yerine daha çok güçsüz ve dezavantajlı birey ve grupların

‘‘farklılığı’’na karşı ortaya çıkmakta ve daha sonra bir baskı kaynağı halini almaktadır (s. 7-8). Beğer ve Yavuzer (2012) ise ‘‘yaşın artması anlamına gelen ‘yaşlanma’ ile yaşamın spesifik bir bölümünü tanımlamak için kullanılan ‘yaşlılık’ kavramları arasında’’ da farklılık bulunduğunu aktarmaktadır. Bununla birlikte yazarlar, bu kavramların ve dolayısıyla yaşlı bireylerin diğer yaş gruplarına göre fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik gibi boyutlarda farklılıklara ve farklı yaşam alanlarına sahip olduğuna işaret etmektedirler (s 1-2). Yaşa dayalı ayrımcılık da farklılıkları suiistimal eden, baskı oluşturan ve ayrımcılık yaratan bir şekilde kendini göstermektedir. Farklılıklara tahammül ve saygı, hoşgörü sosyal hizmetin özellikle de baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmetin merkezinde yer alan temel kavramlardandır.

Literatürde yaşa dayalı ayrımcılığın güç eşitsizliği ve/veya dengesizliğinden kaynaklı önyargı, kalıpyargı, kaçınma (kaçıngan davranışlar) ve ayrımcılık temelinde bireysel farklılıklar ve grup farklılıklarına (kolektif farklılıklar) yönelik çoğunlukla olumsuz tutum ve davranışlar şeklinde gerçekleştiği görülmektedir (Dalrymple ve Burke 2006, Fasbender 2016, Nelson 2016, North ve Fiske 2013, Palmore 1999;2001, Teater 2014, Thompson 2016). Thompson (2016), güçsüz birey ya da gruplara karşı sergilenen bütün ayrımcılık türlerinin farklılıklara yönelik olduğunu, çeşitli dezavantajlar içerdiğini, aynı anlayıştan beslendiğini ve bunun da ayrımcılık düşüncesine yol açtığını aktarmaktadır. Bunlar, esasen bir kimliğin bireysel ve kolektif farklılıklarına yönelik olmaktadır. Bu durumu diğer bireysel ve toplumsal farklılıklar üzerinden açıklayan çalışmalara da rastlanmaktadır (Dominelli 2002). Ayrıca, yaş temelli bireysel ve kolektif farklılıklar, bazen tahammül ve hoşgörüyü öteleyen yaşa dayalı ayrımcılığa neden olmanın yanı sıra farklı yaşam alanlarına sahip yaşlı bireylere yönelik farklı kimlik ve/veya dezavantajlardan oluşan kesişimsel baskı ve ayrımcılığın oluşmasına da neden olabilmektedir (Arun ve Elmas 2016, Teater 2014).

Bu kapsamda, yaşlı bireylere yönelik sosyal politika ve hizmetlerin yaşam aranjmanları çerçevesinde farklılıklarının dikkate alarak sunulması gerektiği belirtilmektedir (Buz 2015: 277). Zira farklılıkları nedeniyle birey ve gruplar baskı ve ayrımcılıkla ve hizmetlere erişimde engellerle karşılaşmakta olup farklılıklara tahammül ve saygıyı öne çıkaran baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmetin

gerekliliğine işaret edilmektedir (Cankurtaran ve Beydili 2016: 155). Benzer bir biçimde, bireysel ve kolektif boyutlarda farklılıklarla çalışma ve statükoyla (status qou) mücadele için ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet modellerinin yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Okitikpi ve Aymer 2010). Bu nedenle bireysel ve kolektif farklılıklar, en temelde önyargı, kalıp yargı, kaçınma ve ayrımcılığı etkileyen ve tetikleyen faktörler olarak öne çıkmaktadırlar. Farklı yaşam biçimlerine sahip olan bireylerin bireysel ve kolektif boyutta sahip oldukları farklılıklar nedeniyle baskı ve ayrımcılığa maruz kaldığı tarihsel gerçeklikle açıklanmaktadır (Cankurtaran ve Beydili 2016: 145-146). Bu anlamda, bünyesinde bireysel ve kolektif farklılıkları ve farklı yaşam alanlarını barındıran yaşlanma ve yaşlılık da bu çerçevede değerlendirilebilmektedir. Ayrıca cinsiyet farklılığında olduğu gibi eğer kişi; biopsikososyal, fiziksel, ekonomik vb. olarak diğer yaş gruplarına göre yaş temelli farklılıklar ve/veya güçsüzlükler gösteriyorsa ve bu doğrultuda baskı ve ayrımcılığa maruz kalıyorsa güç farklılığı ve dengesizliğine karşı Sosyal Hizmet Uzmanı'nın (SHU) güç analizini gerektirmektedir (Teater 2014).

Sonuç olarak, yaşa dayalı ayrımcılık örneği üzerinden baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektife ilişkin önceki temalardan farklı olarak farklılık temasına yönelik açıklamaların katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre çok fazla farklılık göstermemekle birlikte anlatılardan hareketle genç yaşlılık dönemindeki katılımcıların daha çok ilgisini çektiğini ifade etmek mümkündür. Zira genç yaşlı katılımcılar, literatürde de görüldüğü gibi farklılığa yönelik yaklaşımın bireysel olduğu kadar sosyokültürel olduğunu da vurgulamışlardır. Araştırmanın bulgularında da görüldüğü gibi diğer yaş gruplarından farklı olan yaşlı bireyler, farklı yaşam alanlarını da deneyimlemektedirler. Bu farklı olma durumu, yaşlı bireylere yönelik algıyı şekillendirmektedir. Bu algı, bazen yaşlı bireylerin farklılıklarına yönelik yaşa dayalı ayrımcılık şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle farklılıkların ayrımcılıkla sonuçlanması, yaşlı bireyler üzerinde bio-psiko-sosyal olarak olumsuz etkilere yol açabilmektedir.

4.10. Katılımcıların Yaşa Dayalı Ayrımcılığa Dair Sosyal Hizmetlere Erişimine İlişkin Bulguların Tartışılması

Elde edilen niteliksel bulgularda katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık özelinde sosyal hizmetlere erişim konusunda sınırlı bilgi ve yönlendirmeye sahip

oldukları görülmüştür. Bununla birlikte, katılımcıların eğitim durumu ve yaşam alanının bu konudaki anlatılarını etkilediği görülmüştür. Bunun yanı sıra katılımcılar arasında yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar, çoğunlukla bu konudaki yetersizlikleri eleştirel ve açıkça ifade etmişlerdir. Geriye kalan katılımcılar ise konuya zorunluluk anlayışıyla yaklaşmışlardır. Bu kapsamda, yaşa dayalı ayrımcılık konusunun değerlendirildiği kategorilerden bir diğeri de sosyal hizmetlere erişim kategorisi olmuştur. Zira bu kategori, böyle bir durumda ilk akla gelen ve başvurulan bir kategoridir. Bu nedenle bu kategori, aynı zamanda birer savunma ya da itiraz biçimi olan kişisel ve kurumsal olmak üzere iki başlıkta temalaştırılmış ve bu çerçevede tartışılmıştır.

Araştırmanın katılımcıları yaşa dayalı ayrımcılık konusunda sıklıkla kişisel olarak politika ve uygulamada bilgi sahibi olabilecekleri ve başvurabilecekleri bir mekanizmanın olması gerektiğine işaret etmişlerdir. Bu bağlamda, katılımcılardan bazıları böyle bir mekanizmadan kişisel olarak haberdar olduğunu ifade ederken bazıları ise böyle bir mekanizma hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını ifade etmiştir. Nitekim katılımcılardan biri kişisel olarak mevcut sosyal hizmetlere erişim durumuna dair düşünce ve deneyimlerini ‘‘*Kişisel olarak sosyal politikalara sürekli insanları yönlendiriyorum. Hastanede iki yaşlı kadını yönlendirdim. Benim kızım da sosyal hizmetlerde Sosyal Hizmet Uzmanı. Yaşlılar ile ilgili sosyal inceleme yapıyor, izliyor, takip ediyor… Tabii ki sosyal hizmetler yaşlıları koruyor. Ama yaşlıların daha sık ve yakından ilgilenilmesi gerekir. Bu insanların savunmasız bırakılmaması lazım…*’’ şeklinde ifade etmişken bir başkası ise konuya eleştirel yaklaşarak ‘‘*Kişisel olarak sosyal hizmetlerin daha çok 0-14 yaş grubuyla ilgilendiğini düşünüyorum, yaşlı insanlar için pek yaptıkları bişeyin olmadığını düşünüyorum. Bence mevcut politika ve uygulamalar yaşlıları korumuyor, ayrımcılığı engellemiyor. Daha iyi uygulamaların yapılmasından yanayım.*’’ şeklinde ifade etmiştir. İlgili literatür tarandığında, Buz (2015) göre, yaşlı bireylerin kişisel olarak yaşa dayalı ayrımcılığa dair sosyal hizmetlere duydukları ihtiyaç gittikçe artmaktayken yaşa dayalı ayrımcılığa da sebep olan yanlış inanışların yaşlı bireylerin sosyal refah hizmetlerinden yararlanmasını olumsuz etkilemektedir. Başka bir çalışmada da sosyal hizmet uygulayıcılarının bu duruma sebep olabildiği aktarılmaktadır (Allen ve arkadaşları 2009). Katılımcıların anlatılarında da görüldüğü üzere eğitim durumu, yaşam alanı ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi gibi değişkenler, kişisel olarak yaşa

dayalı ayrımcılık özelinde sosyal hizmetlere erişim durumuna dair düşünce ve deneyimleri farklılaştırmaktadır. Bununla birlikte araştırmanın bulgularına benzer bir biçimde literatürde de görüldüğü gibi 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa dair kişisel boyutta sosyal hizmetlere erişimi sınırlıdır.

Katılımcılar, sosyal hizmetlere erişim konusunda kişisel temadan farklı olarak kurumsal temada yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesine yönelik kamusal müdahalelerin önemine işaret etmişlerdir. Bunun devlet eliyle sosyal izmetleri içeren kamu kurumları tarafından gerçekleştirilebileceğini ifade etmişlerdir. Böylelikle sorunun kurumsal başvuruyla ele alınıp çözülebileceğini belirtmişlerdir. Nitekim katılımcılardan biri kurumsal olanakların önemine dair düşüncelerini ‘‘*Yaşlıların Avrupa standartlarında korunması gerekiyor. Yaşlıların mutlaka devlet destekli sosyal, sağlık, ekonomik vb. güvenceleri olmalı. Ayrıca nesiller arasında köprü kurulması gerekir. Özellikle liselerdeki ve üniversitelerdeki öğrenciler bu konuda yönlendirilmeli.*’’ şeklinde ifade etmişken kurumda yaşam alanına sahip bir başkası ise ‘‘*Gittiğimiz bazı yerlerde yaşlılar için kurumda daha iyi hizmetler sunuluyor. Kurum, yaşlıların ayrımcılık gördüklerinde haklarını aramaları konusunda bilgilendirmeler yapıyor.*’’ şeklinde ifade etmiştir. Literatür incelendiğinde, araştırmanın bulgularına benzer bir biçimde hemen bütün kaynaklar, katılımcıların anlatılarını destekler niteliktedir (Allen ve arkadaşları 2009, Buz 2015, Ceylan ve Öksüz 2015, Clark 2009, MacDonald 2004, Yıldız ve arkadaşları 2017). Sonuç olarak, katılımcıların anlatılarından hareketle yaşa dayalı ayrımcılık örneği üzerinden kurumsal olarak sosyal hizmetlere erişim durumuna ilişkin katılımcıların eğitim durumu, yaşam alanı ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi gibi tanımlayıcı özellikleri kurumsal tema üzerine anlatılarında veya açıklamalarında belirleyici faktörler olmuştur. Bu durum, literatürde de benzerlik göstermektedir.

Bütün bu çerçeve göz önünde bulundurulduğunda, eldeki araştırmanın nitel aşamasında varılan kategori ve temaların nicel aşamanın yanı sıra genelde ayrımcılık özelde de yaşa dayalı ayrımcılık ile sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşım konularındaki literatürle de desteklendiği görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, yaşa dayalı ayrımcılığın yaşlı bireylerin düşünce ve deneyimleri aracılığıyla değerlendirilmesinde daha çok bir insan hakları mesleği olarak sosyal

hizmet bağlamında baskı ve ayrımcılık karşıtı unsurların ön plana çıktığı görülmüştür.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin düşünce ve deneyimlerini sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu çalışmada elde edilen niceliksel ve niteliksel verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulguların sonuçları ve bu kapsamda yapılan öneriler bulunmaktadır. Araştırmanın sonuç ve önerileri aşağıda sunulmuştur.

5.1. Sonuçlar

65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin düşünce ve deneyimlerini sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu çalışmada niceliksel ve niteliksel bulgulara ilişkin aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

5.1.1. Niceliksel Bulgulara İlişkin Sonuçlar

Bu çalışmanın amacı çerçevesinde kullanılan Fraboni Ageism Ölçeği'nin örnekleme kabul edilebilir uyum sınırlarında olduğu ve dolayısıyla ölçeğin 65 yaş ve üzerindeki popülasyonda da uygulanabilir olduğu belirlenmiştir (Bkz. Tablo 3.1.1.1. ve Şekil 3.1.1.1.).

Araştırmaya katılan bireylerin %61,6'sının 65-74 yaş aralığında ve %55,4'ünün kadın olduğu tespit edilmiştir. Bu bireylerin %59,9'unun evli ve %39,5'inin ilköğretim mezunu olduğu saptanmıştır. Ayrıca katılımcıların %73,4'ünün emekli olduğu belirlenmiştir (Bkz. Tablo 3.1.2.1.). Bununla birlikte araştırmanın ikinci aşamasına (nitel) katılan bireylerin yaş ortalaması ise 71,50±6,55 olarak belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin %40,1'inin 3+ çocuğa sahip olduğu, %10,2'sinin ise çocuğu olmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların %65'inin aylık ekonomik gelirlerinin ortalamasının 1 601-3 600 TL arasında olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %48'inin sağlık durumunun orta düzeyde olduğu belirlenmiştir (Bkz. Tablo 3.1.2.1.).

Araştırmaya katılan bireylerin %81,9'unun yaşadığı yer evleri, %18,1'nin ise kurum bakımında (huzurevi ve yaşlı bakım merkezi) olduğu tespit edilmiş olup katılımcıların %51,4'ünün zamanının çoğunu evde geçirdiği tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşam alanlarının %37,9'unun eşiyle birlikte, %18,1'nin ise Sinop Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi'nde yaşaması şeklinde farklılaştığı belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların yaklaşık olarak yarısının sosyal güvencesinin Genel Sağlık Sigortası (GSS), yaklaşık olarak diğer yarısının ise Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) olduğu saptanmıştır (Bkz. Tablo 3.1.2.1.).

Araştırmaya katılan bireylerin ayrımcılığa maruz kalma durumlarında, araştırma katılımcılarının %64,4'ünün negatif ya da pozitif anlamda herhangi bir ayrımcılık görmediği belirlenmiştir. Bununla birlikte, geri kalan %26'sının negatif ayrımcılık, %9,6'sının ise pozitif ayrımcılık gördüğü tespit edilmiştir. Bunlar arasında negatif ayrımcılığa maruz kalanların çoğunlukla aile, akraba, çocuklar ve gençler tarafından ayrımcılık gördüğü, pozitif ayrımcılık görenlerin ise genel alanlar ve hastane gibi kamusal alanlarda pozitif ayrımcılık gördüğü belirlenmiştir (Bkz. Tablo 3.1.2.1.). Bu araştırmada ''Sinop'un sosyokültürel yapısından'' kaynaklı olarak yaşa dayalı ayrımcılık özelinde negatif ya da pozitif ayrımcılık yüksek görülmemekle birlikte maruz kalınan pozitif ayrımcılık çoğunlukla resmi makamlarda görülürken negatif ayrımcılık ise çoğunlukla yakınlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Ayrıca, araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık toplam puan ortalaması 61,92±7,08 olarak tespit edilmiştir. Alt ölçeklerin puan ortalamaları ise ''Geleneksel İnançlar'' için 31,51±3,72, ''Kaçınma'' için 18,48±2,96 ve ''Ayrımcılık'' için 11,82±2,27 olarak belirlenmiştir (Bkz. Tablo 3.1.3.1.). Sonuç olarak, eldeki araştırmada ölçeğin puan ortalamalarına ilişkin elde edilen bütün bulgular, hem ölçeğin orjinaliyle hem de Türkçe çalışmayla aynı şartlarda değerlendirilmiş olup her ikisiyle de benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaş gruplarına göre yaşa dayalı ayrımcılık puanları için ''85 yaş ve üzeri'' grubun ''Geleneksel İnançlar'' ve ''Ayrımcılık'' alt ölçekleri ile Fraboni toplam puan ortalamalarının ''65-74'' ve ''75-84'' yaş aralığındaki puan ortalamalarından yüksek olduğu belirlenmiştir (Bkz.

Tablo 3.1.4.1.). Bu durum, yaş ilerledikçe ayrımcılık alt faktörüyle yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerinin yükseldiğine işaret etmektedir.

Araştırmada 65 yaş ve üzerindeki bireylerin cinsiyete göre yaşa dayalı ayrımcılık puanları için katılımcıların cinsiyete göre kadınlar ile erkekler arasında yaşa dayalı ayrımcılık ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Bkz. Tablo 3.1.4.2.).

Araştırmaya katılan bireylerin medeni durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamalarının Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Araştırmanın bulgularında, evli ve bekârların yaşa dayalı ayrımcılık ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve bu kapsamda bekârlarda evlilere göre ölçeğin toplam ve alt ölçek puan ortalamalarının yüksek olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 3.1.4.3.). Sonuç olarak, bekâr 65 yaş ve üzerindeki bireylerin daha çok yaşçı özelliklere sahip olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamaları için yalnızca ‘‘Kaçınma’’ alt ölçek puan ortalamasının lise mezunlarında üniversite (önlisans, lisans, lisansüstü) mezunlarına göre anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin diğer alt ölçekleri ve toplam puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Bkz. Tablo 3.1.4.4.). Sonuç olarak, özellikle liseden sonra eğitim düzeyi arttıkça yaşa dayalı ayrımcılık düzeyinin düştüğünü ifade edebiliriz. Ayrıca bu dönemin genç yaş grubuna tekabül etmesi yaşlı bireyler özelinde yaşa dayalı ayrımcılığın gençler tarafından yapılabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin çalışma durumuna ve sahip olduğu çocuk sayısına göre yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin Fraboni Ageism Ölçeği toplam ve alt ölçekler için yapılan karşılaştırmalarda puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır (Bkz. Tablo 3.1.4.5.).

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin aylık ekonomik gelir durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları için ‘‘Geleneksel İnançlar’’ alt ölçeği için istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamasına karşın ‘‘Kaçınma’’ alt ölçek puanı 3 6001-5 000 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlarda 0-1 600 TL

aylık ekonomik gelire sahip olanlara göre düşük, ‘‘Ayrımcılık’’ alt ölçek puanı 5 000+ TL aylık ekonomik gelire sahip olanlarda <1 600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlara göre düşük, toplam yaşa dayalı ayrımcılık puanı ise >3600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlarda <1600 TL aylık ekonomik gelire sahip olanlara göre düşük bulunmuş olup istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 3.1.4.6.). Bu çalışmanın sonuçlarından hareketle, ekonomik gelir arttıkça ayrımcılığın azaldığı görülmektedir. Zira bu durum, ekonomik durumun yanında sosyo-kültürel konumdan da etkilenmekle birlikte ekonomik gelirin yaşa dayalı ayrımcılığın ortaya çıkmasında önemli bir risk faktör olduğunu ifade edebiliriz. Yaşlı yoksulluğu sonucu gerçekleşen ayrımcılıklar bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin genel sağlık durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları için genel sağlık durumunun kötü olduğunu düşünen katılımcıların orta ve iyi olduğunu düşünenlere göre ‘‘Kaçınma’’ ve ‘‘Ayrımcılık’’ alt ölçekleri ile toplam Fraboni Ageism Ölçeği puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, genel sağlık durumuna göre ‘‘Geleneksel İnançlar’’ alt ölçek puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Bkz. Tablo 3.1.4.7.). Bu durum, yaş ilerledikçe bireylerin biopsikososyal kayıplarının ve dolayısıyla kaygılarının artmasıyla ayrımcılığın geliştiği şeklinde açıklanabilir.

Çalışmada, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin zamanının çoğunu geçirdiği yere göre yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları için zaman geçirilen yere göre ‘‘Geleneksel İnançlar’’ alt ölçek puanı, ‘‘Kaçınma’’ alt ölçek puanı ve toplam Fraboni Ageism Ölçeği puanlarının kurumda (huzurevi vs) vakit geçirenlerde diğerlerine göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra ‘‘Ayrımcılık’’ alt ölçek puan ortalamaları, kurumda vakit geçirenlerde ev ve kıraathanede vakit geçirenlere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (Bkz. Tablo 3.1.4.8.).

Araştırmaya katılan bireylerin sosyal güvencelerine göre yaşa dayalı ayrımcılık ortalamaları için yalnızca ‘‘Kaçınma’’ alt ölçek puanı GSS (Genel Sağlık Sigortası) grubunda diğer gruplardan anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır. Sosyal güvence durumuna göre, toplam ölçek puanı ve diğer alt ölçek puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Bkz.

Tablo 3.1.4.9.). Sonuç olarak, eğitim durumu ve mesleğe bağlı olarak sosyal güvencelerin de olumlu veya olumsuz anlamda yaşa dayalı ayrımcılığı etkilediğini düşündürmektedir.

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin birlikte yaşadığı kişilere göre yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları için 'Geleneksel İnançlar'' alt ölçek puan ortalaması huzurevinde yaşayanlarda eşi ile yaşayan ve sadece çocuğu ile birlikte yaşayanlara göre, ''Kaçınma'' alt ölçek puan ortalaması huzurevinde yaşayanlarda eşi ile ve eş ve çocuğu ile birlikte yaşayanlara göre, ''Ayrımcılık'' alt ölçek puan ortalaması huzurevinde yaşayanlarda eşi ile birlikte yaşayanlara göre, toplam ölçek puan ortalaması ise huzurevinde yaşayanlarda diğer tüm gruplara göre yüksek olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 3.1.4.10.). Sonuç olarak kurum bakımında yaşayan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları daha yüksektir. Bu durum, eldeki araştırmanın niteliksel aşamasında da görülmüştür.

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin ayrımcılığa maruz kalma durumuna göre yaşa dayalı ayrımcılık puan ortalamaları için yalnızca ''Kaçınma'' alt ölçek puan ortalamasının negatif ayrımcılıkta pozitif ayrımcılığa göre anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak araştırmaya katılan bireylerin %64,4'ünün negatif ya da pozitif anlamda herhangi bir ayrımcılık görmediğini, geri kalan %26'sı negatif ayrımcılık, %9,6'sı ise pozitif ayrımcılık gördüğünü belirtmiş olması düşünülebilir. Ayrıca araştırmanın niteliksel bulgularının da desteklediği biçimde negatif ayrımcılığa maruz kalanların çoğunlukla aile, akraba, çocuklar ve gençler tarafından ayrımcılık gördüğü, pozitif ayrımcılık görenlerin ise genel alanlar ve hastane gibi kamusal alanlarda pozitif ayrımcılık gördüğü belirlenmiştir (Bkz. Tablo 3.1.4.11.).

5.1.2. Niteliksel Bulgulara İlişkin Sonuçlar

Yaşa dayalı ayrımcılık ile ilgili 65 yaş ve üzerindeki bireylerden oluşan katılımcıların yaşam alanlarının kurumda (huzurevi vb.), aile yanında ve yalnız yaşama şeklinde farklılaştığı belirlenmiştir. Buna göre, kurumda yaşama alanının gönüllü veya gönülsüz seçiminin katılımcıların üzerinde olumlu veya olumsuz sonuçları olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla katılımcıların kısmen zorunlu olarak

kurum yaşamındaki memnuniyetlerini ifade etmeleriyle birlikte bu yaşam alanına mecbur kalındığı ve bir yaşam alanı olarak kurumda kalmaktan ziyade diğer yaşam alanlarının tercih edildiği de belirlenmiştir. Bu bağlamda, katılımcıların anlatıları, 65 yaş ve üzerindeki bireyler için yaşam alanlarından biri olan kurum bakımının mevcut avantajlarının bu hassas bireylerin korunmasına ve yaşa dayalı ayrımcılık karşıtı ve kapsayıcı uygulamaların geliştirilmesine işaret etmektedir. Zira araştırmanın bu aşaması için belirlenen kurum bakımındaki katılımcıların tamamı yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) olanlar arasında yer almıştır. Bu çalışmada 65 yaş ve üzerindeki bireyler için diğer bir yaşam alanının aileyle birlikte yaşamak olduğu ve katılımcıların bu yaşama alanını sıklıkla sosyo-kültürel anlamda yücelttiği belirlenmiştir. Zira bu yaşam alanını tercih eden yaşlı bireyler arasında yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri yüksek (>%90) olarak belirlenen katılımcılar bulunmakla birlikte çoğunlukla yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar yer almıştır. Aileyle birlikte yaşama biçiminin yaşlı birey ve aile üzerinde olumlu etkilerinin yanı sıra nesiller arasında köprü görevi gördüğü ve yaşlı bireyler başta olmak üzere aile üyelerini güçlendirici etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırmamıza katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin bir başka yaşam alanı ise tercihen veya isteği dışında yalnız yaşama olarak tespit edilmiştir. Yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi yüksek (>%90) olarak tespit edilenler bu yaşam alanının mecburi olduğunu ve zorluklarını vurgulamaktayken yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenenler bu durumu söz konusu yapmamıştır. Bu yaşama biçiminin 65 yaş ve üzerindeki bireyler için birtakım zorluklara sahip olmanın yanı sıra bireyleri ‘‘yalnızlaştırma’’ potansiyeline sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın sonucunda 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılık bağlamında kişisel, sosyal ve toplumsal olarak birtakım duyarlıklara sahip oldukları belirlenmiştir. Buna göre, araştırmanın katılımcılarından olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin sıklıkla kişisel hassasiyetlerini vurguladığı ve kişisel duyarlılıklarının olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın bulguları doğrultusunda, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar ile yüksek (>%90) olarak belirlenenlerin kişisel hasasiyetlerinin de olumlu ve olumsuz olarak değiştiği tespit edilmiştir. Ayrıca kişisel duyarlılıkların yaşın ilerlemesine ve dolayısıyla yalnızlık anksiyetesine bağlı olarak özellikle yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi yüksek olan yaşlı bireyler arasında arttığı gözlenmiştir. Bu durum,

katılımcıların daha önce yaşlarından dolayı karşılaştıklarından kişisel olarak etkilendiğini göstermekte olup kendilerine ve çevrelerine yönelik algısını da şekillendirmektedir. Katılımcıların kişisel hassasiyetlerinin yanı sıra kişilerarası hassasiyetlerini oluşturan sosyal duyarlılıkları olduğu da belirlenmiştir. Bu duyarlılıkların çoğunlukla aynı zamanda bir yaşam alanı olarak aile faktörü üzerinden açıklandığı görülmüştür. Bu kapsamda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar ile yüksek (>%90) olarak belirlenenlerin aile odaklı sosyal duyarlılıklarının da olumlu ve olumsuz olarak farklılaştığı görülmüştür. Dolayısıyla, bu araştırmanın katılımcılarını oluşturan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin genel sosyal ilişkilerinin ve dolayısıyla duyarlılıklarının aileleriyle ve/veya yaşıtlarıyla gerçekleştiği görülmüştür. Bu durumun katılımcıların anlatılarından hareketle, aynı zamanda yaşa dayalı ayrımcılığın da yakın çevre tarafından başladığı ve/veya yaygınlaştığı görüşüyle örtüşmesi düşündürücüdür. Ayrıca araştırmanın katılımcıları için toplumsal duyarlılıkların da hassasiyetlerinin önemli bir bölümünü oluşturduğu belirlenmiştir. Özellikle yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar arasında toplumsal duyarlılıkların arttığı görülmüştür. Bunlar arasında öğretmenevi ve kıraathanelerde ulaşılan kişilerin bu boyuttaki duyarlılıklarının daha belirgin olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, hassasiyetler temasında kişisel ve sosyal duyarlılıkların yanı sıra toplumsal duyarlılıklar söz konusu olduğunda katılımcıların konuşmaya daha istekli olduğu görüşmeyi daha fazla sürdürdükleri gözlenmiştir.

Araştırma sonucunda, katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık deneyimlerini açıkça ifade ettikleri görülmüştür. Bu bağlamda katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık deneyimlerinin şahsi, aile, akraba, çocuklar, gençler, kurumlar ve toplum gibi şekillerde olduğu belirlenmiştir. Buna göre, araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireyler, şahsi boyuttaki temayı hem yaşa dayalı ayrımcılığın risk faktörlerinin hem de baskı ve ayrımcılığın önemli bir unsuru olarak tanımlamıştır. Şahsi boyuttaki yaşa dayalı ayrımcılık deneyiminin genellikle kişinin yaşına bakış açısıyla ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, diğer bireylerin kişisel sorunu olmakla birlikte bazen yaşlı bireyin kişisel özelliklerinden de kaynaklanabilmektedir. Dolayısıyla, yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kişisel risk faktörleri ile bireylerin yaşadığı baskı ve ayrımcılık deneyimlerinin birbirleriyle neden-sonuç ilişkiselliğine sahip olduğu ve buna yönelik politika ve uygulamaların gerekliliği belirlenmiştir. Katılımcılar, yaşa

dayalı ayrımcılığın hem risk faktörlerinin hem de baskı ve ayrımcılığın bir diğer önemli unsuru olarak aile tarafından karşılaşılan deneyimlerine işaret etmişlerdir. Nitekim bazı katılımcılar, sıklıkla diğer ayrımcılık türleri gibi yaşa dayalı ayrımcılığın da daha çok aile arasındaki ilişkilerde gerçekleştiğine dair düşüncelerini ön plana çıkarmışlardır. Bazı katılımcılar, bu durumun yakınları tarafından başladığını ve topluma yayıldığını savunmuşlardır. Bu faktör ve deneyimler dikkatle incelendiğinde, araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin maruz kaldığı ayrımcılıkların esasen kişilerarası ilişkilerde ortaya çıktığı görülmektedir. Genel olarak katılımcıların anlatılarından hareketle aileden kaynaklı ayrımcılık deneyimlerinin çoğunlukla yakın çevre tarafından başladığı ya da gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür. Katılımcılar, yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin bir diğer unsurun ise akrabalar veya sosyal çevre tarafından karşılaşılan ayrımcılık deneyiminden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bu durumun literatürde sosyo-politik risk faktörleri ve sosyal baskı ve ayrımcılığa karşılık geldiği görülmektedir. Özellikle yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10), sosyoekonomik ve eğitim düzeyi yüksek olarak belirlenen katılımcılar arasında akraba veya sosyal çevre tarafından gerçekleştirilen yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin ayrımcılık deneyimlerinin daha tartışılır olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin bu deneyimlerinin aynı zamanda yaşlı bireyler arasında yaşa dayalı ayrımcılığa karşı sosyo-politik bir bilinç geliştirdiğini ifade etmek mümkündür. Araştırmanın bulguları doğrultusunda, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin çocuklar tarafından gerçekleştirilen ayrımcılık deneyimleri çoğunlukla kendi çocukları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu duruma yönelik kamusal ve toplumsal çözümün gerekliliği belirtilmiştir. Bunun ise yaşlı bireylerin ekonomik yetersizliğine işaret ettiği görülmektedir. Dolayısıyla çocuklar tarafından karşılaşılan ayrımcılık deneyimlerinin birçok sorunda olduğu gibi ekonomik faktörler üzerinden önemli ipuçları verdiğini ifade edebiliriz. Araştırmaya katılan bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin gençler tarafından gerçekleştirilen ayrımcılık deneyimlerinin esasen çok boyutlu yapısal kaynaklı olduğu ve yapısal boyuttaki risk faktörleri ve baskı ve ayrımcılık deneyimleri üzerinden şekillendiği katılımcıların düşüncelerinden ve dolayısıyla araştırmanın bulgularından hareketle görülmektedir. Özellikle eğitim düzeyi yüksek ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcıların anlatılarında yaşa dayalı ayrımcılığın en nihayetinde bir bütün olarak yapısal ve dolayısıyla sosyal inşacı bir özellikte olduğu

vurgulanmıştır. Zira yaş temelli örneğinde olduğu gibi ayrımcılığın kendisinin de yapısal eşitsizlikler ve güç dengesizliklerinden kaynaklandığı bilinmektedir. Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kurumsal boyuttaki ayrımcılık deneyimlerinin özellikle kurumsal geçmişi olan ve/veya kurum bakımında olan katılımcılar arasında yaygın olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda, yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcılar ile yüksek (>%90) olarak belirlenenlerin bu boyuttaki ayrımcılık deneyimlerinin de farklı yaşam alanlarına ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine rağmen ortaklaştığı belirlenmiştir. Araştırmanın katılımcılarının anlatılarından hareketle, yaşa dayalı ayrımcılığın ortaya çıkmasında olumlu veya olumsuz olarak toplum algısı önemli bir unsuru ifade etmekte olup toplum algısının yaşa dayalı ayrımcılık deneyimlerine önemli bir etkisi olduğu görülmüştür. Araştırmanın katılımcıları, çoğunlukla bu durumun en yakın aile üyelerinden başladığını, yakın çevre tarafından sürdürüldüğünü ve toplum tarafından yaygınlaştırıldığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların anlatılarından da anlaşıldığı üzere araştırmanın birinci aşamasında yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri farklı olarak belirlenen katılımcılar, ailevi ve kültürel ilişkilerde de benzer düşünce ve deneyimler paylaşmışlardır.

Araştırmanın katılımcılarından olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkmada bireysel, kolektif ve toplumsal başetme olmak üzere birtakım yöntemleri kullandıkları belirlenmiştir. Bu kapsamda katılımcılar, yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesi ve başa çıkma yöntemlerinden biri olarak bireysel yöntemi geliştirmiş ya da geliştirilebileceğini savunmuşlardır. Böylelikle bu sorunun önünde engel oluşturabileceklerini vurgulamışlardır. Sonuç olarak yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkma yöntemlerinden olan bireysel yöntem, tıpkı yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin kişisel duyarlılıklar gibi algılandığı ve/veya bununla ilişkilendirildiği görülmektedir. Katılımcıların anlatılarından hareketle kişisel olarak yaşa dayalı ayrımcılıkla ilgili süreci yönetmenin yanı sıra etkili başa çıkma yöntemlerinden birinin de kolektif bir şekilde olabileceği belirlenmiştir. Buna göre, güçlü sosyal duyarlılıklar ile bu ayrımcılık davranışlarının önüne geçilebileceği belirlenmiştir. Ayrıca kolektif yöntemin yaşam gayesi üzerinden yaşlı bireyleri güçlendirici etkisinin olduğu da belirlenmiştir. Dolayısıyla, yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkma yöntemlerinden bir diğeri olan kolektif yöntemin de yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin sosyal duyarlılıklar gibi algılandığını ve/veya bununla

ilişkilendirildiğini ifade etmek mümkündür. Yaşa dayalı ayrımcılıkla kişisel ve kolektif başetme girişimlerinin yanı sıra toplumsal farkındalığın geliştirilerek önemli bir başetme yöntemi olarak toplumsal başa çıkma yönteminin de etkili olabileceği belirlenmiştir. Bu farkındalığın oluşturulmasının yaşlıların korunmasına ve dolayısıyla yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesine katkı sağlayacak toplumsal bir yöntem olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte yaşa dayalı ayrımcılıkla başetmede sıklıkla devlet desteği ve/veya kamusal desteğin sağlandığı bir toplumsal farkındalığın oluşturulabileceği de belirlenmiştir. Sonuç olarak, ilk iki başetme yönteminde olduğu gibi yaşa dayalı ayrımcılıkla toplumsal başetme yönteminin de bu soruna yönelik toplumsal duyarlılıklardan beslendiğini ve kamusal destekleri gerektirdiğini ifade etmek mümkündür.

Bu araştırmanın sonucunda, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin gözüyle yaşa dayalı ayrımcılığı önlemeye yönelik temel değerler; eşitlik, sosyal adalet, insan hakları ve farklılık olmak üzere dört tema şeklinde belirlenmiştir. Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığı önlemeye yönelik temel değerlere dair bilgisinin sınırlı olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, söz konusu bireyler eşitlik, sosyal adalet, insan hakları ve farklılık gibi kavramlara dair sınırlı bir bilgiye sahip olmakla birlikte çoğunlukla yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) ve eğitim düzeyi yüksek olarak belirlenen katılımcılar, bu kavramların ayrımcılık karşıtlığında kullanılabileceklerini ve ayrımcılıkları önleyebilecek temel kavramlar olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar, sıklıkla birbirleriyle ilişkilendirerek bu kavramları bir bütünen değerlendirmişlerdir. Bu noktada, baskı ve ayrımcılık karşıtı anlayış üzerinden sosyal hizmetin sosyal adalet, eşitlik, insan hakları, kollektif sorumluluk ve farklılıklara saygıyı merkezine aldığı bilinmektedir. Bu bağlamda ayrımcılık karşıtı değerlerin önemli kavramlarından biri olan eşitlik kavramı, bu araştırmada temelde yaş grupları arasındaki çok yönlü eşitsizlikler veya dezavantajlar üzerinden temalaştırılıp değerlendirilmiştir. Zira araştırmada yaşa dayalı ayrımcılığın hem nedenlerinin (risk faktörleri) hem de sonuçlarının (baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaların geliştirilmesi) eşitsizliklerden kaynaklandığı belirlenmiştir. Bu nedenle araştırmada hem yaşam alanı ve eğitim düzeyi hem de yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi bakımından katılımcıların eşitlik kavramına dair düşüncelerinin farklılaştığı görülmüştür. Araştırmanın katılımcıları arasında temel değerlerin bir diğer önemli kavramlarından olan sosyal adalet kavramının da farklı

algılanmakta ve anlamlandırılmakta olduğu belirlenmiştir. Örneğin bazı katılımcıların sosyal adaleti ayrımcılığa karşı önlem ve gereklilik olarak değerlendirdiği bazılarının ise bu kavramı manevi duyguları çerçevesinde değerlendirdiği görülmüştür. Buna rağmen sosyal adalete dair iki görüşün de bir hak arayışına işaret ettiği görülmektedir. Araştırmanın katılımcılarının anlatılarından hareketle yaşam alanı, eğitim düzeyi ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi açısından katılımcıların sosyal adalet kavramına yaklaşımlarının ve buna dair düşüncelerinin farklılaştığını ifade etmek mümkündür. Ayrıca, insan hakları kavramı da temel değerlerin önemli kavramlarından biri olup araştırmada geniş anlamda haklar, özelde yaşlı hakları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda insan hakları bilgisi konusunda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) olarak belirlenen katılımcılar bulunmakla birlikte çoğunlukla yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcıların derinlikli katkı sunduğu görülmüştür. Bu durumun oluşmasında katılımcıların eğitim düzeyleri de önemli bir faktörü oluşturmuştur. Bu kapsamda, araştırmada insan haklarının dikkate alınmamasının yaşa dayalı ayrımcılık gibi ayrımcılığa yol açtığına ve sonra da bu ayrımcılığın üstesinden gelebilmek adına insan haklarının dile getirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılmasının söz konusu olduğuna işaret edilmiştir. Zira politika ve uygulamada sosyal hizmetin baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımıyla insan haklarını gözetmeyi amaç edinerek savunuculuk ilkesiyle geçmişten günümüze baskı ve ayrımcılığa maruz kalan birey, grup, topluluk ve toplumların yanında yer alan bir yaklaşımı hedeflediği bilinmektedir. Bu nedenle yaşa dayalı ayrımcılığa maruz kalan farklı yaş gruplarıyla birlikte özellikle de yaşlı birey ve grupların insan hakları temelinde savunulması ve güçlendirilmesi gerektiği belirlenmiştir Dolayısıyla, yaşa dayalı ayrımcılık örneği üzerinden temel değerlere ve baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektife ilişkin önceki kavramlarda olduğu gibi bir üst kavram olarak değerlendirilen insan hakları kavramına yönelik açıklamaların da katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık düzeylerine ve yaşam alanı, eğitim düzeyi vb. gibi tanımlayıcı özelliklerine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Yaşa dayalı ayrımcılığı önlemeye yönelik temel değerlerden olan bir başka kavram ise farklılık (diversity) olmuştur. Bu kavram da baskı ve ayrımcılık karşıtı persektifin önemli gerekçelerinden biridir. Zira birey, grup, topluluk vb. kaynaklı farklılıklara yönelik kalıp yargı, önyargı ve ayrımcılıklar bu süreci oluşturmaktadır. Yaşa dayalı ayrımcılık üzerinden bu temanın oluşmasında, aynı kategorideki diğer temalardan

farklı olarak araştırmanın birinci aşaması sonucunda yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en yüksek (>%90) olarak belirlenen katılımcılar ile yaşa dayalı ayrımcılık düzeyleri en düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcıların anlatıları arasında benzerlik söz konusu olmuştur. Bu nedenle katılımcıların kuramsalda da tartışıldığı gibi farklılığa ve/veya farklı olmaya dair düşünce ve deneyimlerini olumlu veya olumsuz olmak üzere açıkça ifade ettikleri görülmüştür. Bu kapsamda, farklılık temelinde bireysel ve yaş grupları açısından yaş temelli farklılıklara dair düşüncelerin ve toplumda farklılığa ilişkin duyarlılık yetersizliğine yapılan vurgunun öne çıktığı belirlenmiştir. Yaşa dayalı ayrımcılık da farklılıkları suiistimal eden, baskı oluşturan ve ayrımcılık yaratan bir şekilde kendini göstermektedir. Farklılıklara tahammül ve saygı, hoşgörü sosyal hizmetin özellikle de baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmetin merkezinde yer alan temel kavramlardandır. Güçsüz birey ya da gruplara karşı sergilenen bütün ayrımcılık türlerinin farklılıklara yönelik olduğu, çeşitli dezavantajlar içerdiği, aynı anlayıştan beslendiği ve bunun da ayrımcılık düşüncesine yol açtığı bilinmektedir. Bunlar, esasen bir kimliğin bireysel ve kolektif farklılıklarına yönelik olmaktadır. Ayrıca yaş temelli bireysel ve kolektif farklılıklar, bazen tahammül ve hoşgörüyü öteleyen yaşa dayalı ayrımcılığa neden olmanın yanı sıra farklı yaşam alanlarına sahip yaşlı bireylere yönelik farklı kimlik ve/veya dezavantajlardan oluşan kesişimsel baskı ve ayrımcılığın oluşmasına da neden olabilmektedir. Bu kapsamda, yaşlı bireylere yönelik sosyal politika ve hizmetlerin yaşam aranjmanları çerçevesinde farklılıklarının dikkate alınarak sunulması gerekmektedir. Zira bireysel ve kolektif farklılıklar, en temelde önyargı, kalıp yargı, kaçınma ve ayrımcılığı etkileyen ve tetikleyen faktörler olarak öne çıkmaktadırlar. Bu anlamda, bünyesinde bireysel ve kolektif farklılıkları ve farklı yaşam alanlarını barındıran yaşlanma ve yaşlılık da bu çerçevede değerlendirilebilmektedir. Araştırmanın bulgularında da görüldüğü gibi diğer yaş gruplarından farklı olan yaşlı bireyler, farklı yaşam alanlarını da deneyimlemektedirler. Bu farklı olma durumu, yaşlı bireylere yönelik algıyı şekillendirmektedir. Bu algı, bazen yaşlı bireylerin farklılıklarına yönelik yaşa dayalı ayrımcılık şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle farklılıkların ayrımcılıkla sonuçlanması, yaşlı bireyler üzerinde bio-psiko-sosyal olarak olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Eğer kişi; biopsikososyal, fiziksel, ekonomik vb. olarak diğer yaş gruplarına göre yaş temelli farklılıklar ve/veya güçsüzlüklerle karşılaşıyorsa ve bu doğrultuda baskı ve ayrımcılığa maruz kalıyorsa güç farklılığı ve dengesizliğine karşı yaş ayrıcılığı gibi baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet müdahalesini

gerektirmektedir. Sonuç olarak, yaşa dayalı ayrımcılık örneği üzerinden temel değerlere ve baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektife ilişkin önceki temalardan farklı olarak farklılık temasına yönelik açıklamaların katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre çok fazla farklılık göstermemekle birlikte anlatılardan hareketle genç yaşlılık dönemindeki katılımcıların daha çok ilgisini çektiğini ifade etmek mümkündür. Zira genç yaşlı katılımcılar, farklılığa yönelik yaklaşımın bireysel olduğu kadar sosyokültürel olduğunu da vurgulamışlardır.

Araştırmada katılımcıların yaşa dayalı ayrımcılık özelinde sosyal hizmetlere erişim konusunda sınırlı bilgi ve yönlendirmeye sahip oldukları görülmüştür. Bununla birlikte, katılımcıların eğitim durumu ve yaşam alanının bu konudaki anlatılarını etkilediği görülmüştür. Bunun yanı sıra katılımcılar arasında yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi düşük (<%10) olarak belirlenen katılımcıların çoğunlukla bu konudaki yetersizlikleri eleştirel ve açıkça ifade ettikleri görülmüştür. Geriye kalan katılımcılar ise konuya zorunluluk anlayışıyla yaklaşmışlardır. Bu kapsamda, yaşa dayalı ayrımcılık konusunun değerlendirildiği kategorilerden bir diğeri de sosyal hizmetlere erişim kategorisi olmuştur. Zira bu kategori, böyle bir durumda ilk akla gelen ve başvurulan bir kategoridir. Bu nedenle araştırmanın sonucunda, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa dair sosyal hizmetlere erişimine ilişkin bu kategori, aynı zamanda birer savunma ya da itiraz biçimi olan kişisel ve kurumsal olmak üzere iki tema olarak belirlenmiştir. Araştırmanın katılımcıları yaşa dayalı ayrımcılık konusunda sıklıkla kişisel olarak politika ve uygulamada bilgi sahibi olabilecekleri ve başvurabilecekleri bir mekanizmanın olması gerektiğine işaret etmişlerdir. Yaşlı bireylerin kişisel olarak yaşa dayalı ayrımcılığa dair sosyal hizmetlere erişimine duyulan ihtiyaç gittikçe artmaktayken yaşa dayalı ayrımcılığa da sebep olan yanlış inanışlar ve uygulayıcıların yetersiz veya yanlış müdahaleleri yaşlı bireylerin sosyal refah hizmetlerinden yararlanmasını ya da yaşlı refahını olumsuz etkilemektedir. Araştırmada eğitim durumu, yaşam alanı ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi gibi değişkenler, kişisel olarak yaşa dayalı ayrımcılık özelinde sosyal hizmetlere erişim durumuna dair düşünce ve deneyimleri farklılaştırdığı belirlenmiştir. Bununla birlikte 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa dair kişisel boyutta sosyal hizmetlere erişiminin sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin sosyal hizmetlere erişim konusunda kişisel boyuttan farklı olarak kurumsal boyutta da yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesine

yönelik kamusal müdahalelerin önemine işaret etmişlerdir. Bunun devlet eliyle sosyal politika ve hizmetleri içeren kamu kurumları tarafından kurumsal olanaklarla gerçekleştirilebileceği görülmüştür. Böylelikle sorunun kurumsal başvuruyla ele alınıp çözülebileceğini belirtmişlerdir. Araştırmanın sonucunda yaşa dayalı ayrımcılık örneği üzerinden kurumsal olarak sosyal hizmetlere erişim durumuna ilişkin katılımcıların eğitim durumu, yaşam alanı ve yaşa dayalı ayrımcılık düzeyi gibi tanımlayıcı özellikleri kurumsal boyuttaki anlatılarında veya açıklamalarında belirleyici faktörler olmuştur.

5.2. Öneriler

Bu çalışmada 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin düşünce ve deneyimlerinin sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde değerlendirilmesi amacıyla yapılan araştırmanın sonuçları doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

5.2.1. Alana ve Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- 65 yaş ve üstü bireylerle yapılan araştırmanın sonuçlarına dayanarak yaş temelli baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaların geliştirilmesi ve bu ayrımcılık türünün önlenmesi,
- Bireyin değer ve onurunu koruyan katılımcı bir yaklaşımla yaşlı bireylerle çalışılması ve onların sürece katılımının sağlanması,
- Yaş, yaşlanma ve yaşlılığa yönelik algının temel insani değerler çerçevesinde değerlendirilmesine dönük farkındalığın sağlanması ve ‘‘yaşçı ideoloji’’nin önlenmesi,
- Yaşa dayalı ayrımcılığa karşı yaşlı bireylere dönük baskı ve ayrımcılık karşıtı güçlendirici sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesi,
- Politika ve uygulamada sosyal hizmet uzmanları başta olmak üzere uygulayıcıların yaşlılık alanı özelinde uygulamalarında baskıcı ve ayırımcı olmaması, aksine hizmet kullanıcılarıyla işbirliğinin sağlanması,
- Uygulamada yaşa dayalı ayrımcılığın insan hakları, eşitlik, sosyal adalet, farklılık ve yaşam alanı tercihi ekseninde önlenmesi,

- Yaşlılığın olumlu yönünü ön plana çıkaran sosyal politika araçları ve sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesi,
- Yaşlı bireylere dönük sosyal hizmetlerin sunumunda multi-disipliner boyutta yaş temelli baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaların öneminin dikkate alınması ve sosyal hizmet uzmanının bu boyutta önemli sorumluluklar alması,
- Yaşa dayalı ayrımcılıkla mücadelede birey, çevresi ve uygulayıcılar aracılığıyla toplumsal farkındalığın sağlanması,
- Yaşa dayalı ayrımcılığın önlenmesinde etkili kurumsal ve yönetimsel düzenlemelerin yapılması,
- Kişisel, kurumsal ve toplumsal olarak yaşlı bireylere karşı olumsuz tutum ve davranışlardan oluşan ayrımcı yaklaşımın karşıt politika ve uygulamalarla pozitif ayrımcılık ve/veya yaklaşıma dönüştürülmesi,
- Sosyal içerme kapsamında ekonomik ve sosyal politikaların yaşlı bireyler özelinde baskı ve ayrımcı karşıtı olması önerilmektedir.

5.2.2. Literatüre ve Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Fraboni yaşa dayalı ayrımcılık ölçeğinin yaşlı popülasyonda da kullanılabilir bir ölçüm aracı olması itibariyle yaşlı hakları ve refahı gibi konulardaki sosyal hizmet araştırmalarında kullanılması,
- Bu araştırmanın sonuçlarında genç yaşlılık döneminde olanlar (%61,6) ile kadınların (%55,4) çoğunlukta olması itibariyle bundan sonra yapılacak araştırmaların ileri yaşlılık dönemindeki bireyler ve erkeklere odaklanması,
- Araştırmanın her iki aşamasında da yaşam alanı olarak evde yaşamanın ağırlıklı olması nedeniyle bundan sonra yapılacak araştırmaların kurum bakımındaki bireylerin durumuna eğilmesi,
- Sosyal hizmet kuramlarından olan güçlendirme kuramıyla ilişkilendirilerek baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamanın kuramsal olarak baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektife yansıtılması ve dönüştürülmesi,

- Kuramsal olarak yaşa dayalı ayrımcılığın insan hakları, eşitlik, sosyal adalet, farklılık ve yaşam biçimi ekseninde sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde değerlendirilmesi,
- Sosyal hizmet litaratüründe yaş ayrımcılığı karşıtı (anti-ageist) ve yaşlı ayrımcılığı karşıtı (anti-discrimination) yaklaşımların yaygınlaştırılması,
- Yaşlılığın olumlu yönünü ön plana çıkaran eğitim programlarının ve bilimsel araştırmaların yaygınlaştırılması ve bu doğrultuda baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesinin desteklenmesi,
- Sosyodemografik farklılıklara bağlı olarak ölçek ve alt ölçeklerinin puan düzeylerinin farklılık göstermesinin altında yatan dinamiklerin yeni araştırmalarla ortaya çıkarılması,
- Yaşa dayalı ayrımcılıkla ilgili yapılan araştırmalara yaşlı bireylerin katılımının daha fazla sağlanması yoluyla bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeylerde işbirliğinin sağlanması önerilmektedir.

6. KAYNAKLAR

Abrams D, 2010. Processes of prejudice: theory, evidence and intervention. Equality and Human Rights Commission Research Report 56. London, EHRC.

Achenbaum WA, 2015. A history of ageism since 1969. Generations: Journal of the American Society on Aging, http://www.asaging.org/blog/history-ageism-1969 (Erişim tarihi: 11.04.2018).

Adams R, Dominelli L, Payne M, 2009. Critical practice in social work (Eds.). Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Adams R, Dominelli L, Payne M, 2009. Social work: themes, issues and critical debates (Eds.). Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Adams R, Dominelli L, Payne M, 2005. Social work futures: crossing boundaries, transforming practice (Eds.). Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Adams R, 2002. Social policy for social work. Basingstoke, Palgrave.

Akbaş E, 2014. Sosyal çalışmada çağdaş eleştirel perspektifler. Ankara, SABEV Yayınları.

Akdemir N, Çınar Fİ, Görgülü Ü, 2007. Yaşlılığın algılanması ve yaşlı ayrımcılığı. Turkish Journal of Geriatrics, 10(4), 215-222.

Allen JO, 2016. Ageism as a risk factor for chronic disease. Gerontologist, 56(4), 610-614.

Allport GW, 1954. The nature of prejudice. Reading, MA, Addison-Wesley.

Alpar R, 2018. Spor, sağlık ve eğitim bilimlerinden örneklerle uygulamalı istatistik ve geçerlik-güvenirlik. Ankara, Detay Yayıncılık.

Anish A, 2013. Elder abuse: anti-oppressive perspective. Critical Thinking Notes, http://anishalex.blogspot.com.tr/2013/05/anti-oppressive-framework-of-elder.html (Erişim tarihi: 11.04.2018).

Aosved AC, Long PJ, 2006. Co-occurrence of rape myth acceptance, sexism, racism, homophobia, ageism, classism, and religious intolerance. Sex Roles, 55, 481-492.

Arslan Özdemir E, Duyan V, 2018. Baskı ve ayrımcılığa karşı sosyal hizmet. International Journal of Academic Value Studies, 4(19), 273-283.

Arun Ö, 2016. Çağdaş Türkiye'de yaşlılık ve eşitsizlik. Mediterranean Journal of Humanities, VI(2), 29-48.

Arun Ö, Pamuk D, 2014. Kurumsal bakım sektöründe ageism: yaşlı bakım personelinin yaşlanma ve yaşlılığa ilişkin ayrımcı tutumlarının nedenleri ve müdahale önerileri. Mediterranean Journal of Humanities, IV(2), 19-33.

Baines D, Wang FTY, 2018. Critical engagements with aging and care. Social Work and Policy Studies: Social Justice, Practice and Theory, 1(1).

Baines D, 2017. Doing anti-oppressive practice: social justice social work (3rd Ed.). Halifax, Fernwood Publishing.

Baines D, 2011. An overview of anti-oppressive social work practice: neoliberalism, inequality, and change. In Donna Baines (Ed.), Doing anti-oppressive practice: social justice social work (2nd Ed. pp. 25-47). Halifax, Fernwood Publishing.

Baines D, 2011. An overview of anti-oppressive practice: roots, theory, tensions. In Donna Baines (Ed.), Doing anti-oppressive practice: social justice social work (2nd Ed. pp. 1-24). Halifax, Fernwood Publishing.

Baines D, 2007. Doing anti-oppressive practice: building transformative, politicized social work. Halifax, Fernwood Publishing.

Baines D, 2001. Everyday practices of race, class and gender: struggles, skills, and radical social work. Journal of Progressive Human Services, 11(2), 5-27.

Baki A, Gökçek T, 2012. Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11(42), 1-21.

Barn R, 2017. Race and ethnicity in social work: some issues for anti-discriminatory research. In Humphries B, Truman C, (Eds.). Re-thinking social research: anti-discriminatory approaches in research methodology (pp. 37-58). New York, Routledge Taylor & Francis Group.

Baybora D, 2010. Çalışma yaşamında yaş ayrımcılığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaş ayrımcılığı düzenlemesi üzerine. Çalışma ve Toplum, 1, 33-58.

Bayliss K, 2000. Social work values, anti-discriminatory practice and working with older lesbian service users. Social Work Education, 19(1), 45-53.

Berger PL, Luckmann T, 1991. The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge. London, Penguin Books.

Berkman B, Kaplan DB, 2016. The Oxford handbook of social work in health and aging (Eds.). Oxford; New York, Oxford University Press.

Berkman B, 2006. Handbook of social work in health and aging. New York, Oxford University Press.

Billings J, 2006. Staff perceptions of ageist practice in the clinical setting: practice develepment project, Quality in Ageing, 7(2), 33-45.

Bodner E, 2009. On the origins of ageism among older and younger adults. International Psychogeriatrics, 21(6), 1003-1014.

Bodner E, Cohen-Fridel S, 2010. Relations between attachment styles, ageism and quality of life in late life. International Psychogeriatrics 22(8), 1353-1361.

Bodner E, Lazar A, 2008. Ageism among Israeli students: structure and demographic influences. International Psychogeriatrics 20(5), 1046-1058.

Boz H, Gökçe N, Kıral AÖ, Mutlu E, Selvi N, Ünlü D, Yılmaz G, 2017. Sağlık bilimleri fakültesi ve iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. Kastamonu Sağlık Akademisi, 2(1), 1-23.

Brannen J, 2005. Mixing methods: the entry of qualitative and quantitative approaches into the research process. International Journal of Social Research Methodology, 8(3), 173-184.

British Association of Social Workers. 2017. Capabilities statement for social workers in England who work with older people. BASW. https://www.basw.co.uk/england/older/docs/capabilities-statement-older-people-draft.pdf (Erişim tarihi: 11.04.2018).

Broad B, 2017. Anti-discriminatory practitioner social work research: some basic problems and possible remedies. In Humphries B, Truman C, (Eds.). Re-thinking social research: anti-discriminatory approaches in research methodology (pp. 164-184). New York, Routledge Taylor & Francis Group.

Broadway-Horner M, 2017.Ageing, sexual orientation and mental health: lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex older people. In P. Lane & R Tribe (Eds.). Anti-discriminatory practice in mental health care for older people (pp. 232-257). London, Jessica Kingsley Publishers.

Bryman A, 1988/2016. Quantity and quality in social research. London, Routledge.

Burke B, Harrison P, 2009. Anti-oppressive approaches. In Adams R, Dominelli L, Payne M, (Eds.). Critical practice in social work (pp. 209-219). Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Burr V, 2015. Social constructionism. New York, Routledge.

Butler RN, 1989. Dispelling ageism: the cross-cutting intervention. American Academy of Political and Social Science, 503(1), 138-147.

Butler RN, 1980. Ageism: a foreword. Journal of Social Issues, 36(2), 8-11.

Butler RN, 1978. Thoughts on aging. American Journal of Psychiatry, 135, 14-16.

Butler RN, 1975. Why survive? Being old in America. New York, Harper & Row.

Butler RN, 1969. Age-ism: another form of bigotry. Gerontologist, 9(4), 243-246.

Buz S, 2015. Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14(53), 268-278.

Büyüköztürk Ş, 2007. Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.

Bytheway B, 1995. Ageism: rethinking ageing series. Buckingham, Open University Press.

Bytheway B, Johnson J, 1990. On defining ageism. Critical Social Policy, 10(29), 27-39.

Bytheway B, Keil T, Allatt P, Bryman A, 1989. Becoming and being old: sociological approaches to later life (Eds.). London, SAGE Publications.

Campbell FK, 2014. Ableism as transformative practice. In C. Cocker & T. Hafford-Letchfield, (Eds.). Rethinking anti-discriminatory and anti-oppressive theories for social work practice (pp. 78-92). Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Cankurtaran Ö, Beydili E, 2016. Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği üzerine. Toplum ve Sosyal Hizmet, 27(1), 145-160.

Ceylan H, Öksüz M, 2015. Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(39), 459-466.

Clark A, 2009. Ageism and age discrimination in social care in the United Kingdom. Centre for Policy on Ageing (CPA). http://www.cpa.org.uk/information/reviews/reviews.html (Erişim tarihi: 02.03.2018).

Clifford D, 2017. Critical life histories: key anti-oppressive research methods and processes. In Humphries B, Truman C, (Eds.). Re-thinking social research: anti-discriminatory approaches in research methodology (pp. 102-122). New York, Routledge Taylor & Francis Group.

Clifford D, 2008. Towards an anti-oppressive social work assessment method. Practice: Social Work in Action, 6(3), 226-238.

Clifford D, Burke B, 2008. Anti-oppressive ethics and values in social work. Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Clifford D, Burke B, 2005. Developing anti-oppressive ethics in the new curriculum, Social Work Education, 24(6), 677-692.

Cocker C, Hafford-Letchfield T, 2014. Introduction: rethinking anti-discriminatory and anti-oppressive practice in social work; time for new paradigms? In C. Cocker & T. Hafford-Letchfield (Eds.). Rethinking anti-discriminatory and anti-oppressive theories for social work practice (pp. 1-19). Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Cocker C, Hafford-Letchfield T, 2014. Rethinking anti-discriminatory and anti-oppressive theories for social work practice (Eds.). Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Cockersell P, 2017. Social exclusion and anti-discriminatory practice: the case of older homeless people. In P. Lane & R Tribe (Eds.). Anti-discriminatory practice in mental health care for older people (pp. 282-312). London, Jessica Kingsley Publishers.

Collins S, Lynne W, 2010. Anti-oppressive practice and social work students' portfolios in Scotland. Social Work Education, 29(7), 760-777.

Crawford K, Walker J, 2009. Transforming social work practice: social work with older people. Exeter, Learning Matters.

Creswell JW, Creswell JD, 2018. Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. Thousand Oaks, CA, SAGE Publications, Inc.

Creswell JW, 2003/2009/2014. Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. Los Angeles and London, SAGE Publications, Inc.

Creswell JW, 2015. A concise introduction to mixed methods research. Los Angeles, SAGE Publications, Inc.

Creswell JW, Plano Clark VL, 2007/2011/2018. Designing and conducting mixed methods research. Los Angeles, SAGE Publications, Inc.

Cuddy AJC, Fiske ST, 2002. Doddering but dear: process, content, and function in stereotyping of older persons In T. D. Nelson (Ed.), Ageism: stereotyping and prejudice against older persons (pp. 3-26). Cambridge, The MIT Press.

Curry-Stevens A, 2011. Persuasion: infusing advocacy practice with insights from anti-oppression practice. Journal of Social Work, 12(4), 345-363.

Curry-Stevens A, Nissen LB, 2011. Reclaiming Futures considers an anti-oppressive frame to decrease disparities. Children and Youth Services Review, 33(Supplement 1), 54-59.

Çayır K, 2012. Yaşçılık/Yaşa dayalı ayrımcılık. İçinde K. Çayır ve A. Ceyhan (Der.), Ayrımcılık: çokboyutlu yaklaşımlar. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çilingiroğlu N, Demirel S, 2004. Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı. Turkish Journal of Geriatrics, 7(4), 225-230.

Dalrymple J, Burke B, 2006. Anti-oppressive practice: social care and the law. Maidenhead, Open University Press.

Dalrymple J, Burke B, 1998. Developing anti-oppressive practice teaching. Practice, 10(2), 25-35.

Daşbaş S, Kesen NF, 2015. Attitudes of social work students towards the ageism. The Journal of International Social Research, 8(38), 702-710.

Daşbaş S, 2014. Yaşlı ayırımcılığı. İçinde V. Işıkhan (Yay. Haz.), Doç. Dr. Şener Koçyıldırım'a armağan: sosyal hizmet ve toplumla çalışma (s. 200-209). Ankara, Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği.

Dominelli L, 2017. Social work challenges in the second decade of the 21st century: against the bias. Affilia: Journal of Women and Social Work, 32(1), 105-107.

Dominelli L, 2009. Anti-oppressive practice: the challenges of the twenty-first century. In R. Adams, L. Dominelli, M. Payne (Eds.), Social work: themes, issues and critical debates (pp. 49-64). Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Dominelli L, 2002. Anti-oppressive social work theory and practice. Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Dominelli L, 1997. Sociology for social work. Basingstoke, PALGRAVE.

Duckett S, 2010. Counselling older people. In C. Lago & B. Smith (Eds.), Anti-discriminatory practice in counselling and psychotherapy (pp. 94-104). London, SAGE Publications.

Duffy F, 2017. A social work perspective on how ageist language, discourses and understandings negatively frame older people and why taking a critical social work stance is essential. The British Journal of Social Work, 47(7), 2068-2085.

Duru S, Kalaycı E. 2017. Yaşlı ayrımcılığının önlenmesinde sosyal hizmet uzmanının rolü. Social Siciences Studies Journal, 3(10), 1394-99.

El-Lahib Y, 2017. Anti-oppressive qualitative research principles for disability activism: reflections from the field. In H. Parada & S. Wehbi (Eds.), Reimagining anti-oppression social work research (pp. 17-28). Toronto, Canadian Scholars Press.

Erikson EH, Erikson JM, 1998. The life cycle completed: extended version with new chapters on the ninth stage of development by Joan M. Erikson. New York, W W Norton & Company.

Erikson EH, 1994. Identity: youth and crisis. New York, W W Norton & Company.

Erikson EH, 1993. Childhood and society. New York, W W Norton & Company.

Erikson EH, 1959. Identity and the life cycle. New York, International Universities Press.

Evren ÇC, 2018. Hukukta yaşlı ve yaşlılara sunulan sosyal hizmetlerin idare hukuku açısından değerlendirilmesi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniv. Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(XXII), 137-183.

Fasbender U, 2016. Stereotype, prejudice and discrimination toward older workers: a wind of change? In R. Burke, C. Cooper, & A. Antoniou (Eds.), The aging workforce: individual, organizational and societal challenges (pp. 159-184). London, Emerald Publishing.

Featherstone M, Hepworth M, 1991. The mask of ageing and the postmodern life course. In M. Featherstone, M. Hepworth & B. S. Turner (Eds.). The body: social process and cultural theory (pp. 371-389). London, SAGE Publications.

Featherstone M, Hepworth M, 1989. Ageing and old age: reflections on the postmodern life course. In B. Bytheway, T. Keil, P. Allatt & A. Bryman (Eds.). Becoming and being old: sociological approaches to later life (pp. 143-157). London, SAGE Publications.

Fielding NG, Fielding JL, 1986. Linking data: the articulation of qualitative and quantitative methods in social research. Beverly Hills, CA and London, SAGE Publications, Inc.

Fiske ST, Harris LT, Lee TL, Russell AM, 2016. The future of research on prejudice, stereotyping, and discrimination. In T.D. Nelson (Ed.), Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination (pp. 525-534). New York, Psychology Press.

Fiske ST, 1998. Stereotyping, prejudice, and discrimination. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), The handbook of social psychology (pp. 357-411). New York: McGraw‑ Hill.

Fook J, 2016. Social work: a critical approach to practice. London, SAGE.

Fook J, 2003. Critical social work: the current issues. Qualitative Social Work, 2(2), 123-130.

Foucault M, 2016. Dits et écrits (1954-1988). O. Akınhay & I. Ergüden (Çev.). Özne ve iktidar: seçme yazılar 2. İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Foucault M, 2007. Les anormaux. Cours au Collège de France, 1974-1975. H. Pons (Traducción). Los anormales. Curso en el Collège de France, (1974-1975). Buenos Aires, Fondo de Cultura Económica.

Fraboni M, Saltstone R, Hughes S, 1990. The Fraboni Scale of Ageism (FSA): An attempt at a more precise measure of ageism. Canadian Journal on Aging, 9(1), 56-66.

Freire P, 2013. Pedagogia do oprimido/Pedagogy of the oppressed. D. Hattatoğlu & E. Özbek (Çev.). Ezilenlerin pedagojisi. İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Garrett PM, 2018. Social work and social theory: making connections. Bristol, Policy Press.

Garrett PM, 2018. Welfare words: critical social work & social policy. London, SAGE.

Garrett PM, 2014. Critical and radical debates in social work: children and families. Bristol, Policy Press.

Garrett PM, 2014. Transcending the politics of ‘difference’ and ‘diversity’? In C. Cocker & T. Hafford-Letchfield, (Eds.). Rethinking anti-discriminatory and anti-oppressive theories for social work practice (pp. 183-195). Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Garrett PM, 2000. Responding to Irish “invisibility”: anti-discriminatory social work practice and the placement of Irish children in Britain. Adoption & Fostering, 24(1), 23-34.

Glennon L, 2010. Making older people equal: reforming the law on access to education and other services. International Journal of Education and Ageing, 1(1), 59-68.

Gökçe Kutsal Y, 2002. Yaşlanma: Uluslararası Eylem Planı. http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/eylem.pdf. (Erişim tarihi: 28.08.2019).

Graham M, Schiele JH, 2010 Equality-of-oppressions and anti-discriminatory models in social work: reflections from the USA and UK. European Journal of Social Work, 13(2), 231-244.

Greene JC, 2007. Mixed methods in social inquiry. San Francisco, CA, John Wiley & Sons, Inc.

Greene JC, Caracelli VJ, Graham WF, 1989. Toward a conceptual framework for mixed-method evaluation designs. Educational Evaluation and Policy Analysis, 11(3), 255–274.

Güven ŞD, Muz GU, Ertürk NE, 2012. Üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları ve bu tutumların bazı değişkenlerle ilişkisi. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 15(2), 99-105.

Habermas J, 2017. Die einbeziehung des anderen-Studien zur politischen theorie. İlknur Aka (Çev.). "Öteki" olmak, "öteki"yle yaşamak-Siyaset kuramı yazıları. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Hancock TU, Waites C, Kledaras CG, 2012. Facing structural inequality: students’ orientation to oppression and practice with oppressed groups. Journal of Social Work Education, 48(1), 5-25.

Harlow E, Hearn J, 1996. Educating for anti-oppressive and anti-discriminatory social work practice. Social Work Education, 15(1), 5-17.

Healy K, 2014. Social work theories in context: creating frameworks for practice. London, Palgrave Macmillan.

Healy K, 2000. Social work practices: contemporary perspectives on change. London, SAGE Publications.

Hick SF, 2002. Introduction to anti-oppressive practice: challenges for social work. Critical Social Work, 3(1), http://www1.uwindsor.ca/criticalsocialwork/introduction-anti-oppressive-practice-challenges-for-social-work. (Erişim tarihi: 08.03.2018).

Hogewoning L, 2012. Anti-oppressive practice and social trinitarianism: an interconnection of faith and social work principles. St. Louis, NACSW.

Hooper D, Coughlan J, Mullen MR, 2008. Structural equation modelling guidelines for determining model fit. The Electronic Journal of Business Research Methods, 6(1), 53-60.

Hughes M, Heycox K, 2010. Older people, ageing and social work: knowledge for practice. Crows Nest, A&U Academic.

Hulko W, Brotman S, Ferrer I, 2017. Counter Storytelling: Anti-oppressive social work with older adults. In Donna Baines (Ed.), Doing anti-oppressive practice: social justice social work (pp. 193-211). Halifax, Fernwood Publishing.

Hu LT, Bentler PM, 1999. Cutoff criteria for fit indexes in covariance structural analysis: conventional criteria versus new alternatives. Structural Equation Modeling, 6(1), 1-55.

Humphries B, Truman C, 2017. Re-thinking social research: anti-discriminatory approaches in research methodology (Eds.). New York, Routledge Taylor & Francis Group.

Hunt SJ, 2017. The life course: a sociological introduction. London, Palgrave Macmillan.

Institute For Conflict Research (ICR). 2014. Strengthening protection for all ages against age discrimination outside the workplace: examples to illustrate older people's experiences when accessing goods and services. A Report for the Equality Commission. Belfast. http://www.equalityni.org/ECNI/media/ECNI/Publications/Delivering%20Equality/Age-Discrimination-ICR-Final-Report-Final.pdf (Erişim tarihi: 10.04.2018).

Jenkins AK, 2008. Age discrimination in hotel workplaces: HRM practices and their effects on the employment of "older" workers. In: Conference Proceedings of the 17th Annual CHME Research Conference. University of Strathclyde, pp. 239254. ISBN 0954803914.

Johnson RB, Onwuegbuzie AJ, Turner LA, 2007. Toward a definition of mixed methods research. Journal of Mixed Methods Research, 1(2), 112-133.

Johnson RB, Onwuegbuzie AJ, 2004. Mixed methods research: a research paradigm whose time has come. Educational Researcher, 33(7), 14-26.

Johnson RB, Christensen L, 2014. Educational research: quantitative, qualitative, and mixed approaches. Los Angeles, SAGE Publications, Inc.

Kaçan H, Dibekli E, Akkan K, 2018. Toplumda yaşayan bireylerin yaşlı ayrımcılığı tutum düzeylerinin incelenmesi. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 11(2), 8-15.

Kalaycıoğlu S, Tol UU, Küçükural Ö, Cengiz K, 2003. Yaşlılar ve yaşlı yakınları açısından yaşam biçimi tercihleri. TÜBA Raporları, 5, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi.

Karasar N, 2010. Bilimsel araştırma yöntemi: kavramalar-ilkeler-teknikler. 21. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.

Kerr B, Gordon J, MacDonald C, Stalker K, 2005. Effective social work with older people. Scottish Executive Social Research. http://www.gov.scot/resource/doc/47121/0020809.pdf (Erişim tarihi: 09.04.2018).

Kılıç NP, 2017. Sağlık hizmetlerinde bireysel yaşlı ayrımcılığı. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi, 25(3), 53-77.

Köse G, Ayhan H, Taştan S, İyigün E, Hatipoğlu S, Açıkel CH, 2015. Sağlık alanında farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi. Gülhane Tıp Dergisi, 57, 145-151.

Kowal P, Dowd JE, 2001. Definition of an older person. Proposed working definition of an older person in Africa for the MDS Project. Geneva, World Health Organization.

Krysik JL, Finn J, 2015. Research for effective social work practice. E. Erbay (Çev. Ed.). Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması. Ankara, Nika Yayınevi.

Kutlu Y, Küçük L, Yıldız Fındık Ü, 2012. Psychometric properties of the Turkish version of the Fraboni Scale of Ageism. Nursing and Health Sciences, 14, 464-471.

Lago C, Smith B, 2010. Anti-discriminatory practice in counselling and psychotherapy (Eds.). London, SAGE Publications.

Lago C, Smith B, 2010. Anti-discriminatory practice revisited. In C. Lago & B. Smith (Eds.), Anti-discriminatory practice in counselling and psychotherapy (pp. 13-22). London, SAGE Publications.

Lane P, 2017. Conceptualising ageing and anti-discriminatory practice. In P. Lane & R Tribe (Eds.). Anti-discriminatory practice in mental health care for older people (pp. 19-47). London, Jessica Kingsley Publishers.

Lane P, Tribe R, 2017. Anti-discriminatory practice in mental health care for older people (Eds.). London, Jessica Kingsley Publishers.

Langan M, Day L, 2002. Women, oppression and social work: issues in anti-discriminatory practice (Eds.). London, Routledge.

Langley J, 2001. Developing anti-oppresive empowering social work practice with older lesbian women and gay men. British Journal of Social Work, 31, 917-932.

Larson G, 2008. Anti-oppressive practice in mental health. Journal of Progressive Human Services, 19(1), 39-54.

Laslett P, 1991. A fresh map of life: the emergence of the third age. Cambridge, Harvard University Press.

Leech NL, Onwuegbuzie AJ, 2009. A typology of mixed methods research designs. Quality & Quantity: International Journal of Methodology, 43(2), 265-275.

Levy BR. 2003. Mind matters: cognitive and physical effects of aging self-stereotypes. Journal of Gerontology: Psychological Sciences, 58(4), 203-11.

Levy SR, Macdonald JL, 2016. Progress on understanding ageism. Journal of Social Issues, 72(1), 5-25.

Lievesley N, 2009. Ageism and age discrimination in mental health care in the United Kingdom: a review from the literature. Department of Health, Centre for Policy on Ageing. http://www.cpa.org.uk/information/reviews/CPA-ageism_and_age_discrimination_in_mental_health_care-report.pdf(Erişim tarihi: 10.04.2018).

Lindland E, Fond M, Haydon A, Kendall-Taylor N. 2015. Gauging aging: mapping the gaps between expert and public understandings of aging in America. Frame Works Institute. https://www.giaging.org/documents/150501_gauging_aging_final_FrameWorks_report.pdf (Erişim tarihi: 11.04.2018).

Lymbery M, Lawson J, MacCallum H, McCoy P, Pidgeon J, Ward K, 2007. The social work role with older people. Practice, 19(2), 97-113.

Lymbery M, 2006. United we stand? Partnership working in health and social care and the role of social work in services for older people. The British Journal of Social Work, 36(7), 1119-34.

Lymbery M, 2005. Social work with older people: context, policy and practice. London, SAGE Publications.

Lynch R, 2014. Social work practice with older people: a positive person-centred approach. London, SAGE.

MacDonald JE, 2008. Anti-oppressive practices with chronic pain sufferers. Social Work in Health Care, 47(2), 135-156.

Major B, Sawyer PJ, 2016. Attributions to discrimination: antecedents and consequences. In T.D. Nelson (Ed.), Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination (pp. 89-110). New York, Psychology Press.

Martin GW, Younger D, 2000. Anti-oppressive practice: A route to the empowerment of people with dementia through communication and choice. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing, 7(1), 59–67.

McDonald A, 2010. Social work with older people. Cambridge, Polity Press.

Mental Health Foundation. 2009. All things being equal: age equality in mental health care for older people in England. London. https://www.mentalhealth.org.uk/file/1188/download?token... (Erişim tarihi: 10.04.2018).

Mertens DM, 2018. Mixed methods design in evaluation. Thousand Oaks, CA, SAGE Publications, Inc.

Mertens DM, 2012. Transformative mixed methods: addressing inequities. American Behavioral Scientist, XX(X), 1-12.

Mertens DM, 2011. Mixed methods as tools for social change. Journal of Mixed Methods Research, 5(3), 195-197.

Mertens DM, 2010. Transformative mixed methods research. Qualitative Inquiry, 16(6), 469-474.

Mertens DM, 2009. Transformative research and evaluation. New York, The Guilford Press.

Mertens DM, 2007. Transformative paradigm: mixed methods and social justice. Journal of Mixed Methods Research, 1(3), 212-225.

Mertens DM, 2003. Mixed methods and the politics of human research: the transformative-emancipatory perspective. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), Handbook of mixed methods in social & behavioral research (pp. 135-164). Thousand Oaks, CA, SAGE Publications, Inc.

Morgaine K, Capous-Desyllas M, 2015. Anti-oppressive social work practice: putting theory into action. Los Angeles, Sage Publications.

Morgan LA, Kunkel SR, 2016. Aging, society, and the life course. New York, Springer Publishing Company.

Morgan L, Kunkel S, 2001. Aging: the social context. California, Pine Forge Press.

Morse JM, 2010. Simultaneous and sequential qualitative mixed method designs. Qualitative Inquiry, 16 (6), 483-491.

Mullaly B, West J, 2018. Challenging oppression and confronting privilege: a critical approach to anti-oppressive and anti-privilege theory and practice. Don Mills, Ontario, Oxford University Press.

Mullaly RP/B, 2010. Challenging oppression and confronting privilege: a critical social work approach. Don Mills, Ontario; New York, Oxford University Press.

Nelson TD, 2016. Ageism. In T.D. Nelson (Ed.), Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination (pp. 431-440). New York, Psychology Press.

Nelson TD, 2016. The age of ageism. Journal of Social Issues, 72(1), 191-198.

Nelson TD, 2016. Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination (Ed.). New York, Psychology Press.

Nelson TD, 2005. Ageism: prejudice against our feared future self. Journal of Social Issues, 61(2), 207-221.

Nelson TD, 2002. Ageism: stereotyping and prejudice against older persons (Ed.). Cambridge, The MIT Press.

Neuman WL, 2014. Social research methods, qualitative and quantitative approaches. S. Özge (Çev.). Toplumsal araştırma yöntemleri, nitel ve nicel yaklaşımlar. 7. Baskı, Ankara, Yayınodası Ltd.

Neysmith SM, 2018. Using ageism as a lens for analysing and challenging inequities. Social Work and Policy Studies: Social Justice, Practice and Theory, 1(1), 1-16.

Nissen LB, Curry-Stevens A, 2012. Evolving on purpose: results of a qualitative study to explore how public youth system reform advocates apply anti-oppressive practice frameworks in a collaborative training and action process. Action Research, 10(4), 406-431.

North MS, 2015. Ageism stakes its claim in social sciences. Generations: Journal of the American Society on Aging, http://asaging.org/blog/ageism-stakes-its-claim-social-sciences (Erişim tarihi: 11.04.2018).

North MS, Fiske ST, 2013. A prescriptive intergenerational-tension ageism scale: Succession, Identity, and Consumption (SIC). Psychological Assessment, American Psychological Association (APA), doi: 10.1037/a0032367.

O'Connor D, 2003. Anti-oppressive practice with older adults: a feminist post-structural perspective. In Wes Shera (Ed.), Emerging perspectives on anti-oppressive practice (pp. 183-199). Toronto, Canadian Scholars Press.

Okitikpi T, Aymer C, 2010. Key concepts in anti-discriminatory social work. London, SAGE.

Önder Erol P, 2011. Sosyolojik perspektiften demografik yaşlanma: toplumsal, ekonomik ve politik alanlarda yaşlı failliği. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Önder Erol P, 2009. Social construction of old age among university students in Turkey. Sincronia, 13, 1-16.

Özgür Ö, 2014. Çokkültürcü sosyal çalışma. Ankara, SABEV Yayınları.

Öztürk MO, Uluşahin A, 2008. Ruh sağlığı ve bozuklukları I. Ankara, Nobel Tıp Kitapevleri.

Palmore EB, 2001. The ageism survey: first findings. Gerontologist, 41, 572-575.

Palmore EB, 1999. Ageism: positive and negative (2nd ed.). New York, Springer Publishing Company, Inc.

Palmore EB, Branch L, Harris DK, 2016. The encyclopedia of ageism (Eds.). New York, Routledge.

Parada H, Wehbi S, 2017. Anti-oppressive research: epistemologies, principles, directions. In H. Parada & S. Wehbi (Eds.), Reimagining anti-oppression social work research (pp. vii-xiii). Toronto, Canadian Scholars Press.

Parada H, Wehbi S, 2017. Reimagining anti-oppression social work research (Eds.). Toronto, Canadian Scholars Press.

Payne M, 1997/2014. Modern social work theory. Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Payne M, 2012. Citizenship social work with older people. Bristol, The Policy Press.

Phillips R, 2018. Emancipatory social work with older people: challenging students to overcome the limitations of ageism and institutional oppression. Social Work and Policy Studies: Social Justice, Practice and Theory, 1(1), 1-23.

Polat H, Baysal HY, Aktaş B, 2017. İki farklı ilde erişkinlerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi. Turkish Journal of Geriatrics, 20(4), 280-288.

Quadagno J, 2017. Aging and the life course: an introduction to social gerontology. New York, McGraw-Hill Education.

Quinn E, 2014. Stop age discrimination: delivering the programme for government commitment to extend age discrimination legislation to the provision of goods, facilities and services. Belfast, Age Sector Position Paper. https://www.ageuk.org.uk/Documents/EN-GB-NI/policy/gfs/Stop_Age_Discrimination_Age_Sector_Position_Paper_July_2014.pdf?mc_cid=62f050e303%3Fdtrk%3Dtrue (Erişim tarihi: 10.04.2018).

Rainer S, 2014. Social participation and social engagement of elderly people. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 116, 780-785.

Ray M, Bernard M, Phillips J, 2009. Critical issues in social work with older people. Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Razack N, 2002. Transforming the field: critical antiracist and anti-oppressive perspectives for the human services practicum. Halifax, Fernwood Publishers.

Razack N, 1999. Anti-discriminatory practice: pedagogical struggles and challenges. The British Journal of Social Work, 29(2), 231-250.

Reed J, Cook M, Cook G, Inglis, P, Clarke C, 2006. Specialist services for older people: issues of negative and positive ageism. Ageing & Society, 26(6), 849-865.

Robbins LA, 2015. The pernicious problem of ageism. Generations: Journal of the American Society on Aging, http://asaging.org/blog/pernicious-problem-ageism (Erişim tarihi: 11.04.2018).

Rogers J, 2012. Anti-oppressive social work research: reflections on power in the creation of knowledge. Social Work Education, 31(7), 866-79.

Rush M, Keenan M, 2014. The social politics of social work: anti-oppressive social work dilemmas in twenty-first-century welfare regimes. British Journal of Social Work, 44(6), 1436-53.

Sakamoto I, Pitner RO, 2005. Use of critical consciousness in anti-oppressive social work practice: disentangling power dynamics at personal and structural levels. British Journal of Social Work, 35, 435-452.

Sandys J, 2017. Anti-oppressive social work with disabled people: challenging ourselves to do better. In S. Wehbi & H. Parada (Eds.), Reimagining anti-oppression social work practice (pp. 95-108). Toronto, Canadian Scholars Press.

Shera W, 2003. Anti-oppressive practice: emerging perspectives and future challenges. In Wes Shera (Ed.), Emerging perspectives on anti-oppressive practice (pp. xi-xxiii). Toronto, Canadian Scholars Press.

Sinclair R, Albert J, 2008. Social work and the anti-oppressive stance: does the emperor really have new clothes? Critical Social Work, 9(1), http://www1.uwindsor.ca/criticalsocialwork/social-work-and-the-anti-oppressive-stance-does-the-emperor-really-have-new-clothes. (Erişim tarihi: 08.03.2018).

Snyder ML, Kleck RE, Strenta A ve Mentzer SJ, 1979. Avoidance of the handicapped: an attributional ambiguity analysis. Journal of Personality and Social Psychology, 37 (12), 2297-306.

Solomon Barbara B, 1987. Empowerment: social work in oppressed communities. Journal of Social Work Practice, 2(4), 79-91.

Stangor C, 2016. The study of stereotyping, prejudice, and discrimination within social psychology: a quick history of theory and research. In T.D. Nelson (Ed.), Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination (pp. 1-22). New York, Psychology Press.

Strier R, Binyamin S, 2014. Introducing anti-oppressive social work practices in public services: rhetoric to practice. The British Journal of Social Work, 44(8), 2095-112.

Strier R, Binyamin S, 2010. Developing anti-oppressive services for the poor: a theoretical and organisational rationale. The British Journal of Social Work, 40(6), 1908-26.

Strier R, 2007. Anti-oppressive research in social work: a preliminary definition. The British Journal of Social Work, 37(5), 857-71.

Sung KT, Dunkle RE, 2009. How social workers demonstrate respect for elderly clients. Journal of Gerontological Social Work, 52(3), 250-260.

Şimşek ÖF, 2009. Yapısal eşitlik modellemesine giriş: temel ilkeler ve lisrel uygulamaları. Ankara, Ekinoks Yayıncılık.

Tashakkori A, Teddlie C, 2003/2010. Handbook of mixed methods in social & behavioral research (Eds.). Thousand Oaks, CA, SAGE Publications, Inc.

Taşcı F, 2010. Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örnekleri. Çalışma ve Toplum, 1, 175-202.

Teater B, 2014. An introduction to applying social work theories and methods. Maidenhead, Open University Press.

Teddlie C, Yu F, 2007. Mixed methods sampling: a typology with examples. Journal of Mixed Methods Research, 1, 77-100.

Tekin Kaya N, Örsal Ö, 2018. Sosyal bir sorun: yaşlı ayrımcılığı. Social Sciences Studies Journal, 4(16), 1350-55.

Thompson N, 2018. Promoting equality: working with diversity and difference. London, Palgrave.

Thompson N, 2016. Anti-discriminatory practice: equality, diversity and social justice. London, Palgrave.

Thompson N, 2003. Promoting equality: challenging discrimination and oppression. Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Thompson S, 2005. Age discrimination. Dorset, Russell House Publishing.

Topgül S, 2016. Çalışma yaşamında yaşlı ayrımcılığı mı yaş ayrımcılığı mı? Sosyoloji Dergisi, 36(2), 13-31.

Tribe R, 2017. Ageing, ethnicity and mental health. In P. Lane & R Tribe (Eds.). Anti-discriminatory practice in mental health care for older people (pp. 69-101). London, Jessica Kingsley Publishers.

Turney D, 2014. Deconstructing the language of anti-oppressive practice in social work. In C. Cocker & T. Hafford-Letchfield, (Eds.). Rethinking anti-discriminatory and anti-oppressive theories for social work practice (pp. 168-182). Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. 2014. Onuncu Kalkınma Planı – Yaşlanma: Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2014-2018). www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/248/Ya%C5%9Flanma%20%C3%96zel%20%C4%B0htisas%20Komisyonu%20Raporu.pdf (Erişim tarihi: 26.02.2018).

Türkiye Cumhuriyeti Sinop Valiliği. 2019. Sinop. http://www.sinop.gov.tr/anasayfa (Erişim tarihi: 16.01.2019).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). 2019. İstatistiklerle Yaşlılar. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30699 (Erişim tarihi: 06.02.2020).

Ucun Y, Mersin S, Öksüz E, 2015. Gençlerin yaşlı bireylere karşı tutumu. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(37), 1143-1149.

United Nations (UN), Department of Economic and Social Affairs, Population Division. 2017. World population prospects: the 2017 revision, key findings and advance tables. Working Paper No. ESA/P/WP/248, New York, United Nations.

United Nations (UN), Department of Economic and Social Affairs, Population Division. 2015. World population ageing 2015. ST/ESA/SER.A/390, New York, United Nations.

Ünalan D, Soyuer F, Elmalı F, 2012. Geriatri merkezi çalışanlarında yaşlı tutumunun değerlendirilmesi. Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi, 2(3), 115-120.

Ünalan T, 2000. The status of old age population in Turkey. Turkish Journal of Population Studies, 22(1), 3-22.

Vefikuluçay Yılmaz D, Terzioğlu F, 2011. Development and psychometric evaluation of ageism attitude scale among the university students. Turkish Journal of Geriatrics, 14(3), 259-268.

Vefikuluçay D, 2008. Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Victor CR, 2005. The social context of ageing: a textbook of gerontology. London, Routledge.

Webb SA, 2014. The subject of social work: towards a new perspective on discrimination. In C. Cocker & T. Hafford-Letchfield, (Eds.). Rethinking anti-discriminatory and anti-oppressive theories for social work practice (pp. 127-139). Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Wehbi S, Parada H, 2017. Reimagining anti-oppression social work practices: tensions and conversations. In S. Wehbi & H. Parada (Eds.), Reimagining anti-oppression social work practice (pp. vii-xii). Toronto, Canadian Scholars Press.

Wehbi S, Parada H, 2017. Reimagining anti-oppression social work practice (Eds.). Toronto, Canadian Scholars Press.

World Health Organization (WHO). 2017. Global strategy and action plan on ageing and health. Geneva, WHO Publications.

World Health Organization (WHO). 2015. World report on ageing and health. Luxembourg, WHO Publications.

World Health Organization (WHO). 2002. Active ageing: a policy framework. Madrid, WHO Publications.

World Health Organization (WHO) and World Psychiatric Association (WPA). 2002. Reducing stigma and discrimination against older people with mental disorders. Geneva, WHO Publications.

World Health Organization (WHO). 1972. Psychogeriatrics: report of a WHO Scientific Group, Technical Reports Series 507, Geneva. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/40993/1/WHO_TRS_507.pdf (Erişim tarihi: 21.02.2018).

Wisdom NM, R. Connor D, R. Hogan L, L. Callahan J, 2014. The relationship of anxiety and beliefs toward aging in ageism. Journal of Scientific Psychology, 9, 10-21.

Yavuz S, 2018. Future living arrangement preferences of middle-aged individuals in Turkey. Senex: Journal of Aging Studies, 2, 1-16.

Yazıcı SÖ, Kalaycı I, Kaya E, Tekin A, 2015. Yaşlı bakım programı öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 2, 77-87.

Yıldırım A, Şimşek H, 2013. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Yıldız R, Ömeroğlu G, Terim N, 2017. Yaşlı penceresinden yaşlı ayrımcılığı: Bursa ve Yalova örneği. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 313-329.

7. EKLER

EK-A. Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa (ageism) ilişkin düşüncelerinin sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde değerlendirilmesi amacıyla yapılmaktadır.

Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Bu araştırmadan elde edilecek veriler sadece bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırma kapsamında herhangi bir görüntü veya ses kaydı alınmayacaktır. Çalışmaya katılmamayı ya da çalışmadan ayrılmayı tercih edebilirsiniz. Adınız hiçbir şekilde kullanılmayacak, paylaşılmayacak ve kesinlikle gizli kalacaktır. Soruları dikkatle okuyup/dinleyip cevaplamanız araştırmanın başarısı açısından önem taşımaktadır. Araştırmaya katılımınız için sizden herhangi bir ücret talep edilmeyecek ve size herhangi bir ücret ödenmeyecektir. İstemeniz halinde çalışmanın sonuçları sizlerle paylaşılabilecektir. Gerektiğinde size ulaşılabilecek bir bilgi verebilirsiniz.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Bu formu okudum ve gönüllü olarak bu çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının Adı Soyadı:……..…… İmzası:…….

Varsa Görgü Tanığının Adı Soyadı:……..… İmzası:…….

Araştırmacı:

Arş. Gör. Abdullah Işık İmzası:…….

Sinop Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü

Tel: 0368 271 65 52 E posta: aisik@sinop.edu.tr

Tarih:

EK-B. Kişisel Bilgi Formu

1. Yaşınız?

65-74 ( )	75-84 ( )	+85 ( )

2. Cinsiyet ve medeni durumunuz?

Kadın ( )	Evli ( )	Bekâr ( )
Erkek ( )		

3. Eğitim durumunuz?

İlkokul ( )	Ortaokul ( )	Lise ( )
Lisans ( )	Lisansüstü ( )	Diğer……..

4. Mesleğiniz?

Çalışmıyor ( )	Memur ( )	İşçi ( )	Serbest meslek ( )	Diğer…….....

5. Varsa, çocuk sayısı?

1 ( )	2 ( )	3 ( )	+3 ( )

6. Aylık ekonomik geliriniz TL olarak ne kadardır?

0-1.600 ( )	1.601-2.600 ( )	2.601-3.600 ( )	3.601-5.000 ( )	+5.000 ( )

7. Sağlık durumunuz nasıldır?

İyi ( )	Orta ( )	Kötü ( )

8. Zamanınızın çoğunu geçirdiğiniz yer?

Ev ( )	Kurum ( )	Kıraathane ( )	İbadethane ( )

9. Şuan yaşanılan yer?

Evde ( )	Kurumda ( )	Diğer……

10. Kim veya kimlerle yaşıyorsunuz? Belirtiniz……..

11. Sosyal güvenceniz nedir? Belirtiniz……

12. Ayrımcılığa en fazla maruz kaldığınız yer ve/veya mekân neresidir? Kim(ler) tarafından ayrımcılığa maruz kaldınız? Belirtiniz…….

EK-C. Fraboni Ageism (Yaşa Dayalı Ayrımcılık) Ölçeği

FRABONI AGEISM (YAŞA DAYALI AYRIMCILIK) ÖLÇEĞİ

Aşağıda yaşlılık ile ilgili 29 soru bulunmaktadır. Bu sorularda belirtilen yaşlı kavramı 65 yaş ve üzeri yaşlıları kapsamaktadır. Bu ifadelere katılma durumunuza göre yanında "1-Kesinlikle katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Katılıyorum, 4-Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde sıralanmış seçeneklerden sadece birini işaretleyiniz.

Listedeki her maddeyi lütfen dikkatle okuyunuz. Katılımınız için teşekkür ederiz.

MADDELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Gençlerin intiharı, yaşlıların intiharından daha üzücüdür.	1	2	3	4
2. Herkesin kullandığı spor tesislerinde yaşlı insanlar için ayrı bir bölüm kurulmalı, böylece kendi seviyelerine göre yarışabilirler.	1	2	3	4
3. Yaşlıların çoğu cimridir, para ve mülklerini saklayıp, biriktirirler.	1	2	3	4
4. Yaşlıların çoğu yeni arkadaş edinmek yerine eski arkadaşlarıyla görüşmeyi tercih ederler.	1	2	3	4
5. Yaşlıların çoğu geçmişte yaşarlar.	1	2	3	4
6. Yaşlılarla karşılaştığımda bazen göz teması kurmaktan kaçınırım.	1	2	3	4
7. Yaşlı insanların benimle sohbet etmeye çalışmasından hoşlanmam.	1	2	3	4
8. Yaşlı insanlar, toplumun diğer üyeleri ile aynı hak ve özgürlüklere layıktırlar.	1	2	3	4
9. Çok yaşlı insanlardan karmaşık ve ilginç sohbetler beklenmemelidir.	1	2	3	4
10. Yaşlı insanların çevresindeyken depresif (karamsarlık) hissetme muhtemelen en sık rastlanan bir duygudur.	1	2	3	4
11. Yaşlı insanlar kendi yaşlarında arkadaş bulmalıdırlar.	1	2	3	4

12. Yaşlı insanlar, genç bir topluluk içine katıldıklarında kendilerini hoşnut hissetmelidirler.	1	2	3	4
13. Yaşlı kulüplerindeki toplantılara davet edilsem bile gitmemeyi tercih ederim.	1	2	3	4
14. Yaşlılar oldukça yaratıcı olabilir.	1	2	3	4
15. Şahsen yaşlı kişilerle pek fazla zaman geçirmek istemem.	1	2	3	4
16. Çok yaşlı insanların sürücü ehliyetini yenilemesine izin verilmemelidir.	1	2	3	4
17. Yaşlı insanların toplumun spor tesislerini kullanmaya ihtiyaçları yoktur.	1	2	3	4
18. Çok yaşlı insanlara küçük çocukların bakımında güvenilmemelidir.	1	2	3	4
19. Çoğu yaşlı insan en fazla kendi yaşıtlarıyla mutlu olur.	1	2	3	4
20. Yaşlıların kimseyi rahatsız etmeyecekleri bir yerde yaşaması en iyisidir.	1	2	3	4
21. Yaşlı insanlardan oluşan gruplar oldukça eğlencelidir.	1	2	3	4
22. Bugünlerde, ülkemizdeki yaşlıların durumu hakkında duyduklarım çok üzücü.	1	2	3	4
23. Yaşlı insanlar, politik konularda konuşmaları için cesaretlendirilmelidir.	1	2	3	4
24. Çok yaşlı insanlar ilginç ve kendine özgüdür.	1	2	3	4
25. Çok yaşlı insanlarda kişisel bakımın kötü olduğu düşünülür.	1	2	3	4
26. Yaşlı biriyle yaşamayı tercih etmem.	1	2	3	4
27. Çok yaşlı insanlar aynı hikayeleri defalarca anlattıkları için rahatsız edici olabilirler.	1	2	3	4
28. Yaşlılar diğer insanlara göre daha fazla şikâyet ederler.	1	2	3	4
29. Yaşlı insanlar gereksinimlerini karşılamak için çok fazla paraya ihtiyaç duymazlar.	1	2	3	4

EK-D. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Tarih: …….

Görüşmenin Başlama Saati: ……..…….……. Bitiş saati: ……..…….

Görüşmeci: ……..

Merhaba, benim adım Abdullah IŞIK. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda Doktora yapmaktayım. Farklı yaşam alanlarına sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin düşüncelerini sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde anlamaya yönelik bilimsel bir çalışma yürütmekteyim. Bu araştırmada ortaya çıkacak sonuçların bireylerin yaşlarından dolayı maruz kaldığı ayrımcılık için dönüştürücü politika ve uygulamaların geliştirilmesine katkı sağlayacağını umut ediyorum.

- Bu görüşme süresince bildirdiklerinizin tümü, gizli kalacaktır. Bu bilgileri araştırmacıların dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğümüz bireylerin isimleri kesinlikle rapora yansımayacaktır.
- Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?
- Bu görüşmenin yaklaşık olarak bir saat süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirseniz sorulara başlamak istiyorum.

Görüşme Soruları

1. Çoğunlukla kimlerle ve nerede zaman geçiriyorsunuz? Açıklayınız.
2. Kişisel, sosyal veya toplumsal hassasiyetleriniz (duyarlılıklarınız) nelerdir ve nasıl farklılaşmaktadır? Sosyal ilişkilerinizi göz önünde bulundurarak değerlendiriniz.
3. Yaşa dayalı ayrımcılığa dair duygu, düşünce ve görüşleriniz nelerdir? Açıklayınız.
4. Sizi yaşa dayalı ayrımcılıkla karşı karşıya bırakan faktörler nelerdir? Bunlar, sizi nasıl etkilemektedir? Açıklayınız.
5. Hangi durumlarda, ne tür ve hangi boyutlarda ayrımcılıkla karşı karşıya kalıyorsunuz? (Kişisel, kişilerarası, sosyo-politik, kurumsal, yapısal, ekonomik,

kültürel ve tinsel olarak) Bu süreçte, karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Açıklayınız.

6. Yaşınızdan dolayı maruz kaldığınız ayrımcılığın yaşamınız üzerinde ne gibi etkileri olmaktadır? Sizce bu türden ayrımcılıklar çoğunlukla nasıl ve kimler tarafından yapılıyor? Açıklayınız.
7. Yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkma yöntemleriniz var mıdır? Varsa nelerdir? Bu süreci atlatmak için neler yapıyorsunuz? Açıklayınız.
8. Genel olarak insan hakları, eşitlik, sosyal adalet, farklılık gibi kavramlar hakkındaki bilgileriniz nelerdir? Yaşa dayalı ayrımcılıkla ilişkilendirerek açıklayınız.
9. Bu çerçevede, sizler için belirlenen sosyal politika ve uygulamalarla nasıl, neden ve ne tür ilişki kurmaktasınız?
10. Mevcut sosyal hizmet yaklaşımlarının yaşlılara ve yaşa dayalı ayrımcılığa ne gibi etkileri olmaktadır? Size göre, yaşa dayalı ayrımcılık için alternatif sosyal hizmet uygulamalarının neler olabileceğini açıklayınız.

EK-E. Etik Kurul Onayı

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ DEKANLIĞI

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

Sayı:1677

Tarih: 26/09/2018

Doç. Dr. Serap DAŞBAŞ
(S.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi)

26.09.2018 tarihli Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu toplantısında "Farklı Yaşam Biçimlerine Sahip Olan 65 Yaş ve Üzerindeki Bireylerin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism)İlişkin Düşüncelerinin Sosyal Hizmete Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Perspektif Temelinde Değerlendirilmesi – Sinop Örneği" görüşülmüş olup kurulun konu ile ilgili 2018/1677 nolu kararı ekte sunulmuştur.

Prof. Dr. Hasan Hüseyin DÖNMEZ
Dekan Vekili

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

Sayı: 1677

Tarih: 03.10.2018

ARAŞTIRMA PROJESİ DEĞERLENDİRME FORMU

Toplantı tarihi:	26.09.2018
Toplantı no:	01
Proje no:	1677
Karar no:	2018/158

Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Doç. Dr. Serap DAŞBAŞ'ın "Farklı Yaşam Biçimlerine Sahip Olan 65 Yaş ve Üzerindeki Bireylerin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism) İlişkin Düşüncelerinin Sosyal Hizmette Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Perspektif Temelinde Değerlendirilmesi- Sinop Örneği" adlı çalışması görüşüldü. Çalışma etik açıdan uygun bulunmuştur .

Doç. Dr. Kezban TEPELİ (Başkan)

Doç. Dr. Özlem KARAKUŞ (Üye)

Prof. Dr. Ramazan ARI (Üye)

Dr.Öğr.Üyesi Emel FİLİZ (Üye)
KATILMADI

Prof. Dr. Belgin AKIN (Üye)
KATILMADI

Dr.Öğr.Üyesi Hacer Alan DİKMEN (Üye)

Prof. Dr. Şebnem ASLAN (Üye)

Dr.Öğr.Üyesi Muhammet Ali CEBİRBAY (Üye)

Doç. Dr. Sema YILMAZ (Üye)

Dr.Öğr.Üyesi Ebru BAYRAK (Üye)

Prof. Dr. Nazan AKTAŞ (Üye)

Dr.Öğr.Üyesi Devlet ALAKOÇ PİRPİR (Üye)
KATILMADI

Doç. Dr. Deniz TANYER (Üye)

Dr.Öğr.Üyesi Fatma ÖZLEM YILMAZ (Üye)

Prof. Dr. Fatma TAŞ ARSLAN (Üye)

Dr.Öğr.Üyesi Doğa BAŞER (Üye)

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SELCUK UNIVERSITY
FACULTY OF HEALTH SCIENCES
Ethics Committee for Non-Interventional Clinical Investigations

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

Number: 1677

Date: 04.10.2018

RESEARCH PROJECT EVALUATION FORM

Meeting date: 26.09.2018
Meeting number: 01
Project number: 1677
Decision number: 2018/158

The research project proposal titled "Evaluation of Opinions of Individuals Aged 65 and 65+ Having Various Living Arrangements about Ageism on the Basis of Anti-Oppressive and Discriminatory Perspective in Socail Work-Sinop Case" "1677" which is a researcher Associate Professor Serap DAŞBAŞ member of the faculty of health sciences faculty of our university, was examined by taking into account the justification, purpose, approach and methods and it was found appropriate from an ethical point of view.

Associate Professor Kezban TEPELİ (Ethics Committee Chair)

Associate Professor Özlem KARAKUŞ (Member)

Professor Ramazan ARI (Member)

Assistant Professor Emel FİLİZ (Member)
NOT ATTENDED

Professor Belgin AKIN (Member)
NOT ATTENDED

Assistant Professor Hacer Alan DİKMEN (Member)

Professor Şebnem ASLAN (Member)

Assistant Professor Muhammet Ali CEBİRBAY (Member)

Associate Professor Şema YILMAZ (Member)

Assistant Professor Ebru BAYRAK (Member)

Professor Nazan AKTAŞ (Member)

Assistant Professor Devlet ALAKOÇ PİRPİR (Member)
NOT ATTENDED

Associate Professor Deniz TANYER (Member)

Assistant Professor Fatma ÖZLEM YILMAZ (Member)

Professor Fatma TAŞ ARSLAN (member)

Assistant Professor Doğa BAŞER (member)

EK-F. Saha Araştırmasıyla İlgili İzinler

Sinop Üniversitesi Evrak Tarih ve Sayısı: 21/11/2018-14870

T.C.
AİLE,ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI
Bakan Yardımcılığı
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı, Eğitim Planlama ve Uygulama Birimi

Sayı : 94952863-605.01-626090 24.11.2018
Konu : Abdullah IŞIK

SİNOP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 06.11.2018 tarihli ve E.523547 sayılı yazısı ile Sinop Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü Arş.Gör. Abdullah IŞIK'ın; "Farklı Yaşam Biçimlerine Sahip Olan 65 Yaş ve Üzerindeki Bireylerin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism) İlişkin Düşüncelerinin Sosyal Hizmette Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Perspektif Temelinde Değerlendirilmesi - Sinop Örneği" başlıklı bilimsel araştırma çalışmasını Sinop Valiliği Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı Sinop Huzurevi'nde yapma talebi bildirilmiştir.

Söz konusu talebe ilişkin alınan Makam Onayı yazınız ekindedir.

Bilgilerinize arz, gereğini rica ederim.

Salih BOZKURT
Bakan a.
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkan V.

Ek : 09/11/2018 tarihli 94952863-605.01-E.5372965 sayılı yazı. (1 sayfa)

Dağıtım:
Gereği: Sinop Üniversitesi Rektörlüğüne
Sinop Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne
Bilgi: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne

Güvenli Elektronik İmzalı
Aslı ile Aynıdır
Tarih : 25/11/2018

Gülhan SAĞLAM
Uzman

Eğitim Planlama Koordinasyon Birimi Eğitim Talep Adresi ile paylaşılmıştır
Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177. Sok. No: 10/A Kat: 2/7 Bilgi için:Cemalettin ÜLÜFER
Posta Kodu: 06510 Çankaya/ Ankara Sosyal Çalışmacı
(312)705 57 00
(312)705 57 57

Sinop Üniversitesi Evrak Tarih ve Sayısı: 21/11/2018-14870

T.C.
AİLE,ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI
Bakan Yardımcılığı
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı, Eğitim Planlama ve Uygulama Birimi

Sayı : 94952863-605.01-E.572965
Konu : Abdullah IŞIK

09/11/2018

BAKAN YARDIMCILIĞI MAKAMINA

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 06.11.2018 tarihli ve E.523547 sayılı yazısı ile Sinop Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü Arş.Gör. Abdullah IŞIK'ın; "Farklı Yaşam Biçimlerine Sahip Olan 65 Yaş ve Üzerindeki Bireylerin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Agesim) İlişkin Düşüncelerinin Sosyal Hizmette Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Perspektif Temelinde Değerlendirilmesi - Sinop Örneği" başlıklı bilimsel araştırma çalışmasını Sinop Valiliği Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı Sinop Huzurevi'nde yapma talebi bildirilmiştir.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 06.11.2018 tarihli ve E.523547 sayılı yazısı ile olumlu değerlendirildiği bildirilen söz konusu araştırmanın ilgili İl Müdürlüğü koordinesinde, kuruluş müdürlüğü denetiminde, sağlık personellerinin refakat ve yönlendirmesi ile ses-görüntü kaydı alınmaksızın, iş akışını aksatmayacak şekilde gönüllülük esası çerçevesinde, araştırma sonuçlarının herhangi bir yerde yayınlanmadan önce Kurum izni alınması ve araştırma bitiminde birer örneğinin Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne, Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığına ve ilgili İl Müdürlüğüne gönderilmesi koşulları ile gerçekleştirilmesi hususunu;

Olurlarınıza arz ederim.

e-imzalıdır
Salih BOZKURT
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkan V.

OLUR
09/11/2018

e-imzalıdır
Ayşe ERGEZEN
Bakan Yardımcısı

Ek : 06/11/2018 tarihli 97296801-605.01-E.523547 sayılı yazı. (1 sayfa)

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu çerçevesinde güvenli elektronik imzamız ile imzalıdır.

Eskişehir Yolu 86[illegible]Mah. 2177. Sok. No: 10/A Kat: 27
Posta Kodu: 06510 Çankaya/ Ankara
(312)[illegible]6 57 00
(312)[illegible]5 57 57

Bilgi için:Cemalettin ULUTAR
Sosyal Çalışmacı

T C
SİNOP BELEDİYESİ
Özel Kalem Müdürlüğü

Sayı : 67088654 /182- 3337
Konu: Bilimsel Araştırma Talebi hk.

24.09.2018

SİNOP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

İlgi: 17.09.2018 tarih ve 57452775-604.01.E sayılı yazınız.

İlgi yazınıza istinaden Yaşlılar Evi Dinlenme Lokalinde yapmak istediğiniz anket çalışması talebi tarafımızca uygun görülmüştür.

Bilgilerinize rica ederim.

Baki ERGÜL
Belediye Başkanı

Adres : Atatürk Cad. No : 10 Merkez / Sinop
Tel : 0 368 261 18 44
Fax : 0 368 261 45 06

Ayrıntılı Bilgi İçin İrtibat : İ.DAMAROĞLU Özel Kalem Müd
Web : www.sinop.bel.tr
e-mail : info@sinop.bel.tr

T.C.
SİNOP VALİLİĞİ
İl **Müftülüğü**

24 Eylül 2018

Sayı : **70318906-249-** 1791
Konu: Bilimsel Araştırma

SİNOP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Genel Sekreterliği)

İlgi :Sinop Üniversitesi Rektörlüğü'nün 17.09.2018 tarih ve 57452775-604.01-E.5036 sayılı Yazısı

"Farklı Yaşam Biçimlerine Sahip Olan 65 Yaş Ve Üzerindeki Bireylerin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism) İlişkin Düşüncelerinin Sosyal Hizmette Baskı Ve Ayrımcılık Karşıtı Perspektif Temelinde Değerlendirilmesi-Sinop Örneği" başlıklı bilimsel araştırma kapsamında Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmetler Bölümü Arş.Gör. Abdullah IŞIK'ın camilerde anket çalışması yapabilmesi için ilgi yazı ile müsaade talep edilmektedir.

Bu itibarla; söz konusu bilimsel araştırma çerçevesinde camilerde anket çalışması yapılmasında il müftülüğümüzce bir sakınca bulunmamaktadır.

Bilgilerinize arz ederim.

Ali Hayri ÇELİK
İl Müftüsü

Meydankapı Mahallesi Kıvrım Sokak Nö:6 57000 SİNOP
Faks : (0368) 2614688 e-posta: sinop@ilvaret.gov.tr
Telefon: (0368) 2611519 Ayrıntılı Bilgi İçin: N.PİŞKİNEL Şef
Elektronik Ağ : http://sinop.diyanet.gov.tr

Sinop Üniversitesi Evrak Tarih ve Sayısı: 05/10/2018-12738

T.C.
SİNOP VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 25072426-44-E.18267580 03.10.2018
Konu : Anket Uygulaması

SİNOP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : Sinop Üniversitesi Rektörlüğü'nün 17.09.2018 tarih ve 5036 sayılı yazısı

Sinop Üniversitesi Öğretim Üyesi Arş Gör. Abdullah IŞIK'ın 'Farklı Yaşam Biçimlerine Sahip Olan 65 Yaş ve Üzerindeki Bireylerin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism) İlişkin Düşüncelerinin Sosyal Hizmette Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Perspektif Temelinde Değerlendirilmesi - Sinop İli Örneği' konulu çalışmasını Sinop Merkez İlçede bulunan Sinop Öğretmenevi'nde uygulanabilmesi ile ilgi Olur ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi arz ederim.

Ercan YILDIZ
Milli Eğitim Müdür V.

Ek: Onay (1 Sayfa)

BELGENİN ASLI
ELEKTRONİK İMZALIDIR
4.10.2018
Erdem URHAN
Şef

Hükümet Konağı SİNOP
Elektronik ağ: www.sinop.meb.gov.tr
E-posta:arge57@meb.gov.tr http://sinoparge.meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için M.Caner YENER
Ar-Ge Birim Koordinatörü
Tel :0 368 261 1987-173

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 9454-1959-3c8c-9e2c-c7b5 kodu ile teyit edilebilir.

Sinop Üniversitesi Evrak Tarih ve Sayısı: 05/10/2018-12738

T.C.
SİNOP VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 25072426-604.01.01-E.18134735
Konu : Anket Uygulaması

03/10/2018

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Sinop Üniversitesi Rektörlüğü'nün 17.09.2018 tarih ve 5036 sayılı yazısı

Sinop Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü Arş. Gör. Abdulkadir IŞIK'ın 'Farklı Yaşam Biçimlerine Sahip Olan 65 Yaş ve Üzerindeki Bireylerin Yaşa Dayalı Ayrımcılığa (Ageism) İlişkin Düşüncelerinin Sosyal Hizmette Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Perspektif Temelinde Değerlendirilmesi - Sinop İli Örneği' başlıklı bilimsel araştırması kapsamında Sinop Öğretmenevi'nde anket çalışması yapmak istemektedir. Etkinlik ile ilgili yazı ve ekleri Müdürlüğümüzde oluşturulan Komisyon tarafından incelenmiştir. Yapılan inceleme sonrası söz konusu çalışmanın gönüllülük esasına dayalı olarak, kurum müdürünün denetiminde ve sorumluluğunda uygulanması, uygulamalarda sadece yazımız ekinde gönderilen çalışmanın kullanılması ve araştırma sonuçlarının bir rapor halinde Müdürlüğümüze verilmesi şartı ile çalışmanın yürütülmesinde Müdürlüğümüzce bir sakınca görülmemiştir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde Anket Uygulamasının Müdürlüğümüze bağlı Sinop Öğretmenevi'nde uygulanmasını Olurlarınıza arz ederim.

Ercan YILDIZ
Milli Eğitim Müdür V.

OLUR
03/10/2018

İzzet ERCAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

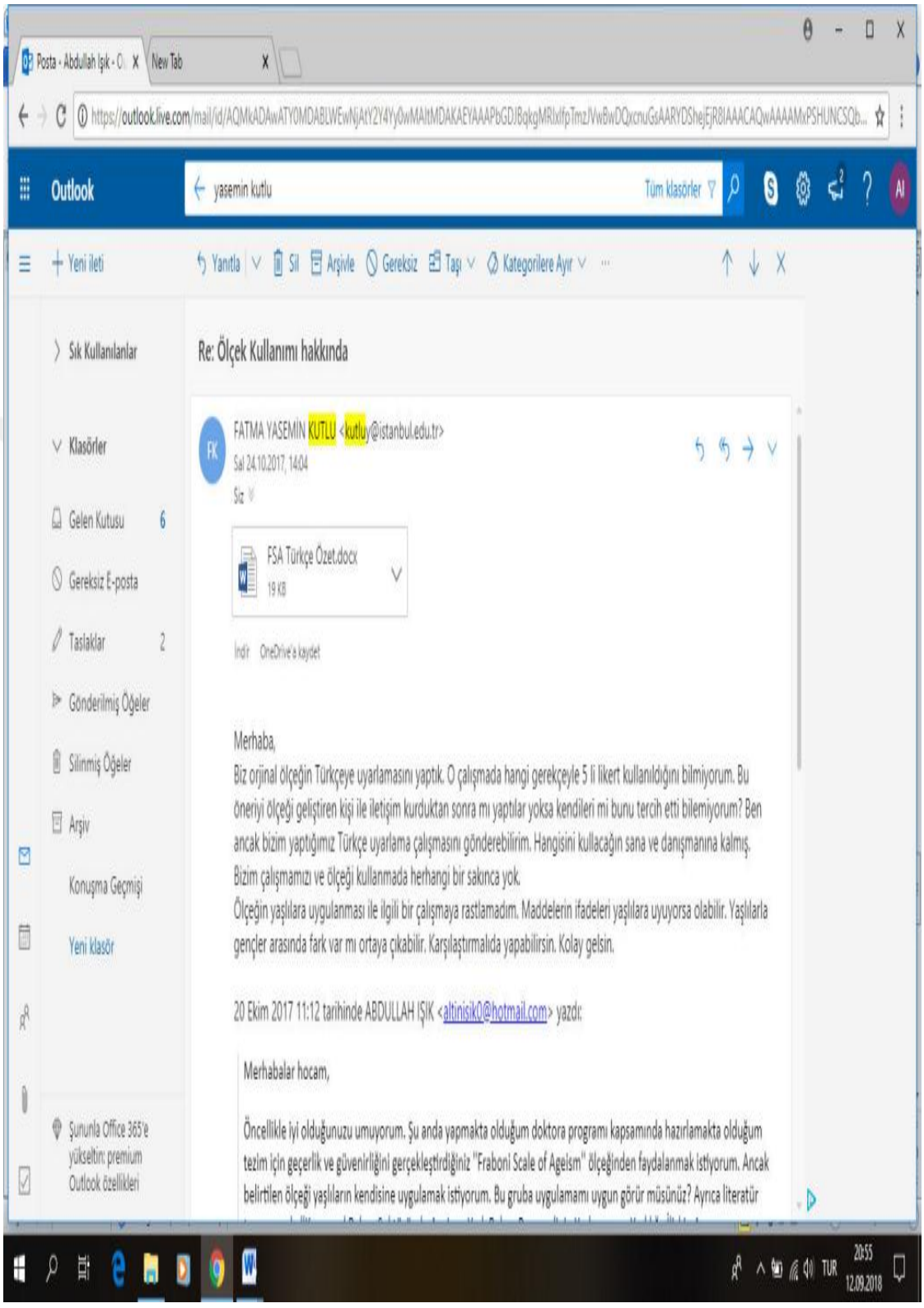
Ekler:
Yazı ve Ekleri (29Sayfa)

Hükümet Konağı SİNOP
Elektronik ağ: www.sinop.meb.gov.tr
E-posta: arge57@meb.gov.tr http://sinoparge.meb.gov.tr

Ayşe İnci BİLGİN V. Ünal YENER
Ar-Ge Birim Koordinatörü
Tel: 0 368 261 1967-173

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 074c-578c-3034-6257-bf03 kodu ile teyit edilebilir.

EK-G. Ölçek Kullanımıyla İlgili İzin

EK-H. Örnek Görüşme Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Yaşınız?

65-74 (X)	75-84 ( )	+85 ( )

2. Cinsiyet ve medeni durumunuz?

Kadın ( )	Evli (X)	Bekâr ( )
Erkek (X)		

3. Eğitim durumunuz?

İlkokul ( )	Ortaokul ( )	Lise ( )
Lisans ( )	Lisansüstü ( )	Diğer... Önlisans

4. Mesleğiniz?

Çalışmıyor ( )	Memur ( )	İşçi ( )	Serbest meslek ( )	Diğer... Emekli Öğretmen

5. Varsa, çocuk sayısı?

1 ( )	2 (X)	3 ( )	+3 ( )

6. Aylık ekonomik geliriniz TL olarak ne kadardır?

0-1.600 ( )	1.601-2.600 ( )	2.601-3.600 (X)	3.601-5.000 ( )	+5.000 ( )

7. Sağlık durumunuz nasıldır?

İyi (X)	Orta ( )	Kötü ( )

8. Zamanınızın çoğunu geçirdiğiniz yer?

Ev ( )	Kurum ( )	Kıraathane (X)	İbadethane ( )

Öğretmenevi

9. Şuan yaşanılan yer?

Evde (X)	Kurumda ( )	Diğer.....

10. Kim veya kimlerle yaşıyorsunuz? Belirtiniz... Eşimle.....

11. Sosyal güvenceniz nedir? Belirtiniz... Emekli Sandığı

12. Ayrımcılığa en fazla maruz kaldığınız yer ve/veya mekân neresidir? Kim(ler) tarafından ayrımcılığa maruz kaldınız? Belirtiniz... Ben pek ayrımcılığa maruz kalmadım. Toplum bana olumlu anlamda değer veriyor. Eğitimciyim insanlar değer veriyor.

FRABONI AGEISM (YAŞA DAYALI AYRIMCILIK) ÖLÇEĞİ

Aşağıda yaşlılık ile ilgili 29 soru bulunmaktadır. Bu sorularda belirtilen yaşlı kavramı 65 yaş ve üzeri yaşlıları kapsamaktadır. Bu ifadelere katılma durumunuza göre yanında "1-Kesinlikle katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Katılıyorum, 4-Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde sıralanmış seçeneklerden sadece birini işaretleyiniz.

Listedeki her maddeyi lütfen dikkatle okuyunuz. Katılımınız için teşekkür ederiz.

MADDELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Gençlerin intiharı, yaşlıların intiharından daha üzücüdür.	1	2 X	3	4
2. Herkesin kullandığı spor tesislerinde yaşlı insanlar için ayrı bir bölüm kurulmalı, böylece kendi seviyelerine göre yarışabilirler.	1	2 X	3	4
3. Yaşlıların çoğu cimridir, para ve mülklerini saklayıp, biriktirirler.	1	2	3 X	4
4. Yaşlıların çoğu yeni arkadaş edinmek yerine eski arkadaşlarıyla görüşmeyi tercih ederler.	1	2	3 X	4
5. Yaşlıların çoğu geçmişte yaşarlar.	1	2	3 X	4
6. Yaşlılarla karşılaştığımda bazen göz teması kurmaktan kaçınırım.	1	2 X	3	4
7. Yaşlı insanların benimle sohbet etmeye çalışmasından hoşlanmam.	1 X	2	3	4
8. Yaşlı insanlar, toplumun diğer üyeleri ile aynı hak ve özgürlüklere layıktırlar.	1	2	3	4 X
9. Çok yaşlı insanlardan karmaşık ve ilginç sohbetler beklenmemelidir.	1	2 X	3	4
10. Yaşlı insanların çevresindeyken depresif (karamsarlık) hissetme muhtemelen en sık rastlanan bir duygudur.	1	2 X	3	4
11. Yaşlı insanlar kendi yaşlarında arkadaş bulmalıdırlar.	1	2 X	3	4
12. Yaşlı insanlar, genç bir topluluk içine katıldıklarında kendilerini hoşnut hissetmelidirler.	1	2	3 X	4
13. Yaşlı kulüplerindeki toplantılara davet edilsem bile gitmemeyi tercih ederim.	1	2	3	4 X
14. Yaşlılar oldukça yaratıcı olabilir.	1	2	3 X	4

15. Şahsen yaşlı kişilerle pek fazla zaman geçirmek istemem.	1	2	3	4
16. Çok yaşlı insanların sürücü ehliyetini yenilemesine izin verilmemelidir.	1	2	3	4
17. Yaşlı insanların toplumun spor tesislerini kullanmaya ihtiyaçları yoktur.	1	2	3	4
18. Çok yaşlı insanlara küçük çocukların bakımında güvenilmemelidir.	1	2	3	4
19. Çoğu yaşlı insan en fazla kendi yaşıtlarıyla mutlu olur.	1	2	3	4
20. Yaşlıların kimseyi rahatsız etmeyecekleri bir yerde yaşaması en iyisidir.	1	2	3	4
21. Yaşlı insanlardan oluşan gruplar oldukça eğlencelidir.	1	2	3	4
22. Bugünlerde, ülkemizdeki yaşlıların durumu hakkında duyduklarım çok üzücü.	1	2	3	4
23. Yaşlı insanlar, politik konularda konuşmaları için cesaretlendirilmelidir.	1	2	3	4
24. Çok yaşlı insanlar ilginç ve kendine özgüdür.	1	2	3	4
25. Çok yaşlı insanlarda kişisel bakımın kötü olduğu düşünülür.	1	2	3	4
26. Yaşlı biriyle yaşamayı tercih etmem.	1	2	3	4
27. Çok yaşlı insanlar aynı hikayeleri defalarca anlattıkları için rahatsız edici olabilirler.	1	2	3	4
28. Yaşlılar diğer insanlara göre daha fazla şikâyet ederler.	1	2	3	4
29. Yaşlı insanlar gereksinimlerini karşılamak için çok fazla paraya ihtiyaç duymazlar.	1	2	3	4

12

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Tarih: 06.08.2019

Görüşmenin Başlama Saati: 15[18] ..... **Bitiş saati:** 11[20] ..... 66 yaş

Görüşmeci: [redacted]

Merhaba, benim adım Abdullah IŞIK. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda Doktora yapmaktayım. Farklı yaşam biçimlerine sahip olan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin yaşa dayalı ayrımcılığa ilişkin düşüncelerini sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı perspektif temelinde anlamaya yönelik bilimsel bir çalışma yürütmekteyim. Bu araştırmada ortaya çıkacak sonuçların bireylerin yaşlarından dolayı maruz kaldığı ayrımcılık için dönüştürücü politika ve uygulamaların geliştirilmesine katkı sağlayacağını umut ediyorum.

- Bana bu görüşme süresince bildirdiklerinizin tümü, gizli kalacaktır. Bu bilgileri araştırmacıların dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğümüz bireylerin isimleri kesinlikle rapora yansımayacak.
- Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?
- Bu görüşmenin yaklaşık olarak bir saat süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirseniz sorulara başlamak istiyorum.

— oto büste bir gene başta olmadığım süreçe bana yer vermek zorunda değilim
— Herşeyin bazı insan hakları.

Görüşme Soruları

1. Çoğunlukla kimlerle ve nerede zaman geçiriyorsunuz? Açıklayınız.
2. Kişisel, sosyal veya toplumsal hassasiyetleriniz nelerdir ve nasıl farklılaşmaktadır? Sosyal ilişkilerinizi göz önünde bulundurarak değerlendiriniz.
3. Yaşa dayalı ayrımcılığa dair duygu, düşünce ve görüşleriniz nelerdir? Açıklayınız.
4. Sizi yaşa dayalı ayrımcılıkla karşı karşıya bırakan faktörler nelerdir? Bunlar, sizi nasıl etkilemektedir? Açıklayınız.
5. Hangi durumlarda, ne tür ve hangi boyutlarda ayrımcılıkla karşı karşıya kalıyorsunuz? (Kişisel, kişilerarası, sosyo-politik, kurumsal, yapısal, ekonomik, kültürel ve tinsel olarak) Bu süreçte, karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Açıklayınız.
6. Yaşınızdan dolayı maruz kaldığınız ayrımcılığın yaşamınız üzerinde ne gibi etkileri olmaktadır? Sizce bu türden ayrımcılıklar çoğunlukla nasıl ve kimler tarafından yapılıyor? Açıklayınız.

9 - Ayrımcılığı gördüğüm zaman o anda, orada tepkimi koyarım. Kavga ederek değilde... Hiç sosyal hizmetler aklıma gelmedi (Belki bir önyargı).
10 - Bence hiçbir etkisi yok ya da yetersiz kalıyor diyelim. Bu ülkede insan hakları yerine getirilsin, korunsun. Başka bişeye gerek yok.

7. ~~Yaşa dayalı ayrımcılıkla başa çıkma yöntemleriniz var mıdır?~~ Varsa nelerdir? Bu süreci atlatmak için neler yapıyorsunuz? Açıklayınız.
8. Genel olarak insan hakları, eşitlik, sosyal adalet, farklılık gibi kavramlar hakkındaki bilgileriniz nelerdir? Yaşa dayalı ayrımcılıkla ilişkilendirerek açıklayınız.
9. Bu çerçevede, sizler için belirlenen sosyal politika ve uygulamalarla nasıl, neden ve ne tür ilişki kurmaktasınız?
10. Mevcut sosyal hizmet yaklaşımlarının yaşlılara ve yaşa dayalı ayrımcılığa ne gibi etkileri olmaktadır? Size göre, yaşa dayalı ayrımcılık için alternatif sosyal hizmet uygulamalarının neler olabileceğini açıklayınız.

1- Çoğu zaman eğitim faaliyetlerinde bulunuyorum mesleğimle ilgilenmeme rağmen
2- Kadın erkek yani cinsel ayrımın olmaması gerektiğine inanıyorum. Eğitime yeteri kadar önem verilmediğini düşünüyorum. Eğitim ve sağlık gibi toplumsal sorunlara eşitsizlikle yeterince önem verilmemesini kişisel bir sorunum gibi benimseyip rahatsız oluyorum.
3- Yaş olsun başka bişey ayrımcılığın her türlüsüne karşıyım.
4- Bir insanın kadın olmasından kaynaklı horlanması ya da birinden ekonomik olarak ihtiyacı olmasına rağmen eşleştirilmemesi.
Örneğin yaşlıya bakış açısı önemli kişinin yaşından değil başarısından değerden düşmesi daha önemli.
5- Ben kendi açımdan düşündüğüm zaman pek mağdur olmadım. Belki sınıfın sosyokültürel yapısından dolayı başlası kalmış olabilir.
6- Ben görmedim. Sinop'ta da pek karşılaşmadım. Karşılaşırsam tepkimi koyacağımı düşünüyorum.
7- Bir bütün olarak sosyal uygulamalar ve etkinlikler yapılabilir. Mesela "yaşlılara ait" diyince rahatsız oluyorum. onun yerine kültür adı diyebilirsin. Tepkilerini güzel bir dille anlatabilirler.
8- Bilgim olabilecek kadar insan olduğumuz için değerliyiz. Bu kavramlar zaten sadece yaşla ilgili değil her türlü ayrımcılığa karşı kullanılmalıdır.

8. ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı Abdullah IŞIK, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü lisans mezunu olup Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'ndan ve Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika Anabilim Dalı'ndan master derecelerine sahiptir.

Araştırmacı, o zamanki adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda başlamış olduğu çalışma yaşamını Hacettepe ve Celal Bayar üniversitelerinde Araştırma Görevlisi olarak sürdürmüş olup halen Sinop Üniversitesi'nde aynı görevi yapmaktadır.